

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris:
CZU: 340.116:343.1 (043.3)

CERCHEZ MIHNEA ALEXANDRU

**RĂSPUNDEREA PENALĂ – FORMĂ A RĂSPUNDERII
JURIDICE**

SPECIALITATEA: 551.01 – TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

Teză de doctor în drept

Conducător științific:
doctor habilitat în drept, prof. universitar

Smochină Andrei

Autor:

Cerchez Mihnea Alexandru

Chișinău, 2019

© Cerehez Mihnea Alexandru

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă).....	4
LISTA ABREVIERILOR UTILIZATE ÎN TEZĂ	7
INTRODUCERE	8
1. REFLECTAREA TEORETICĂ ȘI NORMATIVĂ A RĂSPUNDERII JURIDICE PENALE ...	18
1.1.Tendințe actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani	18
1.2. Nivelul de reglementare juridică a răspunderii juridice penale	32
1.3. Concluzii la capitolul 1.....	49
2. LOCUL ȘI ROLUL RĂSPUNDERII JURIDICE PENALE ÎN SISTEMUL RĂSPUNDERII JURIDICE	51
2.1.Noțiunea, scopul și esența răspunderii penale - instituție juridică centrală în construcția normativă de drept a răspunderii juridice.....	51
2.2.Modalitățile și manifestările răspunderii penale - formă a răspunderii juridice.....	65
2.3. Concluzii la Capitolul 2.....	83
3. PRINCIPIILE ȘI FUNCȚIILE RĂSPUNDERII JURIDICE PENALE	85
3.1. Principiile răspunderii juridice penale.....	85
3.2. Funcțiile răspunderii juridice penale.....	105
3.3. Concluzii la Capitolul 3.....	109
4. RĂSPUNDEREA PENALĂ ÎN DIFERITE DOMENII DE REGLEMENTARE JURIDICĂ ..	111
4.1. Particularitățile răspunderii juridice penale a aleșilor.....	111
4.2. Aspecte generale privind răspunderea juridică penală în domeniul informatic	138
4.3. Considerații generale privind răspunderea juridică penală în domeniul medical.....	146
4.4. Concluzii la Capitolul 4.....	157
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	159
BIBLIOGRAFIA	163
DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	173
CV autorului	174

ADNOTARE

Cercez Mihnea Alexandru. „Răspunderea penală – formă a răspunderii juridice”. Teză pentru obținerea gradului științific de doctor în drept. Specialitatea: 551.01 – Teoria generală a dreptului. Chișinău, 2019

Structura tezei: Teza este structurată în introducere, patru capitole principale, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 265 surse. Lucrarea este întinsă pe 162 pagini de text de bază, iar rezultatele obținute sunt publicate în 10 lucrări științifice.

Cuvinte cheie: răspundere juridică, responsabilitate, formele răspunderii juridice, răspundere penală, răspundere penală obiectivă, sancțiune penală, faptă ilicită.

Domeniul de studiu – Teoria generală a dreptului

Scopul tezei. Teza de doctorat are ca scop cercetarea răspunderii juridice penale ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice în lumina noilor transformări legislative, doctrinare și jurisprudențiale din România și Republica Moldova, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului.

Obiectivele cercetării sunt: definirea răspunderii juridice penale, argumentarea independenței răspunderii juridice penale ca formă distinctă în sistemul de drept al răspunderii juridice, oglindirea teoretică a esenței, a semnelor sale distinctive, a scopului, principiilor și modalităților răspunderii juridice penale, stabilirea structurii instituției răspunderii penale, identificarea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva noilor tendințe legislative, doctrinare și jurisprudențiale.

Noutatea și originalitatea științifică derivă din abordarea multiaspectuală a răspunderii juridice penale ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, în lumina noilor reglementări din România și Republica Moldova, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în cele două state, fiind conturate noi teze și concepții menite să pună într-o nouă lumină problemele privind răspunderea pentru încălcarea legislației penale.

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea semnelor distinctive, a funcțiilor, principiilor și modalităților răspunderii juridice penale prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, evidențierea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva noilor transformări legislative, doctrinare și jurisprudențiale, în vederea perfecționării reglementărilor juridice din domeniul cercetat, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

Importanța teoretică a lucrării rezidă în sistematizarea și structurarea abordărilor teoretice privind formele răspunderii juridice, în general, a răspunderii juridice penale, în special, determinarea și definirea conceptului de răspundere penală, identificarea rolului și locului răspunderii juridice penale în sistemul de drept al răspunderii juridice, oglindirea teoretică a esenței, funcțiilor, principiilor și modalităților răspunderii juridice penale, evidențierea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, adăugarea unui bogat material teoretic necesar dezvoltării instituției răspunderii juridice.

Valoarea aplicativă a lucrării. Abordările teoretice reflectate în cuprinsul lucrării vor înlesni apariția și dezvoltarea unor noi studii sau cercetări privind răspunderea juridică penală, una din instituțiile centrale a răspunderii juridice. Totodată, concluziile conturate în lucrare sunt destinate să dezvolte sau să completeze instituții proprii teoriei generale a dreptului sau specifice altor ramuri de drept și pot fi avute în vedere atât în procesul de învățământ dar și în procesul de elaborare a actelor normative, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

Implementarea rezultatelor științifice: concluziile teoretice ale lucrării, elementele de noutate și recomandările formulate sunt utilizate în procesul de învățământ la predarea cursului „Teoria răspunderii și responsabilității juridice” în cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova și a Facultăților de Științe Juridice și Administrative din România.

ANNOTATION

Cerchez Mihnea Alexandru. „Criminal Legal Liability - Form of Legal Liability ".Thesis for obtaining the scientific degree of PhD in law. Specialty: 551.01 - General Theory of Law. Chişinău, 2019

Structure of the thesis: The thesis is structured in introductory section, four main chapters, conclusions and recommendations, bibliography from 265 sources. The paper is spread over 162 pages of basic text, and the obtained results are published in 10 scientific papers.

Key words: legal liability, liability, forms of legal liability, criminal liability, objective criminal liability, criminal sanction, unlawful deed.

Field of study. General Theory of Law

Aim of the thesis. The PhD thesis aims to investigate criminal legal liability as a distinct form of manifestation of legal liability in the light of new legislative, doctrinal and jurisprudential changes in Romania and the Republic of Moldova, in the light of the requirements of the General theory of law. Objectives of the research: definition of criminal legal liability, argumentation of the independence of criminal legal liability as a distinct form in the legal system of legal liability, the theoretical reflection of the essence, its distinctive signs, purpose, principles and modalities of criminal legal liability, establishing the structure of the criminal liability institution, identifying the particularities of criminal legal liability in different areas of legal regulation, from the perspective of new legislative, doctrinal and jurisprudential trends.

Scientific novelty and originality derive from the multi-perspective approach of criminal legal liability as a distinct form of manifestation of legal liability, in terms of the requirements of the General theory of law, in the light of the new regulations in Romania and the Republic of Moldova, in the context of the transformations that took place in the legislative field in the two states, outlining new theses and concepts meant to cast a new light upon issues of liability for the breach of criminal law.

The settled scientific issue consists in substantiating the distinctive signs, functions, principles and modalities of criminal legal responsibility in terms of the requirements of the General Theory of Law, highlighting the particularities of criminal legal liability in various legal regulatory areas, from the perspective of new legislative, doctrinal and jurisprudential transformations, in order to improve the legal regulations from the researched field, contributing to the reformation of the legislation in Romania and the Republic of Moldova and representing a guarantee of the lawfulness of the commitment on the criminal legal liability.

The theoretical relevance of the work lies in the systematization and structuring of the theoretical approaches regarding the forms of legal liability, in general, of criminal legal responsibility, in particular the determination and definition of the concept of criminal liability, the identification of the role and place of criminal legal liability in the legal system of legal liability, the theoretical reflection of the essence, functions, principles and modalities of criminal legal liability, highlighting the particularities of criminal legal liability in different areas of legal regulation, adding a rich theoretical material required for the development of the institution of legal liability.

The applicative value of the work. The theoretical approaches reflected in the contents of the paper will facilitate the emergence and development of new studies or researches on criminal legal liability, one of the central institutions of legal liability. At the same time, the conclusions outlined in the paper are designed to develop or complement institutions that are specific to the general theory of law or specific to other branches of law, and can be considered both in the educational process and in the drafting of normative acts, contributing to the reform of the legislation in Romania and the Republic of Moldova and representing a guarantee of the lawfulness of the commitment on the criminal legal liability.

Implementation of scientific results. The results have been applied in the process of teaching the course „Theory of liability and legal responsibility” in the Free International University of Moldova and Romanian Universities.

АННОТАЦИЯ

Черкез Михнеа Александру «Уголовная ответственность - форма юридической ответственности ». Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специализация: 551.01 - Общая теория права. Кишинэу, 2019

Структура диссертации: Диссертация состоит из четырех основных глав, за которыми следует краткое изложение полученных результатов, выводов и рекомендаций, приводится библиография из 265 источников. Работа включает в себя 162 страниц основного текста, а полученные результаты опубликованы в 10 научных статьях.

Ключевые слова: юридическая ответственность, ответственность, формы юридической ответственности, уголовная ответственность, объективная уголовная ответственность, уголовное наказание, незаконное деяние.

Область исследования. Общая теория права

Цель диссертации. Докторская диссертация направлена на изучение уголовно-правовой ответственности, как особой формы проявления юридической ответственности в свете новых законодательных, доктринальных и судебно-правовых изменений в Румынии и в Республике Молдова, с точки зрения требований Общей теории права. **Задачи исследования:** определение уголовно-правовой ответственности, обоснование независимости уголовно-правовой ответственности, как самостоятельной формы в правовой системе юридической ответственности, теоретическое отражение сущности и ее отличительные признаки, цели, принципы и формы уголовно-правовой ответственности, установление структуры института уголовной ответственности, выявление особенностей уголовной ответственности в различных областях правового регулирования с точки зрения новых законодательных, доктринальных и судебно-правовых тенденций.

Научное новшество и оригинальность проявляются в многогранном подходе к уголовно-правовой ответственности как к особой форме проявления юридической ответственности, с точки зрения требований Общей теории права, в свете новых нормативных актов Румынии и Республики Молдова, в контексте происшедших изменений на законодательном уровне в этих двух государствах, появление новых тезисов и концепций, призванных выявить проблемы ответственности за нарушение уголовного законодательства.

Решение научной проблемы состоит в обосновании отличительных признаков, функций, принципов и форм уголовно-правовой ответственности с точки зрения требований Общей теории права, подчеркивание особенностей уголовно-правовой ответственности в различных областях правового регулирования, в свете новых законодательных, доктринальных и судебно-правовых изменений, в виду усовершенствования правовых норм в области исследований, способствующих реформированию законодательства Румынии и Республики Молдова и то, что является гарантией законности в отношении уголовной ответственности.

Теоретическая значимость диссертации заключается в систематизации и структурировании теоретических подходов относительно форм юридической ответственности, в общем - уголовно-правовая ответственности, в частности - определение уголовной ответственности и определение понятия уголовной ответственности, определение места и роли уголовно-правовой ответственности в системе юридической ответственности,

Практическая значимость работы. Выводы, изложенные в работе предназначены для разработки или дополнения институтами своей общей теорий права или конкретных отраслей права и могут быть приняты во внимание, как в учебном процессе, так и при разработке нормативных актов, внося свой вклад по реформированию законодательства Румынии и Республики Молдова и обеспечение законности уголовной юридической ответственности, являясь гарантией законности в отношении уголовной ответственности.

Внедрение научных результатов: теоретические заключения работы, элементы новизны и сформулированные рекомендации нашли своё применение в процессе преподавания курса «Юридическая ответственность» в Международном Независимом Университете Молдовы и университеты в Румынии.

LISTA ABREVIERILOR

alin. (alin.) - aliniat și derivatele lui

p. – pagină

lit. - literă

vol. - volumul

urm. – următoarele

M.Of. - Monitorul Oficial

C.P. al României - Codul penal al României

CPP al României - Cod procedură penală al României

CP al RM – Codul penal al Republicii Moldova

CPP al RM – Codul de procedură penală al Republicii Moldova

INTRODUCERE

Argument privind actualitatea temei investigate și gradul ei de studiere. În contextul actual al cristalizării megatendințelor noului mileniu, concretizate în schimbări sociale, politice, economice și tehnologice care reprezintă reale provocări la nivel mondial, Dreptul - element al controlului social dar și constituent normativ al construcției sociale, fără a rămâne impasibil, pedepsește, anihilează, descurajează, controlează, convinge, previne, organizează și protejează. Dreptul, în calitate de ființă socială distinctă, desigur prin oameni și pentru oameni, dar și instituțiile dreptului sunt provocate, în mod inevitabil, la schimbare prin adaptarea vechilor instituții, concepte și principii noilor exigențe decurgând din evoluția societății.

Evoluția rapidă a societății actuale imprimă un caracter actual răspunderii juridice, noile relații sociale legal reglementate generând, în ipoteza nesocotirii lor, sancțiunea răspunderii juridice în una din formele acesteia. Progresul ne obligă, așadar, la revalorificări în materia răspunderii juridice, în general și în materia răspunderii juridice penale, în special. În opinia noastră, în contextul evoluției continue a societății, răspunderea penală, formă distinctă a răspunderii juridice este chemată să evolueze și să se redescopere odată cu societatea, studiul răspunderii juridice dar și a formelor de manifestare a răspunderii juridice fiind actual, important și provocator.

Teza de doctorat constituie un studiu amplu al răspunderii juridice penale, formă a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, destinat identificării tendințelor actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, dar și elaborării instrumentarului de identificare a manifestărilor și modalităților de realizare structurală a răspunderii juridice penale, în vederea evidențierii fațetelor răspunderii juridice penale și reconfigurării noțiunii de structură a răspunderii juridice penale și, nu în ultimul rând, în vederea clarificării pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului a manifestărilor și modalităților respective, orientând utilizarea și valorificarea lor în toate ramurile dreptului.

Actualitatea temei rezidă din interesul manifestat în doctrina juridică pentru prospectarea tendințelor de evoluție a răspunderii juridice și, implicit, pentru identificarea locului răspunderii juridice penale în construcția normativă de drept a instituției răspunderii juridice, dar și pentru identificarea subtilităților și fațetelor răspunderii juridice penale, una din instituțiile centrale a răspunderii juridice, interes generat de continua reconfigurare a realității sociale, care implică reevaluări a unor fenomene juridice, apreciate ca fiind definitiv tranșate.

Noutatea și originalitatea științifică a temei investigate rezultă și din lipsa unor studii complexe care să abordeze problema teoretică a răspunderii juridice penale prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului. Noutatea științifică derivă din analiza minuțioasă, din perspectiva Teoriei generale a dreptului,

a conceptului răspunderii juridice penale, ca formă a răspunderii juridice, a semnelor distinctive, a conținutului, modalităților și manifestărilor răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, ceea ce a contribuit la evidențierea acesteia în sistemul de drept al răspunderii juridice.

Caracterul novator al prezentului studiu doctoral este determinat atât de scopul și obiectivele multiaspectuale urmărite, cât și de metodologia cercetării. Aspectele istorice, teoretice și practice ale răspunderii juridice penale au constituit obiectul unor cercetări științifice reflectate atât în literatura de specialitate a României cât și în literatura juridică a Republicii Moldova, însă abordările sunt diferite în contextul noilor transformări legislative intervenite în cele două state și astfel tema propusă este în permanență actuală, urmărind analiza juridică comparativă, prin prisma Teoriei generale a dreptului, a instituției răspunderii juridice penale ca formă distinctă de răspundere juridică, elaborarea unor noi concepte și teorii în materia răspunderii penale, trasarea unor propuneri de lege ferenda pentru adaptarea normelor juridice penale din legislația Republicii Moldova și România noilor imperative ale societății. Printr-o analiză multilaterală și detaliată și, nu în ultimul rând, critică, a celor mai inovatoare aspecte și dezbateri relative la tema abordată, studiul doctoral reprezintă o cercetare cu o reală valoare practică a răspunderii juridice penale ca formă a răspunderii juridice.

Actualitatea tezei de doctorat consacrată prospectării răspunderii juridice penale din perspectiva exiguităților Teoriei generale a dreptului rezidă și din aceea că teza de doctorat reprezintă un studiu unitar destinat sistematizării și structurării instituției răspunderii juridice penale din perspectiva transformărilor legislative, identificării locului și rolului instituției răspunderii juridice penale în sistemul de drept al Republicii Moldova și României, adăugării unui bogat material teoretic necesar dezvoltării instituției răspunderii juridice penale și, nu în ultimul rând, conturării unor noi abordări în materia răspunderii juridice penale.

Aspectele mai sus expuse constituie, în opinia noastră, suficiente argumente pentru utilitatea continuării cercetării științifice a răspunderii juridice penale, formă a răspunderii juridice.

Scopul și obiectivele tezei. Teza de doctorat are ca scop cercetarea răspunderii juridice penale, din perspectiva Teoriei generale a dreptului ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, în lumina transformărilor legislative din România și Republica Moldova, conturarea unor noi concepte și teorii în materia răspunderii juridice penale, adăugarea unui bogat material teoretic necesar dezvoltării instituției răspunderii juridice penale, dar și formularea unor propuneri de lege ferenda pentru adaptarea legislației din Republica Moldova și România noilor exigențe decurgând din evoluția societății, menite să permită revizuirea opiniei tradiționale cu privire la răspunderea juridică penală, ca formă a răspunderii juridice.

Teza de doctorat tinde la cercetarea complexă a răspunderii juridice penale ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice din perspectiva exiguităților Teoriei generale a dreptului, printr-o analiză

juridică comparativă a transformărilor legislative din România și Republica Moldova în vederea identificării particularităților, subtilităților, modalităților și manifestărilor răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică și, totodată, în vederea identificării locului și rolului instituției răspunderii juridice penale în sistemul de drept al Republicii Moldova și României.

Obiectivele tezei de doctorat sunt circumscrise elaborării unor noi concepte și teorii în materia răspunderii juridice penale și formulării unor propuneri *de lege ferenda* pentru adaptarea legislației din România și Republica Moldova noilor exigențe decurgând din evoluția continuă a societății și care vor permite revizuirea opiniei tradiționale cu privire la răspunderea juridică penală, ca formă a răspunderii juridice.

Atingerea scopului propus implică realizarea următoarelor **obiective**:

- identificarea opiniilor existente în doctrina juridică din România și din Republica Moldova privind răspunderea juridică penală;
- stabilirea nivelului de reglementare juridică a răspunderii juridice penale în contextul transformărilor legislative din România și Republica Moldova;
- definirea răspunderii juridice penale și identificarea semnelor sale;
- argumentarea independenței răspunderii juridice penale ca formă a răspunderii juridice și identificarea locului acesteia în sistemul de drept al răspunderii juridice;
- oglindirea teoretică a principiilor, funcțiilor și modalităților răspunderii juridice penale;
- stabilirea structurii instituției răspunderii penale: formă - modalitate - manifestare;
- identificarea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva noilor reglementări legale;
- determinarea principalelor direcții de perfecționare a reglementărilor juridice din domeniul cercetat, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

Noutatea și originalitatea științifică derivă din cercetarea multiaspectuală a răspunderii juridice penale ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, în lumina reglemăntărilor din România și Republica Moldova, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în cele două state, fiind conturate noi teze și concepții menite să pună într-o nouă lumină problemele privind răspunderea pentru încălcarea legislației penale și, totodată, să permită revizuirea opiniei tradiționale cu privire la răspunderea juridică penală, ca formă a răspunderii juridice.

Noutatea demersului științific se concretizează și în următoarele:

1. S-a fundamentat, din perspectiva identificării fațetelor răspunderii juridice și a configurării structurii răspunderii juridice, printr-un studiu amplu a doctrinei juridice și a cadrului normativ privind

răspunderea juridică, în general și răspunderea juridică penală, în special, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și în Republica Moldova, elementele structurale ale sistemului răspunderii juridice - formă, modalitate și manifestare. Din această perspectivă, am identificat criteriile de delimitare structurală a formelor răspunderii juridice și am analizat răspunderea juridică penală ca formă a răspunderii juridice, care se delimitează, în opinia noastră, în următoarele modalități: răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă., modalități care există în limitele obiectului dreptului penal și utilizează metodele proprii dreptului penal. Opinăm, totodată, în sensul că cele două modalități ale răspunderii penale, răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă, sunt susceptibile de subclasificări în manifestări. Răspunderea penală subiectivă, în opinia noastră, se subclasifică în două manifestări: răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice și răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice, iar răspunderea penală obiectivă se subclasifică, la rândul ei, în două manifestări: răspunderea penală obiectivă pură și răspunderea penală obiectivă impură.

2. S-a argumentat ca fiind întemeiată teza privind consacrarea răspunderii penale obiective fundamentată pe lipsa vinovăției, ca excepție. Deși dreptul penal modern, întemeiat pe teoriile Școlii clasice a creat o veritabilă dogmă din fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului, în opinia noastră, răspunderea penală subiectivă, fundamentată pe vinovăția făptuitorului, constituie regula, iar răspunderea penală obiectivă, fundamentată pe lipsa vinovăției, menită să genereze în doctrina juridică autohtonă, dar și în doctrina juridică din străinătate reale controverse, reprezintă excepția.

3. S-a fundamentat, ca element de noutate - *Principiul autonomiei răspunderii penale*:

Răspunderea penală, în virtutea principiului sus enunțat, este autonomă sub aspect normativ, conceptual și procedural, în sensul că reprezintă forma corespunzătoare a răspunderii juridice în cadrul unei ramuri de drept distincte - dreptul penal și nu o simplă anexă sancționatorie a altor ramuri de drept.

În opinia noastră, protecția penală a unor valori sociale este primară și nu subsidiară sau auxiliară, deși intervine chiar și atunci când protecția conferită de normele altor ramuri de drept se dovedește insuficientă. Aceasta întrucât răspunderea penală nu se limitează la sancționarea încălcărilor normelor impuse de alte ramuri de drept, ci sancționează cu precădere încălcarea normelor de conduită create de dreptul penal, dreptul penal având aptitudinea a crea el însuși astfel de norme de conduită care nu intră în sfera de reglementare a altor ramuri de drept. Așadar, răspunderea penală este autonomă și nu auxiliară, întrucât nu intervine doar pentru protejarea valorilor sociale aparținând altor ramuri de drept, pentru a întări astfel sancțiunea pe care normele acestor ramuri de drept o reglementează.

Autonomia răspunderii penale nu este absolută, în sensul că aceasta nu operează independent de celelalte ramuri de drept, intervenind, așa cum am precizat mai sus și pentru sancționarea încălcărilor unor obligații impuse de regulile altor ramuri de drept. Astfel, creșterea în ritm alert a numărului textelor de incriminare în materia dreptului penal contemporan, este consecința multiplicării obligațiilor instituite prin

normele altor ramuri de drept care reclamă o sancționare penală, în ipoteza încălcării lor și nu consecința descoperirii unor noi valori sociale proprii dreptului penal.

4. *De lege ferenda*, propunem codificarea dreptului medical, atât în România dar și în Republica Moldova, prin ordonarea sistematică a reglementărilor existente, cu luarea în considerare a particularităților domeniului, cu respectarea normelor internaționale în materie și crearea unui mecanism care să permită viitoarelor norme să se grefeze armonios la corpul existent. Noul Cod penal a adus câteva modificări notabile în domeniul medical, însă acestea nu corespund realității actualului sistem medical, impunându-se, în opinia noastră, incriminarea infracțiunilor de malpraxis medical distinct în legislația din România și Republica Moldova, asigurându-se astfel unificarea și uniformizarea dispozițiilor legale, în materie, simplificarea normelor de aplicabilitate, dar și respectarea acestora.

5. Propunem, totodată, *de lege ferenda*, armonizarea legislației penale din România și Republica Moldova în conformitate cu prevederile și cu spiritul Convenției Consiliului Europei în domeniul informatic, dar și trasarea unor linii directoare pentru organele de specialitate în vederea aplicării corecte și uniforme a normelor juridice penale privind răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunilor informatice.

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea semnelor distinctive, a funcțiilor, principiilor și modalităților răspunderii juridice penale prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, evidențierea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva noilor transformări legislative, doctrinare și jurisprudențiale, *în vederea* perfecționării reglementărilor juridice din domeniul cercetat, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

Importanța teoretică a tezei rezidă în sistematizarea și structurarea abordărilor teoretice privind formele răspunderii juridice, în general, a răspunderii juridice penale, în special, determinarea și definirea conceptului de răspundere penală, identificarea rolului și locului răspunderii juridice penale în sistemul de drept al răspunderii juridice, oglindirea teoretică a esenței, funcțiilor, principiilor și modalităților răspunderii juridice penale, evidențierea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, adăugarea unui bogat material teoretic necesar dezvoltării instituției răspunderii juridice.

Valoarea aplicativă a tezei. Abordările teoretice reflectate în cuprinsul tezei vor înlesni apariția și dezvoltarea unor noi studii sau cercetări privind răspunderea juridică penală, una din instituțiile centrale a răspunderii juridice. Totodată, concluziile conturate în lucrare sunt destinate să dezvolte sau să completeze instituții proprii teoriei generale a dreptului sau specifice altor ramuri de drept și pot fi avute în vedere atât în procesul de învățământ, cât și în procesul de elaborare a actelor normative, contribuind la

reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele prezentului studiu doctoral au fost reflectate prin intermediul comunicărilor științifice prezentate în cadrul manifestărilor științifice naționale și internaționale, dintre care amintim: „Răspunderea penală a persoanei juridice din perspectiva noilor reglementări legislative” [48], „Răspunderea penală în domeniul informatic” [49], „Răspunderea penală pentru malpraxisul medical” [50], „Mediation in Medical Malpractice” [54], „Răspunderea penală în domeniul protecției mediului” [51], „Scurte considerații privind răspunderea penală a membrilor Parlamentului României” [52], „Răspunderea penală a funcționarilor publici” [47], Răspunderea penală a aleșilor locali – tendințe de racordare la noile provocări legislative și jurisprudențiale [53], Principiile răspunderii juridice penale din perspectiva tendințelor legislative, doctrinare și jurisprudențiale din România și Republica Moldova [55], Cercetări științifice privind răspunderea juridică penală, ca formă distinctă în sistemul de drept al răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului [56].

Structura tezei de doctorat. Teza de doctorat este structurată în introducere, patru capitole, divizate în subcapitole, urmate de concluzii și recomandări. Teza de doctorat, cuprinde, totodată, lista bibliografiei utilizate, adnotarea, cuvintele cheie și lista abrevierilor utilizate în teză.

Partea introductivă a studiului doctoral constituie argumentarea științifică a temei propuse pentru cercetare. Introducerea cuprinde următoarele compartimente: actualitatea și importanța temei investigate, scopul și obiectivele propuse spre realizare, noutatea științifică a rezultatelor obținute, problema științifică soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei, baza metodologică, respectiv modalitatea de aprobare a rezultatelor cercetării.

În Capitolul I „Reflectarea teoretică și normativă a răspunderii penale” sunt analizate teoriile reprezentanților literaturii de specialitate din țară și din străinătate relative la conceptul, chintesența, condițiile, principiile, funcțiile, modalitățile, particularitățile răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva noilor tendințe legislative, doctrinare și jurisprudențiale. Am sintetizat, de asemenea, studiile științifice relevante relative la tema tezei de doctorat și am analizat actele normative adoptate în România dar și în Republica Moldova în domeniul răspunderii juridice, în general, și a răspunderii juridice penale, în special. Acest capitol cuprinde compartimente care tratează tendințele actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani și nivelul de reglementare juridică a răspunderii juridice penale.

Teza de doctorat constituie un studiu vast destinat prospectării tendințelor actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ,

în România și în Republica Moldova, în vederea identificării subtilităților și fațetelor răspunderii juridice penale, a locului răspunderii juridice penale în sistemul de drept al răspunderii juridice, în scopul dezvoltării și completării acestei instituții juridice, raportat la continua reconfigurare a realității sociale, care implică reevaluări a unor fenomene juridice, apreciate ca fiind definitiv tranșate.

Aspectele istorice, teoretice și practice ale răspunderii juridice penale au constituit obiectul unor cercetări științifice reflectate atât în literatura de specialitate a României, cât și în literatura juridică a Republicii Moldova, însă abordările sunt diferite în contextul noilor transformări legislative intervenite în cele două state și astfel tema propusă este în permanență actuală, urmărind analiza juridică comparativă, prin prisma Teoriei generale a dreptului, a instituției răspunderii juridice penale ca formă distinctă de răspundere juridică, elaborarea unor noi concepte și teorii în materia răspunderii penale, trasarea unor propuneri de lege ferenda pentru adaptarea normelor juridice penale din legislația Republicii Moldova și România noilor imperative ale societății. Pentru a expune situația existentă în domeniul cercetărilor dedicate acestui subiect am prezentat sursele bibliografice relevante din domeniul Teoriei generale a dreptului, dar și din domeniile de ramură, fără a face abstracție de unele surse de origine filosofică. Sursele bibliografice destinate răspunderii juridice, în general, și răspunderii juridice penale, în special, sunt bogate, variate și relevante, iar alegerea acestora a avut ca premisă exigența de a identifica rolul și locul răspunderii juridice penale în sistemul răspunderii juridice.

Capitolul 2 intitulat „Locul și rolul răspunderii juridice penale în sistemul răspunderii juridice” debutează cu cercetarea aspectelor cu caracter general-teoretic relative la instituția răspunderii juridice penale în vederea identificării conceptului, scopului, esenței și fundamentelor structurale ale configurării răspunderii juridice penale. Capitolul II înglobează în structura sa compartimente care vizează: noțiunea, scopul, esența răspunderii juridice penale și modalitățile răspunderii juridice penale, una dintre instituțiile centrale a răspunderii juridice.

În cadrul celui de-al doilea capitol am analizat conceptul și chintesența răspunderii juridice penale, am subliniat rolul și locul răspunderii penale în sistemul răspunderii juridice, prin prisma analizării deferitelor modalități de interpretare a noțiunii de „răspundere juridică penală”, în vederea identificării acelor abordări care corespund într-o mai mare măsură misiunii de a evidenția rolul răspunderii juridice penale în realitatea juridică a societății. Răspunderea juridică penală este instituția fundamentală a dreptului penal reprezentând, alături de instituția infracțiunii și instituția sancțiunii, pilonii dreptului penal, în jurul cărora gravitează toate reglementările legii penale.

Sistemul dreptului este un sistem deschis, viu, înăuntrul căruia au loc transformări continue, fiind susceptibil de o permanentă restructurare. Ramurile dreptului și instituțiile juridice reprezintă entități structurale ale sistemului dreptului. Alături de ramurile dreptului și instituțiile juridice, privite ca entități structurale ale sistemului dreptului, trebuie admisă și existența altor subsisteme în contextul creșterii, fără

precedent, a sferei de reglementare juridică, a transformărilor survenite înăuntrul unor ramuri de drept, prin deplasarea centrului de greutate de la o instituție la alta, a apariției unor noi instituții și configurării unor noi ramuri de drept, a apariției unor norme a căror apartenență la o anumită ramură de drept este dificil de stabilit.

În cadrul celui de-al doilea capitol am identificat particularitățile răspunderii juridice în diverse ramuri sau subramuri care sunt menite să îmbogățească conținutul aplicativ al răspunderii juridice. Din perspectiva identificării fațetelor răspunderii juridice și a configurării structurii răspunderii juridice, am identificat, printr-un studiu amplu a doctrinei juridice și a cadrului normativ privind răspunderea juridică, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și în Republica Moldova, următoarele elemente structurale ale sistemului răspunderii juridice: formele, modalitățile și manifestările răspunderii juridice.

Răspunderea juridică se exteriorizează într-o multitudine de feluri, care pot fi privite, în accepțiunea noastră, ca forme, modalități sau manifestări ale răspunderii juridice. Din această perspectivă, am identificat criteriile de delimitare structurală a formelor răspunderii juridice și am analizat răspunderea juridică penală ca formă a răspunderii juridice, care se delimitează, în opinia noastră, în următoarele modalități: răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă., modalități care există în limitele obiectului dreptului penal și utilizează metodele proprii dreptului penal. Opinăm, totodată, în sensul că cele două modalități ale răspunderii penale, răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă, sunt susceptibile de subclasificări în manifestări. Răspunderea penală subiectivă, în opinia noastră, se subclasifică în două manifestări: răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice și răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice, iar răspunderea penală obiectivă se subclasifică, la rândul ei, în două manifestări: răspunderea penală obiectivă pură și răspunderea penală obiectivă impură.

Capitolul 3 intitulat „Principiile și funcțiile răspunderii juridice penale” este destinat identificării principiilor și funcțiilor răspunderii juridice penale, raportat la împrejurarea că funcțiile răspunderii juridice penale semnifică rolul acestei instituții juridice centrale a dreptului penal în societate, odată configurată în temeiul principiilor sale fundamentale Capitolul III înglobează în structura sa compartimente care vizează: principiile răspunderii juridice penale și funcțiile răspunderii juridice penale, analizate din perspectiva doctrinei juridice și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală din România și Republica Moldova.

În acest capitol am analizat principiile și funcțiile răspunderii juridice penale, instituție multifuncțională complexă, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului dar și a dreptului penal, din perspectiva literaturii juridice de specialitate dar și a legislației din România și Republica Moldova și am evidențiat, totodată, semnificația, în materie de drept penal, a principiilor fundamentale ale răspunderii

penale, acestea fiind destinate să configureze modalitatea și limitele în care trebuie dusă lupta împotriva fenomenului infracțional.

Răspunderea juridică penală, asemenea tuturor instituțiilor răspunderii juridice, este cărmuită de un set de principii, care reprezintă acele idei călăuzitoare menite să guverneze normele juridice penale care alcătuiesc instituția răspunderii penale. Principiile răspunderii penale își iau seva din principiile dreptului penal care, la rândul lor, își au izvorul în principiile dreptului.

Printr-un studiu comparativ a doctrinei și a legislației din România și Republica Moldova am tratat următoarele principii ale răspunderii penale: infracțiunea - unicul temei al răspunderii penale, principiul legalității răspunderii penale, principiul egalității de tratament - *nulla poena sine culpa*, principiul răspunderii penale subiective, principiul răspunderii penale personale, principiul proporționalității răspunderii penale, principiul unicității răspunderii penale - *non bis in idem*, principiul inevitabilității răspunderii penale, principiul celerității, principiul prescriptibilității răspunderii penale, principiul umanismului răspunderii penale.

Funcțiile răspunderii penale nu trebuie confunde cu principiile sale fundamentale, întrucât principiile răspunderii penale sunt extrase din normele constituționale, iar funcțiile sale țin de politica penală a statului la un moment dat și variază odată cu aceasta. În prezentul studiu doctoral am analizat următoarele funcții ale răspunderii penale: *funcția protectoare*, decurgând din misiunea dreptului penal de a proteja valorile sociale primordiale pe care se fundamentează viața în societate, *funcția educativă* care se exercită prin sedimentarea în conștiința colectivă a relevanței și importanței valorilor sociale ocrotite, dar și prin motivarea membrilor societății în sensul respectării dispozițiilor legale, dincolo de amenințarea sancțiunii penale atașate ei și *funcția sancționatoare* care operează prin sancționarea persoanelor care au săvârșit fapte penale.

Capitolul 4 intitulat „Răspunderea penală în diferite domenii de reglementare juridică” este destinat identificării și analizării particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică: răspunderea penală a aleșilor, răspunderea penală în domeniul informatic, răspunderea penală în domeniul medical, în contextul transformărilor legislative, doctrinare și jurisprudențiale din România și Republica Moldova.

Identificarea fațetelor răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, configureate în contextul noilor transformări legislative, așadar în condițiile specializării legislației, a făcut posibilă identificarea subtilităților și particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva tendințelor legislative, doctrinare și jurisprudențiale, dar și reflectarea unor direcții de perfecționare a reglementărilor juridice penale din domeniile cercetate, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

În contextul evoluției continue a societății, revoluția tehnologică, având drept consecință interconectarea dar și inter-relaționarea unor forme variate de comunicare prin aplicarea și utilizarea comună a transmisiilor de date, a influențat instituțiile dreptului penal dar și instituțiile dreptului procesual penal. Rețeaua de comunicații, într-o continuă expansiune, crează noi premise pentru activitatea infracțională, nu doar în ceea ce privește infracțiunile consacrate, tradiționale, dar și în ceea ce privește infracțiunile noi determinate de tehnologia actuală. Astfel, dreptul penal, dreptul procesual penal dar și tehnicile de investigare sunt provocate să țină pasul cu noile fapte, săvârșite în contextul evoluției tehnologice, impunându-se reglementarea și adaptarea mijloacelor de protecție în scopul prevenirii aplicării abuzive a noilor dispoziții procedurale.

În teza de doctorat am tratat răspunderea aleșilor, din perspectivă penală, pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea atribuțiilor de serviciu, infracțiuni care acoperă un spectru foarte larg de domenii, societatea, în ansamblul ei și administrația publică, în special, din România și Republica Moldova confruntându-se cu o situație alarmantă. Jurisprudența în materie penală din cele două state învederează faptul că cele mai frecvente infracțiuni săvârșite de către aleși sunt infracțiunile de corupție, infracțiunile de serviciu, infracțiunile de fals, infracțiunile reglementate de legislația muncii și a funcției publice, dar și infracțiunile împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene. În practica judiciară întâlnim și alte infracțiuni săvârșite, mai rar, de către aleși precum deturnarea de fonduri, delapidarea, sustragerea și distrugerea de înscrisuri, sau infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială, cum ar fi împiedicarea exercitării libertății religioase, incitarea la ură sau discriminare, acestea din urmă fiind săvârșite, cu precădere, de către aleșii aparținând minorităților naționale.

În contextul controverselor relative la configurarea dreptului medical ca ramură distinctă de drept, care au impulsionat legiuitorul contemporan să depună toate diligențele pentru conturarea unor soluții, cu aplicabilitate concretă, în materia răspunderii medicale, în general și a răspunderii penale medicale, în special, am tins în prezentul studiu doctoral la identificarea, extinderea și valorificarea opiniilor doctrinare din România și Republica Moldova conturate în acest domeniu. Domeniul medical se confruntă, în prezent, cu un real vid legislativ în ceea ce privește reglementarea răspunderii juridice pentru malpraxis medical - subiect sensibil și delicat pentru profesioniștii din lumea medicală. Deși codurile penale din cele două state au adus o serie de modificări notabile în domeniul medical, acestea nu corespund realității actualului sistem medical, impunându-se, în opinia noastră, incriminarea infracțiunilor de malpraxis medical distinct în legislația din România și Republica Moldova, asigurându-se astfel suprimarea paralelismelor, a inflației de reglementări legale, a instabilității legislative în domeniu și, totodată, eliminarea contradicțiilor în aplicarea normelor legale. Se asigură, astfel, coroborarea între multiplele texte oficiale, pornind de la premisa că reglementările dispersate excesiv nu sunt respectate întrucât nu sunt cunoscute.

Din această perspectivă, teza de doctorat, prospectând răspunderea penală în domeniul medical, din perspectiva evoluțiilor legislative, doctrinare și jurisprudențiale, tinde să acopere un domeniu insuficient explorat, în prezent, în România și Republica Moldova

1. REFLECTAREA TEORETICĂ ȘI NORMATIVĂ A RĂSPUNDERII JURIDICE PENALE

1.1. Tendințe actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani

În contextul evoluției continue a societății și, implicit, a dreptului, studiul științific consacrat răspunderii juridice penale, una din instituțiile centrale a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului menită să deschidă porțile universului juridic, este actual și provocator.

Conceptul de răspundere juridică, odată consacrat în circuitul științific și legislativ, aproximativ la mijlocul secolului al XX-lea, a suscitat un real și perpetuu interes din partea cercetătorilor din întreaga lume, interes materializat în apariția unui număr impresionant de studii și lucrări, atât în cadrul Teoriei generale a dreptului, dar și în cadrul științelor juridice de ramură, care tind la identificarea esenței, formelor, condițiilor, conținutului, principiilor și funcțiilor răspunderii juridice [45, p.30].

În prezenta lucrare am realizat un studiu amplu a răspunderii juridice penale, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, atât în România cât și în Republica Moldova, în vederea prospectării tendințelor de evoluție a răspunderii juridice penale, chestiune esențială a teoriei dreptului, a identificării subtilităților, manifestărilor și modalităților răspunderii juridice penale, dar și a rolului și locului acesteia în sistemul răspunderii juridice.

Studiul științific consacrat răspunderii juridice penale, din perspectiva Teoriei generale a dreptului este novator și provocator, raportat la plurivalența acestei instituții centrale a răspunderii juridice, concretizată atât într-o multitudine de izvoare ce vizează acest fenomen juridic, dar și într-o vastă și dinamică jurisprudență. Pentru a expune situația existentă în domeniul cercetărilor dedicate acestui subiect vom prezenta sursele bibliografice relevante din domeniul Teoriei generale a dreptului, dar și din domeniile de ramură, fără a face abstracție de unele surse de origine filosofică. Alegerea surselor bibliografice destinate răspunderii juridice, în general, și răspunderii juridice penale, în special, a avut ca premisă exigența de a identifica acele studii menite să contureze legătura dintre răspunderea juridică și diferitele ei forme ramurale, în vederea identificării locului răspunderii juridice penale în sistemul răspunderii juridice.

În literatura juridică de specialitate, răspunderea juridică a fost abordată fie ca o categorie generală a dreptului, fie ca o categorie de ramură proprie dreptului penal, dreptului civil, dreptului administrativ, dreptului muncii, dreptului medical, dreptului financiar sau altei ramuri de drept. Recent, în contextul evoluției relațiilor sociale și, implicit, a categoriilor și instituțiilor juridice, cercetările științifice au decelat noi forme ale răspunderii juridice. Astfel, un bilanț al evoluției legislative, menit să confere un nou vector obiectivelor, principiilor și funcțiilor răspunderii juridice, constă în apariția unor forme noi de răspundere juridică, netradiționale.

Studiul formelor de manifestare a răspunderii juridice constituie premisa înțelegerii instituției răspunderii juridice, în profunzimea structurii ei [195, p.164]. Formele răspunderii juridice, deși însumează diferite particularități „prezintă și o sumă de elemente comune, prin a căror sintetizare se poate elabora o definiție generală a noțiunii răspunderii juridice” [82, p.17].

Din această perspectivă, ne raliem opiniei Prof. D. Baltag, conform căruia determinarea corectă a formelor, principiilor, funcțiilor și raporturilor în cadrul sistemului răspunderii juridice condiționează și activitatea legiuitorului și, pe cale de consecință, fără elaborarea unei teorii generale a răspunderii este imposibil de a formula și crea teoriile răspunderii juridice ramurale [15, p. 67].

Configurarea formelor răspunderii juridice a reprezentat un proces dialectiv complex, similar apariției ramurilor de drept. Încă din antichitate, s-au configurat primele forme de răspundere juridică, respectiv răspunderea juridică civilă și răspunderea juridică penală [46, p.6].

În România, primele deosebiri între răspunderea penală și răspunderea civilă se prefigurează începând cu secolul al XVII-lea, relevante în acest sens fiind „Cartea românească de învățătură. De la pravile împărătești și de la alte giudeațe” sau Pravila lui Vasile Lupu de la 1646 [241, p.164] și „Îndreptarea legii cu Dumnezeu care au toată judecata arhierească și împărătească de toate vinile preoțești și mirești” sau Pravila lui Matei Basarab [242, p.143], fiind reglementate, astfel, condițiile răspunderii juridice pentru prejudiciile cauzate de animale și abandonul noxal, care permite exercitarea răzbunării private. Trebuie amintită și Pravilniceasca Condică care instituie răspunderea civilă întemeiată pe vinovăția persoanei iresponsabile, consacrand astfel răspunderea părinților pentru daunele cauzate de copiii lor minori, astfel: ”... iar de vor fi copii sub ocrotirea părinților, fiind încă nevârstnici, și vor greși, atunci se învinuiesc părinții pentru nepurtarea de grijă a fiilor lor sau și pentru rea creștere și nepovățuire” [239, p.130]. *Legiuirea Caragea* [238, p.150], cu aplicabilitate în Tara Românească și *Codul Calimah* [240, p.387], cu aplicabilitate în Moldova instituie principiul general de răspundere juridică civilă întemeiată pe ideea de culpă.

În România, au abordat problema răspunderii juridice penale, din perspectiva Teoriei generale a dreptului, autori precum: M. Costin [82], L. Barac [20], [21], [22], M. Djuvara [95], [96], [97], I. Humă [123], S. Popescu [232], [233], [234], N. Popa [231], R. P. Vonica [264], Gh. Boboș [28], C. Voicu, A.C.Voicu [263], I. Craiovan [83], [84], Gh. Mihai și Radu I. Motica [193], [194], [195], [196], Gh. Alecu [1], A. Bleoancă [27], S. Cristea [85], R. Ploscă [228].

În Tratatul consacrat Teoriei generale a dreptului Prof. I. Craiovan remarcă, din perspectiva teoriei generale a dreptului „complexitatea conceptuală a răspunderii juridice, necesitatea cunoașterii tuturor normelor dreptului pozitiv în materie pentru aplicarea acestor norme, solidaritatea lor cu întreg sistemul normativ juridic, dar și specificitatea răspunderii juridice, tratată în detaliu de fiecare ramură de drept” [84, p. 511]. Autorul distinge „mai multe forme ale răspunderii juridice în funcție de o serie de factori care

trebuie considerați interdependenți și interferenți ca de pildă, valorile sociale lezate, tipul de normă juridică a cărei dispoziție a fost încălcată, gradul de pericol social al faptei ilicite, vinovăția făptuitorului etc” [84, p. 502-503]. În opinia autorului, în domeniul fiecărei ramuri de drept, s-au configurat forme de răspundere specifice precum răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea contravențională, răspunderea disciplinară etc., forme care, în mod firesc, au o dinamică proprie și se reconfigurează de la o etapă la alta [84, p. 503].

Prof. I. Craiovan evocă opinia doctrinei juridice tradiționale conform căreia, formele răspunderii juridice, în ciuda diversității lor, sunt fundamentate pe un set de principii comune precum: „legalitatea răspunderii juridice; principiul răspunderii personale; principiul imputabilității (al răspunderii pentru vină, plecându-se de la prezumția de nevinovăție a celui în cauză); principiul unicității răspunderii, potrivit căruia unei singure violări a normei juridice îi corespunde o singură imputare a răspunderii, ceea ce nu exclude posibilitatea cumulului formelor de răspundere juridică, în cazul când prin una și aceeași faptă au fost încălcate două sau mai multe norme juridice; principiul individualizării răspunderii juridice; principiul celerității răspunderii juridice care implică oportunitatea și operativitatea tragerii la răspundere juridică” [84, p. 508]. Totodată, formele răspunderii juridice au o serie de note comune, ele neputând exista fără întrunirea unor condiții care se regăsesc în general, indiferent de forma răspunderii juridice: conduita ilicită, rezultatul vătămător al respectivei conduite concretizat fie într-o daună materială fie în vătămarea integrității corporale, legătura de cauzalitate între conduita ilicită și rezultatul produs, vinovăția subiectului actului ilicit, inexistența împrejurărilor sau cauzelor care înlătură răspunderea juridică [84, p. 508].

Autorul definește răspunderea juridică ca fiind „un raport statomicit de lege, de norma juridică, între autorul încălcării normelor juridice și stat, reprezentat prin agenții autorității, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice” [84, p. 501]. Răspunderea juridică penală, formă a răspunderii juridice este definită ca fiind „însuși raportul juridic penal de constrângere, născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii, între stat pe de o parte, și infractor, pe de altă parte, raport complex al cărui conținut îl formează dreptul statului ca reprezentant al societății de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să o execute, precum și obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate în vederea restabilirii ordinii de drept și restaurării autorității legii” [84, p. 503].

Prof. N. Popa evocă în lucrarea intitulată Teoria generală a dreptului faptul că răspunderea juridică este „o formă agravată de răspundere socială”, prin natura sa, prin trăsăturile sale și prin consecințele pe care le generează [231, p.243]. În accepțiunea autorului, „fiecare ramură a dreptului cunoaște o formă de răspundere specifică, răspunderea juridică cu caracter politic (răspunderea constituțională a parlamentului), răspunderea civilă, răspunderea penală, răspunderea administrativă, răspunderea

disciplinară” [231, p. 242]. Fiecare formă de răspundere juridică se individualizează, în opinia autorului, prin condiții specifice, de formă și fond.

Autorul definește răspunderea penală ca fiind „un raport juridic penal, de constrângere, născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii, raport ce se stabilește între stat și infractor, al cărui conținut îl formează dreptul statului de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută de legea penală și de a-l constrânge să o execute, precum și obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate în vederea restabilirii ordinii de drept” [231, p. 243].

În tratatul dedicat Teoriei generale a dreptului, Prof. L. Barac analizează diferitele forme ale răspunderii juridice și particularitățile lor specifice „astfel cum sunt cunoscute în sistemele de drept existente, cu evidențierea specificului lor în dreptul românesc” [22, p. 234].

Răspunderea penală este în opinia autoarei „aceea formă a răspunderii juridice specifică dreptului penal, care se declanșează în situația încălcării unei norme de drept penal” [22, p. 234]. Specificitatea răspunderii penale decurge din aceea că faptul ilicit îmbracă forma infracțiunii, iar domeniul său este cărmuit de două principii esențiale, destinate garantării libertății individuale și excluderii arbitrariului, respectiv *nullum crime sine lege* și *nulla poena sine lege*.

Prof. C. Voicu în Tratatul de Teorie generală a dreptului analizează atât răspunderea juridică care, în contextul actual marcat de creșteri exponențiale ale faptelor de încălcare a legii, dobândește o importanță deosebită cât și formele specifice ale răspunderii juridice. În opinia autorului răspunderea juridică „este un raport juridic creat de norma legală între persoana care a încălcat dispoziția legii și stat, reprezentat de organele de aplicare a legii” [263, p. 253]. Răspunderea juridică reprezintă, totodată, „segmentul final, ultimul tronson al actului complex de înfăptuire a justiției”, care implică un ansamblu de drepturi și obligații care se nasc urmarea săvârșirii unei fapte ilicite prin nesocotirea legii [263, p. 253].

Prof. C.Voicu, analizând formele specifice ale răspunderii juridice, cercetează și răspunderea penală, formă distinctă de răspundere juridică, care reprezintă „un raport juridic de constrângere, născut ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni” [263, p. 256]. Răspunderea juridică penală reclamă săvârșirea unui fapt ilicit special - ilicitul penal, respectiv infracțiunea care reprezintă „singurul și suficientul temei al răspunderii penale” [263, p. 257].

R. Ploscă tratează în lucrarea intitulată Teoria generală a dreptului răspunderea juridică penală, formă distinctă a răspunderii juridice. Autoarea evidențiază trăsăturile răspunderii juridice penale, respectiv: temeiul răspunderii juridice penale este infracțiunea, nu există infracțiune dacă legea nu o prevede, infracțiunile sunt definite de lege într-o manieră precisă, nu se pot aplica decât pedepsele prevăzute de lege, principiul dominant în materia răspunderii penale fiind cel al legalității infracțiunilor și pedepselor [228, p. 252]. Totodată, autoarea susține că „idei de responsabilitate generală i se opun anumite limite care, pe de o parte, sunt voite de dreptul însuși, iar, pe de altă parte, sunt rezultatul

incoerenței sau lacunelor acestuia” și analizează limitele răspunderii penale, respectiv caracterul personal al răspunderii penale și iresponsabilitatea celor lipsiți de discernământ [228, p. 253-254].

În lucrarea consacrată Teoriei generale a dreptului, S. Cristea cercetează răspunderea juridică penală, formă distinctă a răspunderii juridice în secțiunea destinată formelor răspunderii juridice. În opinia autoarei „fiecărei ramuri de drept îi corespunde o formă de răspundere specifică; astfel, există o răspundere civilă, penală, de drept administrativ, de dreptul muncii, o răspundere constituțională a Parlamentului” [85, p. 166]. În opinia autoarei „indiferent de forma de răspundere, există câteva principii comune, aplicabile fiecăreia: principiul legalității răspunderii, conform căruia răspunderea, pentru a putea fi angajată, trebuie să fie prevăzută de lege; principiul răspunderii personale conform căruia fiecare răspunde pentru faptele sale, principiul răspunderii pentru vină, conform căruia fiecare răspunde dacă a comis fapta cu vinovăție, principiul prezumției de nevinovăție, conform căruia fiecare persoană se consideră nevinovată până la proba contrară, principiul proporționalității sancțiunii în raport cu fapta, conform căruia sancțiunea se aplică în raport cu gravitatea faptei comise” [85, p. 166]. Totodată, autoarea definește răspunderea juridică penală ca fiind „un raport juridic de constrângere, prin care statul are dreptul să-l sancționeze pe infractor, iar infractorul are obligația de a executa sancțiunea” [85, p. 167].

A. Bleoancă analizează răspunderea penală în lucrarea destinată Teoriei generale a dreptului ca fiind acea formă a răspunderii juridice care reprezintă „urmările ignorării normei de drept penal” [27, p. 128]. Autorul sublinează că „sistemul de sancționare specific dreptului penal este unul complex, pedeapsa cu închisoarea fiind numai una dintre forme; ei i se adaugă, spre exemplu, amenda penală și interzicerea unor drepturi” [27, p. 128].

În doctrina Republicii Moldova, răspunderea juridică penală, ca formă distinctă de răspundere juridică, a fost cercetată prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului de către reputați autori precum: D. Baltag [14], [15], [16], [17], [18], [19], E. Aramă [8], Gh. Avornic [10], [11], [12], B. Negru, A. Negru [208], [209], etc.

În literatura juridică din Republica Moldova, un tratat complex dedicat studiului fenomenului răspunderii juridice din perspectivă doctrinară, metodologică și practică aparține Profesorului D. Baltag. Profesorul Baltag analizează aspectele doctrinare ale identificării formelor răspunderii juridice, abordările conceptuale privind formele răspunderii juridice în ramurile de bază ale dreptului, dar și curente conturate în știința juridică relative la înțelegerea formei răspunderii juridice și tratează următoarele forme ale răspunderii juridice: răspunderea civilă, răspunderea penală, răspunderea constituțională, răspunderea administrativă și răspunderea materială [15, p. 220-285].

Profesorul Gh. Avornic, în studiul consacrat Teoriei generale a dreptului, tratează conceptul, temeiurile, funcțiile, principiile, finalitatea, subiecții dar și formele sau modalitățile răspunderii juridice și, implicit, răspunderea juridică penală, formă a răspunderii juridice. Răspunderea juridică este, în opinia

Profesorului Gh. Avornic un raport juridic special care rezidă în obligația de a suporta sancțiunea reglementată de lege ca urmare a săvârșirii unui fapt juridic imputabil [12, p.738]. În accepțiunea autorului „compararea și delimitarea formelor răspunderii juridice prezintă importanță teoretică, dar mai ales practică, deoarece stabilirea naturii juridice a răspunderii în fiecare caz concret privește calificarea juridică a situației de fapt, ca fază a aplicării dreptului, de interes major, atât pentru individ cât și pentru întreaga societate” [11, p.297]. În tratatul sus menționat, Prof. Gh. Avornic reclamă existența următoarelor forme de răspundere juridică: răspunderea constituțională, răspunderea administrativă, răspunderea disciplinară, răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea comercială, răspunderea materială, răspunderea patrimonială a membrilor cooperatori și răspunderea familială, arătând totodată faptul că anumite forme de răspundere juridică precum răspunderea constituțională, răspunderea familială sau comercială, deși sunt amintite în literatura juridică, nu sunt denumite ca atare în lucrările de ramură. [11, p. 298].

În opinia noastră, răspunderea juridică penală, formă a răspunderii juridice este cercetată din perspectiva exigențelor Teoriei generale a dreptului, dar toate studiile se limitează fie la enunțarea acestora în diferite clasificări ale răspunderii juridice, fie la expunerea unor argumente în favoarea existenței ei, ca formă de manifestare a răspunderii juridice. Alegerea surselor bibliografice a avut ca premisă exigența de a identifica acele studii menite să transpună semnele distinctive, subtilitățile și fațetele răspunderii juridice penale, una din instituțiile centrale a răspunderii juridice, dar și să contureze legătura dintre răspunderea juridică penală din diferite domenii de reglementare juridică, în vederea identificării rolului și locului răspunderii penale în sistemul răspunderii juridice.

În teza de doctorat am tratat, totodată, răspunderea juridică penală, formă a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Dreptului penal raportându-ne la operele autorilor: G. Antoniu [3], [4], [5], [6], [7], M. Basarab [24], [25], A.Boroi [32] C. Bulai [38], [39], [40], V. Dongoroz [102], [103], [104], [105], N. Giurgiu [111], [112], I. Oancea [210], [211], [212], F. Streteanu [251], [252], [253], S. Bogdan [29], L.M. Stănilă [248], [249], [250], C. Mitrache, Cr. Mitrache [198], O.R.Ifrim [124], C.M.Mihalache [197], C.G. Pupăzan [236], C. Danileț [], C. Fl. Ușvat [261], V. Pașca, R.V. Mancaș [221], V. Pașca [222], [223], [224], [225], M.A. Hotca [122], V. Dobrinoiu, M.A. Hotca, M. Neagu, M. Murea M., C. Cășuneanu [99], M. Dogaru M. [100], M. Dogaru [101], în vederea prospectării tendințelor de evoluție a răspunderii juridice penale, menite să permită revizuirea opiniei tradiționale cu privire la răspunderea juridică penală, ca formă a răspunderii juridice.

Răspunderea juridică penală reprezintă o formă distinctă a răspunderii juridice prin mijlocirea căreia se exercită constrângerea statală, în vederea restabilirii ordinii de drept, tulburată prin comiterea infracțiunii. Răspunderea juridică penală este forma extremă, *ultima ratio*, a constrângerii statale,

justificând îngrădirea drepturilor fundamentale stipulate și garantate prin Constituție sau prin convențiile internaționale relative la drepturile omului.

Răspunderea juridică penală este consecința inevitabilă a nesocotirii normelor de drept și, totodată, calea inherentă realizării ordinii de drept penal, fiind astfel reglementată ca instituție fundamentală indispensabilă oricărui sistem de drept penal, alături de instituția infracțiunii și cea a pedepsei. Din această perspectivă, am tins la sistematizarea și structurarea instituției răspunderii juridice penale prin prisma transformărilor legislative, doctrinare și jurisprudențiale intervenite în Republica Moldova și România, dar și la identificarea locului și rolului instituției răspunderii juridice penale în sistemul de drept al celor două state și, nu în ultimul rând, la conturarea unor noi abordări în materia răspunderii juridice penale.

Răspunderea penală, născută virtual în momentul săvârșirii infracțiunii, se materializează, din perspectiva întinderii dar și a gravității sale, în cadrul procesului penal și se realizează prin aplicarea și executarea pedepsei. Procesul penal reprezintă cadrul instituțional în care se circumscrie existența răspunderii penale dar și limitele acestei instituții juridice, concretizându-se în sancțiunile penale aplicate infractorului. Unicul temei al răspunderii penale este infracțiunea, respectiv fapta prevăzută de legea penală și în lipsa căreia răspunderea penală nu poate fi antrenată [225, p. 391].

Școala clasică de drept penal a ridicat fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului la rangul de principiu. Conform unor autori „fără vinovăție nu există infracțiune și fără infracțiune nu există răspundere penală” [221, p. 412]. Tributar principiului legalității incriminării *nullum crimen sine culpa* (nicio infracțiune nu există în afară de lege), legiuitorul din România și din Republica Moldova nu recunoaște explicit o răspundere penală obiectivă, axată exclusiv pe legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat. Negarea răspunderii penale obiective vine în întâmpinarea unei tradiții îndelungate care a perpetuat dogma răspunderii penale bazate pe vinovăție postulată de școala clasică de drept penal. Complexitatea și ambiguitatea acestei probleme a generat în doctrina juridică din România și Republica Moldova rezerve privind tratarea răspunderii penale obiective în dezbaterile doctrinare. Cu toate acestea, am identificat referințe la diverse forme de răspundere juridică penală obiectivă, în doctrina juridică din România, la autori precum G. Antoniu [4, p.199] și V.Pașca [223, p. 23], F. Streteanu [251, p. 396-398] sau S. Bogdan [29, p. 143].

În teza de doctorat am tratat răspunderea juridică penală în domenii de reglementare juridică actuale, din perspectiva noilor transformări legislative, doctrinare și jurisprudențiale intervenite în Republica Moldova și România, respectiv: răspunderea penală a aleșilor, răspunderea penală în domeniul informatic și răspunderea penală în domeniul medical, dreptul penal fiind chemat să răspundă noilor provocărilor generate de criminalitatea informatică, malpraxisul medical sau infracționalitatea în rândul aleșilor.

Răspunderea juridică penală a aleșilor, a fost tratată în doctrina juridică din România de autori precum C.G. Pupăzan „Răspunderea penală a aleșilor” [236], C. Danileț „Corupția și anticorupția în sistemul juridic” [88], C. Fl. Ușvat „Infrațiunile de corupție în contextul reglementărilor europene” [261]. În doctrina juridică autohtonă s-a statuat că răspunderea juridică penală a aleșilor constă într-un ansamblu de drepturi și obligații instituite prin norme juridice și care se angajează urmarea săvârșirii unor fapte ilicite prin care se aduc atingere dispozițiilor legale relative la statutul acestora în administrația publică centrală sau locală și care reprezintă temeiul aplicării unor sancțiuni specifice [236]. Aleșii locali răspund, din perspectivă penală, pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea atribuțiilor de serviciu, infracțiuni care acoperă un spectru foarte larg de domenii, societatea românească și moldovenească, în ansamblul lor și administrația publică, în special, confruntându-se cu o situație alarmantă.

Jurisprudența în materie penală din România relevă faptul că cele mai frecvente infracțiuni săvârșite de către aleși sunt infracțiunile de corupție, infracțiunile de serviciu, infracțiunile de fals, infracțiunile reglementate de legislația muncii și a funcției publice, dar și infracțiunile împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene. În practica judiciară întâlnim și alte infracțiuni săvârșite, mai rar, de către aleși precum deturnarea de fonduri, delapidarea, sustragerea și distrugerea de înscrisuri, sau infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială, cum ar fi împiedicarea exercitării libertății religioase, incitarea la ură sau discriminare, acestea din urmă fiind săvârșite, cu precădere, de către aleșii aparținând minorităților naționale.

Transformările intervenite în viața economică, socială și politică a Republicii Moldova, după declararea independenței în anul 1991, au influențat, în mod special, administrația publică locală, care a cunoscut cele mai radicale reforme, având la bază multiple legi în acest domeniu. Conform unor autori, toate reformele au fost tergiversate și însoțite multe controverse, fiind, totodată, condiționate de evoluția procesului de democratizare a societății și de nivelul scăzut al coeziunii forțelor proeuropene [246, p. 27].

În doctrina de specialitate din Republica Moldova, au manifestat preocupări privind statutul și răspunderea aleșilor autori precum: M. Orlov [216], [217], M. Platon [227], V. Guțuleac [115], [116], I. Guceac [113], N. Saitarlî [243], [244], Smochină A., Goriuc S. [247], S. Tatarov [255], [256], Gh. Tataru [257], V. Micu [191], [192], etc.

În opinia Prof. V. Guțuleac, statutul administrativ-juridic al oricărui subiect al dreptului administrativ cuprinde patru elemente constitutive: obligațiile, drepturile, responsabilitatea juridică și răspunderea juridică. Responsabilitatea juridică și răspunderea juridică se află, în opinia autorului, într-o corelație strânsă cu: procesul de investire în funcția de stat; apariția capacității de folosință și a capacității de exercițiu a funcționarului de stat; apariția raportului administrativ-juridic de conformare și a celui de conflict între funcționarul de stat, pe de o parte și statul, organul de stat sau societatea, pe de altă parte

[115, p.127]. Consilierii locali, primarii, viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor devin, din momentul învestirii lor în funcție, responsabili de modul și rezultatele exercitării funcției [116, p. 211].

Prof. V. Guțuleac, în lucrarea „Drept administrativ”, tratează competența și constituirea consiliilor locale/raionale, responsabilitatea și răspunderea consilierilor în consiliul local/raional; atribuțiile primarului; responsabilitatea și răspunderea primarului; alegerea președintelui și a vicepreședintelui raionului; competența președintelui raionului; responsabilitatea și răspunderea președintelui raionului, inclusiv modul de numire, atribuțiile secretarului consiliului local. Într-un capitol distinct se tratează și serviciul public, funcția publică și statutul funcționarului public, respectiv învestirea în funcția publică, condițiile de bază prevăzute în lege, obligațiile, incompatibilitățile, restricțiile, drepturile, responsabilitatea și răspunderea juridică, ca elemente constitutive ale statutului funcționarului public și încetarea raportului de serviciu [116, p. 190-272].

Într-un articol intitulat „Discrepanțele legislative privind statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică și statutul consilierilor locali prin prisma aquis-ului comunitar”, același autor analizează statutul juridic al persoanelor din autoritățile administrației centrale și locale. Preocuparea de bază a autorului constă în fundamentarea similitudinii naturii juridice a demnitarului public, fie la nivel central, fie la nivel local și în formularea propunerilor de eliminare a abordărilor eterogene din legislație referitoare la calitatea de consilier local ca „nefiind demnitar” [255, p. 148-151]. Într-un alt articol intitulat „Unele probleme privind revocarea mandatului de ales local”, autorul analizează statutul juridic al persoanelor oficiale la nivel local - aleșilor locali, analizând discrepanțele legale în reglementarea mandatului diferitelor categorii de aleși locali - primar, consilier local, președinte de raion, viceprimar, vicepreședinte al raionului [256, p. 206-207].

Statutul juridic al alesului local este reflectat în lucrarea Prof. I. Guceac „Curs elementar de drept constituțional”, în care sunt analizate următoarele elemente ale statutului alesului local: modalitatea de învestire în funcție a consilierilor locali/raionali, atribuțiile consilierilor locali/raionali, exercitarea mandatului alesului local, drepturile și obligațiile alesului local, garanțiile sociale de exercitare a mandatului alesului local, modalitatea de învestire în funcție a președintelui și a vicepreședintelui raionului, atribuțiile de bază ale președintelui raionului, modalitatea de alegere a primarului și a viceprimarului, mandatul primarului, atribuțiile primarului, descriind și modul de funcționare a consiliului local/raional, atribuțiile primăriei, ale secretarului consiliului local [113, p. 457-483].

În lucrarea „Drept administrativ”, autorii M. Orlov și Ș. Belecciu analizează modul de alegere a consilierilor locali/raionali, a primarului, a președintelui raionului, mandatul, drepturile, obligațiile, atribuțiile și răspunderea lor juridică, iar într-un alt capitol statutul juridic al funcționarului public: învestirea lor în funcție, drepturile, obligațiile și răspunderea lor juridică [217, p. 79-104, p. 105-125].

Autorii S. Cobăneanu, E. Bobeica și V. Rusu, în lucrarea intitulată „Drept administrativ” analizează statutul juridic al autorităților publice locale: modalitatea de formare a consiliului local, mandatul consiliului local, drepturile și obligațiile, garanțiile sociale ale consilierului local, atribuțiile consiliului local, mandatul, atribuțiile primarului și ale președintelui raionului. Totodată, sunt menționate atribuțiile secretarului consiliului local, structura primăriei și a aparatului președintelui de raion [60, p. 89-107] și este caracterizat statutul funcționarului public: modalitățile de ocupare a funcției publice și temeiurile de apariție a raporturilor de serviciu, drepturile și obligațiile funcționarilor publici, restricțiile față de funcționarii publici, avansarea funcționarilor publici, modificarea, suspendarea și încetarea raporturilor de serviciu ale funcționarilor publici, stimularea și caracteristica generală a răspunderii juridice a funcționarilor publici [60, p. 124-151].

Relevantă este și teza de doctorat intitulată „Statutul juridic al alesului local și al personalului din administrația publică locală din Republica Moldova” elaborată de N. Saitarlı a cărei noutate științifică rezidă în faptul că teza este printre primele lucrări axate pe studiul sistemic și comparat al statutului juridic al alesului local în raport cu statutul juridic al altor categorii de personal din administrația publică locală din Republica Moldova. Autoarea propune revizuirea, simplificarea și ajustarea cadrului normativ de reglementare a statutului juridic al alesului local și al personalului din administrația publică locală, a căror adoptare va contribui la o conlucrare eficientă în exercitarea atribuțiilor de către aceștia și la consolidarea capacității administrative în vederea realizării cu succes a reformelor de modernizare a administrației publice locale și la asigurarea bunei guvernări în spiritul sarcinilor asumate de Republica Moldova prin semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană [244].

Autorii L. Chiriac, V. Mocanu și A. Secieru, în lucrarea intitulată „Conflictul de interese și regimul de incompatibilități în instituțiile administrației publice locale din Republica Moldova”, demonstrează faptul că, în procesul de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, este foarte importantă implementarea standardelor europene în domeniul economic, social, politic, administrativ, etc. [58, p. 4].

În doctrina juridică din Republica Moldova se remarcă și autorul V. Micu care, în studiul destinat răspunderii, ca element al statutului parlamentarilor, analizând legislația în vigoare din Republica Moldova în vederea elucidării formelor de răspundere juridică a deputaților, afirmă că aceștia sunt pasibili, în exercițiul mandatului de următoarele forme de răspundere: disciplinară, contravențională, constituțională și penală [192, p. 36]. În literatura juridică de specialitate se afirmă că „în perioada contemporană, una dintre cele mai stringente provocări la adresa statului de drept, a democrației și a drepturilor omului constă în echilibrul fragil între imunitatea parlamentară și atragerea la răspundere efectivă a parlamentarilor pentru fărâdelegile comise” [191, p. 245].

Răspunderea penală în domeniul informatic generează ample discuții în doctrina juridică, în contextul evoluției continue a societății când, revoluția tehnologică, având drept consecință interconectarea dar și inter-relaționarea unor forme variate de comunicare prin aplicarea și utilizarea comună a transmisiilor de date, influențează instituțiile dreptului penal dar și instituțiile dreptului procesual penal. Rețeaua de comunicații, într-o continuă expansiune, crează noi premise pentru activitatea infracțională, nu doar în ceea ce privește infracțiunile consacrate, tradiționale, dar și în ceea ce privește infracțiunile noi determinate de tehnologia actuală. Astfel, dreptul penal, dreptul procesual penal, dar și tehnicile de investigare sunt provocate să țină pasul cu noile fapte, săvârșite în contextul evoluției tehnologice, impunându-se reglementarea și adaptarea mijloacelor de protecție în scopul prevenirii aplicării abuzive a noilor dispoziții procedurale.

Printre primii autori care au analizat în mod monografic criminalitatea informatică se înscrie M. Dobrinoiu care, în monografia sa intitulată „Infracțiuni din domeniul informatic”, descrie conceptul de calculator și apoi pe cel de internet, pentru o bună înțelegere a ceea ce înseamnă un sistem informatic [98, p.1]. O altă preocupare a autorului o constituie clasificarea infractorilor digitali și prezentarea acestora, exemplificând cu categorii precum traficanții de informații și mercenarii, în viziunea autorului ei comițând infracțiuni de pe urma cărora realizează profituri financiare sau alte avantaje patrimoniale. Totodată, în analiza infracțiunii de fraudă informatică, autorul atrage atenția că fraudă informatică poate avea mai multe forme și adesea se poate confunda cu înșelăciunea tradițională, mijlocul de realizare fiind computerul [98, p.222].

Un alt reprezentant al doctrinei penale din România, preocupat de criminalitatea informatică, este Gh. Iulian Ioniță care, în lucrarea „Infracțiunile din sfera criminalității informatice” prezintă o scurtă analiză a principalelor amenințări la adresa securității sistemelor informatice și rețelelor de comunicații, descriind în mod detaliat ce reprezintă, cum acționează și ce pericole prezintă virusii informatici, troienii, jurnalul de taste, analizatoarele de trafic de rețea, kitul de rădăcină, instrumentele de scanare, instrumentele de spargere a parolei, rețelele bot și refuzul serviciului [125, p.32-45].

Un alt autor român preocupat de studierea criminalității informatice este A. C. Moise care, în lucrarea sa „Metodologia investigării criminalistice a infracțiunilor informatice”, detaliază modul în care se desfășoară un atac asupra unui sistem informatic. O a doua lucrare de referință a autorului A. C. Moise o reprezintă „Dimensiunea criminologică a criminalității din cyberspațiu”, conform căruia criminologia, care este o știință cu individualitate proprie, destinată studierii cauzelor, stării și dinamicii fenomenului infracțional, a criminalului, în scopul perfecționării actului de justiție, a politicii de apărare socială împotriva crimei și de prevenire a acesteia, poate fi privită și ca o dimensiune a criminalității din cyberspațiu. Prin urmare a apărut o nouă noțiune și disciplină, denumită Criminalitatea din cyberspațiu

(Cyber Criminology), aceasta fiind o disciplină care studiază cauzalitatea infracțiunilor care se comit în cyberspațiu, un spațiu virtual și impactul lor în spațiul fizic [199, p.16].

O lucrare de referință în abordarea infracțiunilor informatice o reprezintă „Criminalitatea în cyberspațiu” a autorilor I. Vasiu și L. Vasiu, care trag un semnal de alarmă în privința atacurilor informatice, specificând că acestea ridică probleme noi și multiple și pot afecta societatea [262, p.13-14].

O lucrare recent apărută în doctrina juridică din România care abordează problematica criminalității informatice este „Introducerea în criminalitatea informatică” a lui I. A. Barbu care învederează faptul că noua tehnologie oferită de informatică a pătruns în activitatea cotidiană, a bulversat modul nostru de viață obișnuit și ne-a făcut să privim cu mai multă încredere în viitor [23].

În literatura juridică din România au manifestat preocupări pentru studiul răspunderii penale în domeniul informativ autori precum: A.M. Cerchez „Răspunderea penală în domeniul informatic” [49], A. Trancă „Infracțiuni informatice” [258], această ultimă lucrare sintetizând practica judiciară relevantă în materia infracțiunilor informatice. Procesul de selectare a spețelor evidentiază faptul că, în cazul infracțiunilor informatice, jurisprudența prezintă un caracter neunitar, în ceea ce privește anumite chestiuni de drept, referitoare îndeosebi la încadrarea juridică a faptelor. Problemele analizate sunt variate și privesc falsificarea și punerea în circulație, deținerea de echipamente în vederea falsificării, precum și falsul în declarații în vederea emiterii sau utilizării instrumentelor de plată electronică falsificate, efectuarea de operațiuni financiare în mod fraudulos și acceptarea acestora, accesul fără drept la un sistem informatic, modificarea sau transferul neautorizat de date dintr-un sistem informatic, falsul informatic, fraudă informatică, pornografia infantilă prin sisteme informatice, precum și aspectele procesuale referitoare la competența, probatoriu, latura civilă, elementele de individualizare și pericolul social al faptei.

În literatura juridică din Republica Moldova, criminalitatea informatică a intrat în sfera preocupărilor autorilor Gh. Alecu și A. Barbăneagră prin cartea acestora intitulată „Reglementarea penală și investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul informatic”. Autorii fac o paralelă între criminalitatea informatică reală și criminalitatea informatică aparentă, arătând că diferența reprezintă cifra neagră a acestui gen de crimă și ea cuprinde toate acele fapte sancționate de legiuitor, dar care, din anumite motive, rămân nedescoperite de către organele abilitate ale justiției penale [2, p.20]. Preocupându-se și de măsurile de securitate în sistemele informatice, autorii remarcă faptul că orice organizație, companie, instituție deține date și informații sensibile, pe care trebuie să le protejeze: numere ale cărților de credit ale clienților, parole de acces, secrete de cercetare - dezvoltare și înregistrări financiare. Aceste date și informații au devenit rapid un fel de „bijuterii ale coroanei” în inima oricărei organizații, informații care trebuie ținute departe de ochiul unei persoane neautorizate, văzute doar de cei care au acces autorizat [2, p.188].

Totodată, în doctrina juridică din Republica Moldova, o altă lucrare de referință în domeniu o constituie „Pasul II în ciberspațiu: Securitatea informațională”, semnată de un colectiv de autori: N. Ploteanu, S. Mafta, R. Griniuc și A. Coțofană. Conform opiniei autorilor, prin pericol pentru securitatea informațională se are în vedere intenția, acțiunea (inacțiunea) manifestată real sau potențial, sau factorul cu caracter ecologic, tehnic sau de alt gen, a cărui realizare sau dezvoltare contravine intereselor de bază a persoanei, societății și statului în domeniul infracțional [229, p.13].

O lucrare de referință în domeniul dreptului penal din Republica Moldova o reprezintă monumentalul tratat de „Drept penal. Partea specială” a autorilor S. Brînză și V. Stati. Deși această carte nu se constituie într-o monografie dedicată criminalității informatice, după cum arată și titlul acesteia, prin modul exhaustiv în care sunt abordate și analizate inclusiv infracțiunile informatice, ea reprezintă o lucrare etalon în domeniu. Conform acestora, crearea tehnicii de calcul cu o potențialitate enormă, implementarea ei amplă în activitatea economică, socială și managerială, alături de sporirea considerabilă a valorii informației - toate acestea dictează necesitatea reglementării juridice a proceselor care au loc în sfera informatizării [36, p.253].

În acest context trebuie amintită și teza de doctorat elaborată de A.T. Drăgan „Frauda informatică: analiza juridico-penală a infracțiunii” care abordează multiaspectual fenomenul fraudei informatice, tratează infracțiunea de fraudă informatică prin prisma reglementărilor din România, Republica Moldova, altor state, dar și a cadrului juridic internațional în domeniu, conturează modalităților tipice de comitere a infracțiunilor informatice și analizează din perspectivă juridico-penală infracțiunea de fraudă informatică, contribuind astfel la sporirea ansamblului preventiv și de combatere a infracțiunilor în sfera tehnologiilor informaționale [106].

Controversele și frământările de la începutul secolului XXI, relative la configurarea dreptului medical ca ramură distinctă de drept, au impulsionat legiuitorul contemporan să depună toate diligențele pentru conturarea unor soluții, cu aplicabilitate concretă, în materia *răspunderii juridice medicale*.

În doctrina juridică recentă din România, odată cu intrarea în vigoare a Legii privind reforma în domeniul sănătății [141], recunoscut ca fiind un autentic Cod al sănătății, s-a acreditat ideea conturării unei noi ramuri de drept, dreptul medical, situată la granița dreptului public cu dreptul privat. Răspunderea medicală a fost tratată de autori precum A.T. Moldovan „Dreptul medical-ramură distinctă de drept” [201], „Tratat de drept medical” [200], G. Năsui „Practică medicală. Ghid juridic” [204], „Malpraxisul medical. Particularitățile răspunderii civile medicale” [205], „Malpraxisul medical” [206], R. Ozun, E. Poenaru „Medic, societate, răspundere. Responsabilitatea profesională și socială a medicului” [218], I. Turcu „Dreptul sănătății. Frontul comun al medicului și juristului” [260], A.B. Trif, V.A. Astărăstoae [259], C. Ețco, V. Midrigan [108], L.R. Boilă, A.C. Boilă [30], L.R. Boilă [31], A. Faigher „Riscul în activitatea medicală [109].

În doctrina juridică din România se afirmă că responsabilitatea medicală a fost și este actuală, medicina și dreptul fiind cele mai vechi activități [206, p.11]. Rigoarea acestei responsabilități se poate constata încă din antichitate prin raportare la dispozițiile art. 218 din Codul lui Hammurabi conform căroră: „dacă un medic operează un om pentru o rană gravă cu o lanțetă de bronz și cauzează moartea omului sau dacă deschide un abces la ochi unui om cu o lanțetă de bronz și distruge ochiul omului, el va avea degetele tăiate”. Medicul este responsabil pentru faptele sale în fața statului și orice trimitere la medicina divină sau la Dumnezeu dispare [206, p.11]. Noțiunea de responsabilitate se estompează, ulterior și referința la Dumnezeu se accentuează, urmând o regresie a medicinei. Medicul devine astfel executantul voinței divine, iar noțiunile de eroare medicală și de responsabilitate medicală dispar. Medicul devine cetățean ca toți ceilalți, fiind supus acelorași reguli odată cu adoptarea Codului civil francez din 1804 și a Codului penal francez din 1810 care consacră responsabilitatea civilă și penală a medicului.

În prezent, răspunderea pentru malpraxisul medical este mai actuală ca niciodată, din perspectiva legăturii indisolubile existente între activitatea medicală și ființa umană, tratamentul și intervenția medicală răsfrângându-se direct asupra corpului acesteia ceea ce reclamă o abordare atentă și diferită a răspunderii medicului, prin prisma riscurilor producerii accidentelor medicale, a îmbolnăvirii și, implicit, a decesului.

În materie de studii dedicate problemei răspunderii și responsabilității juridice în domeniul ocrotirii sănătății, Republica Moldova nu excelează, însă există autori care manifestă interes pentru răspunderea pentru malpraxisul medical.

În Constituția Republicii Moldova, menționează autorul V.S. Curpăn, dreptul la ocrotirea sănătății este garantat. Finalitatea acestui drept fundamental constă în asigurarea condițiilor optime pentru ca cetățeanul să beneficieze de toate aptitudinile și capacitățile sale pentru a putea desfășura o activitate utilă și pentru a putea participa la activitățile cu caracter politic, cultural, social și economic. Legislația Republicii Moldova dezvoltă în mod organic aceste prevederi constituționale dar, din păcate, de multe ori între starea de drept și realitatea obiectivă se constată discrepanțe considerabil de frapante”[86, p.91].

În accepțiunea autorului A. Cerbu, starea sănătății populației este un indice integrat al dezvoltării sociale a țării, o reflectare a bunăstării social - economice și morale, un factor decisiv de influență asupra potențialului economic, cultural și forței de muncă a societății. Menținerea și întărirea sănătății este o sarcină socială primordială a statului ce poate fi soluționată numai prin eforturile comune ale organizațiilor de stat și publice, organelor și instituțiilor medicale, prin colaborarea reciprocă, sporirea responsabilității fiecărei părți și cointeresarea reală a fiecărui cetățean în păstrarea propriei sănătăți și a sănătății publice [41, p.17]. Autorul B. Olaru consideră ideea unui acces minim, dar decent la îngrijire medicală fundamentează morala apelului la forța de constrângere a statului în asigurarea acestui minim necesar în cazul neacordării ei. [213, p. 51-55].

În doctrina juridică moldovenescă este incontestabil aportul la studierea răspunderii în domeniul medical al Prof. D. Baltag și V. Obadă prin lucrarea „Responsabilitatea juridică medicală: aspecte din sistemul juridic medical în Republica Moldova [13], dar și al cercetătoarei M. Gulian care a elaborat teza de doctorat intitulată „Responsabilitatea și răspunderea juridică în domeniul ocrotirii sănătății” [114] și care realizează cercetarea multilaterală și complexă a fenomenului responsabilității și răspunderii juridice în domeniul ocrotirii sănătății, prin determinarea conținutului, esenței, elementelor constitutive ale acestuia, întru formularea recomandărilor de perfecționare a cadrului social, juridic și normativ, în vederea reliefării aspectului acesteia de premiză a reformării vieții social – juridice a Republicii Moldova. Tema abordată este actuală raportat la necesitatea generalizării conceptului de responsabilitate și răspundere juridică în domeniul ocrotirii sănătății, tendință condiționată și de evoluția rolului instituțiilor publice în activitatea de ocrotire a sănătății precum și de sporirea interesului manifestat de către societatea civilă asupra aplicării efective a dreptului la sănătate. Indiferent de faptul că problema răspunderii juridice în domeniul ocrotirii sănătății s-a ivit și a fost studiată exclusiv în cadrul dreptului privat, soluționarea definitivă a problemei este imposibilă fără interconectarea Teoriei generale a dreptului, în calitate sa de știință teoretică fundamentală. Problema responsabilității și răspunderii juridice în domeniul ocrotirii sănătății își exprimă importanța prin prisma exercitării funcției primordiale a sistemului sănătății de a răspunde la așteptările și necesitățile populației în contextul respectării dreptului la ocrotirea sănătății..

În opinia noastră, analiza tendințelor actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani concură la prospectarea tendințelor de evoluție a răspunderii juridice penale, la elucidarea semnelor distinctive, a conținutului, a fațetelor și a manifestărilor răspunderii juridice penale, menite să permită evidențierea acestei instituții în sistemul răspunderii juridice, la adăugarea unui bogat material teoretic necesar dezvoltării instituției răspunderii juridice penale și, nu în ultimul rând, la revizuirea opiniei tradiționale cu privire la răspunderea juridică penală, ca formă a răspunderii juridice.

1.2. Nivelul de reglementare juridică a răspunderii juridice penale

Răspunderea juridică penală, una din instituțiile fundamentale ale răspunderii juridice, este reglementată prin dispozițiile Codului penal al României [69] care abrogă astfel Codul penal de la 1864 [66], cunoscut și sub denumirea de „Codul Cuza”, inspirat din Codul penal francez din 1810 și Codul penal prusian din 1859 care a desăvârșit unificarea legislației în materie penală și conturează începutul dreptului penal român după unirea din anul 1859 a celor două principate, Moldova și Țara Românească.

Codul Cuza a instituit, prin dispozițiile sale, principiul legalității incriminării și a pedepsei, egalitatea în fața legii penale, umanizarea pedepselor, reglementând trei mari categorii de infracțiuni:

delicte, contravenții și crime. Codul Cuza din 1864 nu a reglementat pedeapsa cu moartea, ci munca silnică pe viață. Este important de menționat faptul că tentativa nu era cunoscută, aceasta fiind asimilată infracțiunii consumate, iar complicele era pedepsit ca și autorul [66].

Ulterior, Codul penal din 1936 [67] cunoscut și sub denumirea de „Codul penal Carol al II-lea” cu un real caracter unificator după realizarea Marii Uniri din 1 decembrie 1918, instituie pentru prima oară măsurile de siguranță, măsurile educative pentru minori, pedepsele complementare și alte accesorii, alături de pedepse. Sub imperiul acestui cod s-a consacrat instituția individualizării pedepsei, pedepsei recunoscându-i-se un rol educativ. Codul penal din 1936, fără a introduce pedeapsa cu moartea, a reglementat categorii de pedepse: pentru crime, pentru delicte și pentru contravenții. „Codul penal Carol al II-lea” a rămas în istorie ca fiind una dintre cele mai evolute legi ale acelor timpuri și rămâne în vigoare până în 1968. Codul penal de la 1968 [68] în vigoare până în anul 2011 a consacrat principiul legalității incriminării și a sancțiunilor de drept penal, precum și principiul individualizării pedepselor, fiind modificat succesiv printr-o serie de legi speciale, mai ales după Revoluția din anul 1989.

Infracțiunea, unicul temei al răspunderii penale, este consacrată în România prin dispozițiile art. 15-52 din noul Cod penal, care a intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014. Noul Cod penal [69] reglementează de asemenea, cauzele care înlătură răspunderea penală (art. 152-159), răspunderea penală a minorului (art.113-134). Codul penal nu consacră expres condițiile răspunderii penale, acestea rezultând implicit din reglementările Codului penal [69] și ale Codului de procedură penală [72], acest din urmă cod instituind condițiile de promovare și exercitare a acțiunii penale, instrument procesual având ca obiect tragerea la răspundere penală a persoanelor fizice sau juridice care au săvârșit infracțiuni. O modificare esențială este consacrată prin dispozițiile articolului 1365 conform căreia, în ceea ce privește existența prejudiciului ori a vinovăției autorului faptei ilicite, instanța civilă nu este legată de dispozițiile legii penale și nici de hotărârea definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal [69].

Materia contravențiilor se bucură de o vechime remarcabilă, natura juridică a regimului contravențional fiind supusă însă, de-a lungul timpului, unor numeroase schimbări. La origine, legislația penală a consacrat ilicitul contravențional în sfera trihotomică a ilicitului penal, alături de crime și delicte. Potrivit Prof. Dongoroz „Diviziunea tripartită cunoscută în vechiul drept francez a fost consacrată de Codul penal francez de la 1791 și de cel din Brumar anul IV apoi, prin menținerea ei în Codul penal francez de la 1810, ea și-a făcut drum în mai toate legiurile penale europene și extraeuropene” [102, p. 306]. Sistemul tripartit de clasificare a infracțiunilor a fost preluat de Codul penal român din 1865, majoritatea dispozițiilor sale fiind o reproducere fidelă a Codului penal francez din 1810 dar și a celui prusian din 1851, fiind menținut în legislația penală din țara noastră până în anul 1954 [126, p. 374].

Deși se afirmă constant, în doctrina juridică, că diviziunea tripartită a ilicitului penal consacrată prin dispozițiile Codului penal din 1865 [66] a fost preluată din dreptul francez, în legislația din România,

a existat anterior adoptării acestui cod o diviziune trihotomică a ilicitului penal. Astfel, prin dispozițiile Regulamentului Organic, respectiv prin dispozițiile art. 262, ale art. 416 și ale art. 317 pentru Muntenia și prin dispozițiile art. 342, respectiv art. 345 pentru Moldova a fost consacrată o diviziune trihotomică a ilicitului penal, iar prin Codica Criminală din 1841 și Codicele penal Știrbei din 1850 clasificau infracțiunile în trei mari categorii: abateri, vini și crime. Totodată, Codul Calimach, instituie o diviziune bipartită a ilicitului penal, fără a reține termenul de contravenție. Astfel, doar terminologia nu și ideea unei clasificări a ilicitului penal, în funcție de pericolul social al faptei a fost preluată din legislația franceză [126, p. 375].

În planul normativității juridice, în materia contravențiilor, instaurarea regimurilor totalitare a avut drept consecință dezincriminarea acestora, respectiv scoaterea contravenției din sfera penalului și trecerea ei în sfera administrativului. În România, procesul de dezincriminare a contravențiilor s-a realizat prin Decretul pentru reglementarea sancționării contravențiilor [93], în temeiul căruia contravențiile au trecut, așadar, din sfera dreptului penal, în sfera dreptului administrativ, răspunderea contravențională fiind calificată ca fiind o răspundere administrativă, pentru ca ulterior, în anul 1968 să fie adoptată o Lege-cadru privind stabilirea și sancționarea contravențiilor [131], abrogată ulterior prin Ordonanța Guvernului privind regimul juridic al contravențiilor [214]. Cu certitudine, noul act normativ constituie o reglementare superioară în materia contravențiilor, impunându-se totuși unele corecții adoptate prin Legea de punere în aplicare a Ordonanței Guvernului privind regimul juridic al contravențiilor [152]. După Revoluția din 1989, ideea unui Cod al contravențiilor nu a fost total abandonată, însă nu a constituit un obiectiv legislativ prioritar al perioadei de tranziție.

În Republica Moldova, din perspectiva evoluției legislației penale, învederăm faptul că, începând cu anul 1812, pe teritoriul Basarabiei de atunci, se aplica legislația Rusiei țariste. Ulterior, în Basarabia, care va trece sub o altă jurisdicție începând cu 1918, se va aplica în perioada 1918-1940 Codul penal al României din 1865, în vigoare până în anul 1936 [66]. Așadar, începând cu anul 1918 asupra Basarabiei a fost extins Codul penal din Vechiul Regat. Odată cu semnarea la 14 septembrie 1940 a Decretului Sovietului Suprem al URSS privind aplicarea provizorie a legislației RSSU pe teritoriul RSSM, devin aplicabile prevederile Codului penal al RSSU din anul 1927. Anul 1961 este marcat de intrarea în vigoare la data de 24.04.1961 a Codului penal al RSSM [70], cu incidență pe teritoriul Basarabiei până în anul 2002, când a fost adoptat actualul Cod penal al Republicii Moldova.

Codul penal al Republicii Moldova publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova pe 13 septembrie 2002 și a intrat în vigoare la 12 iunie 2003 este, actualmente, unica lege penală a Republicii Moldova. Codul penal a fost republicat în Monitorul Oficial pe 14 aprilie 2009, în temeiul articolului III lit. c) al Legii nr. 277-XVI din 18 decembrie 2008, modificările și completările operate intrând în vigoare la data de 24 mai 2009 [71].

Codul penal se aplică în conformitate cu prevederile Constituției Republicii Moldova și ale actelor internaționale la care Republica Moldova este parte, fiind actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, determină faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor. Scopul său este de a apăra împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept. Legea penală are, de asemenea, drept scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni.

În Codul penal al Republicii Moldova [71] răspunderea penală este reglementată în Capitolul V intitulat „Răspunderea penală”. Răspundere penală este definită prin dispozițiile art. 50 conform cărora „Se consideră răspundere penală condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege” [71]. În accepțiunea dispozițiilor art. 51 din Codul penal moldovenesc „temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componența infracțiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale”. Totodată, sunt expres consacrate condițiile în care o faptă nu este susceptibilă de a atrage răspunderea penală dar și condițiile în care o faptă nu constituie infracțiune, ci contravenție [71].

În teza de doctorat am tratat răspunderea penală în domenii de reglementare juridică actuale, din perspectiva noilor transformări legislative intervenite în Republica Moldova și România, respectiv răspunderea penală a aleșilor, răspunderea penală în domeniul medical și răspunderea penală în domeniul informatic.

Am analizat, din perspectiva cadrului legislativ, răspunderea penală a aleșilor raportat la faptul că infracționalitatea în rândul aleșilor reprezintă, actualmente, un fenomen cu o amplă răspândire și, totodată, o reală problemă cu care se confruntă autoritățile judiciare, atât din perspectiva complexității fenomenului dar și a pericolului social pe care îl reprezintă, raportat la consecințele negative generate la nivelul societății, în ansamblu [236].

În România, legea penală conferă o atenție sporită funcției publice și, totodată, titularului acesteia, funcționarul public, raportat la rolul important al acestuia în organizarea și executarea serviciilor publice locale și naționale. Din perspectiva dreptului administrativ, funcția publică și funcționarul public au ca numitor comun realizarea interesului general, ceea ce a condus la legiferarea unui statut general al funcționarului public prin Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici, care reprezintă dreptul comun în materia răspunderii funcționarului public [197]. Funcționarul public nu este un salariat comun, statutul său fiind reglementat prin lege specială, respectiv Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor

publici [154], prevederile Codul Municipii aplicându-se în măsura în care nu contravin dispozițiilor speciale instituite prin statut [64].

Răspunderea penală a funcționarului public este consacrată prin dispozițiile art. 75 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarului public, conform căreia încălcarea, cu vinovăție, de către funcționarii publici a îndatoririlor de serviciu atrage răspunderea disciplinară, contravențională, civilă sau penală, după caz. În acord cu dispozițiile articolului 86 din același act normativ, răspunderea funcționarului public pentru infracțiunile săvârșite în timpul serviciului sau în legătură cu atribuțiile funcției publice pe care o ocupă se angajează potrivit legii penale [154].

Funcția publică este definită prin dispozițiile art. 2 alin. (1) din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici ca fiind „ansamblul atribuțiilor și responsabilităților, stabilite în temeiul legii, în scopul realizării prerogativelor de putere publică de către administrația publică centrală, administrația publică locală și autoritățile administrative autonome”, funcționarul public fiind în accepțiunea alin. (2) al aceluiași articol „persoana numită, în condițiile legii, în funcția publică” [154].

Statutul funcționarilor publici reglementează prin dispozițiile art. 6 persoanele din sfera personalului unei autorități sau instituții publice din administrația publică locală sau centrală care nu pot fi considerate funcționari publici. Din perspectiva dispozițiilor statutare, Statutul funcționarilor publici nu se aplică corpului magistraților, cadrelor didactice, persoanelor numite sau alese în funcții de demnitate publică, personalului contractual salariat din aparatul propriu al autorităților și instituțiilor publice, care desfășoară activități de secretariat, administrative, protocol, gospodărire, întreținere-reparații și de deservire, pază, personalului salariat încadrat, pe baza încrederii personale, la cabinetul demnitarului, precum și altor categorii de personal care nu exercită prerogative de putere publică [154].

Demnitățile publice sunt, așadar, excluse din categoria funcțiilor publice, în acest sens fiind și dispozițiile art. 94 alin. (1) din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, potrivit căreia calitatea de funcționar public este incompatibilă cu orice altă funcție publică decât cea în care a fost numit, precum și cu funcțiile de demnitate publică. Aleșii locali și naționali, având calitatea de demnitari, nu intră sub incidența dispozițiilor Statutului funcționarului public [150].

În concluzie, din perspectiva reglementărilor actuale care consacră atribuțiile, drepturile și obligațiile dar și răspunderea diferitelor categorii de persoane care își desfășoară activitatea în cadrul instituțiilor și autorităților publice locale sau centrale, aleșii locali și naționali nu au calitatea de funcționari publici în accepțiunea Statutului funcționarului public consacrat prin dispozițiile Legii nr. 188/1999 [154]. În ceea ce privește magistrații și persoanele numite sau alese în funcții de demnitate publică, trebuie precizat faptul că aceștia sunt asimilați funcționarilor publici, doar din perspectiva dispozițiilor Codului penal, fiind exponenții unei funcții publice de interes general.

Totodată, în accepțiunea dispozițiilor statutare, pot beneficia de statute speciale funcționarii publici care își desfășoară activitatea în cadrul următoarelor servicii publice: structurile de specialitate ale Parlamentului României, structurile de specialitate ale Administrației Prezidențiale, structurile de specialitate ale Consiliului Legislativ, serviciile diplomatice și consulare, autoritatea vamală, poliția și alte structuri ale Ministerului Internelor și Reformei Administrative, alte servicii publice stabilite prin lege [154]. Analizând dispozițiile statutare, rezultă că există funcționari publici cărora legea le permite adoptarea unor statute speciale prin care să se reglementeze drepturi, îndatoriri și incompatibilități specifice, altele decât cele prevăzute de legea-cadru sau funcții publice specifice, dar și categorii de personal din cadrul serviciilor și instituțiilor publice cărora statutul consacrat prin legea-cadru nu este aplicabil. Una dintre excepțiile reglementate de Statutul funcționarilor publici este reprezentată de categoria persoanelor numite sau alese în funcții de demnitate publică, printre care se numără Președintele României, primul - ministru, miniștrii, secretarii și subsecretarii de stat, primarii, viceprimarii, președinții consiliilor județene, Avocatul Poporului, etc, ceea ce denotă că respectivele persoane sunt subordonate jocului politic. Statutele persoanelor numite sau alese în funcții de demnitate publică sunt reglementate prin Constituție [77], în cazul Președintelui României, prin Constituție [77] și Legea nr. 90/2001 privind organizarea și funcționarea Guvernului României și a ministerelor [139], în cazul primului-ministru, miniștrilor, secretarilor și subsecretarilor de stat, sau prin Legea 215/2001 a administrației publice locale incidente în cazul primarilor, viceprimarilor, președinților consiliilor județene, etc. [156].

Noțiunea de funcționar public, *în accepțiunea legii penale* are o sferă de cuprindere mult mai mare, în raport cu noțiunea de funcționar public, consacrată prin dispozițiile Statutului funcționarului public. Funcționarul public, în sensul dispozițiilor art 175 alin. (1) din Codul penal este persoana care, cu titlu permanent sau temporar, cu sau fără o remunerație exercită atribuții și responsabilități, stabilite în temeiul legii, în scopul realizării prerogativelor puterii legislative, executive sau judecătorești, care exercită o funcție de demnitate publică sau o funcție publică de orice natură sau care exercită, singură sau împreună cu alte persoane, în cadrul unei regii autonome, al altui operator economic sau al unei persoane juridice cu capital integral sau majoritar de stat, atribuții legate de realizarea obiectului de activitate al acesteia [69]. Potrivit dispozițiilor art. 175 alin. (2) din Codul penal, este considerat funcționar public, în sensul legii penale și persoana care exercită un serviciu de interes public pentru care a fost investită de autoritățile publice sau care este supusă controlului ori supravegherii acestora cu privire la îndeplinirea respectivului serviciu public. În accepțiunea legii penale, prin termenul „public” se înțelege tot ce privește autoritățile publice, instituțiile publice sau alte persoane juridice care administrează sau exploatează bunurile proprietate publică [69].

Se poate observa că, în lumina dispozițiilor art. 175 din Codul penal român, sunt asimilați funcționarilor publici magistrații și persoanele numite sau alese în funcții de demnitate publică, fiind

exponenții unei funcții publice de interes general, dar și acele persoane fizice care exercită profesii de interes public.

Putem concluziona în sensul că, în materia dreptului penal, există posibilitatea utilizării unor termeni într-un alt sens decât sensul acestor termeni în exprimarea extra - penală. O astfel de situație o întâlnim și în ceea ce privește noțiunea de funcționar public, noțiune care, în accepțiunea dispozițiilor art. 175 din Codul penal, are o semnificație care nu se suprapune peste semnificația pe care respectiva noțiune o are în alte materii, respectiv materia dreptului administrativ, care beneficiază de propriile dispoziții incidente în materie, stipulate în Legea cadru nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici [69].

În expunerea de motive întocmită în susținerea proiectului Codului penal, se arată că revizuirea manierei de definire, în sensul legii penale, a conceptului de funcționar public vizează punerea de acord a legislației românești în domeniu cu „soluțiile în materie din alte legislații”. Astfel, vor continua să fie apreciați, din perspectivă penală, drept funcționari publici, cu valoare de exemplu, Președintele statului, miniștrii, deputații și senatorii, euro-parlamentarii, primarii și președinții de consilii județene, membrii consiliilor locale și județene, toate persoanele ocupând funcții sau demnități în structura aparatului administrativ central sau local (secretari de stat, șefi de cabinete ministeriale sau parlamentare, angajați ai Administrației Prezidențiale, ai Parlamentului sau Guvernului, ai primăriilor, consiliilor locale sau județene, prefectii și bugetarii din structura instituției Prefectului etc.), directorii de regii autonome, societăți naționale, persoane juridice având capital integral/majoritar de stat și salariații acestora care exercită atribuții specifice legate de realizarea obiectului de activitate al instituției/persoanei juridice respective ș.a.

Totodată, Legea 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție instituie măsuri de prevenire, descoperire și sancționare a faptelor de corupție, incidente pentru următoarele categorii de persoane: care exercită o funcție publică, indiferent de modul în care au fost învestite, în cadrul autorităților publice sau instituțiilor publice; care îndeplinesc, cu titlu permanent sau temporar, o funcție sau o însărcinare, în măsura în care participă la luarea deciziilor sau le pot influența, în cadrul serviciilor publice, regiilor autonome, societăților comerciale, companiilor naționale, societăților naționale, unităților cooperatiste sau al altor agenți economici; care exercită atribuții de control, conform legii; care acordă asistență specializată instituțiilor și autorităților publice, serviciilor publice, regiilor autonome, societăților comerciale, companiilor naționale, societăților naționale, unităților cooperatiste sau al altor agenți economici în măsura în care participă la luarea deciziilor sau le pot influența; care realizează, controlează sau acordă asistență specializată, indiferent de calitatea lor, în măsura în care participă la luarea deciziilor sau le pot influența, cu privire la: operațiuni care antrenează circulația de capital, operațiuni de bancă, de schimb valutar sau de credit, operațiuni de plasament, în burse, în asigurări, în plasament mutual ori privitor la conturile bancare și cele asimilate acestora, tranzacții

comerciale interne și internaționale; care dețin o funcție de conducere într-un partid sau într-o formațiune politică, într-un sindicat, într-o organizație patronală ori într-o asociație fără scop lucrativ sau fundație; alte persoane fizice în condițiile prevăzute de lege [137].

Totodată, Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție reglementează în Capitolul III intitulat „Infrațiuni” categoriile de infracțiuni, respectiv infracțiunile de corupție, infracțiunile asimilate infracțiunilor de corupție și infracțiunile în legătură directă cu infracțiunile de corupție, respectiv infracțiunile împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene [137].

În accepțiunea legii speciale sunt infracțiuni de corupție infracțiunile incriminate prin dispozițiile art. 289-292 din Codul penal, respectiv infracțiunea de luare de mită, infracțiunea de dare de mită, infracțiunea de trafic de influență, infracțiunea de cumpărare de influență, inclusiv atunci când acestea sunt comise de persoanele prevăzute la art. 308 din Codul penal. Codul penal stipulează prin dispozițiile art. 308 privind infracțiunile de corupție și de serviciu comise de alte persoane, în sensul că prevederile art. 289-292 privitoare la funcționarii publici se aplică în mod corespunzător și faptelor săvârșite de către sau în legătură cu persoanele care exercită, permanent ori temporar, cu sau fără o remunerație, o însărcinare de orice natură în serviciul unei persoane juridice sau fizice dintre cele prevăzute la art. 175 alin. (2) și anume persoane fizice care exercită un serviciu de interes public pentru care a fost investită de autoritățile publice sau care este supusă controlului ori supravegherii acestora cu privire la îndeplinirea respectivului serviciu public [69].

Infracțiunile asimilate infracțiunilor de corupție, în înțelesul legii speciale, sunt infracțiunile incriminate prin dispozițiile art. 10-13 din lege. Dispozițiile legii speciale sunt aplicabile și infracțiunilor împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene incriminate prin dispozițiile art. 18¹-18⁵, prin a căror sancționare se tinde la ocrotirea fondurilor și a resurselor Uniunii Europene [137].

În *Republica Moldova*, statutul juridic al alesului local și al personalului din administrația publică locală a Republicii Moldova, în particular, și activitatea autorităților publice locale, în general, sunt reglementate atât prin legile-cadru precum [176], [171], [149], [130], [155], [65], cât și printr-un set de alte legi din acest domeniu, ca de exemplu: [177], [175], [173], [168], [171], [170], [172], [129], [135], [166], [145], [146] ș. a., Din analiza cronologică a legislației respective observăm că numărul actelor normative din acest domeniu, în ultimele două decenii, a crescut, iar modificările frecvente ale acestora nu au condus la schimbări radicale în ceea ce privește statutul subiecților (aleși locali, funcționari publici, salariați) sau răspunderea acestora.

Adoptarea parcursului european pentru dezvoltarea Republicii Moldova a avut un rol important în dezvoltarea democrației și modernizarea guvernării locale. Astfel, prevederile Planului de Acțiuni: Uniunea Europeană – Republica Moldova, semnat la 22 februarie 2005, în compartimentul „Dialogul politic și reformele”, au consacrat continuarea reformei administrative și consolidarea autoadministrării

locale în conformitate cu standardele europene [117]. Sub influența acestor prevederi a fost elaborat pachetul de legi privind administrația publică locală, adoptat la 26.12.2006, care este în vigoare și în prezent: Legea Republicii Moldova cu privire la administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006 [171]; Legea Republicii Moldova cu privire la descentralizarea administrativă nr. 435-XVI din 28.12.2006 [170]; Legea Republicii Moldova privind dezvoltarea regională în Republica Moldova nr. 438-XVI din 28.02.2006 [172]. În literatura de specialitate se afirmă că acest pachet de legi nu a condus la îmbunătățirea imediată a procesului administrativ din cauza imperfecțiunilor în organizarea administrativ-teritorială a țării și a politizării excesive a activității administrative, inclusiv a politicii de personal, precum și a tendințelor de menținere, cu orice preț, a „verticalei puteri”, lucru inadmisibil într-o societate democratică.

Totodată, în anul 2008, a fost adoptată Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI din 04.07.2008 [149], care, printre altele, nu conține reglementări separate cu privire la statutul juridic al funcționarului public din sfera autorității publice locale. Noțiunea de ales local trebuie privită sub două aspecte. Primul aspect vizează nominalizarea categoriilor de aleși locali. În acord cu dispozițiile art. 2 alin. (1) din Legea privind statutul alesului local nr. 768-XIV din 02.02.2000 „noțiunea de ales local vizează consilierii consiliilor satești (comunale), orașenești (municipale), raionale și consiliului municipal Chișinău, deputații în Adunarea Populară a Găgăuziei, primarii și viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor”. Cel de-al doilea aspect vizează trăsăturile caracteristice care permit identificarea alesului local ca subiect distinct din sfera autorităților publice locale. Conform dispozițiilor art. 3 din Legea privind statutul alesului local „în unitatea administrativ-teritorială respectivă, alesul local este persoana oficială și reprezentantul autorității deliberative sau executive din administrația publică locală. În exercitarea mandatului, alesul local este în serviciul colectivității respective” [176]. După adoptarea Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică nr. 199-XVIII din 16.07.2010, unele categorii de aleși locali, precum primarii, viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor, au obținut funcția de demnitate publică [155]. Analizând noțiunea de demnitar public, prin prisma dispozițiilor acestui act normativ, putem constata că „demnitarii sunt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituției, al legii în cauză și al altor acte legislative. Funcția de demnitate publică este o funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condițiile legii” [155].

Potrivit Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI din 04.07.2008, noțiunea de funcționar public este strâns legată de noțiunea de funcție publică, căreia legiuitorul îi consacră următoarea definiție: „funcția publică este ansamblul atribuțiilor și obligațiilor stabilite în temeiul legii cu scopul realizării prerogativelor de putere publică”. În ceea ce privește noțiunea

de funcționar public legiuitorul se limitează doar la următoarea constatare: „funcționarul public este persoană fizică numită, în condițiile prezentei legi, într-o funcție publică” [149].

Din perspectiva dispozițiilor Legii contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10.02.2000 [177], funcționarul public este „persoana numită sau aleasă într-o funcție de decizie sau de execuție din structura unei autorități publice”. Legea stabilind răspunderea autorităților publice în cazul vătămării drepturilor persoanei prin prisma prevederilor art. 53 alin. (1) din Constituție, oferă și o definiție complexă a noțiunii de funcționar public, care cuprinde atât funcțiile eligibile (aleși locali), cât și funcțiile publice ocupate prin numire în condițiile Legii privind funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158/2008 [149].

Deși în Legea nr. 158/2008 nu se regăsește termenul și categoria de „persoane cu funcții de răspundere”, totuși în alte acte normative precum Codul contravențional [74], Codul penal [71] se operează cu aceste noțiuni. Cu titlu de exemplu, art. 16 alin. (6) din Codul contravențional dispune în sensul că: „persoana cu funcție de răspundere (persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat, autoritate publică centrală sau locală, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție, organizatorice ori economice) este pasibilă de răspunderea contravențională pentru săvârșirea unei fapte prevăzute de prezentul cod în cazul: folosirii intenționate a atribuțiilor sale contrar obligațiilor de serviciu; depășirii vădite a drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege; neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare a obligațiilor de serviciu” [74]. După cum vedem, „persoanele cu funcție de răspundere” au dreptul de a săvârși acțiuni administrative cu caracter de dispoziție, în urma cărora apar anumite efecte juridice (emit acte administrative), realizează activități cu caracter organizatoric față de personalul din subordine. În opinia noastră, terminologia referitoare la categoriile de funcții (funcționari) utilizată în Legea nr. 158/2008 trebuie să fie preluată de întreaga legislație în vigoare, pentru a dispune de o aplicabilitate corectă și uniformă.

În Republica Moldova, pe lângă Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [149], principala normă aplicabilă în ceea ce privește conduita funcționarului public este Legea privind Codul de conduită a funcționarului public [130]. În ceea ce privește conduita funcționarilor publici cu statut special, acestora le sunt aplicabile prevederile codurilor de conduită, aprobate prin hotărâre de guvern ori acte normative interne: Codul de etică și deontologie a polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 481 din 10 mai 2006 [118], Codul de etică și conduită a colaboratorului vamal, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1161 din 20.10.2016 [121], Codul de conduită a colaboratorului Centrului Național Anticorupție, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 664 din 30 august 2013 [119] etc. Codul de conduită a funcționarului public din Republica Moldova [130] reglementează comportamentul acestuia în exercitarea funcției publice, ghidate de următoarele principii: legalitatea, independența, profesionalismul,

imparțialitatea, loialitatea. Responsabilitatea este tratată ca element al principiului profesionalismului, care împreună cu competența, eficiența, promptitudinea și corectitudinea formează trăsăturile acestui principiu.

Totodată, intrarea în vigoare a Legii privind declararea averii și a intereselor personale [146] a generat abrogarea Legii privind declararea și controlul veniturilor și proprietăților persoanelor cu funcții de demnitate publică, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și ale unor persoane cu funcții de conducere [181] și a Legii cu privire la conflictul de interese [129]. Noua lege a comasat declararea veniturilor și proprietății într-un document unic, a extins lista persoanelor apropiate, a redefinit conflictul de interese.

Codul penal al Republicii Moldova incriminează în Capitolul XV infracțiunile contra bunei desfășurări a activității în sfera publică, respectiv: infracțiunea de corupere pasivă prin dispozițiile art. 324, infracțiunea de corupere activă prin dispozițiile art. 325, traficul de influență prin dispozițiile art. 326, abuzul de putere sau abuzul de serviciu prin dispozițiile art. 327, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu prin dispozițiile art. 328, neglijența în serviciu prin dispozițiile art. 329, încălcarea regimului de confidențialitate a informațiilor din declarațiile cu privire la venituri și proprietate prin dispozițiile art. 330¹, înbogățirea ilicită prin dispozițiile art. 330², falsul în acte publice prin dispozițiile art. 332 [71].

Codul penal moldovenesc reglementează, totodată, în Capitolul XVI infracțiunile de corupție în sectorul privat, respectiv: infracțiunea de luare de mită prin dispozițiile art. 333, infracțiunea de dare de mită prin dispozițiile art. 334, infracțiunea de abuz în serviciu prin dispozițiile art. 335 și infracțiunea de fals în documente contabile prin dispozițiile art. 335¹ [71].

În materia criminalității informatice, reglementarea infracțiunilor informatice marchează un moment important în procesul evoluției dreptului penal român, raportat la interesul protejării societății împotriva criminalității informatice în contextul unor schimbări profunde determinate de digitalizarea, convergența și globalizarea continuă a rețelelor de calculatoare, asigurând astfel incriminarea actelor îndreptate împotriva confidențialității, integrității și disponibilității sistemelor informatice, a rețelelor și a datelor, dar și incriminarea utilizării frauduloase a unor asemenea sisteme, rețele și date.

Legislația din România este chemată să se adapteze continuu noilor provocări, raportat la necesitatea garantării unui echilibru adecvat între interesele acțiunii represive și respectarea drepturilor fundamentale ale omului, consacrate prin tratate internaționale aplicabile în materia drepturilor omului, care reafirmă dreptul fiecăruia la opinie, libertatea de expresie, precum și libertatea de a căuta, de a obține și de a comunica informații și idei de orice natură, fără a ține seama de frontiere, dar și la necesitatea creșterii eficienței anchetelor și procedurilor penale având ca obiect infracțiunile în legătură cu sistemele și datele informatice.

Legislația din țara noastră tinde să se adapteze noilor provocări, un prim pas în acest sens fiind ratificarea dispozițiilor Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, reglementând ulterior, atât prin dispoziții de drept substanțial dar și prin dispoziții procedurale, activitatea organelor de cercetare penală în investigarea infracțiunilor informatice [80].

În România, o primă reglementare juridică însemnată, atât din perspectivă juridică, dar și din perspectivă practică, incidentă în materia criminalității informatice a fost Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței și exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției care reglementa în Titlul III intitulat „Prevenirea și combaterea criminalității informatice” un set de 7 infracțiuni în concordanță cu dispozițiile Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică [150]. Scopul acestui act normativ este prevenirea și combaterea criminalității informatice, prin măsuri specifice de prevenire, descoperire și sancționare a infracțiunilor savârșite prin intermediul sistemelor informatice, asigurându-se respectarea drepturilor omului și protecția datelor personale.

Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică instituie cadrul general pentru descoperirea, investigarea și urmărirea penală a acestor infracțiuni, atât la nivel național, cât și internațional și, totodată, pentru asigurarea unei cooperări internaționale intensificate, rapide și eficiente în materie penală, raportat la necesitatea garantării unui echilibru adecvat între interesele acțiunii represive și respectarea drepturilor fundamentale ale omului, consacrate prin convenții și tratate internaționale aplicabile în materia drepturilor omului, care reafirmă dreptul fiecăruia la opinie, libertatea de expresie, precum și libertatea de a căuta, de a obține și de a comunica informații și idei de orice natură, fără a ține seama de frontiere, precum și drepturile privind respectarea intimității și a vieții private și, nu în ultimul rând, dreptul la protecția datelor personale.

În materia criminalității informatice, noul Cod penal [69] reglementează prin dispozițiile art. 360-366 din Capitolul VI al Titlului VII intitulat „Infracțiuni contra siguranței publice” infracțiunile contra siguranței și integrității sistemelor și datelor informatice, preluând infracțiunile din vechea lege 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței și exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, dar și alte infracțiuni reglementate în legi speciale [150]. Infracțiunile informatice reprezintă în contextul noii legislații, un domeniu al cărui specific impune un efort continuu de adaptare legislativă la metodele infracționale inovative utilizate de potențialii făptuitori.

În lumina dispozițiilor noului Cod penal sunt încriminate ca infracțiuni contra siguranței și integrității sistemelor și datelor informatice următoarele fapte: accesul ilegal la un sistem informatic, interceptarea ilegală a unei transmisii de date informatice, alterarea integrității datelor informatice,

perturbarea funcționării sistemelor informatice, transferul neautorizat de date informatice, operațiuni ilegale cu dispozitive sau programe informatice [69].

Trebuie menționat, totodată, faptul că Legea 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale, abrogă prin dispozițiile art. 62 dispozițiile de procedură privind criminalitatea informatică instituite prin articolele 54-58 din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției [159].

Noul Cod de procedură penală, în Capitolul IV destinat metodelor speciale de supraveghere sau cercetare, al Titlului IV intitulat „Probele, mijloacele de probă și procedeele probatorii”, reglementează metodele speciale de supraveghere, respectiv interceptarea comunicațiilor ori a oricărui tip de comunicare la distanță, accesul la un sistem informatic, supravegherea video, audio sau prin fotografiere, localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice, obținerea datelor privind tranzacțiile financiare ale unei persoane, reținerea, predarea sau percheziționarea trimiterilor poștale, utilizarea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor, participarea autorizată la anumite activități, livrarea supravegheată, definește sistemul informatic și datele informatice [72].

Noul Cod de procedură penală consacră un capitol întreg conservării datelor informatice. În acord cu dispozițiile art. 154 din Capitolul V intitulat „Conservarea datelor informatice” dacă există o suspiciune rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni, în scopul strângerii de probe ori identificării făptuitorului, suspectului sau a inculpatului, procurorul care supraveghează sau efectuează urmărirea penală poate dispune conservarea imediată a anumitor date informatice, inclusiv a datelor referitoare la traficul informațional, care au fost stocate prin intermediul unui sistem informatic și care se află în posesia sau sub controlul unui furnizor de rețele publice de comunicații electronice ori unui furnizor de servicii de comunicații electronice destinate publicului, dacă există pericolul pierderii sau modificării acestora [72].

Este o realitate incontestabilă că atât în România cât și în Republica Moldova, legiuitorul care a incriminat fraudă informatică s-a inspirat din Convenția Consiliului Europei asupra criminalității informatice [80], care constituie un veritabil tratat în domeniul justiției penale și care stabilește dispozițiile de drept penal pe baza drepturilor omului și a principiilor statului de drept.

La nivelul Uniunii Europene, un alt document important îl reprezintă Directiva 2013/40/UE [94] a Parlamentului European și a Consiliului din 2013 privind atacurile împotriva sistemelor informatice. De subliniat faptul că Uniunea Europeană are o capacitate restrânsă de a legifera în domeniul dreptului penal, care a fost considerată întotdeauna ca un apanaj al suveranității naționale. Uniunea Europeană reprezintă în primul rând o organizație a politicilor comerciale, având competențe limitate în reglementarea dreptului

penal. Faptul că aceasta are un drept de a legifera, chiar și restrâns, în domeniul dreptului penal este o consecință a faptului că infracțiunea constituie un impediment în calea desfășurării comerțului între statele membre ale Uniunii Europene, în vreme ce pentru o dezvoltare economică și socială durabilă este nevoie de o cooperare judiciară eficientă în domeniul dreptului penal.

În Republica Moldova, Codul penal incriminează infracțiunile informatice prin dispozițiile art. 259-261¹ ale Capitolului XI intitulat „Infracțiuni informatice și infracțiuni în domeniul telecomunicațiilor”. Astfel legiuitorul a incriminat accesul ilegal la informația computerizată prin dispozițiile art. 259 Cod penal; producerea, importul, comercializarea sau punerea ilegală la dispoziție a mijloacelor tehnice sau produselor program prin dispozițiile art. 260 Cod penal; interceptarea ilegală a unei transmisiuni de date informatice prin dispozițiile art. 260¹ Cod penal; alterarea integrității datelor informatice ținute într-un sistem informatic prin dispozițiile art. 260² Cod penal; perturbarea funcționării sistemului informatic prin dispozițiile art. 260³ Cod penal; producerea, importul, comercializarea sau punerea ilegală la dispoziție a parolilor, codurilor de acces sau a datelor similare prin dispozițiile art. 260⁴ Cod penal; falsul informatic prin dispozițiile art. 260⁵ Cod penal; fraudă informatică prin dispozițiile art. 260⁶ Cod penal; încălcarea regulilor de securitate a sistemului informatic prin dispozițiile art. 261 Cod penal; accesul neautorizat la rețelele și serviciile de telecomunicații prin dispozițiile art. 261¹ Cod penal [71]. În ceea ce privește Codul penal al Republicii Moldova, fraudă informatică face parte din randul infracțiunilor informatice, fiind reglementată în art. 260⁶ C. pen., în Capitolul XXI intitulat „Infracțiuni informatice și infracțiuni în domeniul telecomunicațiilor”.

Analizând dispozițiile legale incidente în materia criminalității informatice, putem concluziona în sensul că, în ceea ce privește conținutul legal al infracțiunii, norma incriminatoare este relativ identică în legislația ambelor țări. Spre deosebire de Codul penal al României, unde nu contează valoarea prejudiciului cauzat, fiind suficient să se dovedească faptul că patrimoniul persoanei vătămate a suferit o micșorare urmarea faptei comise de făptuitor, Codul penal al Republicii Moldova reglementează necesitatea cauzării unor daune în proporții mari. Potrivit dispozițiilor art. 126 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova prin proporții mari se înțelege valoarea bunurilor sustrate, dobândite, primite, fabricate, distruse, utilizate, transportate, păstrate, comercializate, trecute peste frontiera vamală, valoarea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Similitudinea între cele două texte de lege își găsește explicația în faptul că legislativul din ambele țări a incriminat respectiva infracțiune, reproducând textul Convenției Europene pentru criminalitate informatică.

Deși similitudinea textelor normative dedicate incriminării și pedepsirii fraudei informatice în legislația penală a Republicii Moldova și a României este una vizibilă, aprecierea gradului prejudicabil sau

a pericolului social al faptei în legislațiile penale de referință este diferită. În conformitate cu dispozițiile art. 15 din Codul penal al Republicii Moldova, gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă [71]. În concepția legiuitorului moldovean, gradul prejudiciabil al infracțiunii de fraudă informatică incriminată la art. 260⁶ din Codul penal al Republicii Moldova este determinat în mare parte de cuantumul evaluat în bani al urmării prejudiciabile ce survine în rezultatul comiterii infracțiunii. În baza acestei abordări legislative pentru existența temeiului juridic al răspunderi penale, prevăzut de art. 51 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova este necesar ca în rezultatul săvârșirii faptei victimei să i se provoace o daună materială mai mare de 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei [71].

Răspunderea în domeniul medical a fost reglementată încă din antichitate. Cel mai cunoscut text datând din antichitate, cu puternice implicații etice dar și de responsabilitate medicală, care păstrează și în prezent valoarea și funcția unei legi veritabile, este jurământul lui Hipocrate din anul 460-377 î. Hr. Responsabilitatea medicală a fost reglementată și în dreptul roman, principalul izvor de inspirație în procesul elaborării codurilor moderne, în acest sens fiind și Lex Aquillia din secolul al III-lea î. Hr., care reglementează pedeapsa capitală pentru medicul care a cauzat moartea unui om liber, urmarea culpei profesionale.

În vechiul drept românesc, responsabilitatea medicală a fost consacrată în plan legislativ, în Pravilele lui Vasile Lupu din 1646 și ale lui Matei Basarab din anul 1652, în Legiuirea Caragea în Muntenia (1817-1832) și în Codul Calimach în Moldova (1817-1832). Pravilele împărătești ale lui Vasile Lupu și ale lui Matei Basarab reglementează sancțiunea „pierderii meseriei” pentru medicul care și-ar fi exercitat meseria „prin nemeșteșug”, respectiv din culpă, responsabilitatea medicală fiind exclusă în ipoteza în care bolnavul însuși refuză îngrijirile medicale sau nu urmează prescripțiile medicale. Totodată s-a făcut distincție între răspunderea civilă și cea penală, fiind cuantificată despăgubirea pentru reparația prejudiciului în raport de întinderea acestuia. Ulterior, Legiuirea Caragea, primul cod de legi al Țării Românești, promulgat în anul 1818 în timpul domnitorului fanariot Ioan Gheorghe Caragea, conținând, în special, dispoziții de drept civil a instituit principiul general al răspunderii civile delictuale: „care din știință sau cu neștiință sau cu greșeală va aduce stricăciuni altcuiva este dator a repara stricăciunea” [238].

Codul Calimach, primul cod civil de ramură denumit și „Condică țivilă” sau „Condică politicească”, promulgat de către domnitorul Scarlat Calimach în anul 1817, a reglementat prin dispozițiile sale instituția „epitropiei casei doctorilor”, în special pe cea a răspunderii: „Oricare din doctori, fără mustrare de cuget, va călca acest legământ, făcându-se acest lucru cunoscut la stăpânire, se va scoate din numărul doctorilor și tocmeala lui se va strica și întru nimic nu se va socoti” [240].

În legislația românească, răspunderea medicului pentru fapte ilicite săvârșite în exercitarea profesiei, nu a fost distinct reglementată și, prin urmare, această răspundere s-a angajat în condițiile dreptului comun instituit prin dispozițiile art. 998-999 Cod civil, până la adoptarea Legii nr. 74/1995 privind exercitarea profesiei de medic, înființarea, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România [136]. Legea specială nu a reglementat însă expres răspunderea medicală, limitându-se la a face trimitere la dreptul comun în materie de răspundere, generând astfel controverse în literatura de specialitate și, deopotrivă, în jurisprudență.

Natura răspunderii medicale a rămas obiect de controversă atât în doctrina juridică cât și în jurisprudență și ulterior adoptării, în anul 2004, a Legii privind organizarea profesiei de medic, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România [165], întrucât această lege specială nu a reglementat expres răspunderea medicilor, a personalului medical, în general. Odată cu adoptarea Legii nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății [141], recunoscut ca fiind un autentic Cod al sănătății, s-a acreditat ideea conturării unei noi ramuri de drept, dreptul medical.

Conform dispozițiilor art. 642 din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății personalul medical răspunde civil pentru prejudiciile produse prin eroare care includ neglijența, imprudența sau insuficiente cunoștințe medicale în exercitarea profesiei prin acte individuale în cadrul procedurilor de prevenție, diagnostic sau tratament. Personalul medical răspunde, totodată, și pentru prejudiciile care decurg din nerespectarea dispozițiilor legale privind confidențialitatea, consimțământul informat și obligativitatea acordării asistenței medicale dar și pentru prejudiciile cauzate în exercitarea profesiei și atunci când depășește limitele competenței, cu excepția cazurilor de urgență în care nu este disponibil personal medical ce are competența necesară.

Răspunderea civilă reglementată prin legea specială nu înlătură angajarea răspunderii penale dacă fapta săvârșită care a cauzat prejudiciul constituie infracțiune în accepțiunea legii penale [141].

Din perspectivă penală, Codul penal român incriminează în Titlul I intitulat „Infracțiuni contra persoanei” atât infracțiuni contra vieții care pot fi săvârșite de către personalul medical în exercitarea profesiei și care pot angaja răspunderea penală a acestora, respectiv uciderea la cererea victimei incriminată prin dispozițiile art. 190 Cod penal și uciderea din culpă incriminată prin dispozițiile art. 192 Cod penal, cât și infracțiuni contra integrității corporale și sănătății, respectiv vătămarea corporală din culpă prin dispozițiile art. 196 Cod penal. Totodată, Codul penal incriminează în Capitolul IV privind agresiunile asupra fătului următoarele infracțiuni: întreruperea cursului sarcinii prin dispozițiile art. 201 Cod penal și vătămarea fătului prin dispozițiile art. 202 Cod penal [69].

În prezent, sistemul ocrotirii sănătății din *Republica Moldova* trece prin etapa reformelor și alinierii la standardele europene. Sunt revizuite și adoptate acte normative noi în materie, chemate să pună

în aplicare schimbările în acest sector, să asigure o asistență medicală primară de înaltă calitate, să îmbunătățească guvernarea în materie de sănătate și finanțarea asistenței medicale.

Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și ale medicinei [79], primul instrument juridic internațional generator de obligații de natură să protejeze demnitatea, drepturile și libertățile ființei umane împotriva oricărei aplicări abuzive a progreselor biologiei și medicinei - enunță o serie de principii și interdicții ce privesc genetica, cercetarea medicală, consimțământul persoanei pentru intervenții în domeniul sănătății, dreptul la respectarea vieții private și dreptul la informație, prelevarea de organe și țesuturi. Prin ratificarea acestei convenții [180], Republica Moldova și-a asumat o dată în plus angajamentul „de a lua măsurile adecvate în scopul de a asigura accesul echitabil la îngrijiri de sănătate de calitate adecvată”. La cererea secretarului general al Consiliului European, statul trebuie să ofere explicații privind modul în care dreptul său intern asigură aplicarea efectivă a oricăreia dintre dispozițiile acestei Convenții.

Guvernul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea cu privire la aprobarea Programului național de promovare a sănătății pentru anii 2016-2020, în care se menționează că: „Republica Moldova, ca majoritatea țărilor din regiune, se confruntă cu diferite provocări: odată cu agravarea presiunilor economice și creșterea costurilor serviciilor de sănătate, sporește riscul excluziunii sociale și deseori, anume cei care au cele mai mari nevoi de asistență medicală sunt cei mai marginalizați. În perspectivă, cheia succesului ar putea fi schimbarea mentalității factorilor de decizie, prestatorilor de servicii și membrilor societății, astfel încât serviciile de sănătate să nu mai fie percepute drept simple acțiuni de tratament al maladiilor, ci un mecanism care să plaseze accentul spre promovarea sănătății și a bunăstării”[120].

În Republica Moldova, în prezent, reglementările care guvernează domeniul ocrotirii sănătății este reprezentată în plan normativ de Legea ocrotirii sănătății [169], care sintetizează cele mai importante reglementări în materia ocrotirii sănătății și care tinde la protejarea și promovarea sănătății populației Republicii Moldova. Domeniul ocrotirii sănătății este reglementat de mai multe acte normative, hotărâri ale Guvernului și documente aprobate de către Ministerul Sănătății sau alte autorități publice. Astfel, managementul malpraxisului medical este realizat de un cadru normativ reprezentat de Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28.03.1995 [169], Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr. 263-XVI din 27.10.2005 [160], Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic nr. 264-XVI din 27.10.2005 [161], Legea cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale nr. 1086 din 23.06.2000 [179], Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008 [74], Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 [62], Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003 [63], Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002 [71], Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003 [73], Codul-cadru de etică al

lucrătorului medical și farmaceutic [75] și alte acte normative care reglementează acest domeniu. Fiecare dintre aceste acte normative furnizează elementele juridice necesare organizării și funcționării sistemului malpraxisului medical în baza principiului probării greșelii.

Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic [161], consacră prin dispozițiile art. 7 respectul față de ființa umană statuând în sensul că sănătatea omului reprezintă valoarea supremă cu caracter personal și social, medicul fiind obligat, prin utilizarea tuturor capacităților și cunoștințelor profesionale, să contribuie la protejarea sănătății populației, să combată orice formă de cruzime și înjosire a demnității umane, păstrând respectul față de ființa umană.

Codul penal al Republicii Moldova incriminează în Capitolul II destinat infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei următoarele infracțiuni relevante în materie: provocarea ilegală a avortului prin dispozițiile art. 159, efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale prin dispozițiile art. 160, efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul pacientei prin dispozițiile art. 161, neacordarea de ajutor unui bolnav prin dispozițiile art. 162, lăsarea în primejdie prin dispozițiile art. 162 [71].

Analiza întregului tablou legislativ din cele două țări ne permite să concluzionăm în sensul că procesul conturării sau configurării răspunderii juridice penale este supus unei continue evoluții, din perspectiva reconfigurării realității sociale, sub imperiul transformărilor legislative din România și Republica Moldova. Studiarea legislației în vigoare, în materia răspunderii juridice penale din cele două state ne-a permis să determinăm nivelul de reglementare juridică a fațetelor și particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică și să conturăm noi direcții de studiu.

În opinia noastră, analiza tendințelor actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani, dar și a nivelului de reglementare juridică a răspunderii juridice penale contribuie la identificarea tendințelor de evoluție a răspunderii juridice penale, la extinderea viziunilor teoretico-doctrinare existente vis-a-vis de instituția răspunderii juridice penale, la intensificarea activității de elaborare legislativă în domeniul răspunderii juridice penale, dar și la revizuirea opiniei tradiționale cu privire la răspunderea juridică penală, ca formă a răspunderii juridice.

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea semnelor distinctive, a funcțiilor, principiilor și modalităților răspunderii juridice penale prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, evidențierea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva noilor transformări legislative, doctrinare și jurisprudențiale, în vederea perfecționării reglementărilor juridice din domeniul cercetat, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

1. Un studiu amplu privind răspunderea juridică penală ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, sub imperiul noilor transformări legislative, doctrinare și jurisprudențiale, intervenite în România și Republica Moldova, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, este actual, făcând posibilă conturarea unor noi abordări în materia răspunderii juridice penale, contribuind la evidențierea acesteia în sistemul de drept al răspunderii juridice.

2. Teza de doctorat constituie un studiu vast destinat identificării tendințelor actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și în Republica Moldova, în vederea identificării conceptului, esenței, subtilităților și fațetelor răspunderii juridice penale, a locului răspunderii juridice penale în sistemul de drept al răspunderii juridice, în scopul dezvoltării și completării acestei instituții juridice.

3. Aspectele istorice, teoretice și practice ale răspunderii juridice penale au constituit obiectul unor cercetări științifice reflectate atât în literatura de specialitate a României cât și în literatura juridică a Republicii Moldova, însă abordările sunt diferite în contextul noilor transformări legislative intervenite în cele două state și astfel tema propusă este în permanență actuală, urmărind analiza juridică comparativă, prin prisma Teoriei generale a dreptului, a instituției răspunderii juridice penale ca formă distinctă de răspundere juridică, elaborarea unor noi concepte și teorii în materia răspunderii penale, trasarea unor propuneri de lege ferenda pentru adaptarea normelor juridice penale din legislația Republicii Moldova și România noilor imperative ale societății. Printr-o analiză multilaterală și detaliată și, nu în ultimul rând, critică, a celor mai inovatoare aspecte și dezbateri relative la tema abordată, studiul doctoral reprezintă o cercetare cu o reală valoare practică a răspunderii juridice penale ca formă a răspunderii juridice.

4. Răspunderea juridică penală, a constituit, de-a lungul timpului, subiect de studiu pentru diverși autori, abordările fiind deseori diferite, continuând să se contureze noi opinii relative la acest fenomen juridic, astfel încât tema abordată în teza de doctorat este în permanență actuală. Pentru a expune situația existentă în domeniul cercetărilor dedicate acestui subiect am prezentat sursele bibliografice relevante din domeniul teoriei generale a dreptului, dar și din domeniile de ramură, fără a face abstracție de unele surse de origine filosofică. Sursele bibliografice destinate răspunderii juridice, în general, și răspunderii juridice penale, în special, sunt bogate, variate și relevante, iar alegerea acestora a avut ca premisă exigența de a identifica conceptul, esența, principiile, funcțiile, subtilitățile, fațetele răspunderii juridice penale dar și locul răspunderii juridice penale în sistemul răspunderii juridice.

5. Analizarea conceptului, a chintesenței și a regimului juridic al răspunderii juridice penale, identificarea particularităților și a fațetelor răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, prezintă interes, în opinia noastră, având în vedere continua reconfigurare a realității sociale, care implică reevaluări a unor fenomene juridice, apreciate ca definitiv tranșate și ne-a permis să trasăm elementele de perspectivă, în scopul optimizării raporturilor juridice incidente și, totodată, să determinăm principalele direcții de perfecționare a reglementărilor juridice relative la răspunderea juridică penală, constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale și contribuind la eliminarea erorilor în aplicarea normelor juridice specifice formelor răspunderii juridice.

2. LOCUL ȘI ROLUL RĂSPUNDERII JURIDICE PENALE ÎN SISTEMUL RĂSPUNDERII JURIDICE

2.1. Noțiunea, scopul și esența răspunderii juridice penale - instituție juridică centrală în construcția normativă de drept a răspunderii juridice

Identificarea rolului și locului răspunderii juridice penale în sistemul răspunderii juridice reclamă prospectarea răspunderii juridice penale dintr-o perspectivă mult mai largă, atât prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului cât și prin prisma exigențelor Teoriei de drept penal. În opinia noastră, doar o astfel de abordare face posibilă identificarea tendințelor de evoluție a răspunderii juridice penale, în timp ce noțiunea își conservă esența.

Răspunderea juridică, ca formă a răspunderii sociale, reprezintă una din categoriile fundamentale ale dreptului, la baza căreia stă imperativitatea dreptului dar și capacitatea coercitivă a statului. Răspunderea juridică se conturează, astfel ca fiind o formă specifică a răspunderii sociale. Specificul răspunderii juridice, în comparație cu celelalte forme ale răspunderii sociale, rezidă în faptul că aceasta intervine în ipoteza încălcării prevederilor normelor juridice. Temeiul răspunderii juridice îl constituie încălcarea dispozițiilor normelor legale înzestrate, prin excelență, cu sancțiuni juridice, care reprezintă o premisă a răspunderii juridice.

Răspunderea juridică, corolarul firesc al dreptului este prezentă, în forme diverse, în toate ramurile dreptului: răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea administrativă, răspunderea constituțională, răspunderea medicală, etc. Astfel cum a apreciat și Prof. D. Baltag „răspunderea juridică interesează toate disciplinele juridice de ramură, având o deosebită importanță practică, deoarece cu răspunderea se finalizează orice problemă juridică” [18, p. 419]. Potrivit aceluiași autor, importanța practică a răspunderii juridice rezidă și în aceea că această categorie a Teoriei generale a dreptului asigură eficiența normei de drept, stimulează atitudinea de respectare a legii, stabilirea și menținerea ordinii de drept [19, p.15-25].

Legislația și jurisprudența nu definesc noțiunea de răspundere juridică într-un text unitar. Legiuitorul reglementează doar condițiile tragerii la răspundere a persoanelor care încalcă prescripțiile normelor juridice, principiile răspunderii juridice, limitele de manifestare a formelor sale, natura și întinderea sancțiunilor juridice susceptibile de aplicare [195, p. 222]. O situație asemănătoare întâlnim atât în practica judiciară cât și în doctrina juridică, preocupate, cu precădere, de formele de manifestare ale răspunderii juridice și mai puțin de noțiunea de răspundere juridică, reflectată ca o categorie generală a dreptului.

Exegeți în materia teoriei generale a dreptului, Gh. Mihai și R. Motica, afirmă că teoreticienii „s-au preocupat mai puțin de definirea categoriei juridice - răspundere juridică - astfel încât aceasta să aibe vocația universalității” [196, p. 123].

În doctrina juridică s-au identificat multiple și variate modalități de interpretare a noțiunii de „răspundere juridică”, cele mai răspândite fiind următoarele: răspunderea juridică este o sancțiune, o pedeapsă care prevede o măsură de constrângere a delincventului de către stat; obligația juridică a persoanei vinovate de săvârșirea unui delict să suporte pedeapsa sau un raport juridic în cadrul căruia delincventul suportă o măsură de constrângere aplicată de stat. Trebuie amintită și concepția răspunderii juridice ca fenomen complex ce include aspectele retrospectiv și cel pozitiv, având un caracter mai general în comparație cu celelalte concepții, anterior invocate. În drept pot fi identificate și alte interpretări ale răspunderii juridice care, în ultimă instanță, se circumscriu uneia dintre cele patru concepții mai sus amintite.

Analiza diferitelor modalități de interpretare a noțiunii de „răspundere juridică” este esențială întrucât doar astfel putem identifica acele abordări care corespund într-o mai mare măsură misiunii de a evidenția rolul răspunderii juridice în realitatea juridică a societății.

Într-o primă interpretare, răspunderea juridică reprezintă o sancțiune, respectiv o pedeapsă. Admisibilitatea și justetea interpretării răspunderii juridice ca sancțiune care prevede o pedeapsă aplicabilă delincventului de către stat, rezidă în aceea că sancțiunea este un element esențial, obligatoriu al răspunderii juridice. Marea majoritate a autorilor asociază noțiunea de răspundere juridică cu noțiunea de constrângere de stat, pornind de la aprecierea din perspectivă juridică a comportamentului autorului ilegalității, care se manifestă prin cauzarea unor consecințe negative pentru acesta, concretizate în limitări cu caracter subiectiv, personal sau patrimonial. Așadar, doar tandemul dintre aceste elemente atrage răspunderea juridică.

Delimitarea opiniilor relative la instituția răspunderii juridice au ca premisă analizarea diferită a însăși esenței răspunderii juridice dar și a momentului apariției acestei instituții [15, p. 13].

Cesare Beccaria, fondatorul teoriei moderne a sancțiunii juridice, teorie care, deși a suportat de-a lungul timpului transformări istorice și conceptuale, și-a păstrat și în prezent esența teoretică, susține că numai legile pot institui pedepse pentru infracțiuni. Relativ la scopul pedepsei Cesare Beccaria, accentuează ideea că este mai bine să previi infracțiunile, decât să le pedepsești [26, p.16-65].

Marele jurist, sociolog și filosof Eugeniu Speranția admite, în lucrările sale, că sancțiunea nu este doar o caracteristică definitorie a dreptului, ci și o însușire a tuturor sistemelor sau tipurilor de normativitate socială. În accepțiunea sa, nu dreptul se explică prin sancțiune, ci sancțiunea prin drept, sancțiunile juridice fiind astfel auxiliare existenței și respectării normelor juridice. Norma juridică este respectată, în opinia lui Speranția, nu datorită sancțiunii cu care este dotată, ci grație „condițiilor sufletești ale celui care se teme de pedeapsă ;...împrejurările când norma juridică e respectată sunt tocmai acelea”.

Mircea Djuvara, unul dintre întemeietorii filosofiei dreptului, raportându-se la sancțiune și pedeapsă, la modul în care au evoluat de-a lungul istoriei, afirmă că „răspunderea juridică s-a dezvoltat

diferențiat” [95, p.524-550]. Relativ la momentul configurării răspunderii juridice, în procesul de realizare a dreptului, putem statua în sensul că răspunderea juridică este incidentă doar atunci când intervine o încălcare a normei de drept, urmată de intervenția constrângerii de stat, prin toate mijloacele necesare, în vederea restabilirii ordinii, dreptul fiind, în esență, coercitiv. Mircea Djuvara afirmă că, sancțiunea reprezintă „punerea forței organizate în stat în serviciul dreptului” [96, p.212]. Sancțiunea și constrângerea, în general, „derivă din esența dreptului, dar ele sunt numai accidentale și nu pot constitui această esență ” și nu trebuie să fie incluse într-o definiție a dreptului [97, p. 304]. În accepțiunea lui Mircea Djuvara „dreptul nu constrânge de dragul constrângerii, ci în numele libertății valorilor, pe care le apără în societate” [97, p. 304].

Profesorul Gh. Boboș abordează răspunderea juridică ca un raport juridic de constrângere, având ca obiect sancțiunea juridică. Autorul definește răspunderea juridică ca fiind „un complex de drepturi și obligații conexe care, potrivit legii, se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept” [28, p. 260]..

M.N. Costin afirmă că „indiferent dacă răspunderea juridică este definită ca o obligație de a suporta o pedeapsă, cum o consideră autorii de drept penal, ca o obligație de a repara prejudiciul produs prin fapta ilicită, cum apreciază autorii de drept civil sau cei din domeniul dreptului muncii, ori ca o obligație de a suporta o privațiune, cum o privesc unii autori din domeniul dreptului administrativ, finalmente ea înseamnă obligația de a suporta o sancțiune juridică, deoarece pedeapsa penală, obligația de reparațiune sau, în general, orice privațiune rezultate din aplicarea normelor prin care se reglementează diferite forme de răspundere juridică constituie specii ale sancțiunii juridice proprii dreptului penal, civil, administrativ, etc.” [82, p. 26].

G. Vrabie și S. Popescu delimitează răspunderea juridică de sancțiune afirmând că cele două fenomene juridice, deși sunt asociate, nu se confundă [265, p. 142]. Totodată, G. Vrabie tratează răspunderea juridică drept un raport juridic particularizat, întrucât nașterea lui nu este urmărită în mod voluntar de subiectul răspunderii, care nu aspiră să fie tras la răspundere ci, dimpotrivă, speră să o evite.

Analizând răspunderea juridică și sancțiunea, L. Barac afirmă că răspunderea juridică nu poate fi circumscrisă la o simplă obligație. Răspunderea juridică este conturată din perspectiva „ansamblului normelor juridice care vizează raporturile juridice ce se nasc în sfera activităților specifice, desfășurată de către autoritățile publice, în temeiul legii, împotriva tuturor celor care încalcă sau ignoră ordinea de drept, în scopul asigurării respectării și promovării ordinii juridice și binelui public” [21, p.41]. Potrivit autoarei conținutul răspunderii juridice nu poate fi definit nici prin trimitere la sintagma „raport juridic de constrângere”, menit să asigure clarificarea conținutului instituției răspunderii juridice și nicidecum să-i definească esența [20, p. 41].

În doctrina juridică din Republica Moldova, Prof. D. Baltag susține că interpretarea răspunderii juridice ca sancțiune, așadar identificarea acesteia cu pedeapsa, este o interpretare incompletă și nu o eroare. „.... dacă ținem cont de faptul că actul cunoașterii trebuie să ia în calcul toate aspectele, atunci trebuie să recunoaștem că interpretarea amintită mai sus este totuși incompletă. Într-adevăr, răspunderea juridică a unei persoane concrete poate să apară și să se dezvolte, dar aceasta încă nu va însemna că toate se vor termina doar cu aplicarea pedepsei, cu atât mai mult cu cât nu fiecare sancțiune este o sancțiune de răspundere juridică. Dar totuși trebuie să constatăm, că direcția examinată a modalității de a înțelege răspunderea juridică este întemeiată pe proprietatea ei cea mai stabilă și obligatorie - faptul că răspunderea este exprimată în sancțiunile prevăzute în normele de drept. Aceasta ne permite să afirmăm că noi vedem fenomenul dat printr-o prismă prin care el se manifestă în fond la nivelul normelor răspunderii juridice, adică în planul dreptului obiectiv. Anume această circumstanță are o importanță esențială, pentru că îi conferă instituției răspunderii juridice un caracter obiectiv, ceea ce îi permite ca ea să se manifeste în calitate de unică măsură, egală pentru toți, de apreciere a comportamentului. Trebuie să presupunem că tocmai prin aceasta se și explică faptul că perceperea răspunderii juridice ca pe o sancțiune este cea mai răspândită în practica juridică. De aceea trebuie să recunoaștem că aceasta este una dintre definițiile teoretice afirmate ale răspunderii juridice cea mai uzuală la ora actuală” [17].

Prof. Gh. Avornic tratează răspunderea juridică ca fiind „un complex de drepturi și obligații conexe care, potrivit legii, se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice, în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și al îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept” [11, p. 277]. În accepțiunea Prof. Gh. Avornic răspunderea juridică este un raport juridic special care constă în obligația de a suporta sancțiunea prevăzută de lege ca urmare a comiterii unui fapt juridic imputabil [12, p. 738].

B. Negru și A. Negru analizează sancțiunea juridică - ca element al normei juridice și afirmă că „nu ne putem închipui o normă juridică care nu se adresează nimănui și nu concretizează faptul în ce condiții ea activează.....în sfârșit, o normă nu poate exista și fără sancțiuni”. Totodată, în accepțiunea autorilor, dacă abordăm sancțiunile juridice ca măsuri de asigurare a normelor juridice, atunci sancțiunea este un atribut (element) obligatoriu al normei juridice [208, p. 149].

Relevantă din perspectiva cercetării complexe și multilaterale a conceptului sancțiunii juridice - ca obiect al raportului juridic de răspundere este și teza de doctor intitulată „Sancțiunea – obiect al raportului juridic de răspundere” elaborată de Ina Bostan în opinia căreia „una din cauzele semnificației multiple a termenului sancțiune, este încercarea de a combina categoriile filosofice, sociale, psihologice și de alt gen cu cele juridice. De asemenea, o cauză a lipsei interpretării unitare a termenului sancțiune, este insuficiența clarității raportului dintre categoriile și noțiunile teoriei generale a sancțiunilor și teoriilor sancțiunilor din științele juridice de ramură” [33, p.17] .

Din perspectiva normelor dreptului penal, în categoria sancțiunilor penale pot fi incluse o serie de pedepse privative și neprivative de libertate, precum și măsurile educative aplicabile minorului care răspunde din punct de vedere penal. Sancțiunile penale pot fi impuse cu variate scopuri, precum: pedepsirea, protejarea publicului, descurajarea, neutralizarea, tratarea sau reeducarea. Uneori se face confuzie între „pedeapsă” ca tip de sancțiune și „a pedepsi” ca scop urmărit prin aplicarea unei sancțiuni penale. Sancțiunile de drept penal reprezintă o instituție de bază a dreptului penal care, alături de instituția infracțiunii și instituția răspunderii penale, formează pilonii oricărui sistem de drept penal. Reglementarea sancțiunilor de drept penal este importantă pentru întreaga sferă penală, înscriindu-se ca aspect esențial al principiului fundamental al legalității și contribuind la realizarea ordinii de drept atât prin conformare, cât și prin constrângerea exercitată față de cei care au nesocotit dispozițiile normelor penale. Sancțiunile de drept penal reprezintă consecințe ale încălcării normelor penale.

Istoria dreptului penal stă mărturie atât a efortului continuu de a ține sub control manifestările contrare ordinii sociale, sancționând cele mai grave forme ale acestor manifestări, cât și a preocupării spre umanizarea continuă a pedepsei. Reacția represivă a îmbrăcat de-a lungul veacurilor forme diferite, plecând de la răzbunarea nelimitată bazată pe reacția instinctivă, în afara oricărei reglementări, până la reacția reglementată juridic și controlată strict de autoritatea statală.

Timp îndelungat legiuitorii au considerat pedeapsa drept pilon al societății, o necesitate imperativă, cu toate că nu prea salută și agreează, din cauza fricii pe care a inspirat-o întotdeauna. Atât timp cât ordinea socială va fi expusă unor tulburări, care vor deranja întreaga societate, și atât timp cât legea va considera aceste tulburări drept acte ilicite penale, tot atâta va exista și pedeapsa în scopul protejării societății și acestei ordini. Inevitabil, pedeapsa va exista și va fi o instituție obligatorie cât vor exista și celelalte instituții chemate a proteja societatea. Pedeapsa este o măsură de constrângere, aplicată de stat prin organele sale judiciare unei persoane care a săvârșit o infracțiune [59, p. 14].

În literatura de specialitate se afirmă că legea penală pune accentul pe atingerea unui set de patru scopuri, în urma aplicării sancțiunii față de condamnat: restabilirea echității sociale; corectarea condamnatului; prevenția specială sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea condamnaților; prevenția generală sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea altor persoane [34, p. 427]. Doctrina penală franceză consideră ca scopuri ale sancțiunii penale și, în special ale pedepsei, răsplata, intimidarea, preîntâmpinarea și corectarea, iar doctrina britanică pune accentul pe elementul represiv, restabilirea echității sociale și apărarea societății de atentate criminale [37, p. 71].

Analizând evoluția sancțiunilor penale, putem confirma că ele evoluează de la un deceniu la altul, de la o perioadă de dezvoltare istorică la alta, astfel încât conținutul, natura și durata sancțiunilor penale sunt supuse unui proces continuu de reconfigurare, în care unele se schimbă cu altele, unele dispar definitiv cum ar fi pedeapsa cu moartea, iar altele își schimbă conținutul, precum munca silnică în munca

în folosul comunității. În contextul actual, marcat de reale transformări legislative, apar noi conduite infracționale, cum ar fi, criminalitatea informatică, criminalitatea din sistemul bancar, terorismul - care reclamă noi tipuri de sancțiuni. În legislațiile penale, pe lângă pedepse, considerate mult timp singurele sancțiuni de drept penal eficace în lupta împotriva infracționalității, au fost introduse și alte sancțiuni de drept penal cu rol preponderent preventiv, educativ.

În opinia noastră, răspunderea juridică și sancțiunea juridică sunt noțiuni distincte, răspunderea juridică reprezentând cadrul juridic de realizare a sancțiunii. Considerăm că răspunderea juridică nu se limitează la pedeapsă sau la realizarea sancțiunii. Dacă răspunderea juridică poate exista fără realizarea sancțiunii sau executarea pedepsei, realizarea sancțiunii și pedeapsa nu există în absența răspunderii, fiind consecința angajării răspunderii juridice.

Analizând interpretările răspunderii juridice, am indentificat a doua direcție de interpretare a acestui fenomen care schimbă accentul de pe pedeapsă, respectiv sancțiune pe obligația delincventului de a suporta măsura de constrângere aplicată de stat. Temeiul incontestabil al acestui curent identificat în cercetarea răspunderii juridice și care se bucură de o largă circulație, consistă în afirmarea tezei conform căreia răspunderea juridică este obligația de a suporta constrângerea aplicată de către stat, fiind astfel inevitabilă pentru toți cei care se fac vinovați de săvârșirea unor delikte.

În doctrina juridică autohtonă, în opinia unui autor, răspunderea penală, în sens larg, „este acea formă a răspunderii juridice identificată cu raportul juridic penal de constrângere dintre stat și infractor, al cărui conținut îl constituie dreptul statului de a aplica sancțiunea penală infractorului și obligația corelativă a acestuia de a o suporta. În sens restrâns, răspunderea penală „este acea formă de răspundere juridică care constă în obligația infractorului a se supune sancțiunii penale, adică latura pasivă a raportului penal de conflict” [122, p. 496].

În accepțiunea Prof. M. Basarab răspunderea penală, ca formă a răspunderii juridice constă „în obligația infractorului de a suporta consecințele săvârșirii ei” [24, p. 69].

În literatura juridică din Republica Moldova, Prof. V. Guțuleac, definind răspunderea juridică ca fiind o constrângere statală (sancțiune, pedeapsă), evidențiază totodată și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea [115, p. 230].

Apreciem că interpretarea răspunderii juridice ca fiind o varietate de obligațiuni juridice, constând în obligația de a suporta reacția negativă a statului, concretizată într-o măsură de constrângere, este importantă din perspectivă teoretică și practică ca, de altfel și prima variantă de interpretare potrivit căreia răspunderea juridică este o sancțiune, o pedeapsă.

Ne raliem opiniei Prof. D. Baltag conform căreia am putea aplica următoarea logică, generalizând teoriile existente relativ la cele două abordări ale răspunderii juridice: „dacă este adevărat că dreptul obiectiv nu poate fi realizat fără dreptul subiectiv, deoarece atunci el își pierde sensul existenței sale, atunci

trebuie să recunoaștem că și importanța răspunderii juridice ca pedeapsă va fi redusă la zero dacă acesteia îi va lipsi forma de obligație juridică de a suporta măsura respectivă de constrângere de către stat pentru delictul săvârșit” [17]. Variantele de abordare a răspunderii juridice reflectă așadar treptele manifestării reale a răspunderii juridice, ca modalitate de reglementare, din perspectivă juridică, a comportamentului indivizilor în domeniul dreptului. Putem afirma că variantele de interpretare și înțelegere a răspunderii juridice, anterior expuse, nu se exclud ci, dimpotrivă, se completează reciproc reprezentând un moment esențial în încercarea de cunoaștere a acestui fenomen complex.

Studiul răspunderii juridice, din punct de vedere al obligației de a suporta anumite consecințe negative, a contribuit la afirmarea unui nou curent în studiul acestei instituții juridice a cărui esență constă în aceea că obligația juridică de a suporta consecințele negative este strâns legată de dreptul statului de a aplica sancțiuni celor vinovați de săvârșirea delictelor. Existența unei legături între dreptul statului de a aplica pedepse celor vinovați de săvârșirea delictelor și obligativitatea delincvenților de a suporta consecințele negative pentru delictele comise ne oferă posibilitatea de a aborda răspunderea juridică ca un raport juridic de constrângere.

Identificăm, așadar, o a treia formă de interpretare a răspunderii juridice: răspunderea juridică reprezintă raportul juridic născut urmarea săvârșirii unei fapte ilicite între stat și infractor, căruia îi incumbă obligația de a suporta consecințele negative pentru încălcarea exigențelor normelor de drept.

În literatura juridică autohtonă, într-o încercare de a devansa sfera definițiilor care restrâng răspunderea la un raport, sau la o simplă obligație de a suporta o sancțiune juridică, Prof. M.N. Costin a conturat o definiție exhaustivă a răspunderii juridice, acceptată de majoritatea autorilor. În viziunea reputatului profesor, răspunderea juridică reprezintă un complex de drepturi și obligații, decurgând din săvârșirea unei fapte ilicite prejudiciabile și care realizează cadrul de înlăptuire a constrângerii de stat prin aplicarea sancțiunilor juridice, în considerarea asigurării stabilității și certitudinii raporturilor sociale și al orientării membrilor societății în sensul respectării ordinii de drept [82, p.33]. Răspunderea juridică, având temeiul într-un fapt ilicit, iar consecința în aplicarea sancțiunii juridice, reprezintă un ansamblu de drepturi și obligații, care alcătuiesc conținutul raportului juridic de constrângere născut între stat, în calitate de subiect activ și autorul faptei ilicite, în calitate de subiect pasiv al respectivului raport juridic. Sancțiunea juridică aplicată autorului faptei ilicite, în scopul restabilirii ordinii de drept astfel încălcate, reprezintă obiectul raportului juridic.

Expresia „se nasc ca urmare“ din definiția propusă de Prof. M. Costin trebuie înțeleasă, potrivit Prof. Gh. Mihai în sensul că răspunderea juridică este efectul legal al unei cauze juridice (săvârșirea unei fapte ilicite), iar expresia „cadrul de realizare” reflectă distincția dintre răspunderea juridică și sancțiune [194, p.77]. Aplicarea sancțiunilor realizează constrângerea etatică într-un cadru care poate constitui, cel

mult, condiție și niciodată cauză, iar scopul constă în afirmarea ordinii de drept, așadar a celei impuse de dreptul unui anumit stat și nu în afirmarea ordinii juridice, componentă a ordinii normative din societate.

Ne raliem opiniei Prof. Gh. Mihai conform căreia răspunderea juridică poate fi instituție doar dacă va fi identificată în dreptul obiectiv ca „ansamblu de norme care vizează (...) etc“ [194, p.78]. În continuare Gh. Mihai observă că sintagmei „răspundere juridică“ nu-i corespunde o instituție juridică, așa cum categoriei „răspundere civilă“ îi corespunde instituția răspunderii civile, fiindcă „răspunderea juridică“ este o categorie a „fundamentelor dreptului“, „răspunderea juridică“ e meta - categorie în raport cu doctrinele de ramură, numind-o răspundere de drept [194, p. 78].

O abordare interesantă aparține Prof. I. Craiovan, în accepțiunea căruia, trebuie avut în vedere locul și rolul răspunderii juridice în procesul complex de realizare a dreptului pozitiv [83, p.283]. Potrivit reputatului profesor, răspunderea juridică poate fi definită ca un raport statornicit de lege, între autorul încălcării normelor juridice și stat, acesta din urmă fiind reprezentat prin agenții autorității, care pot să fie instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice. Conținutul acestui raport este complex, fiind format, în esență, din dreptul statului, ca reprezentant al societății, de a aplica sancțiunile prevăzute de norme juridice persoanelor care încalcă prevederile legale și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale, în scopul restabilirii ordinii de drept.

Prof. N. Popa definește răspunderea penală ca fiind „un raport juridic penal de constrângere, născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii, raport ce se stabilește între stat și infractor, al cărui conținut îl formează dreptul statului de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută de legea penală și de a-l constrânge să o execute, precum și obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate în vederea restabilirii ordinii de drept“ [231, p. 243]

Prof. C. Voicu în Tratatul de teorie generală a dreptului definește răspunderea juridică ca fiind „un raport juridic creat de norma legală între persoana care a încălcat dispoziția legii și stat, reprezentat de organele de aplicare a legii“ [263, p. 253].

În doctrina juridică din Republica Moldova, Prof. Gh. Avornic arată că răspunderea juridică este un raport juridic special, care constă în obligația de a suporta sancțiunea prevăzută de lege, urmarea săvârșirii unui fapt juridic imputabil. Această obligație se încadrează într-un conținut complex, completat de drepturile corespunzătoare, conexe și corelative ei [10, p. 488].

Interpretarea răspunderii juridice ca raport juridic crează premisele identificării și analizării, din perspectivă teoretică, în cadrul unei singure categorii, a componentelor răspunderii juridice precum pedeapsa, sancțiunea, constrângerea în vederea executării pedepsei, drepturile și obligațiile subiective, aplicarea jurisdicțională a dreptului și comportamentul real al subiecților raporturilor privind răspunderea juridică. Așadar, abordarea răspunderii juridice ca raport juridic a contribuit la îmbogățirea cunoștințelor juridice relative la rolul acestei instituții în sistemul reglementării juridice.

Din perspectiva teoriei generale a răspunderii juridice, interpretarea răspunderii juridice ca raport juridic se justifică și prin aceea că cercetările realizate de renumiți specialiști, anterior invocați, au demonstrat că o astfel de abordare are menirea de a include și responsabilitate juridică în tabloul universal al răspunderii juridice.

Cea mai generală teorie privind interpretarea răspunderii juridice, raportat la teoriile anterior tratate, este teoria răspunderii juridice ca fenomen complex ce include aspectele retrospectiv și cel pozitiv. Ideea existenței responsabilității juridice sau a răspunderii pozitive, alături de răspunderea juridică, idee pentru care pledează adepții celui de al patrulea curent, este opera reprezentanților științei filozofice, care tratează responsabilitatea juridică (răspunderea pozitivă) ca fiind un semn caracteristic al evoluției relațiilor sociale. Adepții responsabilității juridice sau a răspunderii pozitive pornesc de la premisa că răspunderea este atât un mecanism de anihilare a nesocotirii normelor juridice cât și un mecanism de încurajare a comportamentului activ pozitiv al subiectului, așadar un mecanism de educare juridică, având ca temei reglementatori interni de natură morală, cu funcția de garanți ai unei societăți exemplare. Sistemul de drept, în lipsa categoriei responsabilității juridice sau răspunderii pozitive, ar fi un sistem instabil, ca de altfel și situația individului într-un astfel de sistem de drept. Statul consacră „responsabilitatea juridică” prin acte normative, o reglementează ca instituție juridică specială menită să disciplineze comportamentul membrilor societății și să creeze membrilor societății o atitudine responsabilă și conștientă față de propriul comportament.

Prof. M. Costin s-a remarcat în doctrina juridică ca pionier al responsabilității juridice (răspunderea pozitivă). Ideea responsabilității juridice a apărut în anii 60 ai secolului XX, fiind tratată inițial de reprezentanții științei filosofice, în opinia cărora răspunderea pozitivă constituia un simbol al relațiilor sociale de tip socialist [15, p. 21].

Adepții responsabilității juridice sau a răspunderii pozitive consideră că dreptul are rolul de stimulator al atitudinii active a subiecților de drept, contribuind la transformarea statului într-o societate bazată pe autocontrol, axată pe precepte de ordin moral. Răspunderea constituie un mecanism menit să anihileze nesocotirea normelor juridice și să stimuleze comportamentul activ al subiecților de drept, așadar un mecanism de influențare și educare juridică, fundamentat pe reglementări morale, garanți ai unei societăți etalon, model.

Literatura de specialitate a concluzionat în sensul că cele două instituții, răspundere și responsabilitate sunt distincte, având însă numeroase trăsături comune, interacționând și determinându-se reciproc, întrucât nu poate exista răspundere decât între persoane pe deplin responsabile și libere să își aleagă conduita [18, p. 427].

Abordarea sintagmei de răspundere juridică din perspectivă teoretică, este dificilă datorită polisemiei noțiunii de răspundere, cu precădere, în acele limbi în care noțiunile de răspundere și

responsabilitate nu sunt distinct definite, precum în limba română. Astfel, în limba franceză cuvântul „responsabilité” și în limba rusă „ответственность” semnifică deopotrivă atât obligația instituită în sarcina subiectului de drept, din exterior, de către stat, de a suporta consecințele nesocotirii normelor juridice în vigoare, în scopul restabilirii ordinii de drept în societate, dar și autoasumarea liber consimțită, obligațiile decurgând din sistemul de norme juridice constituind astfel datorii pe care subiectul de drept și le impune prin autoconstrângere [57, p. 39].

În literatura juridică de specialitate, marea majoritate a autorilor [11, p.277], abordează răspunderea juridică ca fiind un atribut al comportamentului ilicit, care atrage aplicarea forței de constrângere a statului și a sancțiunii. Așadar, comportamentul conform legii nu este analizat din perspectiva răspunderii juridice [15, p. 12]. În doctrina juridică, răspunderea juridică este abordată, de unii autori, sub dublu aspect: răspunderea pozitivă sau prospectivă, respectiv responsabilitatea și răspunderea negativă sau retrospectivă, respectiv răspunderea propriu-zisă. În această viziune, răspunderea juridică reflectă atât consecințele negative a comportamentelor ilicite dar și responsabilitatea individului față de propriul comportament, față de societate și valorile sale și totodată atitudinea conștientă față de reglementările legale în vigoare, atitudine care reprezintă premisa eliminării sau reducerii încălcării legii [15, p. 12].

În doctrina juridică din Republica Moldova, în accepțiunea Prof. B. Negru, responsabilitatea, spre deosebire de răspundere, are o sferă de cuprindere mult mai largă; dacă responsabilitatea vizează activitatea realizată de individ din proprie inițiativă, în virtutea alegerii libere a obiectivelor dintr-un set de variante posibile, răspunderea reclamă realizarea unui comportament definit prin normele juridice [208, p. 490].

A. Cuznețov afirmă că esența teoriei generale a răspunderii constă în introducerea în răspunderea juridică nu doar a răspunderii „negative” (retrospective) ca urmare a delictelor, dar și a răspunderii „pozitive” (morale) ca reliefare a stării interne a individului, a atitudinii lui față de societate, stat, colectiv, a comportamentului personal, conștiinței etc. [87, p. 14]. Astfel, asupra conștiinței juridice a individului exercită influență nu atât sancțiunile normelor juridice, cât atitudinea oamenilor față de modul în care el își execută obligațiile. În comparație cu răspunderea negativă, ce are rol de frânare a comportamentului ilicit al persoanei, tot mai mult influențează răspunderea pozitivă, adică dezvoltarea rolului activ și a funcțiilor dreptului. Limitele rolului activ al dreptului se identifică prin specificul dreptului, ca factor subiectiv de dezvoltare socială.

În literatura juridică de specialitate s-au conturat așadar două direcții relativ la determinarea esenței și conceptului de răspundere juridică: potrivit unei direcții de opinii răspunderea juridică este analizată exclusiv în legătură cu săvârșirea unei fapte ilicite; potrivit unei alte direcții de opinii răspunderea

juridică este analizată atât în legătură cu săvârșirea unei fapte ilicite cât și în legătură cu săvârșirea unui comportament licit.

Considerăm că o analiză completă a răspunderii juridice impune abordarea acestui fenomen atât din perspectiva săvârșirii unei fapte ilicite dar și din perspectiva adoptării unui comportament licit. Totodată apreciem ca nu se impune reunirea, într-un concept unic a răspunderii juridice analizată în legătură cu săvârșirea unei fapte ilicite și a răspunderii juridice analizată în legătură cu săvârșirea unui comportament licit, urmând ca cele două concepte responsabilitatea și răspunderea juridică să fie distinct definite.

Ne raliem opiniei Prof. M.N. Costin conform căruia noțiunea de răspundere juridică poate fi înțeleasă și explicată în complexitatea structurii ei doar pornind de la formele sale de manifestare, întrucât, dincolo de multiplele și divesele lor particularități „ele prezintă și o sumă de elemente comune prin a căror sintetizare se poate elabora o definiție generală a noțiunii de răspundere juridică” [82, p. 17].

Cercetate din perspectiva apartenenței normelor juridice încălcate la una din ramurile dreptului, formele răspunderii juridice se pot clasifica astfel: răspunderea civilă, penală, constituțională, administrativă, financiară, medicală, etc. Delimitarea ramurilor de drept reprezintă un proces complex. Dificultatea delimitării unei ramuri de drept de altă ramură de drept derivă tocmai din greutatea stabilirii gradului de diferențiere a relațiilor sociale care să permită reglementarea acestora printr-un set de norme „aparte” și unirea lor într-o ramură de drept [28, p. 168].

În Teoria generală a dreptului, clasificarea răspunderii juridice în funcție de apartenența ramurală este controversată. Potrivit Prof. D. Baltag o astfel de divizare nu coincide cu divizarea strict pe ramură întrucât formele de răspundere juridică sunt mai puține, sub aspect numeric, în comparație cu ramurile de drept. Totodată, în ipoteza nesocotirii normelor juridice aparținând diferitelor ramuri de drept devin incidente forme ale răspunderii juridice identice, cu titlu de exemplu fiind răspunderea penală. Considerăm că apartenența ramurală a normelor constituie principalul criteriu de clasificare a răspunderii juridice în forme, toate celelalte criterii nefiind susceptibile să reflecte semnele specifice ale răspunderii și ale naturii sale juridice. Susținem așadar clasificarea răspunderii juridice după criteriul apartenenței ramurale și apreciem că trebuie să existe o formă corespunzătoare a răspunderii juridice în cadrul fiecărei ramuri de drept distincte.

În opinia noastră, în cadrul oricărei ramuri de drept trebuie să existe o instituție proprie menită să asigure realizarea și respectarea normei juridice specifice - răspunderea juridică. Existența răspunderii juridice este un semn obligatoriu al metodei reglementării juridice a relațiilor sociale și un argument suplimentar în sprijinul independenței oricărei ramuri de drept.

Răspunderea juridică penală este instituția fundamentală a dreptului penal reprezentând alături de instituția infracțiunii și instituția sancțiunii pilonii dreptului penal, în jurul cărora gravitează toate reglementările legii penale .

În doctrina juridică din România, s-au conturat numeroase opinii privind conceptul de „răspundere penală”, atât din perspectiva exigențelor Teoriei generale a dreptului cât și din perspectiva exigențelor Teoriei dreptului penal.

Răspunderea juridică penală reprezintă potrivit dicționarului de termeni juridici uzuali „una din instituțiile fundamentale ale dreptului penal, alături de instituția infracțiunii și a pedepsei reglementată în diferite dispoziții din Codul penal român” [226].

Codul penal al României nu definește instituția răspunderii penale. În accepțiunea dispozițiilor Codului penal infracțiunea reprezintă unicul temei al răspunderii penale. Conform dispozițiilor art. 15 din Codul Penal al României, infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o [69]. Analizând dispozițiile legale sus menționate, pot fi identificate trăsăturile esențiale ale infracțiunii și anume: fapta să fie prevăzută de legea penală (tipicitatea), fapta să fie ilicită (antijuridicitatea) și fapta să fie imputabilă (imputabilitatea). Definiția infracțiunii, consacrată în actualul Cod penal, spre deosebire de definiția oferită de Codul penal anterior, abandonează idea ca infracțiunea este fapta care prezintă pericol social, îndeplinind astfel cerințele luiturării juridice de specialitate de a se renunța la pericolul social al faptei ca trăsătură esențială a infracțiunii [124].

Din prisma Teoriei generale a dreptului, răspunderea juridică penală, formă a răspunderii juridice este tratată fie prin enunțarea acesteia în unele clasificări ale răspunderii juridice, fie prin expunerea unor argumente în favoarea existenței ei ca formă a răspunderii juridice. În opinia noastră, identificarea corectă a răspunderii penale, ca formă de manifestare a răspunderii juridice, constituie o garanție a legalității angajării răspunderii juridice, contribuind, totodată, la eliminarea greșelilor în aplicarea normelor juridice.

Din perspectiva exigențelor Teoriei dreptului penal, în momentul săvârșirii infracțiunii de naște așadar raportul juridic penal de conflict în conținutul căruia intră dreptul statului de a pedepsi și obligația corelativă a făptuitorului de a suporta consecințele infracțiunii.

Răspunderea penală reprezintă, în opinia Prof. G. Antoniu „obligația juridică de a suferi consecințele săvârșirii infracțiunii ce se naște odată cu săvârșirea infracțiunii” [3 , p. 28].

Prof. V. Dongoroz în „Explicațiile teoretice ale Codului penal român” definește răspunderea penală ca fiind „consecința juridică imediată a săvârșirii unei infracțiuni. Această consecință cade, în virtutea legii asupra făptuitorului chiar în momentul săvârșirii faptei, iar nu din momentul în care acesta este tras efectiv la răspundere. Infracțiunea este cauza răspunderii penale, iar recurgerea la sancțiuni de drept penal este consecința răspunderii penale” [104, p.19].

Răspunderea penală, ca formă a răspunderii juridice reprezintă în opinia Prof. C. Bulai „însuși raportul juridic penal de constrângere, născut ca urmare a săvârșirii infracțiunii între stat, pe de o parte și infractor, pe de altă parte, raport complex al cărui conținut îl formează dreptul statului, ca reprezentant al societății de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să o execute, precum și obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate, în vederea restabilirii ordinii de drept și restaurarea autorității legii” [40, p. 311].

În accepțiunea Prof. M. Basarab răspunderea penală, ca formă a răspunderii juridice constă „în obligația infractorului de a suporta consecințele săvârșirii ei” [25, p. 69].

Răspunderea penală, potrivit Prof. C. Mitache este „însuși raportul penal de conflict, de constrângere, raport juridic complex, cu drepturi și obligații specifice pentru subiectele participante” [198, p. 400].

Răspunderea penală este, în opinia altui autor, o formă a răspunderii juridice și „reprezintă consecința nesocotirii dispoziției normei juridice penale” [32, p. 423]. Răspunderea penală, conform altui autor, semnifică obligația de a suporta și executa o pedeapsă și dreptul corelativ al statului de a aplica o pedeapsă urmarea săvârșirii infracțiunii și de a-l obliga pe infractor, prin constrângere, să execute o astfel de pedeapsă [212, p. 265].

Răspunderea penală, în opinia Prof. V. Pașca „nu se identifică cu raportul juridic penal de conflict, constituind doar o parte a acestuia, respectiv conținutul său, adică acel complex de drepturi și obligații corelative ale subiecților raportului juridic penal, prin intermediul cărora se realizează aplicarea și executarea sancțiunilor penale” [225, p. 391].

În opinia altor autori, răspunderea penală, este, în sens larg, „acea formă a răspunderii juridice identificată cu raportul juridic penal de constrângere dintre stat și infractor, al cărui conținut îl constituie dreptul statului de a aplica sancțiunea penală infractorului și obligația corelativă a acestuia de a o suporta, iar, în sens restrâns, „acea formă de răspundere juridică care constă în obligația infractorului a se supune sancțiunii penale, adică latura pasivă a raportului penal de conflict” [122, p. 496].

Răspunderea penală, în viziunea altor autori, este un raport juridic penal de constrângere, născut urmarea săvârșirii unei infracțiuni, ce se stabilește între stat și infractor, al cărui conținut constă, pe de o parte, în dreptul statului de a trage la răspundere infractorul, de a-i aplica pedeapsa instituită de legea penală și de a-l constrânge să o execute, iar, pe de altă parte, în obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate, în vederea restabilirii ordinii de drept [43].

Doctrina juridică penală din România nu este unitară și tranșantă în ceea ce privește clarificarea semnificațiilor juridice ale sintagmelor de „răspundere penală” și „responsabilitate”. Există autori care susțin că noțiunea de răspundere este sinonimă cu noțiunea de responsabilitate [111, p. 7-8]. Potrivit altor

autori, responsabilitatea reprezintă din perspectivă tehnico-juridică aptitudinea psiho-fizică a persoanei de a răspunde din punct de vedere penal, fiind astfel antonimul iresponsabilității [221]. I. Oancea nu găsește niciun impediment în ceea ce privește sinonimia noțiunilor de „responsabilitate” și „răspundere”, susținând că responsabilitatea este obligația de a răspunde pentru consecințele propriilor acte infracționale și de a suporta pedeapsa prevăzută de lege. Răspunderea penală ar avea în accepțiunea autorului, două sensuri: în sens larg, reprezintă atât obligația unei persoane de a suporta o sancțiune, cât și dreptul statului de a aplica o pedeapsă, prin intermediul instanței de judecată, iar, în sens restrâns, reprezintă doar obligația unei persoane de a suporta o pedeapsă, o sancțiune penală, urmarea săvârșirii unei infracțiuni [211, p. 418-419].

I. Tanoviceanu atribuie două sensuri noțiunii de „responsabilitate penală”. Autorul susține că „prin responsabilitate penală cei mai mulți autori înțeleg să exprime ceea ce noi în românește numim răspundere, adică a suporta consecințele unui fapt, de a da socoteală de o acțiune și a fi obligat să accepți intervenția justiției și sancțiunile pe care ea le impune” și că „responsabilitatea penală este un simplu termen intrat în moravuri, fără nicio valoare științifică”. Pentru aceste considerente autorul a propus înlocuirea noțiunii de responsabilitate cu cea de „încidență a legii penale”. În viziunea autorului, noțiunea de „responsabilitate penală” reprezintă, într-un alt sens, „capacitatea psiho-fiziologică a unui individ de a-și da seama de natura, valoarea și consecințele actelor sale”, care corespunde cu „normalitatea tuturor facultăților care participă la actele complexe de cunoaștere, pricepere, voință”. În opinia autorului, responsabilitatea constituie, alături de imputabilitate, „cele două rezultate fără de care incidența legii penale nu poate avea loc” [254, p. 189].

Prof. I. Tanoviceanu exprimă astfel cele două teorii avansate de Școala clasică și de Școala pozitivistă de drept penal.. Școala clasică de drept, promovând doctrina liberului arbitru, consacră teoria conform căreia, din perspectivă penală, răspunde doar persoana care acționează în mod liber și conștient, responsabilitatea penală fiind condiționată de existența imputabilității. Școala pozitivistă de drept, susține adoptarea principiului imputabilității legale care se întemeiază pe conceptul de apărare socială și pe pericolozitatea socială a infractorului și, implicit, renunțarea la principiul imputabilității morale. Prin urmare, în viziunea Prof. I. Tanoviceanu, cele două accepțiuni ale responsabilității penale sunt: răspunderea penală (accepțiunea juridică) și aptitudinea psiho-fizică a infractorului de a-și da seama de consecințele faptelor sale.

Prof. Dongoroz reiterează teoria Prof. Tanoviceanu în tratatul de Drept penal din 1939, folosind noțiunea de „inidență penală” în defavoarea noțiunii de „responsabilitate penală”. Totodată, sunt reiterate cele două sensuri ale noțiunii de responsabilitate penală: responsabilitatea penală privită ca răspundere juridică, respectiv obligație de a suporta consecințele unui act sau fapt juridic și responsabilitatea penală privită ca responsabilitate individuală decurgând din normalitatea psiho-fizică. În opinia profesorului

distincția dintre răspunderea penală și responsabilitatea penală cauzează reale confuzii, conceptul de „responsabilitate” chiar limitat la accețiunea de răspundere, generând discuții „interminabile și nefolositoare” relativ la determinarea naturii acestei răspunderi [105, p.307]. Școala clasică conferă responsabilității un fundament moral, Școala pozitivistă îi conferă un fundament social, pentru ca mai târziu să i se confere un fundament legal. Din perspectiva semnificației juridice, noțiunile de „răspundere” și „responsabilitate” au înțelesuri diferite, în ciuda utilizării lor haotice în limbajul doctrinal [250, p. 31].

Analizând instituția răspunderii juridice penale atât din perspectiva exigențelor Teoriei generale a dreptului, cât și din perspectiva exigențelor Teoriei dreptului penal, opinăm în sensul că răspunderea juridică penală poate fi definită ca fiind un raport juridic penal de conflict complex, născut urmarea săvârșirii infracțiunii, între stat ca reprezentant al societății și infractor, în conținutul căruia intră dreptul statului de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută de legea penală pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să o execute și obligația corelativă a infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate, în vederea restabilirii autorității legii și reeducării acestuia.

2.2. Modalitățile și manifestările răspunderii penale - formă a răspunderii juridice

Sistemul dreptului, subsistem al sistemului social, alcătuit din ansamblul normelor juridice, sistematizate în instituții și ramuri, care reglementează conduita persoanelor și a căror respectare poate fi asigurată, la nevoie, prin forța coercitivă a statului, a cărei dinamică este strâns legată de dinamica statului, este supus unor continue transformări, fiind susceptibil de o permanentă restructurare. Ramurile dreptului și instituțiile juridice reprezintă entități structurale ale sistemului dreptului, iar norma juridică reprezintă elementul primar al sistemului dreptului, menită să reflecteze nivelul acestuia [193, p. 58-60]. Alături de ramurile dreptului și instituțiile juridice, privite ca entități structurale ale sistemului dreptului, trebuie admisă și existența altor subsisteme în contextul creșterii, fără precedent, a sferei de reglementare juridică, a transformărilor survenite înăuntrul unor ramuri de drept prin deplasarea centrului de greutate de la o instituție la alta, a apariției unor noi instituții și desprinderii unor noi ramuri de drept, a apariției unor norme a căror apartenență la o anumită ramură de drept este dificil de stabilit [265, p. 94-95].

Ne raliem opiniei conform căreia „faptul că unele instituții se modifică sau dispar, unele ramuri de drept se diferențiază, iar unele se reunesc, se ivesc sau dispar norme juridice, toate acestea nu distrug sistemul dreptului, ci îi întemeiază complexitatea elastică și deschiderea în societatea - sistem” [193, p. 58].

Răspunderea juridică poate fi înțeleasă și definită doar pornindu-se de la formele ei concrete de manifestare. În ceea ce privește sistemul răspunderii juridice, în doctrina juridică sunt autori care susțin că răspunderea juridică prezintă următoarele elemente structurale: formele răspunderii juridice, modalitățile răspunderii juridice și manifestările răspunderii juridice [43, p. 76].

În procesul complex de delimitare în forme a sistemului răspunderii juridice sunt determinante proprietățile specifice ale obiectului și metodei reglementării juridice care conferă astfel posibilitatea de a configura sistemul răspunderii juridice, legătura sa cu sistemul dreptului, apartenența ramurală a formelor răspunderii juridice, interpătrunderea dar și punctele de întâlnire a diferitelor forme ale răspunderii juridice. Existența unei răspunderi juridice distincte constituie unul din semnele ce definește independența ramurii de drept. Procesul de constituire a sistemului răspunderii juridice nu s-a definitivat la fel cum nu s-a definitivat nici procesul de constituire a sistemului dreptului, caracterizat prin autoorganizare, ceea ce reclamă că reșezarea componentelor sale, este menită să-i asigure dinamicitate și flexibilitate, permițându-i să se adapteze transformărilor continue ale vieții sociale .

Știința dreptului, privită ca un sistem de teorii, legități și reprezentări dar și ca un sistem menit să declanșeze și să întrețină procesul de cercetare continuă, centrată pe studierea realității juridice, acea dimensiune inalienabilă a existenței umane, cunoaște astăzi, sub impactul unor reale revoluții în plan economic, politic, social, spiritual, o reală afirmare în domenii variate ale societății. În acest context, știința dreptului are misiunea de a cerceta „legile existenței și evoluției statului și dreptului, viața instituțiilor politice și juridice, modalitățile concrete în care aceste instituții influențează societatea în globalitatea ei și suportă la rândul lor influența acesteia” [263, p. 8-9].

Răspunderea juridică a fost delimitată, timp îndelungat, în forme de răspundere tradiționale, precum răspunderea penală, civilă, administrativă, constituțională, patrimonială ș.a. În opinia noastră, actualmente, sub impactul unor revoluții veritabile și mutații esențiale în plan economic, politic, social, spiritual, această delimitare clasică a răspunderii juridice nu poate rămâne intactă. În contextul actual, când dreptul este chemat să se aplece asupra realității, pentru a-i cerceta geneza, legitățile, regularitățile dar și modalitățile în care toate comportamentele umane trebuie să reacționeze la comenziile societății, rezultatele cercetărilor științifice evocă noi forme de răspundere juridică, netradiționale precum răspunderea juridică financiară, medicală, profesională etc. Așadar, dinamismul dreptului dar și capacitatea acestuia de a descoperi domenii care „își revendică propria reglementare și normare juridică” sunt evidențiate de apariția unor noi ramuri de drept precum dreptul fiscal, dreptul comunitar, dreptul vamal, dreptul nuclear, dreptul maritim, dreptul bancar, dreptul ecologic, etc. [263, p. 10].

În doctrina juridică se vorbește astfel despre specializarea dreptului. Scopul specializării dreptului rezidă în faptul că atât în sistemul dreptului, cât și în sistemul legislației se accentuează „împărțirea muncii” între prescripții, cu consecința specializării normelor în realizarea multiplelor operațiuni. Se urmărește, astfel, reflectarea originalității și specializării relațiilor sociale, a particularităților unor situații concrete care constituie, prin cumulul lor, temeiul procesului specializării [235, p. 82-83].

Procesul specializării este specific oricărei ramuri de drept care tinde să se delimiteze de ramura de drept „mamă”. Pe cale de consecință, trebuie să existe, în cadrul noilor ramuri de drept, o instituție

proprie menită să asigure realizarea și respectarea normei juridice specifice - instituția răspunderii juridice. Existența răspunderii este un semn obligatoriu al metodei reglementării juridice a relațiilor sociale și un argument suplimentar în sprijinul independenței fiecărei ramuri de drept. În cadrul noilor ramuri de drept, regimurile juridice sunt modificate și adaptate noilor domenii ale vieții sociale, răspunzând în totalitate conceptului specializării ramurilor dreptului, corespunzător procesului specializării normelor juridice și totodată a răspunderii juridice [43, p. 77].

Autonomia ramurilor de drept se configurează treptat, în condițiile interdependențelor menite să confere sistemului de drept unitate, dar și în condițiile păstrării unui ansamblu de interferențe ușor de constatat. Distincția dintre ramurile de drept nu este rigidă, existând numeroase conexiuni între acestea. Autonomia relativă a ramurii de drept este conferită totodată și de regulile, principiile și criteriile de metodă specifice [193, p.58].

În literatura juridică, marea majoritate a doctrinarilor delimitează răspunderea juridică în forme, în dependență de apartenența ramurală. Cu titlu de criterii de delimitare sunt și metoda și obiectul de reglementare. Metoda și obiectul nu sunt criterii de delimitare a formei răspunderii juridice, ci a ramurii dreptului corespunzătoare în cadrul căreia este necesar să existe o instituție proprie menită să asigure realizarea și respectarea normei juridice specifice - instituția răspunderii juridice. Ulterior stabilirii metodei și obiectului ramurii distincte de drept, se poate vorbi și despre metoda și obiectul instituției răspunderii juridice care nu au o existență de sine stătătoare, configurându-se ca elemente componente ale metodei și obiectului ramurii de drept [43, p. 77].

Răspunderea juridică, privită ca o categorie a Teoriei generale a dreptului, se manifestă, în funcție de mai multe criterii, sub mai multe forme sau specii ale genului. Răspunderea juridică constituie astfel un concept, o categorie a Teoriei generale a dreptului, formele răspunderii juridice fiind categorii care desemnează instituții specifice diferitelor ramuri ale dreptului [194, p.129]. Formele răspunderii juridice se caracterizează prin trăsăturile generale ale răspunderii juridice, dar și prin trăsături proprii menite să facă diferența specifică, reflectată prin definirea lor de către științele de ramură sau de către legiuitor [194,p.130]. Definiția răspunderii juridice trebuie să reflecte așadar caracterele sau trăsăturile comune tuturor formelor de răspundere juridică. Criteriile în funcție de care se clasifică formele răspunderii juridice nu au caracter absolut, fiind posibile unele interferențe între diferitele forme de răspundere juridică, dar și posibilitatea unui cumul, în anumite condiții [202, p. 38].

În doctrina juridică a Republicii Moldova s-a conturat concepția conform căreia formele răspunderii juridice trebuie să se axeze, cumulativ, pe două elemente: natura sancțiunii normelor juridice încălcate și gradul prejudiciabil al faptei [9, p. 24]. Instituția răspunderii juridice se caracterizează prin trăsături esențiale, comune tuturor ramurilor dreptului. Diferitele forme de răspundere juridică, prezintă atât asemănări, cât și deosebiri [24, p. 35].

Între formele răspunderii juridice există relații complexe. Există și cazuri când formele răspunderii juridice se exclud, neputând exista cu privire la aceeași faptă. Astfel, răspunderea penală nu poate coexista cu răspunderea contravențională. *Per a contrario*, există cazuri când anumite forme de răspundere juridică se pot cumula, cum ar fi cazul răspunderii penale care poate coexista cu răspunderea civilă. Formele răspunderii juridice, deși se caracterizează prin diversitate și dinamism, se fundamentează pe un set de principii comune, precum principiul legalității, principiul răspunderii pentru fapta săvârșită cu vinovăție, principiul prezumției de nevinovăție, principiul justei sancțiuni, principiul răspunderii personale, principiul *non bis in idem*, principiul autorității de lucru judecat, principiul celerității răspunderii juridice. Totodată, formele răspunderii juridice nu pot exista fără întrunirea cumulativă a unor condiții esențiale care se regăsesc, în general, indiferent de forma răspunderii juridice: *conduita ilicită*, respectiv comportamentul concret prin care o persoană încalcă dispozițiile legale, *vinovăția* care desemnează atitudinea psihică a persoanei care comite fapta ilicită atât față de fapta comisă cât și față de consecințele faptei sale și *legătura de cauzalitate* între fapta săvârșită și rezultatul acesteia.

În opinia noastră, particularitățile răspunderii juridice în diverse ramuri sau subramuri sunt menite să îmbogățească conținutul aplicativ al răspunderii juridice.

Ne raliem opiniei afirmate în doctrina juridică conform căreia, răspunderea juridică se exteriorizează într-o multitudine de feluri, care pot fi privite ca forme, modalități sau manifestări ale răspunderii juridice. Forma răspunderii juridice este susceptibilă de mai multe modalități, iar modalitățile, la rândul lor, sunt susceptibile de mai multe manifestări. Modalitățile formelor ramurale ale răspunderii juridice nu sunt distincte, ele coexistă în cadrul formei corespunzătoare a răspunderii juridice [43, p. 78].

Răspunderea juridică penală, ca formă a răspunderii juridice se delimitează, în opinia noastră, în următoarele modalități: răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă, modalități care există în limitele obiectului dreptului penal și utilizează metodele proprii dreptului penal. Totodată, în opinia noastră, răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă, sunt susceptibile de mai multe manifestări. Astfel răspunderea penală subiectivă, privită ca modalitate a răspunderii penale, se poate subclasifica în două manifestări, respectiv răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice și răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice, iar răspunderea penală obiectivă, modalitate a răspunderii penale, poate fi clasificată, la rândul ei, în răspunderea penală obiectivă pură și răspunderea penală obiectivă impură.

Răspunderea penală subiectivă, fundamentată pe conceptul vinovăției ca atitudine psihică a autorului faptei, atât față de fapta săvârșită, cât și față de rezultatul negativ produs, reprezintă temeiul dreptului penal modern [221, p. 412].

Dreptul penal modern, întemeiat pe teoriile Școlii clasice, a creat o dogmă din fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului, concepută ca o sinteză a proceselor volitive și cognitive care

au loc în psihicul infractorului și care indică atitudinea acestuia față de valorile sociale periclitare prin săvârșirea faptei. Vinovăția reprezintă elementul esențial al corelației dintre faptă și autor, iar angajarea răspunderii penale în lipsa acestui element este, în principiu, imposibilă.

În contextul evoluției gândirii juridice, a dezvoltării științei, tehnicii dar și a analizei științifice a fenomenului juridic, în epoca modernă, se tinde la generalizarea exigenței cauzalității psihice, ca temei a răspunderii juridice penale, iar cazurile de răspundere penală obiectivă, deși nu au dispărut în totalitate, fiind prezente și astăzi, având doar un caracter de excepție [4, p.20].

Codul penal român statuează prin dispozițiile articolului 16 în sensul că: „fapta constituie infracțiune numai dacă a fost săvârșită cu forma de vinovăție cerută de legea penală. Vinovăția există când fapta este comisă cu intenție, din culpă sau cu intenție depășită” [69]. Codul penal român reglementează astfel formele de vinovăție, respectiv intenția, culpa și praeterintenția.

Codul penal român nu cuprinde reglementări exprese privind definiția instituției răspunderii penale ori a condițiilor în care aceasta se angajează, singurele referiri exprese fiind cele privind infracțiunea, ca unic temei al răspunderii penale și reglementarea cauzelor care înlătură răspunderea penală.

Infracțiunea reprezintă unicul temei al răspunderii penale. Conform dispozițiilor art. 15 din Codul penal al României, infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o [69]. Analizând dispozițiile legale sus menționate, pot fi identificate trăsăturile esențiale ale infracțiunii și anume: fapta să fie prevăzută de legea penală (tipicitatea), fapta să fie ilicită (antijuridicitatea) și fapta să fie imputabilă (imputabilitatea). Dacă se constată lipsa unei trăsături esențiale a infracțiunii, soluțiile reglementate de legea penală sunt clasarea, dispusă de procuror și achitarea inculpatului dispusă de către instanța de judecată.

Noul Cod penal român [69], spre deosebire de vechiul Cod penal [68], nu reglementează pericolul social al faptei ca trăsătură esențială a infracțiunii, astfel încât pentru infracțiunile care prezintă un grad redus de pericol social și pentru care nu se legitimizează declanșarea sau continuarea procesului penal, aplicând principiului oportunității, procurorul sau instanța de judecată pot dispune, renunțarea la urmărire penală, conform dispozițiilor art. 318 din Codul de procedură penală [72], respectiv renunțarea la aplicarea pedepsei conform dispozițiilor art. 80 din noul Cod penal [69].

În opinia noastră, răspunderea penală subiectivă, privită ca modalitate a răspunderii penale, se poate delimita în două manifestări, respectiv răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice și răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice.

Răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice. Persoana fizică, subiect activ al infracțiunii, infractorul este actorul principal sau protagonistul justiției penale fără de care infracțiunea și răspunderea penală nu există. Infractorul, fie că este autor, instigator sau complice din perspectiva contribuției sale la săvârșirea infracțiunii, fie că este recidivist sau infractor primar, din perspectiva perseverenței sale în

activitatea infracțională, fie că este major sau minor, din perspectiva întinderii răspunderii sale penale, sau doar un simplu faptuitor când nu răspunde din perspectivă penală, acesta este legat de normele penale mai mult ca un individ abstract decât ca o ființă vie, deși dreptul penal modern tinde actualmente, spre o reală apreciere a personalității acestuia.

Angajarea răspunderii penale este posibilă numai în măsura în care legea procesual penală permite exercitarea acțiunii penale, care devine exercitabilă imediat după săvârșirea infracțiunii în vederea tragerii la răspundere penală a persoanei vinovate. Legea penală, în anumite cazuri, exclude sau înlătură această aptitudine funcțională, în sensul că acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare, iar dacă a fost pusă în mișcare nu mai poate fi exercitată în cazurile prevăzute de art. 16 Cod procedură penală [207, p. 270]. Cazurile reglementate de dispozițiile art. 16 pot fi împărțite în două mari categorii: impedimente rezultând din lipsa de temei a acțiunii penale și impedimente rezultând din lipsa de obiect a acțiunii penale.

Cauzele sau impedimentele derivând din lipsa de temei a acțiunii penale, reglementate de dispozițiile art. 16 lit. a-d Cod procedură penală sunt: fapta nu există, fapta nu este prevăzută de legea penală, fapta nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege, nu există probe că o persoană a săvârșit infracțiunea, există o cauză justificativă sau de neimputabilitate [72]. În ceea ce privește cauzele care rezultă din lipsa de obiect a acțiunii penale, reglementate de dispozițiile art. 16 lit. e-j Cod procedură penală sunt: lipsește plângerea prealabilă, autorizarea sau sesizarea organului competent ori o altă condiție prevăzută de lege, necesară pentru punerea în mișcare a acțiunii penale; a intervenit amnistia sau prescripția, decesul suspectului ori a inculpatului persoană fizică sau s-a dispus radierea suspectului sau inculpatului persoană juridică; a fost retrasă plângerea prealabilă, în acele cazuri în care retragerea plângerii prealabile înlătură răspunderea penală, a intervenit împăcarea sau a fost încheiat un acord de mediere în condițiile legii; există o cauză de nepedepsire prevăzută de lege; există autoritate de lucru judecat; a intervenit un transfer de proceduri cu un alt stat, potrivit legii [72].

Răspunderea penală poate fi definită ca fiind un raport juridic penal de constrângere, născut urmarea săvârșirii unei infracțiuni, raport ce se stabilește între stat și infractor, al cărui conținut constă, pe de o parte, în dreptul statului de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica pedeapsa prevăzută de legea penală și de a-l constrânge să o execute, iar, pe de altă parte, în obligația infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate în vederea restabilirii ordinii de drept [40, p. 311].

Sintetizând dispozițiile art. 15 din Codul penal român, pot fi identificate următoarele condiții ale răspunderii juridice penale:

Săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală (tipicitatea). În accepțiunea dispozițiilor art. 15 alin. 2 din Cod penal român, infracțiunea reprezintă unicul temei al răspunderii penale. Așadar, nu orice formă a ilicitului este susceptibil de a declanșa răspunderea penală, doar infracțiunea, forma cea mai severă a ilicitului, poate constitui temei al răspunderii penale. Aceasta implică preexistența normei

juridice, în temeiul căreia fapta este incriminată ca infracțiune - fapt abstract și săvârșirea unei acțiuni sau inacțiuni prin care se aduce atingere preceptului normei de incriminare, infracțiunea conturându-se astfel ca un fapt real, perturbator al ordinii sociale și care reclamă reacția socială pentru restabilirea ordinii sociale încălcate. Potrivit dispozițiilor art. 16 lit. a) teza 1 și lit. b) Cod procedură penală, dacă fapta nu există sau dacă aceasta nu este prevăzută de legea penală, acțiunea penală nu poate fi exercitată și, prin urmare, angajarea răspunderii penale este înlăturată [72].

Fapta săvârșită să fie imputabilă și să nu fie justificată . Imputabilitatea este situația juridică în care se găsește o persoană care săvârșește o faptă prevăzută de legea penală cu vinovăție [5, p. 425]. Caracterul imputabil al faptei reclamă ca fapta prevăzută de legea penală să fie săvârșită cu vinovăție de către persoana față de care se exercită acțiunea penală. Făptuitorul trebuie să fie responsabil, ceea ce implică aptitudinea psiho-fizică de a înțelege semnificația și consecințele faptelor sale (factorul intelectual) și de a fi stăpân pe ele (factorul volitiv). Dacă fapta nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de legea penală pentru respectiva infracțiune, acțiunea penală nu poate fi exercitată și, prin urmare, răspunderea penală nu poate fi angajată. Imputabilitatea unei fapte tipice și nejustificate, nu se poate reține, chiar dacă făptuitorul este responsabil, decât în ipoteza în care acesta a cunoscut situațiile sau împrejurările de care depinde caracterul ilicit al activității sale, raportat la momentul săvârșirii faptei ilicite și dacă acesta avea facultatea de a se supune preceptului normei de incriminare.

Imputabilitatea implică îndeplinirea unei condiții negative, aceea de a nu exista o cauză de neimputabilitate dintre cele reglementate de dispozițiile art. 24-31 din Codul penal român: constrângerea morală, constrângerea fizică, excesul neimputabil, minoritatea făptuitorului, iresponsabilitatea, intoxicația, eroarea și cazul fortuit. Caracterul nejustificat al faptei prevăzute de legea penală constituie o altă condiție necesară pentru exercitarea acțiunii penale în vederea tragerii la răspundere penală [69]. Calificarea unei fapte ca fiind nejustificată reclamă îndeplinirea unei alte condiții negative, aceea de a nu exista o cauză justificativă dintre cele reglementate de dispozițiile articolelor 19-22 din Cod penal român: legitima apărare, starea de necesitate, exercitarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații și consimțământul persoanei vătămate [69].

Conform dispozițiilor Codului penal român, vinovăția este subordonată noțiunii de imputabilitate. Vinovăția, deși enumerată printre trăsăturile esențiale ale infracțiunii de către legiuitor, nu constituie, în fapt, o trăsătură esențială distinctă a infracțiunii, ci acel element de natură subiectivă din cuprinsul normei de incriminare - intenție, culpă, praeterintenție - cercetat în cadrul tipicității infracțiunii.

Inculpatul să fi participat la săvârșirea infracțiunii în calitate de autor, coautor, instigator sau complice și să aibă capacitate juridică penală. Aceasta cerință decurge din dispozițiile art. 16 lit. c) Cod procedură penală care reglementează un impediment rezultând din lipsa de temei a acțiunii penale, care

impiedică exercitarea acțiunii penale în situațiile în care fapta nu a fost săvârșită de către învinuit sau inculpat, răspunderea penală fiind o răspundere pentru fapta proprie [72].

Prin sintagma „săvârșirea unei infracțiuni” trebuie să înțelegem săvârșirea uneia dintre faptele sancționate de legea penală ca infracțiune consumată sau în stare de tentativă și, totodată, participarea la săvârșirea acestora în calitate de autor, instigator sau complice. Capacitatea juridică penală constă în aptitudinea unei persoane de a răspunde penal pentru fapta săvârșită. Capacitatea juridică se conturează ca fiind aptitudinea psiho-fizică a infractorului de a săvârși o infracțiune, asumându-și urmările acesteia, constând în restrângerea sau privarea sa de drepturi și libertăți urmarea sancțiunilor penale aplicate.

Să nu fi intervenit o cauză care înlătură răspunderea penală. Necesitatea acestei condiții negative rezidă din dispozițiile art. 16 lit. e-j Cod procedură penală, care reglementează impedimentele rezultând din lipsa de obiect a acțiunii penale, respectiv: lipsește plângerea prealabilă, autorizarea sau sesizarea organului competent ori o altă condiție prevăzută de lege, necesară pentru punerea în mișcare a acțiunii penale; a intervenit amnistia sau prescripția, decesul suspectului ori a inculpatului persoană fizică sau s-a dispus radierea suspectului sau inculpatului persoană juridică; a fost retrasă plângerea prealabilă, în acele cazuri în care retragerea plângerii prealabile înlătură răspunderea penală, a intervenit împăcarea sau a fost încheiat un acord de mediere în condițiile legii; există o cauză de nepedepsire prevăzută de lege; există autoritate de lucru judecat; a intervenit un transfer de proceduri cu un alt stat, potrivit legii [72].

În sistemul de drept al *Republicii Moldova*, dreptul penal ocupă un loc bine definit, care îi conferă un caracter autonom în raport cu celelalte ramuri de drept. Acest caracter autonom se explică atât prin propriul său obiect de reglementare, cât și prin faptul că apărarea valorilor sociale se face, în cazul dreptului penal, prin stabilirea unor reguli de conduită pe care membrii societății trebuie să le respecte, dar și a unor sancțiuni, strict determinate de lege, aplicabile în cazul în care dispozițiile acestuia sunt încălcate.

Codul penal al Republicii Moldova prevede un cadru amplu de reglementări privind răspunderea penală ca instituție fundamentală a dreptului penal: conceptul de răspundere penală, temeiul răspunderii penale, liberarea de răspundere penală. Conform prevederilor art. 50 din Codul penal al Republicii Moldova „se consideră răspundere penală condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege” [71]. Codul penal moldovenesc, prin dispozițiile art. 51 consacră expres temeiul răspunderii juridice penale, conferindu-i o natură biaspectuală „temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componența infracțiunii, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale”. Temeiul real al răspunderii penale îl reprezintă un fapt juridic prescris, respectiv săvârșirea unei infracțiuni. Totodată, legea instituie drept temei al răspunderii penale săvârșirea unei fapte care conține semnele unei componente de infracțiune reglementată într-o normă concretă din Partea specială a Codului penal. Codul penal ne oferă o descriere exhaustivă a componentelor infracțiunii. Din

perspectiva dreptului penal componența infracțiunii constă în totalitatea semnelor obiective și subiective, instituite de legea penală, care califică o faptă prejudiciabilă drept o infracțiune concretă [71].

Conform dispozițiilor Codului de procedură penală al Republicii Moldova, urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită nu poate fi efectuată și va înceta dacă fapta nu întrunește elementele infracțiunii. Răspunderea penală se angajează doar în temeiul faptei prejudiciabile săvârșite, faptă ce conține semnele componenței infracțiunii. Pe cale de consecință, o faptă constituie infracțiune, doar dacă întrunește toate condițiile și semnele prevăzute în norma penală incriminatorie, fiind săvârșită în împrejurări apte să satisfacă tiparul sau modelul legal abstract al infracțiunii, îndeplinind, astfel, toate condițiile reglementate și toate cerințele care determină conținutul infracțiunii [73].

Trăsăturile esențiale ale infracțiunii. Din perspectiva prevederilor art. 14 alin. (1) din Codul penal moldovenesc, pentru ca o faptă să fie considerată infracțiune, ea trebuie să întrunească următoarele trăsături esențiale: fapta să fie prejudiciabilă (să prezinte pericol social), să fie săvârșită cu vinovăție, să fie prevăzută de legea penală și să fie pasibilă de pedeapsă penală [71].

Fapta prejudiciabilă. În sistemul penal al Republicii Moldova, infracțiunea este expres definită, prin enumerarea trăsăturilor ei esențiale, legiuitorul urmărind astfel să releve caracterul complex al infracțiunii, dar și subordonarea strictă a conceptului respectiv față de principiul legalității. O faptă săvârșită este infracțiune dacă aceasta întrunește, cumulativ, cele patru trăsături esențiale, respectiv: fapta să fie prejudiciabilă (să prezinte pericol social), să fie săvârșită cu vinovăție, să fie prevăzută de legea penală și să fie pasibilă de pedeapsă penală, iar lipsa oricăreia dintre aceste patru trăsături esențiale are drept consecință înlăturarea caracterului penal al faptei.

Din perspectiva teoriei dreptului penal, fapta prejudiciabilă este orice acțiune sau inacțiune prin care se aduce atingere uneia dintre valorile protejate prin dispozițiile art. 2 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova și pentru a căror sancționare se impune aplicarea unei pedepse. Răspunderea penală intervine, așadar, ori de câte ori fapta prezintă un pericol real pentru relațiile și valorile sociale ocrotite prin normele penale și care justifică aplicarea sancțiunii penale. Gradul prejudiciabil al unei infracțiuni rezultă din importanța valorii sociale lezate, din întregul conținut obiectiv și subiectiv al faptei. În acest sens sunt și dispozițiile art. 15 din Codul penal al Republicii Moldova conform cărora: „gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă” [71].

Toate infracțiunile din cadrul legislației penale reprezintă fapte prejudiciabile în sensul legii penale, dar gradul prejudiciabil diferă de la o infracțiune la alta, în funcție, în primul rând, de importanța valorii sociale lezate prin săvârșirea faptei și de urmările prejudiciabile survenite, la care se adaugă și alte semne ale componenței infracțiunii (persoana infractorului, mijlocul, metoda, motivul, scopul etc.). Din perspectiva prevederilor art. 14 alin. (2) din Codul penal moldovenesc „nu constituie infracțiune acțiunea

sau inacțiunea care, deși formal conține semnele unei fapte prevăzute de prezentul cod, dar, fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni” [71].

Fapta prevăzută de legea penală. Această cerință a infracțiunii, de a fi prevăzută de legea penală, corespunde principiului *nullum crimen sine lege*, principiu consacrat prin dispozițiile art. 1 alin. (2) dar și prin dispozițiile art. 14 alin. (1) din Codul penal moldovenesc, în accepțiunea cărora doar codul penal determină faptele ce constituie infracțiuni [71].

Se admite că o faptă a este prevăzută de legea penală atunci când o dispoziție din respectiva lege arată condițiile în care acea faptă, concretizată fie printr-o acțiune, fie printr-o inacțiune, este socotită ca fiind susceptibilă de a fi considerată infracțiune. Pe cale de consecință, o faptă este prevăzută de legea penală ori de câte ori aceasta determină conținutul acelei fapte, în forma ei obișnuită (tipică) sau în formele ei derivate (forme agravate sau atenuate).

Fapta săvârșită cu vinovăție. Din perspectiva dispozițiilor art. 14 alin. (1) al din Codul penal moldovenesc, vinovăția este una dintre cele patru trăsături esențiale ale infracțiunii. Codul penal al Republicii Moldova nu definește vinovăția, ca trăsătură esențială a infracțiunii, dar instituie prin dispozițiile art. 17 și ale art. 18 formele vinovăției, respectiv intenția și imprudența, cu modalitățile lor normative (intenția directă și indirectă; încrederea exagerată și neglijența penală) [71]. Astfel, științei dreptului penal, i-a revenit sarcina formulării unei definiții a vinovăției care reprezintă atitudinea psihică a persoanei față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările ei. Vinovăția, fără a se reduce la o simplă reprezentare sau posibilitate de reprezentare a faptei și a urmărilor ei, reflectă atitudinea subiectului față de valorile sociale pe care le încalcă, conștiința clară sau mai puțin clară a necesității respectării acestor valori, ținuta morală a subiectului infracțiunii. Cunoașterea voinței este absolut necesară nu doar pentru stabilirea existenței infracțiunii, dar și pentru identificarea personalității infractorului, a necesității corectării lui.

Legea reglementează și cauzele care exclud caracterul penal al faptei datorită inexistenței vinovăției: legitima apărare, reținerea infractorului, starea de extremă necesitate, constrângerea fizică sau psihică, riscul întemeiat.

În știința dreptului penal și în legislația penală din Republica Moldova se face distincție între cele două forme principale de vinovăție, intenția și imprudența, la care se adaugă, pentru anumite infracțiuni, o formă mixtă, prevăzută în art. 19 din Codul penal moldovenesc - infracțiunea săvârșită cu două forme de vinovăție, care, în dreptul penal român este cunoscută sub denumirea de intenție depășită sau praeterintenție [71]. Stabilirea cu exactitate a formelor de vinovăție în cazul faptelor incriminate de lege, atât cu intenție, cât și din imprudență, prezintă o reală importanță pentru justa încadrare juridică a faptei dar și pentru stabilirea răspunderii penale a făptuitorului în raport cu voința sa.

Fapta pasibilă de pedeapsă penală. Fapta este incriminată de lege atunci când aceasta o reglementează sub sancțiunea unei pedepse. Sancționarea faptei cu pedeapsă implică recunoașterea că

respectiva faptă prezintă un caracter prejudiciabil, pentru combaterea căruia sunt necesare sancțiunile penale. Pe cale de consecință, prin dispozițiile art. 14 alin. (1) din Codul penal moldovenesc, s-a instituit ca trăsătură esențială a infracțiunii și pasibilitatea de pedeapsă penală. Instituirea prin lege a pedepsei aplicate pentru prevenirea și combaterea faptei incriminate reprezintă expresia prejudiciabilității faptei ca trăsătură a infracțiunii [71].

Pasibilitatea de pedeapsă ca trăsătură a infracțiunii reclamă posibilitatea aplicării pedepsei pentru săvârșirea faptei prejudiciabile și ilegale. Sunt considerate infracțiuni doar acele fapte reglementate sub sancțiunea unei pedepse penale. Pasibilitatea de pedeapsă ca trăsătură a infracțiunii rezidă și din perspectiva dispozițiilor art. 1 alin. (2) din Codul penal moldovenesc conform cărora codul penal determină faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor [71].

Răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice. O instituție consacrată recent în dreptul penal din România este răspunderea penală a persoanei juridice, reglementată în noul Cod penal [69].

Răspunderea penală a persoanei juridice cu origini în dreptul antic, revine la sfârșitul secolului al XIX – lea în atenția literaturii juridice penale europene, pentru ca astăzi să reprezinte unul din subiectele centrale ale demersurilor științifice dar și legislative [42, p. 319].

Răspunderea penală a persoanei juridice a suscitat de-a lungul timpului în doctrina juridică reale controverse. Principalul argument în favoarea non-responsabilității entităților colective din punct de vedere penal se fundamentează pe teoria ficțiunii persoanelor juridice din dreptul civil, conform căreia doar ființa umană poate fi subiect de drept veritabil, persoanele juridice fiind simpli subiecți fictivi, recunoscuți ca atare doar pentru a răspunde exigenței de a identifica un titular al unor drepturi patrimoniale. Această teorie incidentă inițial în sfera dreptului civil, pentru soluționarea unor raporturi de natură patrimonială, a marcat și o parte substanțială a doctrinei penale, care statua în sensul că, persoana juridică nu poate comite infracțiuni. Teoria ficțiunii a fost finalmente abandonată chiar în materia dreptului civil, iar actualmente persoanele juridice au un rol esențial în toate sferele vieții economico-sociale, rol ce nu ar putea fi îndeplinit de entități fictive.

În dreptul penal național contemporan răspunderea penală a persoanei juridice a fost inițial reglementată prin dispozițiile Legii nr. 278/2006 pentru modificarea și completarea Codului penal precum și pentru modificarea și completarea altor legi [163], iar noul Cod penal al României [69], reglementează expres prin dispozițiile art. 135 – 151 răspunderea penală a persoanei juridice.

Titlul VI din Codul penal intitulat „Răspunderea penală a persoanei juridice”, reglementează unitar această nouă instituție juridică, în trei capitole distincte: capitolul I destinat dispozițiilor cu caracter general privind condițiile răspunderii penale a persoanei juridice, pedepsele aplicabile persoanei juridice, respectiv stabilirea amenzii pentru persoana juridică; capitolul II privind regimul pedepselor complementare aplicate persoanei juridice și capitolul III privind dispoziții comune relative la recidiva în

cazul persoanei juridice, atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice, prescripția răspunderii penale, prescripția executării pedepsei, reabilitarea persoanei juridice și efectele comasării și divizării persoanei juridice.

Unele dispoziții relative la răspunderea penală a persoanei juridice sunt instituite și în afara acestui titlu, în acest sens fiind dispozițiile privind aplicarea legii penale în spațiu în baza principiului personalității. Astfel, potrivit dispozițiilor art. 9 din Codul penal român privind personalitatea legii penale, legea penală română se aplică infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării de către un cetățean român sau de o persoană juridică română, dacă pedeapsa prevăzută de legea română este detențiunea pe viață ori închisoarea mai mare de 10 ani. În toate celelalte cazuri, legea penală română se aplică infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării de către un cetățean român sau de o persoană juridică română, dacă fapta este prevăzută ca infracțiune și de legea penală a țării unde a fost săvârșită ori dacă a fost comisă într-un loc care nu este supus jurisdicției niciunui stat.

În accepțiunea dispozițiilor art. 135 alin. 1 din Codul penal român „persoana juridică, cu excepția statului și a autorităților publice, răspunde penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice”, iar potrivit alineatului 2 al aceluiași articol „instituțiile publice nu răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea unei activități ce nu poate face obiectul domeniului privat”. Conform dispozițiilor art. 135 alin. (3) din Codul penal român „răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte” [69].

Relativ la condițiile răspunderii penale a persoanei juridice, art. 135 din Codul penal statuează în sensul că persoanele juridice răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, cu excepția statului și a autorităților publice. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte [69].

Majoritatea doctrinei juridice s-a pronunțat în sensul admiterii cumulului răspunderii persoanei fizice și a persoanei juridice motivat de faptul că prin comiterea infracțiunii organul sau reprezentantul persoanei juridice nu și-a anihilat complet personalitatea în cadrul grupului, rămânând persoane înzestrate cu voință și conștiință, astfel încât angajând răspunderea entității colective angajează și propria răspundere penală. Reglementarea răspunderii persoanei juridice nu a urmărit dezincriminarea, impunitatea sau reevaluarea condițiilor de răspundere a persoanelor fizice care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

Persoana juridică poate fi subiect activ al unei infracțiuni dacă a dobândit personalitate juridică în condițiile prevăzute de legislația specială în domeniu. Persoana juridică este orice formă de organizare titulară de drepturi și obligații, sub rezerva întrunirii condițiilor legale. Sunt persoane juridice entitățile prevăzute de lege și orice alte organizații legal înființate care întrunesc toate cerințele legale, respectiv: au

o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu afectat realizării unui scop licit, moral, în concordanță cu interesele societății deși nu sunt declarate prin lege persoane juridice [61]. Persoanele juridice pot fi persoane de drept public sau de drept privat. Persoanele juridice de drept privat se pot înființa în mod liber, în una din formele instituite prin lege iar persoanele de drept public se înființează prin lege, iar în mod excepțional prin acte ale autorităților administrației publice centrale sau locale, ori prin alte moduri reglementate prin lege. Persoanele juridice, respectiv statul și unitățile administrativ-teritoriale, instituțiile, societățile comerciale, regiile autonome, întreprinderile, companiile, asociațiile sau fundațiile, etc, sunt subiecte de drept cu arie de răspundere largă în circuitul juridic. Din perspectiva dispozițiilor Codului penal, instituțiile și autoritățile publice nu răspund din punct de vedere penal pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea acelor activități care nu pot face obiectul domeniului privat.

Persoanele juridice aflate în procedura de lichidare pot fi subiect activ al infracțiunii, acestea păstrând personalitatea juridică, iar prevenirea eventualelor sustrageri de la responsabilitatea penală este asigurată prin dispozițiile art. 493 alin. (1) lit. b) Cod procedură penală [72] relative la măsurile preventive care pot fi dispuse în cadrul procedurii tragerii la răspundere penală a persoanei juridice care instituie posibilitatea ca judecătorul de drepturi și libertăți sau judecătorul de cameră preliminară, sau instanța de judecată să dispună interdicția inițierii sau, după caz, suspendarea fuziunii, a divizării sau a reducerii capitalului social al persoanei juridice care a început anterior. Mai mult, dispozițiile art. 495 alin. (4) Cod procedură penală privind procedura de informare din cadrul procedurii tragerii la răspundere penală a persoanei juridice instituie obligația unei persoane juridice implicate într-un proces penal să comunice organului judiciar, în termen de 24 de ore, intenția de fuziune, divizare, dizolvare, reorganizare, lichidare sau reducere a capitalului social [72].

Codul penal român reglementează prin dispozițiile art. 136 pedepsele aplicabile persoanei juridice. Pedepsele aplicabile persoanei juridice sunt principale, respectiv amenda și complementare, respectiv: dizolvarea persoanei juridice; suspendarea activității sau a uneia dintre activitățile persoanei juridice pe o durată de la 3 luni la 3 ani; închiderea unor puncte de lucru ale persoanei juridice pe o durată de la 3 luni la 3 ani; interzicerea de a participa la procedurile de achiziții publice pe o durată de la unu la 3 ani; plasarea sub supraveghere judiciară; afișarea sau publicarea hotărârii de condamnare. În lumina dispozițiilor art. 138 din Codul penal român, aplicarea uneia sau mai multor pedepse complementare este obligatorie când legea prevede această pedeapsă. Pedepsele complementare pot fi aplicate în mod cumulativ, iar executarea pedepselor complementare începe după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare [69].

Codul penal român consacră în Capitolul III circumscris unor dispoziții comune relative la răspunderea penală a persoanei juridice recidiva în cazul persoanei juridice, atenuarea și agravarea

răspunderii penale a persoanei juridice, prescripția răspunderii penale, prescripția executării pedepsei, reabilitarea persoanei juridice și efectele comasării și divizării persoanei juridice [69].

Din perspectiva dispozițiilor art. 146 privind recidiva în cazul persoanei juridice, există recidiva atunci când, persoana juridică săvârșește din nou o infracțiune, cu intenție sau cu intenție depășită, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare și până la reabilitare. În caz de recidivă, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru noua infracțiune se majorează cu jumătate, fără a depăși maximul general al pedepsei amenzii. Dacă pedeapsa amenzii aplicate anterior nu a fost executată, în tot sau în parte, pedeapsa amenzii stabilite pentru noua infracțiune, se adaugă la pedeapsa anterioară sau la restul rămas neexecutat din aceasta. Potrivit dispozițiilor art. 146 aliniat 4 coroborate cu cele ale art. 42 Cod penal, la stabilirea stării de recidivă nu se ține seama de hotărârile de condamnare relative la faptele care nu mai sunt prevăzute de legea penală, infracțiunile amnistiate și infracțiunile săvârșite din culpă [69].

Codul penal instituie prin dispozițiile art. 147 atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice, statuând în sensul că persoanei juridice i se aplică, în caz de concurs de infracțiuni, de pluralitate intermediară sau când sunt incidente cauze de atenuare ori agravare a răspunderii penale, regimul amenzii prevăzut de lege pentru persoana fizică, iar în caz de pluralitate de infracțiuni, pedepsele complementare de natură diferită, cu excepția dizolvării, sau cele de aceeași natură, dar cu conținut diferit, se cumulează, iar dintre pedepsele complementare de aceeași natură și cu același conținut se aplică cea mai grea [69].

Prescripția înlătură răspunderea penală a persoanei juridice. Răspunderea penală a persoanei juridice se prescrie în condițiile prevăzute de lege pentru persoana fizică. Din această perspectivă, prescripția nu înlătură răspunderea penală în cazul: infracțiunilor de genocid, infracțiunilor contra umanității și de război, indiferent de data la care au fost comise; infracțiunilor de omor și omor calificat și al infracțiunilor intenționate urmate de moartea victimei. Relativ la prescripția executării pedepsei, potrivit dispozițiilor art. 149 din Codul penal, termenul de prescripție a executării pedepsei amenzii aplicate persoanei juridice este de 5 ani, iar termenul de prescripție a executării pedepselor complementare aplicate persoanelor juridice este de 3 ani, care curge de la data la care pedeapsa amenzii a fost executată sau considerată ca executată [69].

Raportat la faptul că persoanele juridice pot, din punct de vedere juridic, să dispară fără a-și înceta existența reală, ca efect al unor proceduri de fuziune, absorbție, divizare etc., Codul penal reglementează efectele acestor operațiuni juridice în planul răspunderii penale prin dispozițiile art. 151 relative la efectele comasării și divizării persoanei juridice [69]. În lumina acestor dispoziții legale, răspunderea penală și consecințele acesteia se va angaja în ipoteza pierderii personalității juridice prin fuziune, absorbție sau divizare intervenită după comiterea infracțiunii, fie în sarcina persoanei juridice create prin fuziune în sarcina persoanei juridice absorbante, fie în sarcina persoanelor juridice care au fost create prin divizare

sau care au dobândit fracțiuni din patrimoniul persoanei divizate. În aceste ipoteze la individualizarea pedepsei se va avea în vedere cifra de afaceri, respectiv valoarea activului patrimonial al persoanei juridice care a comis infracțiunea, dar și partea din patrimoniul acesteia care a fost transmisă fiecărei persoane juridice participante la operațiune.

Codul penal al Republicii Moldova [71] reglementează pentru prima dată răspunderea penală a persoanelor juridice. În accepțiunea art. 21 alin. (3) din Codul penal al Republicii Moldova, persoana juridică, cu excepția autorităților publice, este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală dacă există una din următoarele condiții: persoana juridică este vinovată de neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a dispozițiilor directe ale legii, ce stabilesc îndatoriri sau interdicții pentru efectuarea unei anumite activități; persoana juridică este vinovată de efectuarea unei activități ce nu corespunde actelor de constituire sau scopurilor declarate; fapta care cauzează sau crează pericolul cauzării de daune în proporții considerabile persoanei, societății sau statului a fost săvârșită în interesul acestei persoane juridice sau a fost admisă, sancționată, aprobată, utilizată de organul sau persoana împuternicită cu funcții de conducere a persoanei juridice respective [71]. Răspunderea penală a persoanei juridice nu înlătură răspunderea persoanei fizice pentru infracțiunea săvârșită.

Răspunderea penală obiectivă. În dreptul penal modern, răspunderea penală este condiționată pe de o parte de săvârșirea unei infracțiuni, iar pe de altă parte, de capacitatea infractorului de a răspunde penal. Școala clasică de drept penal a ridicat fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului la rangul de principiu. Conform unor autori „fără vinovăție nu există infracțiune și fără infracțiune nu există răspundere penală” [221, p. 412].

Fundamentul obiectiv al răspunderii revine la sfârșitul sec. al XIX-lea, odată cu Revoluția industrială când se „sintetizează toate direcțiile concepției obiective, fiind dificil de stabilit o apartenență exclusivă a acestora la răspunderea penală obiectivă sau la răspunderea delictuală obiectivă” [250, p. 214]. Vorbim de teorii precum riscul, precauțiunea, garanția sau echitatea, având o vastă arie de acoperire, în plan social, fiind impulsionate de ritmul alert al dezvoltării economice, de rezultatele revoluției industriale materializate în instalații, mașini, mecanisme, capacități de producție complexe, etc și care fac ca viața să fie tot mai greu de conciliat cu prudența și grija necesară pentru evitarea accidentelor sau primejdiilor care pot surveni urmarea unei astfel de activități. Din această perspectivă, concepția conform căreia răspunderea poate fi angajată doar în condițiile culpei dovedire sau prezumate este treptat neutralizată de inconvenientele sale practice, întrucât identificarea unei atitudini psihice contrare dispozițiilor legale devine aproape imposibilă în multe situații” [189, p. 362]. Se naște astfel teoria răspunderii obiective care se întemeiază, în diferite variante, pe alte temeiuri decât cel subiectiv.

Răspunderea penală obiectivă poate fi definită ca modalitate de răspundere penală fără dovada vinovăției. Consacrarea răspunderii penale obiective, bazată exclusiv pe legătura de cauzalitate dintre faptă

și rezultat, generează, în dreptul penal modern, reale controverse. Răspunderea penală obiectivă se menține în unele legislații, precum legislația anglo-saxonă, știut fiind că dreptul penal anglo-saxon este „cel mai bătrân și mai înverșunat apărător al răspunderii penale obiective” [250, p. 237]. În legislația penală italiană răspunderea penală obiectivă, este expres consacrată prin dispozițiile art. 42 alin. (2) Cod penal., care permite tragerea la răspundere a agentului doar pentru rezultatul cauzat prin acțiunea sau omisiunea săvârșită. În practica judiciară a instanțelor nord-americane este recunoscută instituția *strict – liability*, răspunderea independentă de *mens rea*.

În doctrina juridică autohtonă, în opinia unor autori, răspunderea penală obiectivă, întrucât contravine principiului răspunderii penale subiective, este doar un reziduu al formelor de răspundere arhaică [4, p. 197].

Legiuitorul român, tribut ar principiului legalității incriminării *nullum crimen sine culpa* (nicio infracțiune nu există în afara de lege), nu recunoaște explicit o răspundere penală obiectivă, axată exclusiv pe legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat. Negarea răspunderii penale obiective vine în întâmpinarea unei vechi și îndelungate tradiții care a perpetuat dogma răspunderii penale bazate pe vinovăție postulată de școala clasică de drept penal. Complexitatea și ambiguitatea acestei probleme a generat în doctrina juridică autohtonă rezerve privind tratarea răspunderii penale obiective în dezbaterile doctrinare.

În prezent, în literatura juridică de specialitate din România s-au contuat, relativ la dogma răspunderii penale obiective și la compatibilitatea ei cu răspunderea penală bazată pe vinovăție, diferite referințe la autori precum G. Antoniu [4] și V. Pașca [223], F. Streteanu [251] sau S. Bogdan [29], L.M. Stănilă [250], etc.

În cele ce urmează vom realiza o sinteză a formelor de răspundere penală obiectivă prezente în legislația penală română din perspectiva autorilor sus amintiți. Prof. G. Antoniu, exeget al dreptului penal, statua în lucrarea consacrată vinovăției penale în sensul că: „legea penală română nu prevede posibilitatea tragerii la răspundere penală a unei persoane numai pentru rezultatul cauzat. (...) Dacă în legislația română nu există o răspundere obiectivă expresă, nu avem convingerea că forme oculte ale acestei răspunderi nu se întâlnesc în practica organelor judiciare” [4, p.199]. Autorul neagă așadar o consacrare legislativă explicită a răspunderii penale obiective, dar o acceptă ca o repercusiune practică a aplicării excesive a prezumției de dol și culpă, fără cercetarea *in concreto* a condițiilor în care fapta a fost săvârșită.

Prof. V. Pașca afirmă că răspunderea penală obiectivă nu este consacrată explicit de legislația penală română, însă militează pentru admiterea acesteia în mod implicit. Potrivit autorului putem identifica forme de răspundere penală obiectivă implicită în următoarele situații: comiterea faptei în stare de beție voluntară completă, aplicarea măsurilor de siguranță, la care adaugă formele de răspundere obiectivă ocultă întâlnite în practică prin neaplicarea de către judecător a principiilor de procedură penală.

În accepțiunea reputatului profesor, fapta comisă în stare de beție voluntară completă antrenează o răspundere penală obiectivă a autorului chiar dacă, s-a demonstrat științific „că în stare de beție completă sunt abolite funcțiile cognitive și volitive ale conștiinței” [221, p. 419]. Făcând abstracție de ipoteza beției voluntare complete premeditate, în ipoteza beției voluntare complete întâmplătoare nu există o conturare anterioară a ideii infracționale. În această din urmă ipoteză, persoana care a săvârșit fapta în stare de beție voluntară completă întâmplătoare, va răspunde penal, deși în momentul comiterii faptei nu a acționat cu vinovăție, funcțiile sale cognitive și volitive fiind paralizate de efectul substanțelor ebriante. „În acest caz vinovăția făptuitorului glisează din momentul comiterii faptei spre momentul anterior consumului intenționat de substanțe ebriante, moment care, în sine, nu are nici o relevanță penală, fără actul ulterior pentru care făptuitorul răspunde doar în baza raportului de cauzalitate dintre acțiunea sau inacțiunea sa și rezultatul socialmente periculos” [221, p. 419]. Raportat la faptul că noul Cod penal menține dispozițiile vechiului cod penal și instituie ca și cauză de neimputabilitate, doar intoxicația involuntară cu alcool sau alte substanțe psihoactive, se poate afirma că se menține o consacrare implicită a răspunderii penale obiective în cazul săvârșirii faptei în stare de intoxicație alcoolică voluntară [69].

Totodată, se afirmă că un alt caz de răspundere penală obiectivă consacrat legislativ, în mod implicit, în dreptul penal român, este cel al măsurilor de siguranță care se iau în cazul săvârșirii de către o persoană a unei fapte prevăzute de legea penală. În opinia autorului citat, măsurile de siguranță sunt sancțiuni penale care se iau fără considerarea proceselor psihologice specifice vinovăției [221, p.419]. Logica autorului este următoarea: admitând nexul causal între răspunderea penală și sancțiunile penale, răspunderea penală fiind cauza sancțiunilor penale, trebuie admis că, și prin luarea numai a unei măsuri de siguranță, se realizează o formă de răspundere juridică. Aplicarea unei măsuri de siguranță este condiționată pe de o parte de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, iar, pe de altă parte, de existența stării de pericol social a făptuitorului sau a lucrurilor deținute de acesta. Însă, așa cum just a remarcat și autorul citat, nu se poate pune semnul egalității între starea de pericol social și starea mentală specifică proceselor psihice care caracterizează vinovăția. Starea de pericol social este o stare obiectivă, concretizată fie în anumite stări legate de persoana făptuitorului (boală psihică, intoxicație alcoolică, inabilitate profesională etc.), fie în legătura pe care anumite bunuri o au cu fapta săvârșită [223, p. 23]. Răspunderea juridică ce antrenează aplicarea măsurilor de siguranță nu poate fi, în opinia autorului citat, decât o răspundere obiectivă, care, spre deosebire de răspunderea penală subiectivă, cu caracter preponderent retributiv, are un caracter eminamente preventiv [223, p. 23].

În accepțiunea altor autori, măsurile de siguranță cu caracter medical curativ nu ar putea fi sancțiuni penale deoarece sunt luate în favoare făptuitorului și pot fi dispuse în mod provizoriu de organele de urmărire penală, or, numai organele de judecată pot aplica sancțiuni penale [24, p.292]. Se susține, totodată, că măsurile de siguranță nu ar putea avea caracter de constrângere, deoarece ocrotirea

sănătății persoanei nu poate avea caracter de constrângere și prin ele nu s-ar aduce o restrângere a libertății persoanei.

Aceste argumente ar putea face să se clatine teoria răspunderii penale obiective creionate de V. Pașca, însă nu sunt de natură să ne abată de la poziția acestui autor pe care o susținem în totalitate. Măsurile de siguranță cu caracter medical sunt sancțiuni penale, reprezentând consecința încălcării preceptului norme penale, fiind măsuri de constrângere întrucât antrenează evident o restrângere și chiar o privare a libertății persoanei și sunt aplicate de organele judiciare. Chiar dacă am accepta, prin absurd, opinia contrară privind măsurile de siguranță cu caracter medical, tot nu poate fi explicat în alt mod mecanismul de angajare a răspunderii penale în cazul celorlalte categorii de măsuri de siguranță, răspunderea penală fiind fără echivoc, una obiectivă. Și noul Cod Penal menține aceeași poziție a legiuitorului în sensul că nu introduce condiții suplimentare de aplicare a măsurilor de siguranță, fiind de ajuns ca făptuitorul să fi săvârșit o faptă penală pentru a-i fi aplicate astfel de măsuri.

O opinie privind un alt caz de răspundere penală obiectivă o propune S. Bogdan. Acesta afirmă că, în cazul în care violul a avut ca urmare sinuciderea victimei, suntem în prezența răspunderii penale obiective [29, p. 143]. Opinia sa nu este singulară, ea fiind avansată și de F. Streteanu, acesta oferind și soluții pentru rezolvarea problemei [251, p.396-398]. Autorul citat argumentează că ar fi „difícil de susținut existența unei culpe în ceea ce privește neprevvederea faptului că o persoană se va sinucide sau nu” [251, p. 396-398]. Este vorba despre una dintre variantele agravate ale infracțiunii de viol. Același autor susține că ar exista răspundere penală obiectivă și în cazul infracțiunii de act sexual cu un minor în varianta agravată, când fapta a avut ca urmare moartea sau sinuciderea victimei, pentru aceleași considerente. Opiniile acestui autor au fost criticate în literatura de specialitate afirmându-se că, rezultatul mai grav, sinuciderea victimei, va agrava infracțiunea de viol numai în măsura în care făptuitorul a prevăzut acest rezultat, dar a socotit fără temei că el nu se va produce, sau, deși nu l-a prevăzut, trebuia și putea să prevadă un asemenea rezultat, având în vedere o serie de elemente, precum: afecțiunile psihice ale victimei, antecedentele sale suicidale, manifestările victimei în timpul violului, aceasta exprimându-și intenția că se va sinucide, etc. În lipsa posibilității de prevedere a eventualității sinuciderii victimei, actul suicidal nu poate atrage agravarea infracțiunii, fiind exclusă o răspundere penală obiectivă.

În virtutea criticilor exprimate, semnalăm faptul că, în aceste situații există riscul angajării unei răspunderi penale obiective oculte, organele judiciare nefiind preocupate de analiza temeinică a proceselor psihice ale făptuitorului relativ la rezultatul mai grav-sinuciderea victimei, fiind suficientă din păcate, în practică, existența rezultatului mai grav, pentru ca acesta să fie imputat făptuitorului.

Totodată, apreciem că răspunderea penală obiectivă, care se menține în unele legislații caracterizate printr-un vădit simț practic, precum legislația anglo-saxonă, îndeosebi în ipoteza unor incriminări de larg interes din domeniul medical, economic, protecția mediului, posesia de arme, delict

vamale, transport rutier etc, ar putea juca un rol esențial și în țara noastră, în viitor, în ceea ce privește infracțiunile minore prin simplificarea probațiunii și evitarea complicațiilor procedurale. În aceste cazuri ar fi astfel suficientă constatarea săvârșirii faptei, fără a fi necesară probarea culpei autorului de către reprezentanții Ministerului Public.

Răspunderea penală obiectivă, privită ca modalitate a răspunderii penale, poate fi clasificată, în opinia noastră, în două manifestări, respectiv: răspunderea penală obiectivă pură și răspunderea penală obiectivă impură.

În cazul răspunderii penale obiective pure, vinovăția nu trebuie dovedită pentru niciunul din elementele materiale ale infracțiunii, în timp ce în cazul răspunderii penale obiective impure vinovăția trebuie dovedită pentru cel puțin unul din elementele materiale ale infracțiunii, nefiind necesară proba acesteia pentru restul elementelor. Răspunderea penală obiectivă pură poate fi reținută în cazul infracțiunilor de mediu, întrucât este suficient ca făptuitorul să săvârșească anumite fapte care prezintă risc pentru mediu precum expunerea populației la diferite substanțe poluante, fiind lipsit de relevanță juridică dacă a avut sau nu o poziție psihică subiectivă în ceea ce privește producerea respectivelor riscuri. Răspunderea penală obiectivă impură poate fi reținută în cazul infracțiunii de viol formal, întrucât făptuitorul trebuie să întrețină un raport sexual intenționat, chiar dacă nu se poate reține vreo formă de vinovăție în ceea ce privește vârsta victimei [250, p. 243].

2.3. Concluzii la Capitolul 2

1. În cadrul celui de-al doilea capitol am analizat conceptul și chintesența răspunderii juridice penale, am subliniat rolul și locul răspunderii penale în sistemul răspunderii juridice, prin prisma analizării diferitelor modalități de interpretare atât a noțiunii de „răspundere juridică” cât și a noțiunii de „răspundere juridică penală”, în vederea identificării locului și rolului răspunderii juridice penale în construcția normativă de drept a răspunderii juridice dar și a acelor abordări care corespund într-o mai mare măsură misiunii de a evidenția rolul răspunderii juridice penale în realitatea juridică a societății. Identificarea locului și rolului răspunderii juridice penale în construcția normativă de drept a răspunderii juridice contribuie la perfecționarea interpretării și aplicării dreptului, reflectând legăturile dar și interdependențele existente între diferite norme și instituții juridice

2. Analizând problemele actuale relative la esența și conținutului răspunderii juridice am constatat faptul că, în prezent, în doctrina juridică nu există o viziune unitară privind conceptul și esența răspunderii juridice. În doctrina juridică s-au identificat multiple și variate modalități de interpretare a noțiunii de „răspundere juridică”, cele mai răspândite fiind următoarele: răspunderea juridică este o sancțiune, o pedeapsă care prevede o măsură de constrângere a delincventului de către stat; obligația juridică a persoanei vinovate de săvârșirea unui delict să suporte pedeapsa; raport juridic în cadrul căruia delincventul suportă o măsură de constrângere aplicată de stat. În opinia noastră, răspunderea juridică și

sancțiunea juridică sunt noțiuni distincte, răspunderea juridică reprezentând cadrul juridic de realizare a sancțiunii.

3. Considerăm că o analiză completă a răspunderii juridice impune abordarea acestei instituții juridice atât din perspectiva săvârșirii unei fapte ilicite, dar și din perspectiva adoptării unui comportament licit. Totodată apreciem ca nu se impune reunirea, într-un concept unic a răspunderii juridice analizată în legătură cu săvârșirea unei fapte ilicite și a răspunderii juridice analizată în legătură cu săvârșirea unui comportament licit, urmând ca cele două concepte responsabilitatea și răspunderea juridică să fie distinct definite.

4. În contextul identificării fațetelor răspunderii juridice și a configurării structurii răspunderii juridice, am identificat, printr-un studiu comparativ a doctrinei juridice și a cadrului normativ privind instituția răspunderii juridice penale, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și în Republica Moldova, următoarele elemente structurale ale sistemului răspunderii juridice: formele, modalitățile și manifestările răspunderii juridice.

5. Totodată, am identificat criteriile de delimitare structurală a formelor răspunderii juridice și am analizat răspunderea juridică penală ca formă a răspunderii juridice, care se delimitează, în opinia noastră, în următoarele modalități: răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă., modalități care există în limitele obiectului dreptului penal și utilizează metodele proprii dreptului penal. Opinăm astfel în sensul că cele două modalități ale răspunderii penale, răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă, sunt susceptibile de subclasificări în manifestări. Răspunderea penală subiectivă, în opinia noastră, se subclasifică în două manifestări: răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice și răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice, iar răspunderea penală obiectivă se subclasifică, la rândul ei, în două manifestări: răspunderea penală obiectivă pură și răspunderea penală obiectivă impură.

6. Răspunderea penală obiectivă generează, în doctrina juridică autohtonă dar și în doctrina juridică din străinătate reale controverse. Școala clasică de drept penal a ridicat fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului la rangul de principiu iar consacrarea răspunderii penale obiective în dreptul penal modern este privită de marea majoritate a autorilor contemporani ca fiind nejustificată. Deși legiuitorul român nu recunoaște explicit o răspundere penală obiectivă, axată exclusiv pe legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat, în literatura juridică de specialitate există autori care militează pentru admiterea acesteia în mod implicit. Apreciam că răspunderea penală subiectivă, fundamentată pe vinovăției făptuitorului, concepută ca o sinteză a proceselor volitive și cognitive care au loc în psihicul infractorului și care indică atitudinea acestuia față de valorile sociale periclitare prin săvârșirea faptei, constituie regula, iar răspunderea penală obiectivă, fundamentată pe lipsa vinovăției, reprezintă excepția.

7. Pledăm, de asemenea, pentru următoarele definiție a răspunderii juridice penale: răspunderea juridică penală este un raport juridic penal de conflict complex, născut urmarea săvârșirii infracțiunii, între stat ca reprezentant al societății și infractor, în conținutul căruia intră dreptul statului de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută de legea penală pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să o execute și obligația cor relativă a infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate, în vederea restabilirii autorității legii și reeducării acestuia.

3. PRINCIPIILE ȘI FUNCȚIILE RĂSPUNDERII JURIDICE PENALE

3.1. Principiile răspunderii juridice penale

Dreptul penal, ca ramură distinctă în sistemul dreptului, se întemeiază pe idei, concepții și reguli care călăuzesc și străbat dreptul penal și care alcătuiesc principiile fundamentale ale dreptului penal. Principiile sunt astfel idei directoare care guvernează materia dreptului influențând activitatea de elaborare a normelor juridice dar și activitatea de aplicare a acestora. Termenul de „principiu” provine din latinescul *principium* care semnifică început, obârșie.

Normele și instituțiile dreptului penal își subordonează acțiunea lor față de conținutul și semnificația principiilor fundamentale iar acestea din urmă exprimă o anumită concepție de politică penală [40, p. 47]. Astfel, în materie de drept penal, principiile fundamentale au o importantă semnificație, întrucât ele ne relevă modul și limitele în care trebuie dusă lupta împotriva fenomenului infracțional.

Principiile dreptului au semnificația dar și forța unor reguli universale superioare care pot fi formulate în dispozițiile actelor normative și care pot fi stabilite în perspectiva valorilor sociale intenționate. Există principii generale aplicabile dreptului, în general, precum principiul legalității, principiul democratismului, principiul egalității în fața legii, dar și principii specializate aplicabile unei ramuri distincte din sistemul dreptului [211, p.19]. Principiile generale ale dreptului au rolul unor reale instrumente de protecție a cetățenilor împotriva unor eventuale intervenții arbitrare sau excesive a statului prin intermediul mijloacelor penale, reprezentând astfel un veritabil mecanism de limitare a puterii sancționatoare a statului.

Totodată, literatura juridică de specialitate a statuat în sensul că există, în dreptul penal, principii fundamentale, principii generale și principii instituționale [105, p.7]. Principiile fundamentale sunt acele reguli de drept, cu aplicabilitate generală și absolută, iar principiile generale sunt acele reguli derivate din principiile fundamentale și subordonate acestora, cu aplicabilitate generală, dar limitate la anumite segmente ale normelor juridico-penale. Principiile instituționale sunt acele reguli subordonate atât principiilor fundamentale cât și principiilor generale, fiind incidente doar în cazul instituțiilor la care fac trimitere [40, p. 47]. În doctrina juridică sunt tratate ca principii generale de drept penal, următoarele principii: principiul legalității incriminării și pedepsei, principiul răspunderii penale pentru fapta proprie, principiul umanismului, principiul prevenției, principiul proporționalității sancțiunilor, infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale și, mai recent, principiul minime intervenții [251, p.91-97].

Răspunderea juridică penală, asemenea tuturor instituțiilor răspunderii juridice, este cărmuită de un set de principii, care reprezintă acele idei călăuzitoare menite să guverneze totalitatea normelor juridice penale care alcătuiesc instituția juridică a răspunderii penale [250, p. 95]. Principiile răspunderii penale își iau seva din principiile dreptului penal care, la rândul lor, își au izvorul în principiile dreptului.

Doctrina juridică, neunitară în ceea ce privește sfera principiilor răspunderii juridice penale, abordează ca principii ale răspunderii penale: infracțiunea - unicul temei al răspunderii penale, principiul legalității răspunderii penale, principiul egalității de tratament - *nulla poena sine culpa*, principiul răspunderii penale subiective, principiul răspunderii penale personale, principiul proporționalității răspunderii penale, principiul unicității răspunderii penale - *non bis in idem*, principiul inevitabilității răspunderii penale, principiul celerității, principiul prescriptibilității răspunderii penale, principiul umanismului răspunderii penale.

Infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale. Acest principiu al răspunderii juridice penale este instituit prin dispozițiile art 15 alin. (2) din Codul penal al României și consacră regula conform căreia săvârșirea unei infracțiuni reprezintă premisa pentru angajarea răspunderii penale. Codul penal al României nu definește instituția răspunderii penale. În accepțiunea dispozițiilor Codului penal infracțiunea reprezintă unicul temei al răspunderii penale. Conform dispozițiilor art. 15 din Codul Penal al României, infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o [69]. Analizând dispozițiile legale sus menționate, pot fi identificate trăsăturile esențiale ale infracțiunii și anume: fapta să fie prevăzută de legea penală (tipicitatea), fapta să fie ilicită (antijuridicitatea) și fapta să fie imputabilă (imputabilitatea). Definiția infracțiunii, consacrată în actualul Cod penal, spre deosebire de definiția oferită de Codul penal anterior, abandonează idea ca infracțiunea este fapta care prezintă pericol social, îndeplinind astfel cerințele literaturii juridice de specialitate de a se renunța la pericolul social al faptei ca trăsătură esențială a infracțiunii [124].

În virtutea acestui principiu, în sistemul nostru de drept, este posibilă angajarea răspunderii penale doar a persoanei care a săvârșit o faptă sau un act de conduită care constituie infracțiune, în accepțiunea legii penale. Răspunderea penală nu poate fi fundamentată pe o simplă pericolozitate a unei persoane atâta timp cât aceasta nu a fost dată în vileag cu privire la săvârșirea unei infracțiuni. Prin urmare, acest principiu reprezintă o garanție a libertății persoanei, aceasta neputând fi trasă la răspundere penală discreționar, după bunul plac al organelor de stat, ci doar pe baza faptei sale caracterizată de legea penală ca infracțiune. Totodată, acest principiu consacră și regula conform căreia răspunderea penală se fundamentează nu doar pe fapta materială, exterioară a persoanei căreia îi incumbă obligația de a respecta legea, dar și pe vinovăția persoanei care a săvârșit fapta. Nu în ultimul rând, răspunderea penală se angajează, în virtutea acestui principiu, în momentul dovedirii vinovăției persoanei pentru săvârșirea unei infracțiuni care reprezintă temeiul răspunderii penale.

În lumina dispozițiilor art. 174 din Codul penal, prin sintagma „comiterea unei infracțiuni” trebuie să înțelegem atât fapta consumată, cât și tentativa în toate cazurile când aceasta este sancționată și, nu în ultimul rând, participarea la comiterea acestora în calitate de autor, instigator sau complice. În ipoteza în care o persoană fizică sau juridică săvârșește o faptă care nu întrunește toate trăsăturile esențiale ale

infracțiunii, răspunderea penală nu poate fi angajată, independent de gravitatea faptei săvârșite. Pe cale de consecință, dacă se constată lipsa unei trăsături esențiale a infracțiunii, soluțiile reglementate de legea penală sunt clasarea, dispusă de procuror și achitarea inculpatului dispusă de către instanța de judecată.

În *Republica Moldova*, acest principiu este consacrat prin dispozițiile art. 51 din Codul penal al Republicii Moldova și reclamă că temeiul real al răspunderii penale îl constituie săvârșirea unei infracțiuni, adică a unei fapte prejudiciabile, prevăzute de legea penală și săvârșită cu vinovăție [71]. Prin sintagma „săvârșirea unei infracțiuni” se înțelege săvârșirea oricărei fapte incriminată de legea penală ca infracțiune consumată, tentativă sau pregătire, precum și participare la comiterea acestor fapte în calitate de organizator, autor, instigator sau complice. Legislația penală în vigoare completează principiul enunțat prin formularea unui temei juridic al răspunderii penale, care îl reprezintă componenta infracțiunii, consacrată în legea penală.

În accepțiunea dispozițiilor art. 51 alin. (2) din Codul penal al Republicii Moldova „răspunderii penale este supusă numai persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii prevăzute de legea penală” [71]. Răspunderea penală se declanșează, așadar, doar din momentul dovedirii vinovăției persoanei pentru săvârșirea infracțiunii. În acest sens este și principiul constituțional consacrat prin dispozițiile art. 21 din Constituția Republicii Moldova, conform căruia până la dovedirea vinovăției unei persoane, în cadrul unui proces judiciar public, exprimată într-o hotărâre judecătorească definitivă, persoana respectivă este prezumată nevinovată [78].

Principiul legalității răspunderii penale este un principiu instituțional având originea în principiul general al legalității incriminării și pedepsei.

În lumina principiului legalității răspunderii penale, apariția, desfășurarea și soluționarea raportului juridic penal trebuie să se realizeze în conformitate cu legea penală. Legalitatea răspunderii penale se realizează, în primul rând, prin legalitatea incriminării, prin reglementarea legală a tuturor condițiilor în care anumite fapte constituie infracțiuni, nerealizarea acestor condiții atrăgând inexistența infracțiunilor și, pe cale de consecință, inexistența temeiului răspunderii penale. Principiul legalității răspunderii penale se realizează, totodată, prin legalitatea sancțiunilor de drept penal, prin reglementarea legală a acestor sancțiuni, a cuantumului și duratei lor, dar și a condițiilor de stabilire și aplicare, așadar de individualizare, în cadrul fiecărui raport juridic de răspundere penală [40, p. 316-317].

Principiul legalității răspunderii penale este reglementat, implicit, într-o serie de instrumente internaționale care consacră principiul general al legalității incriminării și pedepsei. Principiul legalității în dreptul penal a fost formulat și înscris pentru prima dată în Declarația drepturilor omului și cetățeanului elaborată în cadrul Revoluției franceze din anul 1789 de către ideologii revoluției franceze care statuează prin dispozițiile art. 7 că „niciun om nu poate fi acuzat, arestat, nici deținut decât în cazurile stabilite prin lege și după formele prescrise de aceasta. Cei care solicită, dau, execută sau fac să se execute ordine

arbitrare trebuie pedepsiți; dar orice cetățean somat sau arestat în virtutea legii trebuie să se supună imediat; dacă opune rezistență, el se face vinovat.” Totodată, Declarația drepturilor omului și cetățeanului stipulează prin dispozițiile art. 8 astfel: „legea nu trebuie să stabilească decât pedepse strict și evident necesare și nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicată legal” [92].

Acest principiu a fost ulterior afirmat și în Declarația universală a drepturilor omului, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U la 10 decembrie 1948 și în Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de același organism la 16 decembrie 1966 și adoptat de România la 31 octombrie 1974 prin Decretul nr. 212/1075 [92].

Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948 „ca ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și toate națiunile, pentru ca toate persoanele și toate organele societății să se străduiască, având această Declarație permanent în minte, ca prin învățătură și educație să dezvolte respectul pentru aceste drepturi și libertăți și să asigure prin măsuri progresive, de ordin național și internațional, recunoașterea și aplicarea lor universală și efectivă, atât în sânul popoarelor statelor membre, cât și al celor din teritoriile aflate sub jurisdicția lor” stipulează în art. 11 alin. (2) în sensul că „nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau, în momentul când au fost comise, un act cu caracter penal conform dreptului internațional sau național” [92].

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, recunoscând că, în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, idealul ființei umane libere, bucurându-se de libertățile civile și politice și eliberată de teamă și de mizerie, nu poate fi realizat decât dacă se creează condiții care permit fiecăruia să se bucure de drepturile sale civile și politice, ca și de drepturile sale economice, sociale sau culturale și considerând că, potrivit Cartei Națiunilor Unite, statele au obligația de a promova respectarea universală și efectivă a drepturilor și libertăților omului, stipulează prin dispozițiile art. 15 că „nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau un act delictual, potrivit dreptului național sau internațional, în momentul în care au fost săvârșite. De asemenea, nu se va aplica o pedeapsă mai severă decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii infracțiunii. Dacă ulterior comiterii infracțiunii, legea prevede aplicarea unei pedepse mai ușoare, delincventul trebuie să beneficieze de aceasta” [219].

În același sens, Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, cunoscută și sub denumirea de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, este un catalog al drepturilor fundamentale elaborat de Consiliul Europei. Convenția a fost ratificată de cvasi-totalitatea statelor membre ale Consiliului Europei, fiind una dintre construcțiile cele mai noi ale sistemului instituțional internațional. Convenția și protocoalele sale adiționale apără mai multe drepturi și libertăți fundamentale ce au ca titulari persoane fizice, privite individual, sau diverse entități sociale, cu excepția oricăror structuri

statale. Convenția Europeană a Drepturilor Omului face trimitere directă la principiul legalității prin dispozițiile art. 7 intitulat „nicio pedeapsă fără lege”, stipulând în sensul că „nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional. De asemenea, nu se poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii. Prezentul articol nu va aduce atingere judecării și pedepsirii unei persoane vinovate de o acțiune sau de o omisiune care, în momentul săvârșirii, era considerată infracțiune potrivit principiilor generale de drept recunoscute de națiunile civilizate” [81].

Totodată, vizionarul Cesare Beccaria afirmă că „numai legile pot stabili pedepsele corespunzătoare infracțiunilor, iar această autoritate nu o poate deține decât legiuitorul care, reprezintă toată societatea unită într-un contact social” [26, p. 13].

În literatura juridică de specialitate se afirmă că principiul legalității răspunderii penale se adresează atât legiuitorului, care are obligația de a-l respecta atât sub aspect formal cât și sub aspect material, în procesul legislativ, cât și judecătorului căruia îi incumbă obligația de a-l respecta întrucât nu poate aplica legea penală retroactiv și nu poate aplica analogia, ca tehnică de interpretare, fiind astfel ținut de o interpretare restrictivă a legii penale [253, p. 37].

Constituția României statuează asupra principiului legalității răspunderii penale prin dispozițiile art. 23 alin. (12) privind libertatea individuală astfel „nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în temeiul legii”. Totodată, legea fundamentală statuează prin dispozițiile art. 73 alin. (3) lit. h) în sensul că doar legea organică poate reglementa infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora, iar prin dispozițiile art. 15 alin. (2) stipulează în sensul că „legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile” [77].

Codul penal al României reglementează principiul legalității sancțiunilor de drept penal prin dispozițiile art. 2 intitulat „Legalitatea sancțiunilor de drept penal”, stipulând în sensul că „legea penală prevede pedepsele aplicabile și măsurile educative ce se pot lua față de persoanele care au săvârșit infracțiuni, precum și măsurile de siguranță ce se pot lua față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală”. În acord cu respectivele dispoziții legale „nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură educativă sau o măsură de siguranță, dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită. Nicio pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia” [69].

În *Republica Moldova*, principiul legalității răspunderii penale este un principiu fundamental al întregului sistem de drept și al dreptului penal în parte, în acest sens fiind și dispozițiile art. 3 din Codul penal al Republicii Moldova [71]. În materia răspunderii penale, principiul legalității reclamă că apariția, desfășurarea și soluționarea răspunderii penale are loc în temeiul legii și în strictă conformitate cu aceasta.

Legalitatea răspunderii penale este realizată, în primul rând, prin legalitatea incriminării, care presupune prevederea în lege a tuturor condițiilor în care o faptă constituie infracțiune. Nerealizarea acestor condiții duce la inexistența infracțiunii și, prin urmare, la inexistența temeiului real al răspunderii penale. În al doilea rând, legalitatea răspunderii penale se realizează prin legalitatea sancțiunilor de drept penal, care reclamă prevederea în lege a categoriilor și cuantumului pedepsei penale, a măsurilor de siguranță, precum și a condițiilor de stabilire și aplicare a acestora în cadrul fiecărui raport juridic de răspundere penală. Aplicarea prin analogie a legii penale este interzisă conform dispozițiilor alin. (2) al art. 3 din Codul penal al Republicii Moldova [71]. Așadar, realizarea prin constrângere a ordinii de drept penal are loc pe baza legii și în strictă conformitate cu aceasta, limitând posibilitatea unor abuzuri în activitatea de aplicare a legii penale.

Principiul egalității de tratament penal. În virtutea principiului egalității de tratament penal, toți membrii societății sunt egali în fața legii penale, fie că este cetățean român, cetățean străin, fără nicio deosebire de sex, vârstă, etnie, apartenență politică sau religioasă etc, atât în calitate de beneficiari ai ocrotirii juridico-penale, cât și în calitate de destinatari ai exigențelor legii penale [40, p. 51]. Principiul egalității în fața legii se aplică atât subiecților activi cât și subiecților pasivi ai răspunderii penale, persoane fizice sau juridice.

Codul penal român nu consacră expres principiul egalității de tratament penal, dar acesta poate fi dedus implicit din împrejurarea că legea penală reglementează, doar cu titlu de excepție, imunitățile și privilegiile, menite să permită inegalități de tratament în aplicarea legii penale.

Principiul egalității de tratament derivă din principiul general al egalității în fața legii reglementat prin dispozițiile art. 16 din legea fundamentală a României conform căreia „cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări. Nimeni nu este mai presus de lege. Funcțiile și demnitățile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, în condițiile legii, de persoanele care au cetățenia română și domiciliul în țară. Statul român garantează egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru ocuparea acestor funcții și demnități. În condițiile aderării României la Uniunea Europeană, cetățenii Uniunii care îndeplinesc cerințele legii organice au dreptul de a alege și de a fi aleși în autoritățile administrației publice locale” [77].

Totodată, principiul egalității de tratament este consacrat printr-o serie de instrumente internaționale. Declarația Universală a Drepturilor Omului dispune prin dispozițiile art. 1 în sensul că „toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi” [92].

În același sens, Convenția Europeană a Drepturilor Omului instituie indirect principiul egalității de tratament prin dispozițiile art. 14 privind interzicerea discriminării conform căreia „exercitarea drepturilor și libertăților recunoscute de prezenta Convenție trebuie să fie asigurată fără nicio deosebire

bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație” [81].

Totodată, Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice dispune în sensul că „toți oamenii sunt egali în fața tribunalelor și curților de justiție. Orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege, care să decidă fie asupra temeiniciei oricărei învinuiri penale îndreptate împotriva ei, fie asupra contestațiilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil. Ședința de judecată poate fi declarată secretă în totalitate sau pentru o parte a desfășurării ei, fie în interesul bunelor moravuri, al ordinii publice sau al securității naționale într-o societate democratică, fie dacă interesele vieții particulare ale părților în cauză o cer, fie în măsura în care tribunalul ar socoti acest lucru ca absolut necesar, când datorită circumstanțelor speciale ale cauzei, publicitatea ar dăuna intereselor justiției; cu toate acestea, pronunțarea oricărei hotărâri în materie penală sau civilă va fi publică, afară de cazurile când interesul minorilor cere să se procedeze altfel sau când procesul se referă la diferende matrimoniale ori la tutela copiilor. Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea sau nu a fost stabilită în mod legal”[219]. În accepțiunea dispozițiilor Pactului „orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale are dreptul, în condiții de deplină egalitate, la cel puțin următoarele garanții: a) să fie informată în cel mai scurt termen, într-o limbă pe care o înțelege și în mod detaliat, despre natura și motivele acuzației ce i se aduce; b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale și să comunice cu apărătorul pe care și-l alege; c) să fie judecată fără o întârziere excesivă; d) să fie prezentă la proces și să se apere ea însăși sau să aibă asistența unui apărător ales de ea; dacă nu are apărător, să fie informată despre dreptul de a-l avea și, ori de câte ori interesul justiției o cere, să i se atribuie un apărător din oficiu, fără plată dacă ea nu are mijloace pentru a-l remunera; e) să interogheze sau să facă a fi interogați martorii acuzației și să obțină înfățișarea și interogarea martorilor apărării în aceleași condiții cu cele ale martorilor acuzației; f) să beneficieze de asistența gratuită a unui interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la ședința de judecată; g) să nu fie silită să mărturisească împotriva ei însăși sau să se recunoască vinovată” [219].

Totodată se dispune în sensul că „procedura aplicabilă tinerilor care nu sunt încă majori potrivit legii penale va ține seama de vârsta lor și de interesul reeducării lor. Orice persoană declarată vinovată de o infracțiune are dreptul de a obține examinarea de către o jurisdicție superioară, în conformitate cu legea, a declarării vinovăției și a condamnării sale. Când o condamnare penală definitivă este ulterior anulată sau se acordă grațierea deoarece un fapt nou sau nou-descoperit dovedește că s-a produs o eroare judiciară, persoana care a suferit o pedeapsă în urma acestei condamnări va primi o indemnizație în conformitate cu legea, afară de cazul când s-a dovedit că nedescoperirea în timp util a faptului necunoscut îi este imputabilă ei, în întregime sau în parte. Nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit din pricina unei infracțiuni

pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă în conformitate cu legea și cu procedura penală a fiecărei țări” [219].

Egalitatea în fața legii penale nu reprezintă uniformizarea tratamentului penal. Egalitatea în fața legii penale nu trebuie privită discreționar, în sensul că toți cei care săvârșesc infracțiuni trebuie să beneficieze de același tratament penal. Instanțelor de judecată le revine obligația de a proceda, în fiecare caz în parte, la individualizarea și personalizarea sancțiunilor penale, în acord cu dispozițiile legale incidente în materie.

Raportat la aceste considerente, Curtea Constituțională a României prin Decizia nr. 70/1993 statuează în sensul că principiul egalității nu se opune ca o lege să reglementeze reguli diferite în raport cu persoane aflate în situații diferite [89].

Principiul răspunderii penale subiective . Dreptul penal modern, întemeiat pe teoriile Școlii clasice a creat o veritabilă dogmă din fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului, analizată ca o atitudine cognitiv - volitivă față de fapta săvârșită și valorile sociale periclitare urmarea săvârșirii acesteia.

În dreptul penal modern răspunderea penală este condiționată, pe de o parte, de săvârșirea unei infracțiuni și, pe de altă parte, de capacitatea infractorului de a răspunde din perspectivă penală. Școala clasică de drept penal a ridicat fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului la rangul de principiu. Conform unor autori „fără vinovăție nu există infracțiune și fără infracțiune nu există răspundere penală” [221, p. 412].

Vinovăția nu se reduce însă la o simplă reprezentare sau posibilitate a reprezentării faptei și urmărilor. Ea reflectă atitudinea subiectului față de valorile sociale pe care le încalcă, conștiința clară sau mai puțin clară a necesității respectării acestor valori, ținuta morală a subiectului infracțiunii. De aceea cunoașterea voinței este necesară nu numai pentru stabilirea existenței infracțiunii, dar și pentru cunoașterea personalității infractorului și a necesității corectării lui.

Răspunderea penală subiectivă nu este incompatibilă cu răspunderea penală obiectivă, aceasta din urmă având un caracter de excepție de la regulă.

Principiul răspunderii penale personale denumit în doctrina juridică și „personalitatea răspunderii penale” [40, p. 319] decurge din principiile fundamentale ale dreptului penal, fiind considerat o garanție a libertății persoanei și presupune că răspunderea penală revine numai persoanei care a săvârșit ori a participat la săvârșirea unei infracțiuni. În virtutea principiului personalității, răspunderea penală nu poate interveni pentru fapta altuia, ci doar pentru fapta proprie. Dreptul penal modern nu recunoaște răspunderea penală pentru fapta altuia, sau o răspundere penală colectivă, a unui grup social - familie, etnie, comunitate umană, colectivitate, etc., pentru fapta unui membru al grupului.

Principiul răspunderii penale personale este consacrat prin dispozițiile Codului penal, dar și prin dispozițiile Codului de procedură penală. În lumina dispozițiilor art. 2 din Codul penal „legea penală prevede pedepsele aplicabile și măsurile educative ce se pot lua față de persoanele care au săvârșit infracțiuni, precum și măsurile de siguranță ce se pot lua față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală”, iar în lumina dispozițiilor art. 50 „circumstanțele privitoare la persoana autorului sau a unui participant nu se răsfrâng asupra celorlalți. Circumstanțele privitoare la fapta se răsfrâng asupra autorului și a participanților numai în măsura în care aceștia le-au cunoscut sau le-au prevăzut” [69]. Totodată, conform dispozițiilor art. 16 alin. 1 lit. c) din Codul de procedură penală conform cărora acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare, iar când a fost pusă în mișcare nu mai poate fi exercitată dacă fapta nu a fost săvârșită de către inculpat.

Dreptul penal, spre deosebire de alte ramuri de drept, care permit răspunderea pentru fapta altei persoane, în anumite condiții, nu instituie nicio excepție de la regula potrivit căreia răspunderea penală incumbă doar persoanei care a săvârșit infracțiunea.

Principiul răspunderii penale personale nu este incompatibil cu instituția răspunderii penale a persoanei juridice, consacrate expres prin dispozițiile noului Cod penal, dar în doctrina juridică s-a afirmat că se poate discuta, în acest caz, despre „o diluare a caracterului personal” întrucât sancțiunea penală aplicată persoanei juridice, precum dizolvarea, produce efecte și asupra personalului angajat în temeiul contractului individual de muncă, astfel încât aplicarea unor astfel de sancțiuni nu poate face abstracție de consecințele sau efectele ei sociale [224, p. 35].

În *Republica Moldova*, principiul răspunderii penale personale este consacrat în art. 6 din Codul penal [71]. Principiul răspunderii penale personale presupune că răspunderea penală revine numai persoanei care a săvârșit în mod direct, nemijlocit infracțiunea ca autor al acesteia, sau a participat indirect la săvârșirea ei, în calitate de organizator, instigator sau complice. În cazul tragerii la răspundere penală a mai multe persoane care au săvârșit o infracțiune în grup, trebuie stabilită vina fiecărui membru al grupului pentru săvârșirea acestei infracțiuni și rolul fiecăruia în realizarea laturii obiective a infracțiunii concrete. Personalitatea răspunderii penale are drept consecință personalitatea pedepsei și a altor măsuri de natură juridico-penală, care sunt aplicate și executate personal de către subiectul activ al infracțiunii. Prin urmare, moartea infractorului are drept consecință stingerea răspunderii penale și a sancțiunilor ce decurg din aceasta.

Principiul proporționalității penale derivă din principiul proporționalității reacției sociale instituit la nivel constituțional. În acord cu dispozițiile art. 53 din Constituția României, relative la restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți „exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale;

prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav. Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății” [77] .

În literatura juridică de specialitate, există autori [250, p.106-107] care susțin că proporționalitatea răspunderii penale nu trebuie confundată cu individualizarea răspunderii penale, în timp ce alți autori tratează aceste concepte ca fiind sinonime [251, p. 84]. Adepții teoriei conform căreia proporționalitatea și individualizarea răspunderii penale nu sunt sinonime, afirmă că individualizarea răspunderii penale este principiul, în timp ce proporționalitatea răspunderii penale este regula de aplicare a respectivului principiu, linia de demarcație dintre cele două concepte fiind extrem de fină, în condițiile în care în doctrina juridică se vorbește despre o *individualizare legală* a răspunderii penale, realizată de către legiuitor cu ocazia incriminării unei fapte și stabilirii sancțiunii aferente, o *individualizare judiciară*, realizată de către organul judiciar cu ocazia determinării sancțiunii penale concrete, dar și o *individualizare administrativă*, realizată ulterior rămânării definitive a hotărârii de condamnare, pe perioada executării sancțiunii penale. În toate cele trei cazuri se va aplica regula proporționalității. În primul caz, legiuitorul, cu ocazia individualizării legale, este ținut să aleagă o sancțiune corespunzătoare atingerii aduse valorii sociale ocrotite prin norma juridică penală încălcată, urmând, cu titlu de exemplu, ca faptele comise din culpă să fie mai blând sancționate decât faptele comise cu intenție. În ipoteza individualizării judiciare, regula proporționalității îl va ghida pe judecător să aleagă între mai multe sancțiuni penale aplicabile, să se orienteze spre minimul sau maximul special al pedepsei, să decidă aplicarea suplimentară a unei pedepse complementare și să îi stabilească conținutul astfel încât hotărârea judecătorească să reflecte gradul de pericol social al faptei și pericolozitatea făptuitorului. Totodată, regula proporționalității va determina și alegerea regimului de executare a pedepsei care să permită realizarea scopului sancțiunii penale.

Principiul individualizării răspunderii penale. Individualizarea răspunderii juridice penale reprezintă regula conform căreia operațiunea de antrenare a răspunderii penale trebuie să se realizeze prin raportare la dispozițiile legale care consacră criteriile în funcție de care instanța de judecată efectuează această activitate. Angajarea răspunderii penale reclamă exigența ca instanța de judecată să aibă în vedere regimurile sancționatorii diferite reglementate prin lege, pentru diferite categorii de persoane cum ar fi minorii, persoanele juridice, recidiviști, etc.

În *Republica Moldova*, principiul individualizării răspunderii penale este consacrat expres prin dispozițiile art. 7 alin. (1) din Codul penal [71]. Potrivit acestui principiu, răspunderea penală trebuie să fie diferențiată în funcție de caracterul și de gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează sau agravează răspunderea penală. Individualizarea răspunderii penale este efectuată pentru a asigura atât sancționarea corectă a infractorului, cât și realizarea

prevenției generale și speciale. Individualizarea răspunderii penale are loc în conformitate cu legea penală care consacră dispoziții speciale cu privire la individualizarea pedepsei. Astfel, conform prevederilor art. 75 din Codul penal al Republicii Moldova, care stipulează criteriile generale de individualizare a pedepsei „persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a Codului penal și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a Codului penal...”[71]. Individualizarea răspunderii penale se realizează în mai multe etape: a) individualizarea legală este realizată de legiuitor prin fixarea unor categorii de pedepse diferite ca natură și mărime în raport cu gradul de pericol pe care-l prezintă fiecare tip de infracțiune; b) individualizarea judiciară este realizată de către instanțele de judecată prin stabilirea sancțiunii în limitele fixate de lege, ținând seama de pericolul social al faptei și de persoana infractorului; c) individualizarea administrativă se realizează în cursul executării pedepsei și presupune diferențieri în ceea ce privește regimul de executare a pedepselor și a altor măsuri de natură juridico - penală. O justă individualizare a răspunderii penale în toate etapele menționate constituie o premisă importantă în lupta contra criminalității.

Principiul unicității răspunderii penale denumit „*non bis in idem*” exclude sancționarea penală a unei persoane de două sau mai multe ori pentru aceeași faptă. În virtutea acestui principiu, în ipoteza săvârșirii unei infracțiuni, o persoană nu va trebui să suporte decât o singură sancțiune penală, în sens restrâns, ceea ce nu exclude aplicarea mai multor sancțiuni penale de natură diferită. În virtutea acestui principiu, pentru săvârșirea unei infracțiuni, răspunderea penală se stabilește și atrage o singură pedeapsă principală, ori o singură măsură educativă. Pe lângă pedepsele principale se pot aplica și pedepse complementare, pedepse accesorii ori se pot lua măsuri de siguranță, fără ca prin aceasta să se aducă atingere principiului unității răspunderii penale.

Principiul „*non bis in idem*” este consacrat prin dispozițiile articolului 6 din Codul de procedură penală al României [72].

În doctrina juridică se afirmă că principiul „*non bis in idem*” reprezintă regula de drept care constă în interdicția declanșării unui proces penal dacă, anterior, a fost pronunțată o hotărâre judecătorească definitivă împotriva unei persoane pentru una și aceeași faptă [122, p. 499].

Principiul „*non bis in idem*” nu este încălcat nici prin angajarea mai multor forme de răspundere juridică în sarcina unei singure persoane: răspunderea penală, răspunderea civilă sau răspunderea disciplinară. Însă răspunderea penală nu va putea coexista cu răspunderea contravențională, o faptă neputând fi în același timp și contravenție și infracțiune.

În *Republica Moldova*, în conformitate cu principiul unicității răspunderii penale, persoana care a săvârșit infracțiunea nu poate fi trasă la răspundere penală decât o singură dată. Din această perspectivă, stingerea raportului juridic de răspundere penală în unul din modurile prevăzute de lege face ca răspunderea penală să nu mai poată acționa în viitor. Așadar, pentru o singură infracțiune există o singură

răspundere penală. Legislația penală a Republicii Moldova consacră acest principiu prin dispozițiile art. 7 alin. (2) din Codul penal conform căroră: „nimeni nu poate fi supus de două ori urmăririi penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă”. Unicitatea răspunderii penale nu exclude pluralitatea de sancțiuni penale pe care le atrage în condițiile legii. În sistemul dreptului penal moldovenesc nu este posibilă cumulara a două pedepse principale pentru o singură infracțiune. Este însă posibilă aplicarea pedepselor principale însoțite de pedepse complementare sau asocierea unor măsuri de siguranță, dar această pluralitate nu influențează unicitatea răspunderii penale. Răspunderea penală poate coexista cu alte forme de răspundere juridică, precum răspunderea civilă, răspunderea disciplinară etc.

Principiul inevitabilității răspunderii penale reprezintă regula conform căreia răspunderea penală este obligatorie dacă sunt întrunite toate condițiile prevăzute de lege. Stabilirea săvârșirii de către o anumită persoană a unei infracțiuni, reclamă obligativitatea organelor judiciare competente de a aplica sancțiuni de drept penal [122 , p. 498].

Principiul inevitabilității răspunderii penale cunoaște și excepții, permise în mod excepțional, când putem vorbi de evitabilitatea răspunderii penale. În ceea ce privește excepțiile de la principiul inevitabilității răspunderii penale acestea sunt cauzele care înlătură răspunderea penală, cauzele de impunitate dar și diferite situații speciale precum existența unei imunități.

În *Republica Moldova*, principiul inevitabilității răspunderii penale reclamă că oricine săvârșește o infracțiune trebuie să răspundă din punct de vedere penal. Răspunderea penală este o consecință inevitabilă a săvârșirii unei infracțiuni. Necesitatea răspunderii penale și inevitabilitatea ei derivă din faptul că odată cu săvârșirea infracțiunii sunt prejudiciate valorile sociale, iar viața socială nu mai poate continua în condiții de securitate. Pe cale de consecință, doar intervenția constrângerii de stat și a răspunderii penale poate asigura restabilirea ordinii de drept și a sentimentului de securitate al membrilor societății. Înlăturarea răspunderii penale în cazurile prevăzute de lege (amnistie, lipsa plângerii prealabile, împăcarea părților, prescripția ș.a.) nu diminuează importanța principiului enunțat. Inevitabilitatea răspunderii penale este determinată și de principiul fundamental al egalității tuturor membrilor societății în fața legii penale, iar realizarea sa este asigurată prin acțiunea principiului oficialității acțiunii penale în vederea tragerii la răspundere penală și a sancționării infractorului. Organele de stat competente au obligația legală de a acționa din oficiu în acest sens, cu excepția infracțiunilor la care urmărirea penală se poate porni numai la plângerea prealabilă a persoanei vătămate. Inevitabilitatea răspunderii penale are un impact deosebit atât în planul prevenției generale, cât și al celei speciale. În general, se recunoaște că inevitabilitatea răspunderii penale are un rol preventiv mai mare decât răspunderea penală însăși.

Principiul prescriptibilității răspunderii penale. Răspunderea penală, ca mijloc de realizare a ordinii de drept prin constrângere, pentru a fi eficientă, trebuie să intervină prompt, cât mai aproape de momentul săvârșirii infracțiunii. În acest fel se realizează prevențiunea specială și cea generală, se creează

sentimentul de securitate a valorilor sociale, se restabilește ordinea de drept încălcată, se întărește încrederea în autoritatea legii. Cu cât răspunderea penală intervine mai târziu, cu atât eficiența ei scade. „Cu cât pedeapsa va fi mai promptă, mai apropiată în timp de săvârșirea infracțiunii, cu atât va fi mai dreaptă și mai utilă” [26, p. 52].

Acesta este și argumentul pentru care în literatura juridică de specialitate, principiul prescriptibilității este tratat împreună cu *principiul celerității răspunderii penale*, principiu considerat autonom și distinct în raport cu primul [221, p. 416]. Există și autori care tratează celeritatea ca element al principiului prescriptibilității răspunderii penale, aceasta reprezentând un deziderat al activității de tragere la răspundere penală, o obligație ce incumbă organelor judiciare cu atribuții în realizarea presiunii penale [250, p. 112].

Principiului prescriptibilității răspunderii penale, prefigurat de Beccaria, este reglementat adiacent și prin dispozițiile art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului „orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil ” [81].

Totodată, principiul termenului rezonabil în legislația română a fost consacrat prin dispozițiile art. 8 din noul Cod de procedură penală conform căroră „organele judiciare au obligația de a desfășura urmărirea penală și judecata cu respectarea garanțiilor procesuale și a drepturilor părților și ale subiecților procesuali, astfel încât să fie constatate la timp și în mod complet faptele care constituie infracțiuni, nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere, iar orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit legii, într-un termen rezonabil” [72].

Principiul prescriptibilității răspunderii penale cunoaște și unele excepții în materia infracțiunilor contra păcii și omenirii instituite prin dispozițiile Titlului XI al Codului penal român, dar și în materia infracțiunilor intenționate urmate de moartea victimei pentru care răspunderea penală este imprescriptibilă.

În *Republica Moldova*, potrivit principiului prescriptibilității răspunderii penale, răspunderea penală este înlăturată prin prescripție, adică prin trecerea unui anumit interval de timp prevăzut de lege de la săvârșirea infracțiunii, fără ca infractorul să fi fost tras la răspundere penală sau fără ca această răspundere să fi fost definitiv stabilită. Prin prescripție are loc stingerea dreptului statului de a pedepsi și a obligațiunii infractorului de a suporta consecințele faptei sale. În legislația penală a Republicii Moldova sunt prevăzute dispoziții prin care este stabilită prescripția răspunderii penale pentru aproape toate categoriile de infracțiuni, făcând excepție doar infracțiunile contra păcii și securității omenirii, infracțiunile de război sau alte infracțiuni prevăzute de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte [72].

Prescriptibilitatea răspunderii penale se întemeiază pe rațiuni de politică penală. Răspunderea penală, ca mijloc de realizare a ordinii de drept prin constrângere, trebuie să intervină cât mai curând după

săvârșirea infracțiunii. Sanționarea imediată și fermă a infractorului sporește eficiența constrângerii, întărește autoritatea legii, contribuie la realizarea prevenției generale și speciale. Dimpotrivă, cu cât răspunderea penală intervine mai târziu după săvârșirea infracțiunii, cu atât eficiența ei se reduce, rezonanța socială a infracțiunii se stinge treptat și sancționarea sa nu mai apare necesară. Pe lângă aceste aspecte nu trebuie neglijată nici starea de incertitudine a infractorului, care în tot acest interval de timp s-a aflat sub amenințarea răspunderii penale și s-a putut corecta. În temeiul acestor argumente este justificată limitarea în timp a răspunderii penale prin prescripție.

Principiul umanismului răspunderii penale a fost consacrat de Școala clasică de drept penal și constă în aceea că întreaga activitate de reglementare penală să se focuseze pe interesele fundamentale ale omului, acesta ocupând, alături de drepturile și libertățile sale, locul central în cadrul activității de apărare socială.

Principiul umanismului răspunderii penale este consacrat și într-o serie de instrumente internaționale precum Convenția europeană a drepturilor omului care prin dispozițiile art. 3 interzice tortura „nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante” [81]. Totodată, atât Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice prin dispozițiile art. 7, cât și Declarația Universală a Drepturilor Omului prin dispozițiile art. 5 stipulează în sensul că nimeni nu poate fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante [219], [92].

România nu acordă extrădarea dacă legislația statului solicitant prevede pedeapsa capitală pentru infracțiunea săvârșită de persoana a cărei extrădare se solicită. Acordarea extrădării, este condiționată, în acest caz, de garanțiile pe care statul solicitant le dă țării noastre în sensul că nu va aplica pedeapsa cu moartea, iar în ipoteza în care aceasta a fost deja condamnată la pedeapsa capitală garanțiile trebuie să conștine în faptul că aceasta nu va fi executată și va fi înlocuită cu altă pedeapsă. Extrădarea unei persoane poate fi refuzată sau amânată, dacă predarea acesteia este susceptibilă să genereze consecințe de o gravitate deosebită pentru ea, în special, din cauza vârstei sau a stării de sănătate.

În *Republica Moldova*, umanismul ca principiu fundamental al dreptului penal își găsește expresia în condițiile și în conținutul constrângerii juridice ce trebuie să intervină atunci când se încalcă obligația de conformare și se săvârșește o infracțiune. Răspunderea penală apare astfel, în sistemul dreptului nostru penal, ca o instituție cu caracter democratic și umanist, care ține seama de condiția umană, de determinatele conduitei sociale a omului și de posibilitatea lui de a-și dirija în mod liber voința [40, p. 319]. Totodată, răspunderea penală utilizează instrumente care prin natura și conținutul lor nu duc la umilirea și degradarea ființei umane ci, dimpotrivă, preconizează căi, metode, mijloace care să conducă la resocializarea infractorului. Nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante.

Principiul autonomiei răspunderii penale. În opinia noastră, în cadrul oricărei ramuri de drept trebuie să existe o instituție proprie menită să asigure realizarea și respectarea normei juridice specifice – instituția răspunderii juridice. Răspunderea juridică penală este un semn obligatoriu al metodei reglementării juridice a valorilor sociale proprii dreptului penal și un argument suplimentar în sprijinul independenței dreptului penal - ramură distinctă de drept.

Răspunderea penală, în virtutea principiului sus enunțat, este autonomă sub aspect normativ, conceptual și procedural, în sensul că reprezintă forma corespunzătoare a răspunderii juridice în cadrul unei ramuri de drept distincte - dreptul penal și nu o simplă anexă sancționatorie a altor ramuri de drept.

În opinia noastră, protecția penală a unor valori sociale este primară și nu subsidiară sau auxiliară, deși intervine chiar și atunci când protecția conferită de normele altor ramuri de drept se dovedește insuficientă. Aceasta întrucât răspunderea penală nu se limitează la sancționarea încălcărilor normelor impuse de alte ramuri de drept, ci sancționează cu precădere încălcarea normelor de conduită create de dreptul penal, dreptul penal având aptitudinea de a crea el însuși astfel de norme de conduită care nu intră în sfera de reglementare a altor ramuri de drept.

Așadar, răspunderea penală este autonomă și nu auxiliară, întrucât nu intervine doar pentru protejarea valorilor sociale aparținând altor ramuri de drept, pentru a întări astfel sancțiunea pe care normele acestor ramuri de drept o reglementează.

Autonomia răspunderii penale nu este absolută, în sensul că aceasta nu operează independent de celelalte ramuri de drept, intervenind, așa cum am precizat mai sus și pentru sancționarea încălcărilor unor obligații impuse de regulile altor ramuri de drept. Astfel, creșterea în ritm alert a numărului textelor de incriminare în materia dreptului penal contemporan, este consecința multiplicării obligațiilor instituite prin normele altor ramuri de drept care reclamă o sancționare penală, în ipoteza încălcării lor și nu consecința descoperirii unor noi valori sociale proprii dreptului penal.

Pe cale de consecință, fără a contesta autonomia răspunderii penale, nu se poate face abstracție de caracterul limitat al acestei autonomii, limitare ce decurge din interacțiunea dreptului penal cu alte ramuri de drept, din unitatea sistemului juridic.

Dacă doctrina juridică nu este unitară în ceea ce privește principiile specifice răspunderii penale, în materia răspunderii penale a persoanei juridice astfel de preocupări sunt aproape inexistente, fiind analizate aspectele legate de caracteristicile specifice persoanei juridice ca subiect activ de drept penal, raportat la schema principiilor răspunderii penale a persoanei fizice.

Problema angajării răspunderii juridice penale în vederea sancționării și descurajării săvârșirii de infracțiuni de către persoanele juridice a suscitat în doctrina juridică penală reale dezbateri raportat la dificultățile generate de aplicarea principiilor și instituțiilor proprii dreptului penal, centrate pe persoana fizică, la fundamentarea răspunderii penale de tip colectiv.

Răspunderea penală a persoanei juridice reprezintă un subiect amplu dezbătut începând cu secolul al XX-lea, cu precădere la începutul secolului al XXI –lea în contextul creșterii alarmante a infracțiunilor săvârșite prin intermediul persoanelor juridice, precum infracțiunile în domeniul farmaceutic, în domeniul mediului, al muncii, infracțiuni de corupție, fiscale și economice, antitrust, fraudă, etc. În opinia noastră, nu ar trebui subestimate consecințele amplificării fenomenului infracțional corporativ constând în pierderi semnificative de natură economică, în pierderi de vieți omenești și, nu în ultimul rând, în afectarea mediului înconjurător, a nivelului de sănătate al oamenilor, generatoare de efecte negative pe termen lung.

Instituția răspunderii penale a persoanei juridice reprezintă metoda cea mai eficace pentru descurajarea criminalității economico-financiare, dincolo de numeroasele controverse privind compatibilitatea răspunderii penale a persoanei juridice cu principiile generale ale dreptului penal.

Principiile dreptului au semnificația unor norme superioare universale fiind formulate în textele actelor normative sau deduse în perspectiva valorilor sociale intenționate. Există principii generale aplicabile dreptului, în general, precum principiul egalității în fața legii, principiul legalității sau principiul democratismului [211], și principii specializate, de ramură.

În literatura de specialitate s-a afirmat că, în sfera dreptului penal, există principii fundamentale, generale și instituționale [105, p. 3]. Principiile fundamentale reprezintă reguli de drept cu incidență absolută și generală, iar principiile generale reprezintă reguli subordonate acestora cu incidență generală, dar circumscrisă anumitor laturi ale reglementărilor juridico-penale. Principiile generale, constituind un veritabil instrument de limitare a puterii sancționatoare a statului, *ius puniendi*, joacă rolul unor reale instrumente de protecție a cetățenilor împotriva oricăror intervenții excesive a statului prin mijloace penale: principiul legalității incriminării și pedepsei, principiul răspunderii penale pentru fapta proprie, principiul umanismului, principiul prevenției, principiul proporționalității sancțiunilor, principiul minime intervenții, infracțiunea – unic temei al răspunderii penale. Principiile instituționale sunt subordonate deopotrivă principiilor fundamentale și celor generale, cu incidență doar în cazul instituțiilor la care se referă [40, p. 47].

În accepțiunea unui autor, sunt principii ale răspunderii penale a persoanei juridice: principiul legalității răspunderii penale, principiul egalității de tratament, *nulla poena sine culpa* - principiul răspunderii penale bazate pe vinovăție și compatibilitatea acestuia cu răspunderea penală a persoanei juridice, *nulla poena sine crimen* - infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale a persoanei juridice, principiul caracterului personal al răspunderii penale, *non bis in idem* - principiul unicității răspunderii penale a persoanei juridice și cumulul răspunderii penale a persoanei juridice cu răspunderea penale a persoanei fizice, principiul individualizării răspunderii penale a persoanei juridice și principiul prescriptibilității răspunderii penale a persoanei juridice [249, p. 8].

Principiul legalității răspunderii penale a persoanei juridice reprezintă un principiu instituțional care derivă din principiul general al legalității incriminării și pedepsei, conform căruia nașterea, derularea și soluționarea raportului juridic penal de conflict, în cadrul căruia persoana juridică are calitatea de subiect pasiv, se realizează în conformitate cu legea penală [249, p. 8].

Principiul legalității răspunderii penale a persoanei juridice se întemeiază pe următoarele elemente: instituția răspunderii penale a persoanei juridice este instituită doar de către legiuitor prin lege organică raportat la scopul politicii penale, frecvența faptelor penale săvârșite de persoanele juridice, contextul juridic și istoric-evolutiv; normele juridice penale ce compun instituția răspunderii penale a persoanei juridice trebuie să îndeplinească condițiile formale și substanțiale proprii normelor juridice de drept penal; normele juridice care reglementează răspunderea penală a persoanei juridice nu se aplică retroactiv întrucât ar contraveni principiului *lex praevia* și nu pot fi interpretate extensiv întrucât analogia este interzisă; legiuitorul instituie expres condițiile în care poate fi angajată răspunderea penală a persoanei juridice și, totodată, categoriile de sancțiuni aplicabile persoanei juridice, limitele generale și speciale, minime și maxime ale sancțiunilor, condițiile de aplicare, condițiile de atenuare sau agravare a acestora, dar și cauzele care atenuează, agravează sau înlătură executarea pedepselor sau consecințele condamnării.

Principiul egalității de tratament este un principiu instituțional care derivă din principiul general al egalității în fața legii instituit prin dispozițiile art. 16 din Constituția României conform cărora „cetățenii sunt egali în fața legii și autorităților publice fără privilegii și fără discriminări” [77]. Principiul egalității de tratament, deși nu este expres consacrat de legea penală română, decurge implicit din împrejurarea că sunt reglementate doar cu titlu de excepție imunitățile și privilegiile care permit inegalități de tratament în ceea ce privește aplicarea legii penale.

Principiul *nulla poena sine culpa* - principiul răspunderii penale bazate pe vinovăție și compatibilitatea acestuia cu răspunderea penală a persoanei juridice. În ceea ce privește compatibilitatea principiului răspunderii penale bazate pe vinovăție cu răspunderea penală a persoanei juridice, se pune întrebarea dacă poate fi atribuită unei entități abstracte, non-umane o stare mentală culpabilă, cerință a existenței infracțiunii? Actualmente, soluțiile doctrinare propun tranșarea acestei problemei fie prin stabilirea elementului subiectiv în poziția psihică a membrilor persoanei juridice, fie prin stabilirea elementului subiectiv în însăși persoana juridică, raportat la două modele de atribuire a elementului subiectiv persoanei juridice: modelul antropomorfic conform căruia răspunderea penală a persoanei juridice se angajează potrivit acelorași mecanisme ca și în cazul persoanelor fizice și modelul constructivist, conform căruia persoana juridică are o viață proprie, o voință proprie ceea ce conferă posibilitatea de a-i atribui stări mentale proprii infracțiunilor. Pe cale de consecință, trebuie să excludem dintre potențialele situații de răspundere penală obiectivă cazul răspunderii penale a persoanei juridice.

De altfel, teoriile moderne întemeiate pe ideea de cultură corporativă și ethos corporativ conferă posibilitatea atribuirii și persoanelor juridice a proceselor psihice similare celor umane.

Totodată, în doctrina penală internațională dar și în dictrina penală română, teza conform căreia răspunderea penală a persoanei ar fi un caz de răspundere penală obiectivă, a fost demult abandonată, odată cu consacrarea expresă a principiului răspunderii penale bazate pe vinovăție în cazul persoanelor juridice. Astfel, potrivit art. 135 coroborate cu dispozițiile art. 15 din Codul penal, persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de legea penală. Compatibilitatea răspunderii penale a persoanei juridice cu principiu *nulla poena sine culpa* se conturează ca fiind necesară.

Principiul caracterului personal al răspunderii penale semnifică faptul că răspunderea juridică penală nu se poate angaja pentru fapta altuia, și doar pentru fapta proprie. Dreptul modern nu reglementează răspunderea penală pentru fapta altuia sau răspunderea colectivă a unui grup social – colectivitate, comunitate umană sau familie- pentru fapta unui membru al grupului [221, p. 412].

Relativ la compatibilitatea principiului caracterului personal al răspunderii penale cu răspunderea penală a persoanei juridice, s-au conturat numeroase opinii în doctrina juridică.

În accepțiunea unor autori, ori de câte ori o persoană juridică răspunde din perspectivă penală, în spatele construcției abstracte a personalității juridice există indivizi care o compun și care sunt astfel direct atinși, printr-o reală răspundere colectivă. Prin urmare, angajarea răspunderii penale a persoanei juridice reclamă angajarea răspunderii penale a tuturor indivizilor care intră în compunerea acesteia, așadar sancționarea, deopotrivă a vinovaților și nevinovaților. Din această perspectivă s-ar admite angajarea răspunderii penale pentru fapta altuia, fapt inacceptabil [249, p. 21].

Există și autori în accepțiunea cărora angajarea răspunderii penale a persoanei juridice pentru faptele săvârșite de persoanele fizice care au calitatea de membrii ai organelor statutare ale persoanei juridice reprezintă o diluare a caracterului personal al răspunderii juridice penale, deși faptele acestora sunt analizate, printr-o ficțiune juridică, ca fiind faptele persoanei juridice însăși, mai ales atunci când dizolvarea persoanei juridice generează efecte sociale asupra persoanelor încadrate în temeiul unor contracte individuale de muncă și astfel aplicarea unor astfel de sancțiuni nu poate face abstracție de efectele lor sociale [221, p. 413].

Marea majoritate a doctrinei juridice apreciază că răspunderea juridică penală a persoanei juridice nu aduce atingere principiului caracterului personal al răspunderii penale. Principiul caracterului personal al răspunderii penale poate fi analizat din perspectiva a două accepțiuni. În sens strict, în virtutea acestui principiu terții care nu participă la săvârșirea unor infracțiuni nu trebuie să fie afectați de

sancțiunile aplicate făptuitorilor, nici direct nici indirect. În sens larg, în lumina aceluiași principiu, doar infractorul trebuie să suporte consecințele directe și imediate ale săvârșirii infracțiunii, ceea ce nu exclude generarea unor efecte în dauna altor persoane, prin ricoșeu. Această accepțiune este cea care se poate impune în mod real de vreme ce producerea unor eventuale consecințe colaterale ține, în realitate, de specificul sancțiunilor penale. Astfel, persoana umană, fiind o ființă socială, măsurile care o afectează, generează repercursiuni și asupra celorlalți membri ai grupului social. Cu titlu de exemplu, o pedeapsă privativă de libertate sau o amendă aplicată unei persoane generează consecințe atât de ordin moral cât și de ordin material asupra membrilor familiei sale. Principiul caracterului personal al răspunderii juridice penale a persoanei juridice este respectat dacă sancțiunea aplicată nu aduce atingere membrilor persoanei juridice, decât indirect cum, de altfel, se întâmplă și în ceea ce privește sancțiunile aplicate persoanelor fizice.

Nu suntem de acord cu cei care statuează că răspunderea juridică penală a persoanei juridice aduce atingere principiului caracterului personal al răspunderii penale care, în opinia noastră, asimilează persoana juridică cu grupul de persoane care o compun. Persoana juridică reprezintă un subiect de drept distinct, cu patrimoniu distinct de patrimoniile membrilor săi și, ori de câte ori, se aplică o pedeapsă persoanei juridice, doar aceasta este vizată în mod direct de respectiva sancțiune. În condițiile în care persoana juridică săvârșește infracțiunea este firesc ca aceasta să răspundă penal.

Tendința conturată în prezent este de a recunoaște și persoanei juridice calitatea de subiect activ al infracțiunii, de a fi titular de drepturi și obligații. Prin urmare, ori de câte ori persoana juridică, entitate distinctă, titulară a obligației de conformare la preceptul normei penale, încalcă respectivul precept, va răspunde penal, întrucât aceasta a săvârșit fapta penală [249, p. 23].

Non bis in idem - principiul unicității răspunderii penale a persoanei juridice exclude sancționarea penală a unei persoane de mai multe ori pentru aceeași faptă. În acord cu acest principiu, în ipoteza săvârșirii unei infracțiuni, o persoană trebuie să suporte o singură sancțiune penală în sens restrâns, ceea ce nu exclude aplicarea mai multor sancțiuni penale de natură diferită sau angajarea mai multor forme de răspundere juridică în sarcina unei singure persoane.

Incidența acestui principiu în materia răspunderii penale a persoanei juridice constă în aceea că persoanele fizice care au săvârșit infracțiuni fie în numele fie în contul persoanei juridice vor răspunde de două ori, atât în calitate de membri ai persoanei juridice alături de ceilalți membri cât și în calitate de autori materiali ai infracțiunii. Suntem în prezența unei încălcări aparente a principiului *non bis in idem* deoarece se face confuzie, în acest caz, între individ și corporație. Astfel, ori de câte ori un organ de conducere al persoanei juridice săvârșește o infracțiune se angajează două răspunderi distincte: răspunderea persoanei juridice și răspunderea persoanei fizice care a acționat în numele acesteia, fiecare din cei doi subiecți acționând în baza unei poziții psihice proprii și care nu se intercondiționează [249, p.

25]. Nu se poate reține o dublă sancționare a persoanei fizice întrucât efectele indirecte ale condamnării persoanei juridice nu reprezintă o pedeapsă pentru persoana fizică care a acționat în numele persoanei juridice și nu se răsfrânge asupra acesteia diferit față de ceilalți membri ai persoanei juridice.

Această concluzie rezidă și din reglementarea cumulului răspunderii persoanei juridice cu răspunderea penală a persoanei fizice. Conform dispozițiilor art. 135 alin. (3) din Codul penal român „răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte” [69].

Relativ la condițiile răspunderii penale a persoanei juridice, art. 135 din Codul penal statuează în sensul că persoanele juridice răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, cu excepția statului și a autorităților publice. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit la săvârșirea aceleiași fapte [69].

Majoritatea doctrinei juridice s-a pronunțat în sensul admiterii cumulului răspunderii persoanei fizice și a persoanei juridice motivat de faptul că prin comiterea infracțiunii organul sau reprezentantul persoanei juridice nu și-a anihilat complet personalitatea în cadrul grupului, rămânând persoane înzestrate cu voință și conștiință, astfel încât angajând răspunderea entității colective angajează și propria răspundere penală. Persoana fizică este înzestrată cu voință și conștiință proprie, distinctă și, pe cale de consecință, antrenarea răspunderii penale a persoanei juridice nu exonerează de răspundere persoana fizică. Exonerarea de răspundere a persoanei fizice în condițiile angajării răspunderii penale a persoanei juridice, ar stimula persoanele fizice să înființeze persoane juridice ca paravan al activității lor infracționale.

Reglementarea răspunderii persoanei juridice nu a urmărit dezincriminarea, impunitatea sau reevaluarea condițiilor de răspundere a persoanelor fizice care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

Principiul individualizării răspunderii penale a persoanei juridice. Legea fundamentală statuează prin dispozițiile art. 53 alin. (1) și (2) în sensul că „exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav. Restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără a aduce atingere existenței dreptului sau a libertății” [77]. Principiul individualizării și al proporționalității răspunderii penale a persoanei juridice derivă, așadar din principiul proporționalității reacției sociale instituit la nivel constituțional.

Deși principiul individualizării și al proporționalității răspunderii penale a fost tratat în literatura juridică de specialitate doar în raport cu instituția răspunderii penale a persoanei fizice, toate aspectele

incidente persoanei fizice sunt similare și în ipoteza răspunderii penale a persoanei juridice. În doctrina juridică s-a afirmat că principiul proporționalității este respectat atât de legiuitor în procesul de legiferare a sancțiunilor legale pentru fiecare infracțiune cât și de către autoritățile judiciare în procesul de aplicare și executare a respectivelor sancțiuni [221, p. 413].

Principiul prescriptibilității răspunderii penale a persoanei juridice. Răspunderea penală trebuie să intervină prompt, cât mai aproape de momentul săvârșirii infracțiunii, pentru a fi eficientă. Doar astfel se realizează prevenția generală și specială, se restabilește ordinea de drept încălcată, se întărește încrederea în autoritatea legii și, nu în ultimul rând, se instituie sentimentul de securitate a valorilor sociale.

Trecerea timpului atenuează imperativitatea și oportunitatea intervenției reactive a statului până la dispariția acestora, iar intervenția autorităților statului după trecerea unui termen îndelungat poate genera „victimizarea” infractorului, dar și nașterea sentimentelor reprobativă față de îndeplinirea actului de justiție [221, p. 416].

Răspunderea penală se prescrie dacă nu a fost stabilită într-un anumit termen din momentul săvârșirii infracțiunii.

3.2. Funcțiile răspunderii juridice penale

Dreptul penal, prin instituțiile sale, apără societatea împotriva faptelor sociale care cad sub incidența legii penale, având misiunea de a asigura cadrul legal corespunzător evoluției normale a societății în ansamblul ei și a membrilor ei, în particular, în contextul respectării tuturor drepturilor omului dar și a valorilor protejate prin norme juridice. Normativitatea juridică tinde, din această perspectivă, spre aceste finalități, prin raportare la un set de principii și funcții specifice.

Funcțiile răspunderii juridice relevă gradul acesteia de influență asupra relațiilor sociale, asupra faptei sau conduitei oamenilor, asupra ordinii publice dar și asupra stării de securitate juridică din societate.

Răspunderea juridică are următoarele funcții: funcția preventivă, funcția de reprimare și funcția reparatorie. Funcția preventivă a răspunderii juridice derivă din reglementarea faptelor ilicite, așadar din constatarea și sancționarea faptelor ilicite prin lege, având ca efect orientarea atitudinii psihice colective, respectiv educarea acesteia prin conștientizarea urmărilor faptelor săvârșite și a sancțiunilor legal reglementate. Funcția de reprimare a răspunderii juridice operează pentru reinstaurarea ordinii sociale, ori de câte ori faptele ilicite săvârșite își produce efectele dăunătoare pentru societate, în ansamblul ei. Funcția reparatorie a răspunderii juridice reclamă obligarea autorului faptei ilicite la repararea prejudiciului material sau moral cauzat.

Funcțiile răspunderii juridice penale semnifică rolul acestei instituții juridice fundamentale a dreptului penal în societate, odată configurată în temeiul principiilor sale fundamentale. Funcțiile răspunderii penale nu trebuie confunde cu principiile sale fundamentale, întrucât principiile răspunderii penale sunt extrase din normele constituționale, iar funcțiile sale țin de politica penală a statului la un moment dat și variază odată cu aceasta.

În doctrina juridică nu există un punct de vedere unitar în ceea ce privește funcțiile răspunderii penale, conturându-se mai multe teorii în acest sens.

Potrivit unei opinii [253, p. 11], răspunderea juridică penală are trei funcții principale: o funcție de orientare a conduitei umane, o funcție de intimidare și o funcție de reeducare.

Funcția de orientare a conduitei umane, proprie și altor ramuri de drept, operează, în sfera dreptului penal, prin aceea că tinde la descurajarea subiecților de la adoptarea unor conduite interzise. Efectul funcției de orientare a conduitei umane este variabil atât în timp cât și în spațiu, fiind condiționat de o serie de factori precum: natura sancțiunii, întinderea sancțiunii, probabilitatea aplicării efective a sancțiunii, timpul scurs între săvârșirea faptei ilicite și aplicarea sancțiunii, etc.

Funcția de intimidare se exercită prin conținutul afectiv al sancțiunii penale aplicabile persoanei care săvârșește o infracțiune. Caracterul afectiv, existent în cazul oricărei sancțiuni, trece în prim plan în cazul sancțiunilor penale, în timp ce, în cazul sancțiunilor proprii altor ramuri de drept, predomină caracterul reparatoriu. Funcția de intimidare operează și prin caracterul infamant al sancțiunii penale. Deși, în dreptul penal modern, executarea sancțiunilor penale nu urmărește înjosirea persoanei condamnatului, totuși hotărârea penală de condamnare este percepută și astăzi, în plan social, ca având o notă infamantă.

Funcția de reeducare a răspunderii penale se realizează, cu precădere, prin executarea sancțiunii penale aplicate.

Într-o altă opinie [253, p. 11], se rețin, de asemenea, trei funcții ale răspunderii penale: funcția represivă, funcția expresivă și funcția protectoare.

Funcția represivă este tratată ca fiind funcția primordială a răspunderii juridice penale, având în vedere că această instituție juridică a fost creată pentru sancționarea, în interesul general, a comportamentelor periculoase pentru societate, în ansamblul ei și pentru membrii ei, în particular.

Funcția expresivă a răspunderii penale se justifică prin aceea că răspunderea penală, reprimând anumite fapte ilicite, protejează valorile fundamentale ale societății. Normele dreptului penal au, și ele, valoare expresivă, întrucât relevă importanța conferită de către legiuitor respectării dispozițiilor care reglementează exercitarea acestor activități.

Funcția protectoare a răspunderii penale poate fi tratată sub dublu aspect: protecția societății împotriva actelor ce lezează valorile fundamentale și protecția infractorului împotriva reacției abuzive din partea societății.

Unii autori rețin [25, p.6], în diferite formulări, două funcții ale dreptului penal: *funcția preventiv-educativă*, considerată ca fiind principală și *funcția sancționatoare*, iar alți autori vorbesc despre *funcția protectoare* ce decurge din misiunea dreptului penal de a apăra valorile esențiale ale vieții în societate, valori care pot fi individuale sau colective și *funcția motivatoare* ce constă în impulsionarea indivizilor de a se abține de la nesocotirea acestor valori [253, p. 11].

Potrivit altor reprezentanți ai doctrinei juridice, răspunderea penală are două funcții: *funcția protectoare* și *funcția educativă* [253 , p. 12-13].

Funcția protectoare trebuie analizată sub dublu aspect: dreptul penal protejează, cu precădere, valorile sociale fundamentale ale vieții în societate și, totodată, protejează infractorul împotriva unor reacții abuzive ale puterii de stat.

Protecția valorilor sociale fundamentale reprezintă misiunea esențială a dreptului penal. Sfera valorilor sociale fundamentale, relevante din perspectiva dreptului penal, depinde de viziunea și opțiunea legiuitorului, fiind concordante cu întreg sistemul de valori la care se raportează societatea, la un moment dat, dar și cu concepția politică dominantă. Totodată, sistemul de valori sociale care se bucură de protecție este realmente influențat de progresul tehnic, economic, social și poate suferi modificări intempestive, provocate de o serie de evenimente excepționale precum calamități, starea de război, conflicte civile, etc., care afectează, temporar, ierarhia valorilor sociale.

Protecția valorilor sociale din perspectiva dreptului penal reclamă două aspecte esențiale: aspectul preventiv, respectiv prevenirea faptelor care pot leza valorile ocrotite și aspectul represiv, respectiv sancționarea persoanelor care au săvârșit fapte penale. Aceste două aspecte analizate, uneori, în doctrina juridică ca funcții propriu-zise ale răspunderii penale, se află într-o strânsă interdependență. Deși, sancționarea persoanei care a săvârșit o infracțiune relevă aspectul represiv, contribuie, în același timp, la garantarea protecției valorilor sociale fundamentale, prin prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni.

Protecția persoanei care a nesocotit legea penală este al doilea element de bază al funcției protectoare. Dreptul penal modern, contrar aparențelor, nu tinde doar la legitimarea prerogativei statului de a pedepsi, *jus puniendi*, având, în același timp, și rolul de a institui cadrul de exercitare a acestei prerogative.

Dreptul penal, ocrotind valorile sociale fundamentale și asigurând posibilitatea sancționării persoanelor care lezează respectivele valori sociale fundamentale, instituie și limitele acestei represiuni, în vederea prevenirii oricărei sancționări abuzive sau disproporționate a persoanei care a comis infracțiunea. Statul, deși are dreptul, în cazul raportului juridic penal, de a-l trage la răspundere pe infractor, acest drept nu este discreționar, putând fi exercitat doar în conținutul și limitele reglementate de lege. Aceste limite, în marea lor majoritate, au fost trasate sub influența dreptului constituțional, în materia protecției drepturilor omului, reprezentând astăzi reale garanții asumate de dreptul penal și transformate într-un sistem de

protecție intern a persoanelor care intră într-un raport juridic propriu acestei ramuri. Acest aspect al funcției protectoare a răspunderii juridice penale este caracteristic sistemelor democratice, dreptul penal fiind, în sistemele totalitare, folosit adeseori doar ca un simplu instrument de represiune, incapabil să ofere individului minimale garanții împotriva arbitrarului.

Funcția educativă a răspunderii penale operează prin sedimentarea, treptată, în conștiința colectivă a relevanței și importanței valorilor sociale fundamentale protejate, dar și prin motivarea tuturor membrilor societății în sensul respectării prevederilor legale, dincolo de eventuala amenințare a sancțiunii penale aferente. Funcția educativă este auxiliară și trebuie să rămână auxiliară, neputând devansa funcția protectoare, întrucât nu se justifică elaborarea unor norme penale având un rol educativ, în principal și un rol protector doar în subsidiar.

Efectul funcției educative a dreptului penal este evident atunci când deși, în anumite situații, se renunță la protecția penală a valorii ocrotite, aceasta fiind înlocuită cu o protecție administrativă sau civilă, numărul faptelor prin care se lezează respectivele valori nu crește semnificativ. Totodată, există și valori sociale precum viața, proprietatea, etc. care, raportat la importanța lor, nu vor putea ieși de sub tutela penală niciodată, independent de modul în care acestea sunt percepute la nivelul societății. Nu în ultimul rând, șansele de realizare a funcției educative a răspunderii penale sunt cu atât mai mari cu cât valorile sociale protejate prin normele juridice penale au și o semnificație morală.

Răspunderea juridică penală, instituție multifuncțională complexă, îndeplinește în opinia Prof. D. Baltag mai multe funcții, proprii tuturor formelor răspunderii juridice, respectiv funcția de reglementare, funcția preventivă, funcția de reprimare, funcția reparatorie și funcția educativă [15, p. 320]. Există autori care neagă funcțiile de reglementare și reparatorie, optând doar pentru funcțiile specifice răspunderii penale, respectiv funcția preventivă, funcția de reprimare și funcția educativă, argumentat de faptul că răspunderea penală nu reglementează relațiile sociale, ci doar le protejează.

În opinia Prof. D. Baltag negarea funcției de reglementare a răspunderii penale nu poate fi acceptată întrucât ea „îngustează funcția principală a dreptului de a reglementa relațiile sociale” [15, p. 320]. Funcția de reglementare a răspunderii penale acționează nu doar asupra comportamentului subiecților răspunderii penale, dar și asupra activității celor îndrituiți să aplice legea. *Funcția de reglementare* asigură obligațiile cetățenilor de a respecta normele de drept penal, pe de o parte și obligațiile și drepturile statului de a garanta și conlucra asupra comportamentului licit, urmând să se aplice măsurile răspunderii penale celor ce încalcă preceptele normei penale [15, p. 321].

În materia răspunderii penale, alături de funcția de reglementare este deosebit de importantă și *funcția preventivă*, privită din două perspective: individual-preventivă și general-preventivă care urmăresc, deopotrivă, prevenirea infracțiunilor. Funcția preventivă, ca și funcția de reglementare influențează tipul de comportament al subiectului răspunderii juridice penale.

Acțiunea funcției preventiv-generală se poate realiza prin următoarele modalități: instituirea obligațiilor de a se abține de la comportamentul prohibit, prescripția săvârșirii unor acțiuni reglementate de lege, reglementarea în lege a unor pedepse, efectele asupra psihicului a aplicării pedepselor. Perspectiva general preventivă a răspunderii penale contribuie la sedimentarea conduitei licite de drept penal a cetățenilor, iar rezultatul acesteia se materializează în comportamentul legal, abținerea indivizilor de la săvârșirea infracțiunilor [15, p. 322].

Acțiunea funcției preventiv-individuală are ca obiect comportamentul individului care a încălcat preceptul normei penale. Condamnarea reprezintă prima etapă de realizare a prevenției individuală, întrucât conține aprecierea negativă a acțiunii delincventului și indică nu doar încălcarea legii penale dar și exigența respectării ei. Condamnarea, acționând asupra psihicului delincventului, îi relevă și impune un comportament juridic licit. Aplicarea pedepsei limitează totodată posibilitatea delincventului de a săvârși alte infracțiuni, având o acțiune pozitivă și asupra celorlalte persoane. Din momentul săvârșirii infracțiunii, se naște obligația infractorului de a se supune condamnării și pedepsei și astfel se realizează funcția de reprimare a răspunderii penale care privează infractorul de un set de drepturi și-i limitează statutul juridic. Pedepsa reprezintă una din modalitățile de bază de realizare a funcției de reprimare a răspunderii penale, aducând suferință infractorului [15, p. 324].

Funcția educativă a răspunderii penale acționează din momentul intrării în vigoare a normelor de drept penal și se răsfrânge asupra tuturor subiectelor răspunderii juridice penale, având ca obiect sfera morală și conștiința, prin intermediul cărora acționează asupra tuturor celor care au încălcat legea. Funcția educativă se realizează prin diverse metode de acțiune asupra subiectelor răspunderii juridice penale, mergând de la convingere și stimulare și până la constrângere. Funcția educativă, indiferent de metodele folosite, orientează subiectul spre un comportament licit, acceptat de societate [15, p. 326].

În opinia noastră, răspunderea penală are trei funcții: *funcția protectoare*, decurgând din misiunea dreptului penal de a proteja valorile sociale primordiale pe care se fundamentează viața în societate, *funcția educativă* care se exercită prin sedimentarea în conștiința colectivă a relevanței și importanței valorilor sociale ocrotite dar și prin motivarea membrilor societății în sensul respectării dispozițiilor legale, dincolo de amenințarea sancțiunii penale atașate ei și *funcția sancționatoare* care operează prin sancționarea persoanelor care au săvârșit fapte penale.

3.3. Conclucii la Capitolul 3

1. Răspunderea juridică penală, asemenea tuturor instituțiilor răspunderii juridice, este cărmuită de un set de principii, care reprezintă acele idei călăuzitoare menite să guverneze totalitatea normelor juridice penale care alcătuiesc instituția juridică a răspunderii penale. Funcțiile răspunderii juridice penale semnifică rolul acestei instituții juridice centrale a dreptului penal în societate, odată configurată în temeiul

principiilor sale fundamentale. Funcțiile răspunderii penale nu trebuie confunde cu principiile sale fundamentale, întrucât principiile răspunderii penale sunt extrase din normele constituționale, iar funcțiile sale țin de politica penală a statului la un moment dat și variază odată cu aceasta.

2. În acest capitol am analizat principiile răspunderii juridice penale și funcțiile răspunderii juridice penale, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului dar și a dreptului penal, din perspectiva doctrinei juridice și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală, din România și Republica Moldova și am evidențiat, totodată, semnificația, în materie de drept penal, a principiilor fundamentale ale răspunderii penale, acestea fiind destinate să configureze modalitatea și limitele în care trebuie dusă lupta împotriva fenomenului infracțional.

3. Principiile răspunderii penale își iau seva din principiile dreptului penal care, la rândul lor, își au izvorul în principiile dreptului. Principiile dreptului au semnificația dar și forța unor reguli universale superioare care pot fi formulate în dispozițiile actelor normative și care pot fi stabilite în perspectiva valorilor sociale intenționate. Am identificat principii generale aplicabile dreptului, în general, reale instrumente de protecție a cetățenilor împotriva unor eventuale intervenții arbitrare sau excesive a statului prin intermediul mijloacelor penale, reprezentând astfel un veritabil mecanism de limitare a puterii sancționatoare a statului, precum principiul legalității incriminării și pedepsei, principiul răspunderii penale pentru fapta proprie, principiul umanismului, principiul prevenției, principiul proporționalității sancțiunilor, infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale, principiul minimeia intervenției, dar și principii specializate aplicabile unei ramuri distincte din sistemul dreptului.

4. Printr-un studiu comparativ a doctrinei și legislației din România și Republica Moldova am tratat următoarele principii ale răspunderii penale: infracțiunea - unicul temei al răspunderii penale, principiul legalității răspunderii penale, principiul egalității de tratament - *nulla poena sine culpa*, principiul răspunderii penale subiective, principiul răspunderii penale personale, principiul proporționalității răspunderii penale, principiul unicității răspunderii penale - *non bis in idem*, principiul inevitabilității răspunderii penale, principiul celerității, principiul prescriptibilității răspunderii penale, principiul umanismului răspunderii penale.

5. S-a fundamentat, a element de noutate *Principiul autonomiei răspunderii penale*, care în opinia noastră poate fi analizat ca principiu propriu-zis al răspunderii penale. Răspunderea penală, în virtutea principiului sus enunțat, este autonomă sub aspect normativ, conceptual și procedural, în sensul că reprezintă forma corespunzătoare a răspunderii juridice în cadrul unei ramuri de drept distincte - dreptul penal și nu o simplă anexă sancționatorie a altor ramuri de drept. În opinia noastră, protecția penală a unor valori sociale este primară și nu subsidiară sau auxiliară, deși intervine chiar și atunci când protecția conferită de normele altor ramuri de drept se dovedește insuficientă. Aceasta întrucât răspunderea penală nu se limitează la sancționarea încălcărilor normelor impuse de alte ramuri de drept, ci sancționează cu precădere încălcarea normelor de conduită create de dreptul penal, dreptul penal având aptitudinea a crea el însuși astfel de norme de conduită care nu intră în sfera de reglementare a altor ramuri drept.

6. În opinia noastră, răspunderea penală are trei funcții: *funcția protectoare*, decurgând din misiunea dreptului penal de a proteja valorile sociale primordiale pe care se fundamentează viața în societate, *funcția educativă* care se exercită prin sedimentarea în conștiința colectivă a relevanței și importanței valorilor sociale ocrotite, dar și prin motivarea membrilor societății în sensul respectării dispozițiilor legale, dincolo de amenințarea sancțiunii penale atașate ei și *funcția sancționatoare* care operează prin sancționarea persoanelor care au săvârșit fapte penale.

4. RĂSPUNDEREA PENALĂ ÎN DIFERITE DOMENII DE REGLEMENTARE JURIDICA

4.1. Particularitățile răspunderii juridice penale a aleșilor

Răspunderea juridică penală a aleșilor reprezintă o formă particulară a răspunderii juridice penale care constă într-un ansamblu de drepturi și obligații instituite prin norme juridice și care se angajează urmarea săvârșirii unor fapte ilicite prin care se aduc atingere dispozițiilor legale relative la statutul acestora în administrația publică centrală sau locală și care reprezintă temeiul aplicării unor sancțiuni specifice [236, p. 25]. Infraționalitatea în rândul aleșilor reprezintă, actualmente, un fenomen cu o amplă răspândire și, totodată, o reală problemă cu care se confruntă autoritățile judiciare, atât din perspectiva complexității fenomenului dar și a pericolului social pe care îl reprezintă, raportat la consecințele negative generate la nivelul societății, în ansamblu [236, p. 42]. Aleșii, fie locali, fie naționali, răspund din perspectivă penală pentru infracțiunile săvârșite în exercitarea atribuțiilor de serviciu, infracțiuni care acoperă un spectru foarte larg de domenii, societatea, în ansamblul ei și administrația publică, în special, confruntându-se cu o situație alarmantă.

Jurisprudența în materie penală învederează faptul că cele mai frecvente infracțiuni săvârșite de către aleșii locali sunt infracțiunile de corupție, infracțiunile de serviciu, infracțiunile de fals, infracțiunile reglementate de legislația muncii și a funcției publice dar și infracțiunile împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene. În practica judiciară întâlnim și alte infracțiuni săvârșite, mai rar, de către aleși precum deturmarea de fonduri, delapidarea, sustragerea și distrugerea de înscrisuri, sau infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială, cum ar fi împiedicarea exercitării libertății religioase, incitarea la ură sau discriminare, acestea din urmă fiind săvârșite, cu precădere, de către aleșii aparținând minorităților naționale.

Literatura de specialitate face trimitere la o multitudine de factori determinanți, fiind identificate cauze de natură juridică precum reglementări juridice incomplete, instabilitatea legislativă sau necorelările între normele juridice, cauze de natură administrativă, respectiv lipsa de profesionalism a aleșilor sau gradul ridicat de birocrație, cauze de natură politică cum ar fi dezincriminarea unor infracțiuni de corupție, dar și cauze de natură socio-economică, respectiv aspirațiile la bunăstare sau inegalitatea socială [88, p. 38-39].

Activitatea infracțională a aleșilor afectează grav bunul mers al administrației publice, prin punerea în pericol a stabilității organizaționale a instituțiilor și autorităților publice, prin subminarea principiilor de bună administrare, echitate și justiție socială, prin generalizarea fenomenului corupției și, nu în ultimul rând, prin erodarea încrederii cetățenilor în factorii de decizie din sfera administrației publice. Totodată, impactul negativ al activității infracționale a aleșilor vizează și sectorul socio

economic, generând astfel neîncrederea investitorilor în buna credință și capacitatea autorităților publice de a asigura un climat social și economic stabil, integru și eficient.

Răspunderea penală a aleșilor locali. Aleșii locali sunt persoane învestite de lege cu prerogative de putere publică, activitatea acestora desfășurându-se cu respectarea limitelor instituite de lege, a căror încălcare duce la exces de putere, fiind create astfel premisele angajării răspunderii penale. În doctrina juridică, există studii care tratează cauzele infraționalității în rândul aleșilor locali, în special al celor cu funcții de execuție, precum primarii, și care vizează, cu precădere, conceptul de corupție, concept amplu analizat în doctrină [88, p. 41-54], [261, p. 38].

În acord cu dispozițiile Constituției României „autoritățile administrației publice prin care se realizează autonomia locală în comune și orașe sunt consiliile locale alese și primarii aleși, în condițiile legii” [77]. La nivelul unităților administrativ - teritoriale, regăsim din punct de vedere al structurii, un organ colegial, reprezentat de consiliul local, cu rol deliberativ și un organ unipersonal, reprezentat de primar, cu rol executiv. Instituțiile primarului, președintelui consiliului județean, a viceprimarului și a vicepreședintelui consiliului județean sunt instituții fundamentale care și-au pus amprenta pe administrația publică românească, iar persoanele care ocupă aceste funcții își asumă, din momentul primirii mandatului, o mare responsabilitate, atât față de cetățeni, cât și față de statul pe care îl reprezintă.

Răspunderea penală a primarului. Primarul reprezintă autoritatea executivă prin intermediul căreia se realizează autonomia locală, aleasă pe baza scrutinului uninominal de către cetățenii cu drept de vot, bucurându-se astfel de legitimitate ridicată la nivelul unității administrativ-teritoriale, dar și de numeroase prerogative menite să asigure realizarea obiectivelor mandatului, respectiv satisfacerea intereselor cetățenilor la nivel local.

Din perspectiva dispozițiilor legii fundamentale conform căreia „administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile descentralizării, autonomiei locale și deconcentrării serviciilor publice” [77], primarul reprezintă o autoritate administrativă autonomă legal învestită cu o competență necesară rezolvării treburilor publice din unitățile administrativ-teritoriale [230, p.135]. Primarul, deși se bucură de o paletă largă de atribuții, puse la dispoziție de legiuitor în vederea realizării obiectivelor mandatului și care relevă importanța acestei funcții în administrația publică locală, reprezintă doar o componentă a structurii dualiste de conducere a unității administrativ-teritoriale [236, p. 42]. Legiuitorul instituie, pe cale de consecință, un organ deliberativ de conducere, respectiv consiliul local, în vederea configurării mecanismului de luare a deciziilor la nivel deliberativ-executiv, cu rol esențial pentru funcționarea eficientă a comunității locale. Primarul, în calitate de șef al administrației publice locale, în acord cu dispozițiile constituționale și, totodată, cu dispozițiile legilor speciale din sfera administrației publice are în subordine un aparat de specialitate structurat pe compartimente, ordonate pe

domenii de activitate, conform specificului și interesului local și în cadrul cărora își desfășoară activitatea atât funcționari publici, de conducere sau de execuție, cu atribuții de putere publică, cât și personal contractual pentru realizarea sarcinilor administrativ-gospodărești.

Din perspectiva legislației administrative, aparatul de specialitate al primarului are o denumire specifică - instituția primăriei [156], instituție la nivelul căreia, primarul este organul de conducere, acționând ca un veritabil angajator, având toate drepturile și obligațiile corelative decurgând dintr-o astfel de funcție [134]. Raportat la dispozițiile art. 1 lit. e) din Legea dialogului social, conform căreia prin angajator se înțelege „persoana fizică sau juridică ce poate, potrivit legii, să angajeze forța de muncă pe bază de contract individual de muncă ori raport de serviciu” [134], putem concluziona în sensul că unitățile administrativ-teritoriale, persoane juridice de drept public, prin primar, pot încadra funcționari publici și angaja salariați. Din această perspectivă, primarul are sarcina de a respecta dispozițiile legislației muncii, de a asigura eficiența și corecta gestiune a resursei umane dar și atributul de a supraveghea ca activitatea din cadrul autorității administrației publice să se desfășoare conform dispozițiilor legale, motiv pentru care are obligația de a sesiza organele penale competente cu privire la orice faptă săvârșită de către funcționarii publici sau de către salariații aflați în subordinea sa, în legătura cu serviciul public local și care întrunește elementele constitutive ale unei infracțiuni. Codul penal incriminează prin dispozițiile art. 267 infracțiunea de omisiune a sesizării astfel „funcționarul public care, luând cunoștință de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală în legătură cu serviciul în cadrul căruia își îndeplinește sarcinile, omite sesizarea de îndată a organelor de urmărire penală se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă.” Conform aliniatului (2) al aceluiași articol „când fapta este săvârșită din culpă, pedeapsa este închisoarea de la 3 luni la un an sau amendă” [69].

Activitatea infracțională a primarului, în calitate de conducător al instituției primăriei, se poate materializa sub mai multe forme: prin nerespectarea regimului incompatibilităților sau a conflictelor de interese în exercitarea mandatului, prin încălcarea regulilor disciplinei fiscale, prin încălcarea drepturilor angajaților urmarea nerespectării hotărârilor judecătorești definitive, prin îngrădirea drepturilor sindicale sau a dreptului la grevă, ori prin neluarea măsurilor necesare pentru garantarea sănătății și securității muncii a funcționarilor publici sau a angajaților, aceste fapte urmând să fie analizate raportat la modul în care sunt incriminate în alte ramuri de drept, dar și de specificul lor, în ipoteza în care sunt săvârșite de către primarul angajator, în calitate de subiect activ al infracțiunii [236, p. 48].

Astfel, Codul penal sancționează, prin raportare la legislația muncii, fapta angajatorului de a nu pune în executare hotărârile judecătorești definitive privind plata salariilor și reintegrarea în muncă a salariaților sau de a nu permite organelor competente să își îndeplinească atribuțiile legale de control [69], [143]. Conform dispozițiilor art. 287 alin. 1 lit (d) și (e) Cod penal care incriminează nerespectarea hotărârilor judecătorești, constituie infracțiuni următoarele fapte: neexecutarea hotărârii judecătorești prin

care s-a dispus reintegrarea în muncă a unui salariat și neexecutarea hotărârii judecătorești privind plata salariilor în termen de 15 zile de la data cererii de executare adresate angajatorului de către partea interesată. Primarul, în calitate de conducător al instituției primăriei, calitate în care acesta emite dispoziții de numire a funcționarilor publici, respectiv semnează contractele individuale de muncă ale salariaților din aparatul de specialitate, este subiect activ al infracțiunii reglementate prin dispozițiile art. 287 alin. 1 lit (d) și (e) Cod penal, în ipoteza refuzului de a îndeplini o astfel de obligație, respectiv de punere în executare a hotărârii judecătorești prin care s-a dispus reintegrarea în muncă a unui salariat, respectiv a hotărârii judecătorești privind plata salariilor în termen de 15 zile de la data cererii de executare adresate angajatorului de către partea interesată [69].

În materia relațiilor de muncă, în vederea ocrotirii relațiilor sociale referitoare la buna desfășurare a raporturilor individuale și colective de muncă, este relevantă și infracțiunea incriminată prin dispozițiile art. 264 alin.(2) și (3) Codul Muncii conform căroră constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la o luna la un an sau cu amenda penală „fapta persoanei care, în mod repetat, stabilește pentru salariații încadrați în baza contractului individual de muncă salarii sub nivelul salariului minim brut pe țară prevăzut de lege” [64]. Cu aceeași pedeapsă se sancționează și infracțiunea constând în refuzul nejustificat al unei persoane de a prezenta organelor competente documentele legale, în scopul împiedicării verificărilor privitoare la aplicarea reglementarilor generale și speciale în domeniul relațiilor de muncă, securității și sănătății în muncă, în termen de cel mult 15 zile de la primirea celei de-a doua solicitări, dar și infracțiunea constând în împiedicarea sub orice formă a organelor competente de a intra, în condițiile prevăzute de lege, în sedii, incinte, spații, terenuri sau mijloace de transport pe care angajatorul le folosește în realizarea activității lui profesionale, pentru a efectua verificări privitoare la aplicarea reglementărilor generale și speciale în domeniul relațiilor de muncă, securității și sănătății în muncă [64].

Primarul, raportat la calitatea de conducător al instituției publice, este subiect activ al acestor infracțiuni, întrucât modalitatea de organizare a activității în instituția primăriei intră în sfera lui de competență, asigurând, prin intermediul șefilor compartimentelor de specialitate din cadrul aparatului propriu de lucru, cadrul optim realizării controlului, permițând astfel inspectorilor de muncă accesul în instituție, sau la documentele sau actele juridice care fac obiectul controlului.

Activitatea de control a organelor competente din cadrul Inspecției Muncii vizează și modul în care este respectată legislația referitoare la securitatea și sănătatea în muncă la nivelul autorității publice, inspectorii de muncă fiind obligați să înștiințeze organele competente în ipoteza în care constată încălcări ale legislației referitoare la securitatea și sănătatea în muncă și care întrunesc elementele constitutive ale unei infracțiuni. Conform dispozițiilor art. 349 aliniat (1) Cod penal „neluarea vreuneia dintre măsurile legale de securitate și sănătate în muncă de către persoana care avea îndatorirea de a lua aceste măsuri,

dacă se creează un pericol iminent de producere a unui accident de muncă sau de îmbolnăvire profesională, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă”, iar conform aliniatului (2) „fapta prevăzută în alin. (1) săvârșită din culpă se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă” [69]. Asigurarea securității și sănătății în materia relațiilor de muncă revine angajatorului, respectiv primarului unității administrativ-teritoriale, acesta având astfel calitatea de subiect activ al infracțiunii incriminate prin dispozițiile art. 349 Cod penal.

Protecția salariaților și a funcționarilor publici implică și garantarea drepturilor sindicale, în special a dreptului la grevă, drept consacrat prin dispozițiilor art. 43 alin. (1) din Constituția României [77], ale art. 233 Codul Muncii [64], ale art. 181 din Legea nr. 62/2011 a dialogului social [134], dar și prin dispozițiile art. 30 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul Funcționarilor publici [154]. Garantarea drepturilor sindicale se realizează atât prin reglementarea unor măsuri active de ocrotire dar și prin incriminarea faptelor care tind la împiedicarea sau limitarea exercitării acestor drepturi. Astfel, conform dispozițiilor art. 218 alin. (1) din Legea nr. 62/2011 a dialogului social „constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 2 ani sau cu amendă de la 20.000 lei la 50.000 lei fapta persoanei care, prin amenințări ori prin violențe, împiedică ori obligă un angajat sau un grup de angajați să participe la grevă ori să muncească în timpul grevei”, iar potrivit alin. 2 al aceluiași articol „condiționarea sau constrângerea, în orice mod, având ca scop limitarea exercitării atribuțiilor funcției membrilor aleși în organele de conducere ale organizațiilor sindicale constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă” [134]. Legiuitorul, incriminând aceste infracțiuni, tinde la realizarea intereselor profesionale, economice sau sociale ale tuturor persoanelor care, în calitate de angajați, sunt părți în raporturile juridice de muncă și, totodată, pentru asigurarea echilibrului de forțe între partenerii dialogului social. Partenerii dialogului social sunt, la nivelul instituției primăriei, funcționarii publicii, respectiv salariații reprezentați prin sindicate și unitatea administrativ-teritorială, reprezentată prin primar, căruia îi revind toate drepturile și obligațiile consacrate de lege, în calitate de parte a raportului de dialog social. Primarul, în calitate de șef al aparatului de specialitate, poate fi subiect activ al infracțiunilor incriminate prin dispozițiile Legii nr. 62/2011 a dialogului social, având puterea de a limita respectivele drepturi instituite prin legislația muncii, în condițiile instituite prin norma de incriminare [134].

Legea nr. 215/2001 a administrației publice locale reglementează două dintre principalele funcții ale primarului, respectiv funcția de ordonator principal de credite al bugetului local și funcția de administrator al patrimoniului colectivității locale, în virtutea cărora primarul îi incumbă obligația de a respecta, dar și de a asigura respectarea disciplinei fiscale în vigoare la nivelul unității administrativ-teritoriale pe care o conduce, luând măsuri pentru combaterea fenomenului infracțional în materie financiar-fiscală dar și asigurarea evidențierii, inventarierii și controlului serviciilor publice și a patrimoniului privat și public al unității administrativ-teritoriale, conform dispozițiilor legale [156].

Îndeplinirea atribuțiilor legale de către primar, raportat și la calitatea sa de autoritate autonomă a administrației publice locale, nesubordonată ierarhic, sunt garantate de incriminările consacrate prin dispozițiile Codului penal [69], dar și prin dispozițiile legilor speciale, precum dispozițiile Legii nr. 273/2006 privind finanțele publice locale [163], dispozițiile Legii nr. 94/1992 privind organizarea și funcționarea Curții de Conturi a României [140], autoritate publică autonomă, organizată sub tutela Parlamentului României, care are atribuții relativ la modul de formare, de administrare și de întebuițare a resurselor financiare și materiale ale statului și ale sectorului public, inclusiv ale unităților administrativ-teritoriale.

Activitatea de control a Curții de Conturi urmărește constatarea abaterilor de la legalitate și regularitate, care au generat producerea de prejudicii unității administrativ-teritoriale, dar și luarea măsurilor în vederea recuperării prejudiciilor cauzate, acest ultim aspect văzându-l pe conducătorul instituției publice, căruia îi incumbă obligația de a lua măsurile legale necesare pentru restabilirea legalității și acoperirii prejudiciilor cauzate statului, în caz contrar, angajându-se răspunderea penală a acestuia. Astfel, conform dispozițiilor art. 64 alin. (1) din Legea 94/1992 privind organizarea și funcționarea Curții de Conturi a României „nerecuperarea prejudiciilor, ca urmare a nedispunerii și a neurmăririi de conducerea entității a măsurilor transmise de Curtea de Conturi, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă. Dacă fapta prevăzută la alin. (1) a fost săvârșită din culpă, pedeapsa este amenda” [140]. Subiectul activ al acestei infracțiuni, a cărei incriminare tinde la apărarea relațiilor sociale privind corecta gestiune și administrare a finanțelor publice locale dar și a patrimoniului unității administrativ-teritoriale, este unul calificat, respectiv primarul unității administrativ-teritoriale, organ executiv de conducere al acesteia, ori de câte ori acesta nu a dispus și nu a urmărit realizarea tuturor măsurilor legale dispuse de către organul de control, acțiuni care pot fi săvârșite cu intenție sau din culpă.

Infracțiunile contra patrimoniului și de serviciu consacrate în Codul penal precum gestiunea frauduloasă incriminată prin dispozițiile art. 242 Cod penal, delapidarea incriminată prin dispozițiile art. 295 Cod penal și deturnarea de fonduri incriminată prin dispozițiile art. 307 Cod penal au implicații directe relativ la modul de administrare a fondurilor publice și de gestiune a patrimoniului unităților administrativ-teritoriale, conținutul acestor infracțiuni putând fi adaptat specificului relațiilor sociale privind patrimoniul și bugetul autorităților publice locale [69]. Subiectul activ al acestor infracțiuni este unul calificat în persoana primarului căruia îi incumbă, la nivelul structurii executive a unității administrativ-teritoriale atribuții privind administrarea patrimoniului și atribuții privind bugetul local și serviciile publice asigurate cetățenilor concretizate în întocmirea bugetului local, a contului de încheiere a exercițiului bugetar, administrarea serviciilor publice, contractarea de împrumuturi, încheierea de

contracte administrative, în vederea valorificării bunurilor aparținând domeniului public sau privat al statului, prin concesionarea, închirierea sau vânzarea acestora.

Totodată, Legea nr. 273/2006 privind finanțele publice locale incriminează prin dispozițiile sale o altă infracțiune contra patrimoniului care vizează direct bugetul local. Astfel, potrivit dispozițiilor art 77 din legea specială sus menționată, constituie infracțiuni următoarele fapte: angajarea, ordonanțarea și efectuarea de plăți peste limitele maxime ale sumelor aprobate la partea de cheltuieli, prin bugetele prevăzute de lege (bugetele locale ale comunelor, orașelor, municipiilor, sectoarelor municipiului București, județelor și municipiului București; bugetele instituțiilor publice finanțate integral sau parțial din bugetele locale, după caz; bugetele instituțiilor publice finanțate integral din venituri proprii; bugetele împrumuturilor externe și interne, pentru care rambursarea, plata dobânzilor, comisioanelor, spezelor și a altor costuri se asigură din bugetele locale și care provin din: împrumuturi externe contractate de stat și subîmprumutate autorităților administrației publice locale și/sau agenților economici și serviciilor publice din subordinea acestora; împrumuturi contractate de autoritățile administrației publice locale și garantate de stat; împrumuturi externe și/sau interne contractate sau garantate de autoritățile administrației publice locale; bugetul fondurilor externe nerambursabile); angajarea cheltuielilor din bugetele prevăzute de lege peste limita creditelor bugetare aprobate; exercitarea oricăror atribuții cu implicații financiare pe toată perioada gestionării situației de insolvență, conform prevederilor art. 75 alin. (11)-(13), de către ordonatorul principal de credite sau de către autoritatea deliberativă a unității administrativ-teritoriale aflate în procedură de insolvență [163]. Subiectul activ al acestor infracțiuni este unul calificat în persoana ordonatorului de credite a bugetelor prevăzute de art. 1 alin. (2) din legea specială, respectiv a bugetelor comunelor, orașelor sau municipiilor, calitate pe care o deține primarul sau a bugetelor județene, caz în care această calitate o deține președintele consiliului județean.

Ocrotirea patrimoniului unităților administrativ-teritoriale reclamă și corecta înregistrare și evidențiere a bunurilor, obiect al proprietății publice și private, dar și a drepturilor și obligațiilor cu valoare patrimonială, obiectiv realizat printr-o activitate specializată denumită contabilitate publică, activitate care, conform dispozițiilor legii contabilității, implică evaluarea, măsurarea, gestiunea și controlul activelor, datoriilor și capitalurilor proprii [138]. În ceea ce privește răspunderea pentru organizarea și conducerea contabilității, aceasta incumbă primarului care are obligația de a lua toate măsurile în vederea organizării unui compartiment financiar-contabil, la nivelul unității administrativ-teritoriale, capabil să asigure serviciul contabil.

Actualmente, relațiile sociale privind corecta desfășurare a activităților privind întocmirea și păstrarea documentelor contabile, sunt ocrotite prin Codul penal care incriminează prin dispozițiile art. 321 infracțiunea de fals intelectual în capitolul destinat infracțiunilor de fals în înscrisuri. Infracțiunea de fals intelectual se particularizează atât din perspectiva obiectului, dar și din perspectiva subiectului

activ sau pasiv. Subiectul activ al infracțiunii de fals intelectual este unul calificat prin calitatea de funcționar public pe care o deține persoana care are ca atribuții de serviciu și ținerea corectă a evidenței contabile. În cadrul instituției primăriei pot avea calitatea de subiect activ, funcționarii publici cu atribuții de conducere, conducători ai compartimentelor de specialitate din cadrul primăriei, respectiv directorul economic sau contabilul-șef, ca autori unici. Totodată, aceștia pot săvârși fapta de fals intelectual, în coautorat cu funcționarii publici din subordine care au participat la săvârșirea faptei, în mod nemijlocit. Primarul nu poate avea calitatea de *autor* al acestei infracțiuni, întrucât realizarea activității contabile reclamă o pregătire de specialitate, condiție îndeplinită doar de către funcționarii publici din cadrul compartimentului de specialitate, dar poate participa la săvârșirea infracțiunii doar în calitate de instigator sau complice, conform dispozițiilor Codului penal [69].

Totodată, în vederea prevenirii conflictelor de interese în exercitarea demnităților sau a funcțiilor publice, dar și în vederea consolidării încrederii cetățenilor în autoritatea statului, au fost adoptate o serie de reglementări adaptate la specificul relațiilor sociale privind prestigiul demnității și funcției publice, particularizate pe categorii de persoane ce ocupă demnități și funcții publice, fiind vizați și aleșii locali. Prin trimitere la calitatea de primar, viceprimar, președinte sau vicepreședinte de consiliu județean, consilier local sau județean, au fost stipulate dispoziții menite să reglementeze regimul conflictelor de interese în actele normative din materia administrației publice, în acest sens fiind dispozițiile art. 46 din Legea nr. 215/2001 a administrației publice locale [156] și dispozițiile art.74-83 din Legea 393/2004 privind Statutul aleșilor locali [167]. Totodată, Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției [150] a avut un real impact în ceea ce privește consolidarea cadrului legislativ privind preîntâmpinarea conflictelor de interese în exercitarea demnităților și funcțiilor publice, întregul proces legislativ culminând cu adoptarea Legii nr.144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Integritate, autoritate administrativă autonomă, cu personalitate juridică, aflată sub coordonarea și supravegherea Parlamentului României, având ca principal obiectiv inspectarea modului în care sunt respectate dispozițiile legale privind regimul incompatibilităților și a conflictelor de interese [148].

Din perspectiva răspunderii penale, în legislația actuală, este reglementată infracțiunea de conflict de interese prin dispozițiile art. 301 Cod penal conform căroră „fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, a îndeplinit un act ori a participat la luarea unei decizii prin care s-a obținut, direct sau indirect, un folos patrimonial, pentru sine, pentru soțul său, pentru o rudă ori pentru un afin până la gradul II inclusiv sau pentru o altă persoană cu care s-a aflat în raporturi comerciale ori de muncă în ultimii 5 ani sau din partea căreia a beneficiat ori beneficiază de foloase de orice natură, se pedepsește cu închisoarea de la unu la 5 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție

publică [69]. Subiectul activ al infracțiunii este unul calificat, funcționarul public, care poate fi analizat sub două aspecte: funcționarul public de conducere sau de execuție în accepțiunea Statutului funcționarilor publici sau alesul local. Primarul, poate savârși infracțiunea în calitate de autor, în ipoteza îndeplinirii unui act corespunzător calității sale de organ unipersonal de conducere precum emiterea unei dispoziții, semnarea unui contract administrativ de închiriere, concesiune, prestări servicii, în numele unității administrativ-teritoriale cu aprobarea consiliului local, realizând direct sau indirect un folos patrimonial pentru sine, pentru soțul său, pentru o rudă ori pentru un afin până la gradul II inclusiv sau pentru o altă persoană cu care s-a aflat în raporturi comerciale ori de muncă în ultimii 5 ani sau din partea căreia a beneficiat ori beneficiază de foloase de orice natură. În ceea ce privește ipoteza participării la luarea unei decizii, aceasta este proprie structurilor colegiale, consilii locale sau județene, comisii de concurs sau de licitații, etc, fiind improprie calității de organ executiv și, implicit, calității de primar.

Legea reglementează, totodată, în sarcina aleșilor locali obligația declarării averii și obligația de a-și face publice interesele personale printr-o declarație pe proprie răspundere, în condițiile Statutului aleșilor locali, în vederea ocrotirii mandatului dar și în vederea consolidării prestigiului funcției publice. În accepțiunea dispozițiilor art. 74-80 din Legea privind Statutul aleșilor locali privind registrul de interese conform căroră „alesii locali sunt obligați să își facă publice interesele personale printr-o declarație pe propria răspundere, depusă în dublu exemplar la secretarul comunei, orașului, municipiului, sectorului municipiului București, respectiv la secretarul general al județului sau al municipiului București, după caz” [167]. Din perspectiva răspunderii penale, conform dispozițiilor art. 325 Cod penal „fapta de a introduce, modifica sau șterge, fără drept, date informatice ori de a restricționa, fără drept, accesul la aceste date, rezultând date necorespunzătoare adevărului, în scopul de a fi utilizate în vederea producerii unei consecințe juridice, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoarea de la unu la 5 ani [69]. Subiectul activ este unul calificat în persoana alesului local, respectiv primarul, viceprimarul, consilierul local, vicepreședintele de consiliu județean, președintele de consiliu județean, consilierul județean. Infracțiunea se consumă în momentul înregistrării declarației de interese care nu corespunde adevărului în registrul de interese păstrat de autoritatea publică competentă.

În acord cu dispozițiile Legii administrației publice locale primarul are și calitatea de reprezentant al statului în teritoriu, în unitatea administrativ-teritorială, în temeiul căreia îi incumbă obligația de a asigura respectarea dispozițiilor Constituției, a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, dar și obligația de a pune în aplicare actele normative adoptate de autoritățile publice centrale [15]. Totodată, primarul acționează la nivelul unității administrativ-teritoriale, în calitate de reprezentant al statului și în ceea ce privește exercitarea atribuțiilor de ofițer de stare civilă, luarea măsurilor de protecție civilă, organizarea și desfășurarea alegerilor sau îndeplinirea sarcinilor ce îi incumbă în temeiul dispozițiilor legale relative la recensământ. Statul, cu respectarea principiului subsidiarității și autonomiei

locale, pune la dispoziția primarului, prin intermediul structurilor sale deconcentrate, doar acele pârghii absolut necesare realizării acestor obiective, limitând orice exces de putere al primarului care ar pune în pericol realizarea democrației locale [236, p. 69].

Legea penală ocrotește valorile care caracterizează comunitatea, respectiv drepturile fundamentale ale cetățenilor, încrederea, solidaritatea și buna înțelegere între cetățeni, respectul față de autoritatea publică, locală sau centrală, ordinea și siguranța publică, incriminând faptele prin care se lezează aceste valori. Codul penal incriminează prin dispozițiile art 369 infracțiunea de incitare la ură sau discriminare care constă în „incitarea publicului, prin orice mijloace, la ură sau discriminare împotriva unei categorii de persoane se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă” [69]. Infracțiunea de incitare la ură sau discriminare se particularizează și din perspectiva subiectului, putând fi subiect activ al infracțiunii orice persoană, inclusiv o persoană care ocupă o funcție publică, în acest din urmă caz, cauzându-se un prejudiciu imens de imagine colectivității locale, respectiv naționale.

În scopul combaterii faptelor de natură să aducă atingere relațiilor de conviețuire socială, Codul penal incriminează, prin dispozițiile art. 368 și infracțiunea de instigare publică care constă în „fapta de a îndemna publicul, verbal, în scris sau prin orice alte mijloace, să săvârșească infracțiuni se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă, fără a se putea depăși pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea la săvârșirea căreia s-a instigat” [69]. Primarul poate avea calitatea de subiect activ calificat în forma agravantă a infracțiunii, reglementată în alin. 2 conform căruia „dacă fapta prevăzută în alin. (1) este comisă de un funcționar public, pedeapsa este închisoarea de la 1 la 5 ani și interzicerea exercitării unor drepturi, fără a se putea depăși pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea la săvârșirea căreia s-a instigat”, raportat la împrejurarea că acesta îndeplinește o funcție ce implică exercițiul autorității [69].

Legea penală, prin dispozițiile at. 381, incriminează și sancționează cu pedeapsa închisorii de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă infracțiunea de împiedicare a exercitării libertății religioase care constă în „împiedicarea sau tulburarea liberei exercitări a ritualului unui cult religios, care este organizat și funcționează potrivit legii”. Conform dispozițiilor alin. (2) „obligarea unei persoane, prin constrângere, să participe la serviciile religioase ale unui cult ori să îndeplinească un act religios legat de exercitarea unui cult se pedepsește cu închisoare de la unu la ani sau cu amendă”[69]. Primarul poate avea calitatea de subiect activ al infracțiunii doar în modalitatea reglementată în dispozițiile alin. (1) întrucât doar în această ipoteză poate acționa în exercițiul funcției, nu și în modalitatea prevăzută de alin. (2) [69].

Codul penal incriminează distinct infracțiunile electorale în Titlul IX prin dispozițiile art. 385-393, în vederea ocrotirii relațiilor sociale privind corecta organizare și desfășurare a procesului electoral, indiferent dacă vorbim despre alegerile locale sau naționale, ori despre referendumul local sau național, primarul având atribuții privind organizarea și desfășurarea procesului electoral [69]. Primarul poate avea calitatea de subiect activ al acestor infracțiuni pornind de la premisa că aleșii locali pot fi direct implicați

în procesul electoral, în calitate de candidați pentru ocuparea unei funcții de primar, consilier local sau județean, sau indirect, în calitate de susținători ai altor candidați la astfel de funcții publice, calități care-i pot determina pe aleșii locali să abuzeze de funcția deținută pentru a influența rezultatul alegerilor. Primarul având atribuții privind organizarea și desfășurarea procesului electoral există posibilitatea ca acesta să aibă un interes personal, politic, economic sau de orice altă natură ca un anumit candidat fie la alegerile prezidențiale, fie la alegerile pentru Senat sau Camera Deputaților sau pentru funcțiile locale să obțină demnitatea dorită. Primarul poate avea calitatea de subiect activ al infracțiunii reglementate prin dispozițiile art. 391 alin. (1) și (2), art. 385 alin. (1), art. 386 alin. (1) [69].

Primarul, în calitate de autoritate administrativă autonomă executivă, prerogativă deținută în numele colectivității care l-a ales în vederea realizării autonomiei locale, are o serie de atribuții care trebuie să fie exercitate în mod legal, cu respectarea competenței teritoriale și materiale a autorității administrației publice. Depășirea sferei atribuțiilor instituite prin lege sau stabilite de consiliul local prin hotărârile sale, atrage angajarea răspunderii juridice a primarului, implicit a răspunderii penale, cu consecința suspendării sau încetării mandatului, în condițiile aplicării pedepselor legale. Codul penal incriminează infracțiunile de serviciu, obiect al studiului nostru prin dispozițiile art. 297 privind abuzul în serviciu și prin dispozițiile art. 298 privind neglijența în serviciu, infracțiuni care au ca obiect juridic principal relațiile sociale privind corecta îndeplinire a atribuțiilor de serviciu, atribuții incompatibile cu acele fapte de natură să aducă atingere intereselor și drepturilor persoanelor sau intereselor publice [69].

Infracțiunea de abuz în serviciu, incriminată prin dispozițiile art. 297 Cod penal constă în „fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, nu îndeplinește un act sau îl îndeplinește în mod defectuos și prin aceasta cauzează o pagubă ori o vătămare a drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică” [69]. Cu aceeași pedeapsă se sancționează și fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, îngreuează exercitarea unui drept al unei persoane ori creează pentru aceasta o situație de inferioritate pe temei de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, apartenență politică, avere, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA [69]. Subiectul activ al infracțiunii este unul calificat raportat la calitatea cerută de lege, aceea de funcționar public în accepțiunea art. 175 Cod penal, calitate pe care o deține și primarul unei unități administrativ-teritoriale, respectiv comună, oraș sau municipiu [90].

Infracțiunea de neglijența în serviciu, incriminată prin dispozițiile art. 298 Cod penal constă în „încălcarea din culpă de către un funcționar public a unei îndatoriri de serviciu, prin neîndeplinirea acesteia sau prin îndeplinirea ei defectuoasă, dacă prin aceasta se cauzează o pagubă ori o vătămare a drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice, se pedepsește

cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă” [69]. Legiuitorul incriminează astfel și faptele de încălcare din culpă a atribuțiilor de serviciu de către un funcționar public, prin neîndeplinirea sau îndeplinirea lor defectuoasă, dacă se cauzează o pagubă sau o vătămare drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice sau juridice. Primarul poate avea calitatea de subiect activ al infracțiunii de neglijență în serviciu.

Legiuitorul român a fost preocupat de combaterea fenomenului corupției în sfera administrației publice locale sau centrale încă din momentul adoptării primului Cod penal al României, în anul 1865, fiind incriminate infracțiunile de luare de mită și trafic de influență. Actualmente, prevederile Codului penal privind infracțiunile de corupție incriminate prin dispozițiile art. 289 - art. 292, respectiv luarea de mită, darea de mită, traficul de influență și cumpărarea de influență, sunt completate cu prevederile Legii nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, care consacră prin dispozițiile art. 10-13 infracțiunile asimilate infracțiunilor de corupție [137]. Totodată, raportat la calitatea României de membră a Uniunii Europene, Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție reglementează distinct prin dispozițiile art. 18¹-18⁵ o altă categorie de infracțiuni prin care se tinde la ocrotirea relațiilor sociale privind interesele financiare ale Uniunii Europene [137].

În sfera administrației publice, infracțiunile de luare de mită și trafic de influență au o incidență crescută în rândul aleșilor locali cu funcții de execuție, importanța acestor incriminări decurgând nu doar din frecvența lor dar și din importanța valorile pe care le ocrotesc, respectiv cele care vizează corecta exercitare a atribuțiilor de serviciu [236, p.79]. În ceea ce privește regimul sancționator, legea penală reglementează pedeapsa închisorii de la 3 la 10 ani pentru infracțiunea de luare de mită și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică și pedeapsa închisorii de la 2 la 7 ani pentru infracțiunea de trafic de influență. Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție prevede în ipoteza în care infracțiunile de luare de mită și trafic de influență au fost săvârșite de o persoană care exercită o funcție de demnitate publică, precum aleșii cu atribuții executive în cadrul unității administrativ-teritoriale, o agravare a pedepselor prin majorarea limitelor speciale cu o treime [137]. Infracțiunile asimilate infracțiunilor de corupție incriminate prin dispozițiile Legii nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, vizează modul de exercitare a mandatului de către primar sau președintele consiliului județean.

Răspunderea penală a consilierului local și consilierului județean. La nivelul unităților administrativ- teritoriale funcționează organe colegiale denumite consilii locale, comunale, orașenești și municipale precum și consilii județene, ca structuri deliberative care asigură conducerea colectivității locale sau județene alături de primar sau președintele consiliului județean. Consilierii locali și cei județeni au statut de aleși locali, dar, din perspectivă juridică, aceștia nu sunt organe administrative de sine

stătătoare, cu competențe proprii, în virtutea cărora să emită acte de autoritate. Voințele membrilor organelor colegiale, prin manifestarea votului, tind la conturarea unei voințe unice, cea a organului deliberativ, aceasta fiind singura voință menită să exprime intenția acestuia și să producă consecințe juridice. Totodată, consilierii locali și cei județeni își pot exercita mandatul și în afara acelor prerogative care vizează analizarea, dezbateră și adoptarea unor hotărâri, în cadrul consiliilor locale sau județene, având astfel posibilitatea exercitării atribuțiilor în relație directă cu cetățenii colectivității locale, cu alte unități administrativ-teritoriale sau cu autoritățile centrale.

Conform dispozițiilor art 56 alin. (1) din Statutul aleșilor locali, consilierii răspund în nume propriu pentru activitatea desfășurată în exercitarea mandatului dar și solidar, pentru activitatea consiliului al cărui membru este și pentru hotărârile pe care acesta le-a votat [167].

Raportat la activitatea desfășurată în cadrul consiliului și în legătură cu acesta putem identifica o sferă largă de infracțiuni având ca numitor comun manipularea exercițiului votului, menite să lezeze fundamentele colectivității locale. Infracțiunile pe care le pot săvârși consilierii locali și județeni, raportat la poziția acestora în cadrul organelor deliberative, sunt într-o strânsă legătură cu limitele mandatului primit din partea cetățenilor unității administrativ-teritoriale, dar și cu modul de realizare a acestuia. Întrucât activitatea principală a consilierului local și județean este legată de organul deliberativ al cărui membru este, activitatea infracțională a acestuia se poate desfășura în legătură cu perioada prealabilă sau concomitentă desfășurării ședinței de consiliu sau ulterioară încheierii ședinței de consiliu, prin manipularea votului consilierului, votul fiind singura manifestare de voință a acestuia, aptă să se concretizeze într-un act producător de efecte juridice.

Voturile exprimate în cadrul ședințelor de consiliu nu se bucură de protecția imunității, întrucât rezultatul acestor manifestări de voință se concretizează, așa cum am precizat mai sus, într-un act administrativ cu rolul de a organiza executarea legii sau de a pune în executare legea. Consilierii locali sau județeni sunt, din această perspectivă, executanți ai legii, iar o eventuală încălcare a legii prin adoptarea unei hotărâri de consiliu, angajează răspunderea acestora. Influențarea votului consilierilor locali și județeni este o practică frecvent întâlnită în sfera unităților administrativ-teritoriale care lezează legitimitatea titularului mandatului, interesul local și încrederea cetățenilor în autoritate. Gradul de pericol social al acestor fapte rezidă din aceea că, de cele mai multe ori, exercitarea votului este condiționată de primirea sau de promisiunea unor sume de bani sau alte foloase, fiind întrunite toate elementele constitutive ale infracțiunii de luare de mită, incriminată prin dispozițiile art. 289 Cod penal [69]. Se poate reține și un concurs de infracțiuni între infracțiunea de luare de mită și infracțiunea de abuz în serviciu, în ipoteza în care consilierul refuză să voteze pentru adoptarea unui proiect de hotărâre, când legea îl obligă la acest lucru, în schimbul unor sume de bani sau a altor foloase, iar hotărârea nu este votată. Traficul de influență este o altă infracțiune de corupție, cu incidență ridicată în rândul consilierilor

locali și județeni, alături de infracțiunea de luare de mită, fiind facilitată de legăturile de ordin politic sau instituțional, ce se stabilesc la nivelul consiliului local sau județean și, totodată, influențată de relațiile de colegialitate ce se stabilesc între membrii organelor colegiale. Abuzul în serviciu este o altă infracțiune cu un grad înalt de incidență în rândul consilierilor locali și județeni, incriminată prin dispozițiile art. 297 Cod penal și care vizează modul în care aceștia își exercită atribuțiile în cadrul organelor deliberative ai căror membrii sunt. Putem vorbi de săvârșirea infracțiunii de abuz în serviciu atunci când aleșii locali se abțin de la vot sau votează împotriva adoptării unor hotărâri dacă îi obligă la votarea adoptării unei hotărâri fără a le recunoaște un drept de apreciere sau atunci când, aceștia își exercită, în mod liber, dreptul de vot și adoptă hotărâri care generează, prin efectelor lor, o pagubă sau o vătămare a drepturilor și intereselor legitime ale unor persoane fizice sau juridice [69].

Activitatea infracțională a consilierilor locali și județeni se poate realiza, totodată, în strânsă legătură cu exercitarea mandatului, dar în afara procedurilor privind exercițiul votului. În acord cu dispozițiile art. 74-83 din Statutul aleșilor locali [167] aceștia au obligația de a-și face publice interesele personale printr-o declarație pe proprie răspundere, depusă în dublu exemplar la secretarul comunei, orașului, municipiului, sectorului municipiului București, respectiv la secretarul general al județului sau al municipiului București, după caz, în termen de 15 zile de la data declarării consiliului ca legal constituit. În acord cu dispozițiile statutare, aleșii locali răspund, în condițiile legii, administrativ, civil sau penal, după caz, pentru faptele săvârșite în exercitarea atribuțiilor ce le revin [167].

Totodată conform art. 1 pct. 30 din Legea 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice dispozițiile prezentei legi, privind declararea averii și a intereselor se aplica și aleșilor locali, care au obligația declarării averii și a intereselor [151]. Nerespectarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese atrage angajarea răspunderii penală a consilierilor locali sau județeni pentru săvârșirea infracțiunii de conflict de interese incriminată prin dispozițiile art. 301 Cod penal [69].

Conform dispozițiilor art. 44 din „Proiectele de hotărâri înscrise pe ordinea de zi a ședinței consiliului local nu pot fi dezbătute dacă nu sunt însoțite de raportul compartimentului de resort din cadrul aparatului de specialitate al primarului, care este elaborat în termen de 30 de zile de la înregistrarea proiectului, precum și de raportul comisiei de specialitate a consiliului...” iar potrivit art. 51 alin. (4) din Legea 215/2001 „, fiecare consilier local, precum și viceprimarul sunt obligați să prezinte un raport anual de activitate, care va fi făcut public prin grija secretarului”[156]. Raportat la aceste prevederi legale, fapta consilierilor locali sau județeni de a întocmi aceste rapoarte prin atestarea, în conținutul lor, a unor înmrejurări care nu corespund adevărului sau prin omisiunea, cu știință, de a insera anumite date sau împrejurări în măsura în care aceste rapoarte sunt făcute publice, fiind însușite de autoritatea publică angajează răspunderea pentru săvârșirea infracțiunii de fals intelectual instituită prin dispozițiile art. 321 Cod penal [69]. Răspunderea penală a consilierilor locali sau județeni se poate angaja și pentru săvârșirea

infracțiunii de fals în declarații sancționată prin dispozițiile art. 326 Cod penal în ipoteza în care aceștia semnează „prezent” în registrul de prezență deși nu au participat la ședințele de plen sau ale comisiilor de specialitate, în scopul încasării indemnizației, sau în ipoteza în care aceștia prezintă deconturi de cheltuieli fictive în scopul însușirii unor sume de bani cu ocazia deplasărilor în țară sau în străinătate în calitate de reprezentant al consiliului [69].

Totodată, activitatea infracțională a consilierilor locali și județeni se poate reflecta în domenii privind integritatea și eficiența îndeplinirii mandatului, cum ar fi obligația declarării averii și intereselor personale, de gradul de receptare a problemelor cetățenilor, de reprezentarea autorității publice locale din care face parte în relațiile cu terții, etc. Se poate reține și infracțiunea de purtare abuzivă incriminată prin dispozițiile art. 296 Cod penal atunci când consilierii locali și județeni, purtători de autoritate publică, adresează expresii jignitoare sau amenințări la adresa unor cetățeni, cu ocazia unor eventuale întâlniri cu alegătorii [69]. Conform dispozițiilor art. 46 din Legea nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali „consilierii locali și consilierii județeni sunt obligați să respecte Constituția și legile țării, precum și regulamentul de funcționare a consiliului, să se supună regulilor de curtoazie și disciplină și să nu folosească în cuvântul lor sau în relațiile cu cetățenii expresii injurioase, ofensatoare ori calomnioase” [167]. Consilierii locali și județeni pot răspunde din perspectivă penală și pentru săvârșirea infracțiunii de neglijență în serviciu incriminată prin dispozițiile art. 298 Cod penal în ipoteza în care aceștia nu aduc la îndeplinire, din culpă, obligațiile de serviciu, cauzând astfel o vătămare drepturilor și intereselor legitime ale alegătorilor. Totodată, angajarea răspunderii penale a consilierilor locali și județeni intervine și pentru săvârșirea unor fapte de natură să aducă atingere ordinii și liniștii publice, incriminate prin dispozițiile art. 368 alin. (2) Cod penal și art. 369 Cod penal [69].

Activitatea infracțională a consilierilor locali și județeni aduce o gravă atingere atât intereselor locale și județene, dar și intereselor naționale prin implicațiile de ordin economic-financiar, având astfel un impact negativ asupra economiei și imaginii țării noastre.

În *Republica Moldova* noțiunea de ales local este tratată sub două aspecte. Primul aspect vizează nominalizarea categoriilor de aleși locali, în acest sens fiind relevante dispozițiile art. 2 alin. (1) din Legea privind statutul al alesului local conform căreia „noțiunea de ales local vizează: consilierii consiliilor satești (comunale), orășenești (municipale), raionale și consiliului municipal Chișinău, deputații în Adunarea Populară a Găgăuziei, primarii și viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor” [176]. Al doilea aspect vizează trăsăturile caracteristice care permit identificarea alesului local ca subiect distinct în sfera autorităților publice locale, în acest context, fiind dispozițiile art. 3 din Legea privind statutul alesului local potrivit căreia „în unitatea administrativ-teritorială respectivă, alesul local este persoana oficială și reprezentantul autorității deliberative sau executive din administrația publică locală. În exercitarea mandatului, alesul local este în serviciul colectivității respective”. Ulterior adoptării Legii cu

privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, unele categorii de aleși locali precum primarii, viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor au obținut funcția de demnitate publică [155].

Analizând noțiunea de demnitar public, constatăm că, în acord cu legislația în vigoare: „demnitarii sunt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituției, al prezentei legi și al altor acte legislative. Funcția de demnitate publică este o funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct, în urma alegerilor, sau indirect, prin numire în condițiile legii” [155]. Autorul S.Tatarov afirmă că nu este clar de ce consilierul local, care, la fel ca și primarul, viceprimarul, președintele de raion, vicepreședintele de raion, are mandatul obținut direct și fiind persoană oficială în teritoriul unității administrativ-teritoriale, nu a fost inclus în anexa Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică. Pentru excluderea discrepanțelor din legislație, autorul propune completarea anexei cu poziția „consilier local” [255, p. 151].

Formele de răspundere juridică, la care poate fi tras alesul local (consilier, primar, viceprimar, președinte și vicepreședinte al raionului), conform doctrinei actuale, sunt următoarele: răspunderea administrativ-disciplinară, răspunderea administrativ-patrimonială, răspunderea contravențională și răspunderea penală, potrivit dispozițiilor Codului penal al Republicii Moldova [71].

În acord cu dispozițiile Legii privind administrația publică locală, nr. 436/2006 „fiecare consilier poartă răspundere juridică, conform legislației în vigoare, pentru propria activitate desfășurată în exercitarea mandatului” și „primarii și viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor, consilierii, secretarii și personalul primăriilor și aparatelor președinților raioanelor poartă răspundere juridică în conformitate cu legislația în vigoare pentru faptele ilegale comise în exercițiul funcțiunii” [171].

O formulare mai concretă a răspunderii juridice o regăsim în Legea Republicii Moldova cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică care dispune în sensul că demnitarul public în caz de încălcări comise în exercițiul mandatului este tras la răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală în condițiile legii” [155]. În doctrina juridică deja s-a consolidat opinia conform căreia formele răspunderii juridice ale aleșilor locali sunt: administrativ-disciplinară, administrativ-patrimonială, contravențională și penală [116, p. 215].

În cazul săvârșirii infracțiunii, consilierul local, primarul, viceprimarul, președintele și vicepreședintele raionului va fi tras la răspundere penală, conform Codului penal al Republicii Moldova [71]. Potrivit dispozițiilor Codului penal, consilierii locali, primarii (viceprimarii), președinții (vicepreședinții) raioanelor pot fi trași la răspundere penală pentru săvârșirea unui șir de infracțiuni, prevăzute într-un capitol separat, Capitolul XV intitulat „Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică”, din care fac parte: coruperea pasivă; coruperea activă; traficul de influență; abuzul de

putere sau abuzul de serviciu; excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu; neglijența în serviciu; falsul în acte publice [71].

Răspunderea aleșilor locali se poate angaja și în cazul neexecutării deciziei instanței de judecată, în acest sens fiind și dispozițiile art. 320 alin (2) din Codul Penal, conform cărora „neexecutarea intenționată sau eschivarea de la executare de către o persoană cu funcție de răspundere a hotărârii instanței de judecată, precum și împiedicarea executării ei, dacă aceste fapte au fost comise după aplicarea sancțiunii contravenționale, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 300 la 500 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani, în toate cazurile cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani” [71]. Se poate astfel observa că, răspunderea penală poate fi aplicată, în acest caz, numai după angajarea răspunderii contravenționale.

Răspunderea penală a aleșilor naționali. Răspunderea penală a membrilor Parlamentului. În România, anul 1989 marchează renașterea și totodată fundamentul consolidării parlamentarismului românesc. Parlamentul României și-a recâștigat rolul și locul pe deplin meritat în sistemul politico-administrativ al țării, fiindu-i recunoscute atât calitatea de organ reprezentativ suprem al poporului român, dar și prerogativa de unică autoritate legiuitoare a țării, aspecte care evidențiază importanța instituției în sfera autorităților publice românești dar și responsabilitatea membrilor săi, în condițiile în care aceștia dețin un mandat reprezentativ în serviciul tuturor cetățenilor României, fără nicio discriminare [77].

Conform art. 61 alin. (1) din Constituția României, Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării și potrivit dispozițiilor art. 69, în exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului [77].

Prestigiul funcției parlamentare reclamă o anumită conduită din partea parlamentarilor, senatorii și deputații membrii ai Parlamentului României, titulari ai unei înalte demnități publice, exercită în numele și în interesul poporului român suveranitatea națională [77].

Parlamentarii, conform dispozițiilor art. 62 alin. (1) din Constituția României dobândesc mandatul urmarea votului exprimat de corpul electoral național, în mod liber, secret, egal și direct, ceea ce confirmă statutul lor de aleși naționali. Mandatul cu care sunt învestiți aleșii naționali este unul de maximă generalitate, parlamentarii, în exercitarea suveranității naționale, în interesul poporului român, dispun, prin instrumentul legiferării, de o competență generală sub aspect material și teritorial, bucurându-se de prerogativa de a adopta acte normative cu putere de lege, hotărâri sau moțiuni, în toate domeniile de activitate de interes național, cu efecte pe întreg teritoriul țării [77].

În vederea valorificării prerogativelor recunoscute de lege, parlamentarii se supun doar Constituției României, legilor în vigoare dar și interesului general, având drept garanție instituția

imunității parlamentare, menită să îl protejeze de răspundere juridică pentru voturile și pentru opțiunile politice exprimate.

Scopul și conținutul imunității parlamentare sunt consacrate în legislație și analizate într-o manieră unitară în doctrina juridică. Constituția României reglementează prin dispozițiile art. 72 cu denumirea marginală „Imunitatea parlamentară”, regimul imunității parlamentare, stipulând în alin. (1) lipsa răspunderii juridice a parlamentarilor pentru voturile și opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului și consacrand în alin. (2) și (3) imunitatea de procedură a parlamentarilor, în ceea ce privește actele ce vizează reținerea, arestarea și percheziția [77].

Dispozițiile constituționale consacră astfel cele două forme ale imunității parlamentarilor: *iresponsabilitatea*, respectiv lipsa răspunderii juridice pentru opiniile politice și pentru votul exprimat în exercitarea mandatului și *inviolabilitatea* o veritabilă imunitate de procedură care împiedică sau, după caz, întârzie luarea unor măsuri procesuale precum reținerea, arestarea și percheziția în ipoteza declanșării urmăririi penale, în scopul protejării parlamentarilor împotriva unor măsuri sau acțiuni abuzive dispuse de către organele judiciare. În ceea ce privește *inviolabilitatea sau imunitatea de procedură*, trebuie precizat că această formă a imunității nu apără parlamentarii de răspunderea penală, dar le asigură o protecție cu caracter special, prin condiționarea realizării unor acte procesuale penale precum reținerea, arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu, percheziția corporală sau domiciliară de obținerea încuviințării Camerei din care aceștia fac parte, dar și de garanția oferită legislativului că parlamentarii vizați și-au exprimat punctul de vedere raportat la acuzațiile formulate [236, p. 211].

Inviolabilitatea nu reprezintă astfel un impediment pentru începerea urmăririi penale față de parlamentari, pentru realizarea actelor de procedură precum audierea parlamentarilor sau a altor persoane, confruntarea parlamentarului cu diferite persoane sau pentru trimiterea în judecată a parlamentarilor de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție pentru faptele penale care nu au legătură cu voturile sau opiniile politice exprimate.

Constituția României prin dispozițiile art. 72 alin. (2) conferă Parlamentului o putere discreționară, Camera sesizată având facultatea de a decide în sensul admiterii sau respingerii cererii privind reținerea, arestarea sau percheziția parlamentarului, plenul Camerei analizând dacă măsura solicitată este serioasă, întemeindu-se pe fapte dereterminate și dacă este loială, respectiv să nu fie determinată de motive politice. Camera, analizând cererea privind reținerea, arestarea sau percheziția parlamentarului, nu are posibilitatea de a se pronunța asupra calificării juridice sau asupra temeiniciei acuzării, întrucât ar leza astfel independența puterii judecătorești. Acordul Camerei este necesar pentru fiecare faptă pentru care parlamentarul este învinuit și trebuie să fie expres, adică trebuie să fie acordat pentru fiecare act procesual în parte, nefiind admisibilă o încuviințare redactată în termeni generali, care

să permită efectuarea discreționară de către organele de anchetă a actelor procesuale dintre cele menționate în dispoziția constituțională [77].

Conform dispozițiilor art. 72 din Constituția României, urmărirea și trimiterea în judecată se face de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, iar competența de judecată revine Înaltei Curți de Casație și Justiție. Potrivit ultimului alineat al art. 72 din legea fundamentală „în caz de infracțiune flagrantă, deputații sau senatorii pot fi reținuți și supuși percheziției. Ministrul justiției îl va informa neîntârziat pe președintele Camerei asupra reținerii și a percheziției. În cazul în care Camera sesizată constată că nu există temei pentru reținere, va dispune imediat revocarea acestei măsuri” [77].

Activitatea infracțională a parlamentarilor prezintă o oarecare specificitate generată de statutul special deținut de aleșii naționali dar și de complexitatea și diversitatea atribuțiilor funcției parlamentare și, pe cale de consecință, orice analiză privind răspunderea penală a parlamentarilor trebuie să se raporteze și la particularitățile activității parlamentare.

Senatorii și deputații sunt organe unipersonale investite, în virtutea legii, cu competențe proprii care le permite să emită acte juridice cu caracter unilateral generatoare de efecte. Singura activitate de serviciu a parlamentarilor care ar putea îmbrăca forma ilicitului penal, vizează exprimarea votului, acea manifestare de voință care concură, alături de manifestările de voință ale colegilor parlamentari, la realizarea unei voințe juridice unice – aceea a Parlamentului care se materializează în adoptarea legilor, hotărârilor sau moțiunilor. Din această perspectivă, nu putem vorbi de angajarea răspunderii penale a parlamentarilor pentru modul în care aceștia își exprimă votul, întrucât libertatea exercitării mandatului reclamă și libertatea exprimării votului care, așa cum am precizat anterior, se bucură de protecția imunității absolute instituită prin dispozițiile art. 72 alin. (1) din Constituția României [77].

Parlamentarii fiind asimilați funcționarilor publici în accepțiunea legii penale este posibilă angajarea răspunderii penale a acestora pentru orice infracțiune care are ca subiect activ calificat un funcționar public. Raportat la dispozițiile art. 175 Cod penal, text care tratează noțiunea de funcționar, parlamentarul poate fi încadrat în sintagma de funcționar public consacrată prin dispozițiile art. 175 alin. (1) lit. a), fiind „persoana care, cu titlu temporar, cu o remunerație exercită atribuții și responsabilități stabilite în temeiul legii, în scopul realizării prerogativelor puterii legislative”[69]. Parlamentarul este așadar acea persoană care, în temeiul unui mandat cu caracter temporar și în schimbul unei remunerații denumită indemnizație parlamentară, își exercită toate atribuțiile consacrate prin Constituția României și prin alte acte normative, în vederea realizării prerogativelor forului legislativ.

În ceea ce privește sfera infracțiunilor săvârșite de către parlamentari se remarcă nivelul ridicat de incidență al infracțiunilor de corupție consacrate prin dispozițiile art. 289-292 Cod penal [69] și a celor asimilate acestora, incriminate prin dispozițiile Legii nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție [137]. În ceea ce privește infracțiunile de corupție, se remarcă

preponderența infracțiunilor de luare de mită și traficul de influență, urmate de darea de mită sau cumpărarea de influență.

Infracțiunile de corupție incriminate de Codul penal, deși răspund necesității ocrotirii valorilor sociale constând în buna desfășurare a activității de serviciu, legiuitorul a înțeles să incrimineze și o serie de fapte asimilate infracțiunilor de corupție, apreciind că relațiile sociale privind realizarea prerogativelor de serviciu pot fi astfel mai bine apărute, raportat la natura și diversitatea atribuțiilor ce implică realizarea serviciului public dar și sensul larg al conceptului de funcționar public în accepțiunea legii penale.

Infracțiunile de serviciu precum abuzul în serviciu incriminat prin dispozițiile art. 297 Cod penal, prezintă o serie de particularități atunci când alesul național are calitatea de subiect activ al infracțiunii [69]. Abuzul în serviciu constă în „fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, nu îndeplinește un act sau îl îndeplinește în mod defectuos și prin aceasta cauzează o pagubă ori o vătămare a drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică. Cu aceeași pedeapsă se sancționează și fapta funcționarului public care, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, îngreuează exercitarea unui drept al unei persoane ori creează pentru aceasta o situație de inferioritate pe temei de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, apartenență politică, avere, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA [69].

Senatorii și deputații, raportat la elementul material al laturii obiective care vizează modalitatea de realizare a activității infracționale, nu pot realiza elementul material al laturii obiective a infracțiunii de abuz în serviciu în forma prevăzută de art. 297 alin. (1) Cod penal, întrucât aceștia nu au competența legală de a emite acte juridice cu caracter unilateral, care să producă consecințe juridice și prin a căror neîndeplinire sau îndeplinire defectuoasă să cauzeze o pagubă sau o vătămare intereselor legitime sau drepturilor unei persoane fizice sau juridice. De altfel, exprimarea votului în cadrul ședințelor de plen ale celor două Camere sau în cadrul comisiilor de specialitate reprezintă singura atribuție a deputaților și senatorilor la nivelul instituției Parlamentului producătoare de consecințe juridice, atribuție cu privire la care este imposibilă angajarea răspunderii penale a parlamentarilor, raportat la intervenția imunității parlamentare. Toate celelalte activități care intră în sfera atribuțiilor parlamentarilor și care se realizează în cadrul Parlamentului, colectiv sau individual, precum interpelări, întrebări, declarații politice, sesizarea Curții Constituționale, inițierea și susținerea unor proiecte de acte normative, solicitări privind întrunirea în sesiuni extraordinare a Camerelor, dreptul de a cere punerea sub urmărire penală a membrilor Guvernului sau de a cere suspendarea din funcție ori punerea sub acuzare a Președintelui României, au un real caracter politic nesusceptibile de a genera consecințe juridice și, pe cale de consecință, nu pot realiza elementul material al laturii obiective a infracțiunii de abuz în serviciu în forma prevăzută de art. 297 alin. (1) Cod penal [69].

Cu toate acestea, parlamentarii desemnați în funcții de conducere în cadrul Parlamentului și care potrivit Regulamentelor celor două Camere exercită atribuții de execuție, în virtutea cărora pot emite acte administrative de autoritate generatoare de consecințe juridice și care pot îndeplini alte acte producătoare de consecințe juridice prevăzute în norma de incriminare, pot realiza elementul material al laturii obiective a infracțiunii de abuz în serviciu în forma prevăzută de art. 297 alin. (1) Cod penal.

În sfera prerogativelor mandatului intră și realizarea, în mod transparent, a atribuțiilor parlamentare consacrate în Constituția României dar și în Regulamentele celor două Camere. Deputații și senatorii, exercitând prerogativa de putere publică, au obligația declarării averii și a intereselor personale pentru a asigura astfel transparența, corectitudinea și imparțialitatea realizării sarcinilor de serviciu care le incumbă.

În acest sens sunt dispozițiile Legii nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice [151] și ale Legii nr. 96/2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor, republicată [142]. Legea nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice incriminează prin dispozițiile art. 28 infracțiunea de fals în declarații fața persoanelor care, cu intenție, depun declarații de avere sau declarații de interese care nu corespund adevărului care se pedepsește potrivit Codului penal reprezintă garanția respectării acestei obligații [151].

Legea nr. 96/2006 privind Statutul deputaților și al senatorilor statuază prin dispozițiile art 37 în sensul că drepturile și obligațiile deputaților și senatorilor care le incumbă în virtutea funcției parlamentare trebuie să fie „adaptate în mod corespunzător naturii și formelor specifice acestei activități de teritoriu” raportat la obligația legală a parlamentarilor de a menține un dialog permanent cu cetățenii pe care îi reprezintă și de a depune toate diligențele în vederea soluționării problemelor acestora care intră în sfera propriilor atribuții, conform legii și interesului general [142]. Din perspectiva acestei modalități de realizare a mandatului, putem identifica o serie de infracțiuni ce pot fi săvârșite de către parlamentari în legătură cu exercitarea atribuțiilor în cadrul birourilor parlamentare teritoriale din circumscripția electorală, infracțiuni care prezintă o serie de particularități, raportat la valorile sociale lezate, condițiile în care acestea se săvârșesc sau efectele pe care le produc și anume infracțiuni de serviciu precum abuzul în serviciu în modalitatea prevăzută de art. 297 alin. (2) Cod penal, delapidarea, conflictul de interese, purtarea abuzivă, folosirea abuzivă a funcției în scop sexual sau infracțiuni electorale precum coruperea alegătorilor reglementată prin dispozițiile art 386 alin. 1 Cod penal [69].

În ceea ce privește *răspunderea penală a parlamentarilor cu statut de membru al Guvernului*, Legea nr. 115/199 a responsabilității ministeriale incriminează o serie de infracțiuni al căror subiect activ poate fi doar un membru al Guvernului, indiferent dacă deține sau nu calitatea de parlamentar și consacră totodată o procedura de urmărire penală specială, raportat la calitatea de înalt demnitar al statului deținută de cel care ocupă fotoliul guvernamental [144].

Constituția României statuează prin dispozițiile art. 71 alin. (2) astfel „calitatea de deputat sau de senator este incompatibilă cu exercitarea oricărei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de membru al Guvernului [77], iar prin dispozițiile art. 105 alin. (1) dispune, în completare, în sensul că „funcția de membru al Guvernului este incompatibilă cu exercitarea altei funcții publice de autoritate, cu excepția celei de deputat sau de senator. De asemenea, ea este incompatibilă cu exercitarea unei funcții de reprezentare profesională salarizate în cadrul organizațiilor cu scop comercial” [77].

Cele două texte de lege consacră astfel regula compatibilității între calitatea de parlamentar cu cea de membru al Guvernului României, parlamentarii având astfel posibilitatea legală de a cumula funcția de ales național cu cea de prim-ministru, viceprim-ministru, ministru delegat sau ministru, în acord cu dispozițiile Legii nr. 90/2001 privind organizarea și funcționarea Guvernului României și a ministerelor [139]. Compatibilitatea instituită prin dispozițiile legale sus menționate produce efecte asupra răspunderii penale a parlamentarilor, în sensul că se poate concluziona că activitatea desfășurată de către parlamentar în calitate de membru al Guvernului are prioritate raportat la importanța, specificul și complexitatea funcției executive [236, p. 243].

Membrii Guvernului cu statut de parlamentar, au calitatea de funcționar public în accepțiunea legii penale și, pe cale de consecință pot săvârși, în exercitarea funcției ministeriale, fapte de natură să aducă atingere valorilor sociale privind buna desfășurare a activității de serviciu, în acest sens fiind și dispozițiile art. 8 și ale art. 9 din Legea nr. 115/1999 privind responsabilitatea ministerială [144]. Legiuitorul a urmărit prin încriminarea acestor infracțiuni să ocrotească valorile sociale privind libertatea de exercițiu al drepturilor cetățenești și, totodată, buna funcționare a instituțiilor primordiale ale statului român, valori sociale susceptibile de a fi încălcate prin exercitarea abuzivă a prerogativelor ministeriale.

Infracțiunile incriminate prin legea specială sunt infracțiuni cu subiect activ calificat, astfel încât nu pot fi săvârșite de către senatori sau deputați, dar pot fi săvârșite de către acei parlamentari care dețin concomitent și calitatea de membru al Guvernului, respectiv ministru sau prim-ministru. Statutul de parlamentar prezintă relevanță accentuată în ceea ce privește parcurgerea procedurii de urmărire penală și de judecată, calitatea specială de ales național atrăgând incidența dispozițiilor art. 72 alin. (2) din Constituție, care consacră imunitatea de procedură [77]. În acord cu dispozițiile art. 15 din Legea 115/1999 privind responsabilitatea ministerială, începerea urmăririi penale se dispune doar prin votul Camerei, fiind realizată de procurorul desemnat din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, iar judecata revine instanței supreme [144].

În *Republica Moldova*, Legea despre statutul deputatului în Parlament statuează în sensul că „deputatul este persoană oficială și reprezentant al puterii legislative supreme. În exercitarea mandatului, deputații sunt în serviciul poporului” [132].

În doctrina juridică se afirmă că aleșii, din momentul validării mandatului „sunt în serviciul colectivității care i-a desemnat, drept pentru care au ca principală sarcină rezolvarea tuturor problemelor de interes public ce apar și care țin de viața statului. Importanța unei asemenea activități l-a determinat pe legiuitor să instituie un sistem de protecție menit să le garanteze siguranța și deplina libertate a exercitării mandatului” [192, p. 35].

În Republica Moldova, măsura cea mai importantă de protecție de care se bucură deputații este imunitatea parlamentară. Conform dispozițiilor art. 9 din Legea despre statutul deputatului în Parlament „deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică sub nici o formă pentru opiniile politice sau voturile exprimate în exercitarea mandatului. Imunitatea parlamentară are ca scop protejarea deputatului în Parlament împotriva urmărilor judiciare și garantarea libertății lui de gândire și de acțiune” [132]. Din această perspectivă sunt relevante dispozițiile art. 15 din Legea despre statutul deputatului în Parlament conform cărora deputatul este obligat să respecte cu strictețe Constituția, legile, normele etice și morale. De asemenea, deputatul este dator să fie demn de încrederea alegătorilor, să contribuie prin exemplul personal la întărirea disciplinei de stat, la îndeplinirea obligațiilor civice, la asigurarea drepturilor omului și la respectarea legislației [132]. În studiul destinat răspunderii, ca element al statutului parlamentarilor, V. Micu analizează legislația în vigoare din Republica Moldova în vederea elucidării formelor de răspundere juridică a deputaților, afirmă că aceștia sunt pasibili, în exercițiul mandatului de următoarele forme de răspundere: disciplinară, contravențională, constituțională și penală [192, p. 36].

În literatura juridică de specialitate se afirmă că „în perioada contemporană, una dintre cele mai stringente provocări la adresa statului de drept, a democrației și a drepturilor omului constă în echilibrul fragil între imunitatea parlamentară și atragerea la răspundere efectivă a parlamentarilor pentru fărădelegile comise” [191, p. 245]. În literatura de specialitate, ridicarea imunității parlamentare este calificată drept o sancțiune constituțională incidentă în ipoteza unui comportament incompatibil cu statutul înalt de deputat în Parlament [192, p. 39]. Astfel, conform dispozițiilor art. 95 alin. (1) din Regulamentul Parlamentului, în cazul în care deputatul a comis o infracțiune sau o contravenție, Procurorul General poate cere Parlamentului ridicarea imunității acestuia pentru a efectua măsuri procesuale de reținere, percheziționare, arestare sau trimitere în judecată. V. Micu, analizând aceste dispoziții legale reține că, dincolo de reglementarea detaliată a procedurii de ridicare a imunității, Regulamentul Parlamentului nu instituie soluția pentru ipoteza în care deputatul este găsit vinovat de săvârșirea infracțiunii, stipulând doar în sensul că, în cazul încetării urmăririi penale sau a procedurii contravenționale, precum și al achitării definitive de către instanța judecătorească, cazul este considerat consumat și hotărârea Parlamentului de ridicare a imunității își pierde valoarea juridică [192, p. 39]. În viziunea autorului, această lacună legislativă reclamă o remediere sau o completare, întrucât consecința

juridică a condamnării deputatului constă în ridicarea mandatului acestuia, care în esență, de asemenea, este o măsură de răspundere constituțională [192, p. 39].

Imunitatea parlamentară a fost consacrată în scopul prevenirii urmăririi abuzive a parlamentarilor din considerente politice. Imunitatea parlamentară nu reprezintă o modalitate de evitare a răspunderii penale pentru infracțiunile săvârșite, aceasta fiind doar un obstacol procedural temporal raportat la împrejurarea că, sub aspect *ratione temporis*, deputații beneficiază de imunitate din momentul alegerii și până în momentul expirării, ridicării mandatului sau încetării de drept a mandatului de deputat. Potrivit dispozițiilor art. 94 alin. (2) din Regulamentul Parlamentului „în conformitate cu prevederile constituționale, imunitatea parlamentară are ca scop protejarea deputatului în Parlament împotriva urmăririlor judiciare și garantarea libertății de exprimare a acestuia” [178].

Protecția imunității parlamentare operează doar pentru acele măsuri procesuale reglementate expres în Constituție și în legislația în vigoare, incidentă în materie. În lumina dispozițiilor art. 10 din Legea despre statutul deputatului în Parlament „deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată pe cauză penală ori contravențională fără încuviințarea prealabilă a Parlamentului după ascultarea sa”, iar potrivit dispozițiilor art. 11 „în caz de infracțiune flagrantă, deputatul poate fi reținut la domiciliu pe o durată de 24 de ore numai cu încuviințarea prealabilă a Procurorului General. Acesta va informa neîntârziat Președintele Parlamentului asupra reținerii” [132].

Totodată, în acord cu dispozițiile art. 70 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova „deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea Parlamentului, după ascultarea sa” [78], iar potrivit dispozițiilor art. 94 alin. (2) din Regulamentul Parlamentului „deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, sau trimis în judecată fără încuviințarea prealabilă a Parlamentului” [178].

Analiza acestor dispoziții legale ne permite să concluzionăm în sensul că ridicarea imunității deputatului este obligatorie ori de câte ori se dispune reținerea, arestarea și percheziționarea deputatului, cu excepția infracțiunii flagrante. În ceea ce privește urmărirea penală împotriva deputatului, aceasta poate fi pornită și exercitată fără condiția ridicării imunității, însă trimiterea în judecată a deputatului reclamă ridicarea imunității conform dispozițiilor Regulamentului Parlamentului.

Răspunderea penală a Președintelui. Constituția României aprobată prin referendum în anul 1991, dar și Constituția României revizuită în anul 2003 reglementează deopotrivă o răspundere politică și juridică a Președintelui. În opinia Prof. I. Muraru „Constituția României conține mai multe dispoziții în legătură cu răspunderea șefului de stat, aceste dispoziții privind imunitatea, răspunderea politică și răspunderea penală” [203, p.266].

Înstituția răspunderii președintelui României se fundamentează, conform dispozițiilor constituționale, pe două articole, respectiv art. 84 alin. (2) care consacră lipsa răspunderii penale a Președintelui pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului și art. 96 care consacră răspunderea penală a Președintelui pentru fapta de „înalță trădare”, în concret, pentru infracțiunile incriminate prin dispozițiile art. 394-397 Cod penal [69].

Constituția României reglementează răspunderea juridică penală a Președintelui României și anume punerea sub acuzare. Legea fundamentală consacră prin dispozițiile articolului 96 procedura de *impeachment*, concretizată în punerea sub acuzare pentru înaltă trădare a Președintelui. Se instituie astfel o excepție de la regula neresponsabilității Președintelui, reglementând condițiile în care Parlamentul poate ridica imunitatea acestuia și poate dispune relativ la punerea sub acuzare pentru înaltă trădare. Legea fundamentală nu definește sintagma „înalță trădare”. Înalta trădare trebuie situată la granița dintre politică și drept, fiind vorba de o crimă politică, circumscrisă abuzului în funcție pentru o faptă sau acțiune prin care se încalcă Constituția dar și interesele superioare ale țării. În literatura de specialitate s-a opinat în sensul că „înalta trădare” reprezintă o încălcare gravă a jurământului și intereselor poporului și țării, în exercitarea mandatului prezidențial [110, p. 215].

Procedura de punere sub acuzare a Președintelui reclamă parcurgerea mai multor etape. Propunerea de punere sub acuzare, cuprinzând descrierea faptelor imputate Președintelui și încadrarea lor juridică, poate fi inițiată de majoritatea deputaților și senatorilor. Potrivit dispozițiilor constituționale, cererea se înaintează birourilor permanente, acestea urmând să informeze neîntârziat Președintele relativ la cererea de punere sub acuzare. În cadrul ședinței comune a celor două Camere legislative, președintele care conduce ședința informează deputații și senatorii cu privire la conținutul cererii de punere sub acuzare și procedează la constituirea unei comisii de anchetă, care are obligația de a prezenta un raport privind cele constatate înăuntrul termenului fixat în ședința comună [77].

Conform Constituției, comisia de anchetă va depune raportul întocmit la birourile permanente, Camerele Parlamentului urmând să se întrunească, în termen de 48 de ore, în ședință comună în vederea dezbaterii și analizării concluziilor raportului. După închiderea dezbaterilor, propunerea comisiei de anchetă se va supune votului secret, prin bile. Hotărârea de punere sub acuzare a Președintelui României, adoptată cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților și senatorilor este urmată de cererea adresată de către Parlament, sub semnătura președinților celor două camere legislative, procurorului general de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție de a sesiza Înalta Curte de Casație și Justiție. Din perspectiva dispozițiilor constituționale, Președintele României este suspendat de drept de la data punerii sub acuzare, având dreptul de a se apăra pe tot parcursul procedurii de punere sub acuzare. Hotărârea de condamnare pronunțată de instanța supremă, odată rămasă definitivă, are drept consecință demiterea de drept a Președintelui, declanșându-se procedura de instituire a vacanței prezidențiale. În situația ipotetică

în care instanța supremă constată nevinovăția Președintelui, în tăcerea constituantului, Președintele își va exercita în continuare mandatul, bucurându-se de prezumția de nevinovăție [77].

Raportat la dispozițiile constituționale sus analizate se pune întrebarea ce se întâmplă cu acele fapte ale Președintelui săvârșite în exercitarea funcției prezidențiale care întrunesc elementele constitutive ale unei infracțiuni dar care nu pot fi încadrate în fapta de „înaltă trădare” și care nu se circumscriu unor opinii de natură politică care ar beneficia de protecția conferită de imunitate? În doctrina juridică de specialitate se afirmă că „pentru celelalte infracțiuni, într-o viziune care corespunde exigențelor art. 16 din Constituție și a ceea ce se vrea a fi statul de drept, răspunderea sa este ca a oricărui cetățean” [222, p. 134]. Curtea Constituțională îmbrățișând această opinie, statuează prin Decizia nr. 284/2014 prin care se soluționează conflictul juridic de natură constituțională dintre Președintele României și Guvernul României în sensul că Președintele „rămâne răspunzător, conform legii, pentru toate actele și faptele săvârșite în perioada în care a exercitat funcția publică și care nu au legătură cu voturile sau opiniile politice” exprimate [91].

Putem astfel concluziona în sensul că Președintele României răspunde din perspectivă penală pentru toate actele și faptele săvârșite în perioada în care a exercitat funcția publică, cu excepția celor care vizează exprimarea opiniilor politice, tragerea la răspundere penală de către organele competente putând interveni atât în timpul derulării mandatului, dar și ulterior încetării acestuia.

În *Republica Moldova*, răspunderea penală a Președintelui Republicii Moldova, este reglementată prin dispozițiile art. 81 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova în articolul care stabilește incompatibilitățile și imunitățile acestui demnitar. Astfel în lumina dispozițiilor art. 81 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova „Președintele Republicii Moldova se bucură de imunitate. El nu poate fi tras la răspundere juridică pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului” [78].

Relativ la temeiurile pe care se fundamentează răspunderea penală a șefului statului, putem afirma că, spre deosebire de legislația României, Președintele Republicii Moldova răspunde din punct vedere penal pentru săvârșirea oricărei infracțiuni prevăzute de legea penală, nu doar pentru trădarea de patrie.

În ceea ce privește procedura punerii sub acuzare a șefului statului, legiuitorul din Republica Moldova nu reglementează, în detaliu, procedura angajării răspunderii penale a șefului statului, un rol important, în acest sens revenindu-i doctrinei juridice. Constituția Republicii Moldova prevede doar competența de judecare a cauzei penale intentate Președintelui care îi revine Curții Supreme de Justiție. Totodată, în lumina dispozițiilor art. 81 alin. (3) din legea fundamentală „parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a

sentinței de condamnare” [78]. Codul de procedură penală, în completarea dispozițiilor Legii fundamentale, prin dispozițiile art. 39 reglementează că aceste cauze sunt judecate de Curtea Supremă de Justiție, în primă instanță, fără a reglementa și alte particularități relative la soluționarea cauzelor penale privind infracțiunile săvârșite de Președintele Republicii Moldova [73].

În doctrina juridică, având în vedere similitudinile evidente dintre ridicarea imunității și punerea sub acuzare a șefului de stat, se afirmă că, în ultimul caz este incidentă procedura referitoare la ridicarea imunității deputatului [257, p. 50]. Reprezentanții doctrinei juridice, în încercarea de a exemplifica ipotezele în care devine incidentă răspunderea penală a șefului de stat, apreciază că pot fi invocate obligațiile funcționale ale acestuia reglementate prin dispozițiile Legii cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, Președintele Republicii Moldova exercitând de asemenea o funcție de demnitate publică, conform căreia: „demnitarul este obligat să prezinte, în condițiile legii, declarație cu privire la venituri și proprietate. Demnitarul este obligat să respecte întocmai regimul juridic al conflictului de interese” [155]. Raportat la toate aceste dispoziții legale, șeful statului îi incumbă obligația de a-și declara toate veniturile obținute prin completarea și comunicarea, în condițiile legii, la primirea mandatului, anual, pe parcursul acestuia, și la încetarea lui, a declarației de avere și de interese. Mai mult, completarea și actualizarea periodică a declarațiilor de avere și de interese trebuie să se facă de Președinte cu bună-credință, astfel încât cele declarate să corespundă situației reale a veniturilor obținute și, după caz, a intereselor sale, în caz contrar putându-se angaja față de acesta răspunderea penală [257, p. 51].

Totodată, conform dispozițiilor art. 23 din Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică „demnitarul își exercită mandatul cu bună-credință, iar în ipoteza încălcării acestei prevederi, demnitarul poartă răspundere personală. Încălcările comise în exercițiul mandatului atrag răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală în condițiile legii...” [155]. În acest sens pot fi invocate și dispozițiile Codului penal al Republicii Moldova care, prin dispozițiile art. 352¹ reglementează pentru infracțiunea de fals în declarații o pedeapsă cu amendă în mărime de până la 600 unități convenționale sau cu închisoare de până la 1 an cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani [71]. O altă obligație a demnitarului – Președinte al Republicii este respectarea regimului juridic al conflictului de interese, obligație consacrată și prin dispozițiile Legii cu privire la conflictul de interese, în accepțiunea căreia Președintele Republicii Moldova este recunoscut ca subiect al declarării intereselor personale, fiind obligat să anunțe Comisia Națională de Integritate despre conflictele de interese în care se află [129].

Raportat la toate aceste reglementări legale, se poate desprinde una din trăsăturile esențiale ale răspunderii penale a șefului de stat și anume aceea că angajarea acesteia nu-l exonerează pe șeful statului de alte forme de răspundere juridică. Relevantă, în acest sens, este răspunderea care este anterioară

răspunderii penale, întrucât șeful statului nu poate fi atras la răspundere penală aflându-se sub protecția imunității. Pe cale de consecință, Președintele Republicii poate fi dedus instanței judecătorești, doar în condițiile în care Parlamentul decide punerea sub acuzare a acestuia pentru infracțiunile comise, ceea ce reclamă, în esență, ridicarea imunității acestuia – sancțiune constituțională [237, p. 80].

În concluzie, Președintele Republicii Moldova, în ipoteza săvârșirii unei infracțiuni, este pasibil de două forme de răspundere juridică: o primă formă de răspundere este răspunderea constituțională, concretizată în ridicarea imunității și a doua formă de răspundere este răspunderea penală, materializată prin condamnarea de către Curtea Supremă de Justiție [257, p. 52].

4.2. Aspecte generale privind răspunderea juridică penală în domeniul informatic

Realitatea juridică este o componentă esențială a realității sociale, impunându-se astfel adaptarea răspunderii juridice, în general dar și a răspunderii penale, în special, noilor exigențe decurgând din evoluția societății. În contextul evoluției continue a societății, revoluția tehnologică, având drept consecință interconectarea dar și inter-relaționarea unor forme variate de comunicare prin aplicarea și utilizarea comună a transmisiilor de date, a influențat instituțiile dreptului penal, dar și instituțiile dreptului procesual penal.

Reglementarea infracțiunilor informatice marchează un moment important în procesul evoluției dreptului penal român, raportat la interesul protejării societății împotriva criminalității informatice în contextul unor schimbări profunde determinate de digitalizarea, convergența și globalizarea continuă a rețelelor de calculatoare, asigurând astfel incriminarea actelor îndreptate împotriva confidențialității, integrității și disponibilității sistemelor informatice, a rețelelor și a datelor, dar și incriminarea utilizării frauduloase a unor asemenea sisteme, rețele și date.

Legislația din țara noastră este chemată să se adapteze continuu noilor provocări, raportat la necesitatea garantării unui echilibru adecvat între interesele acțiunii represive și respectarea drepturilor fundamentale ale omului, consacrate prin tratate internaționale aplicabile în materia drepturilor omului, care reafirmă dreptul fiecăruia la opinie, libertatea de expresie, precum și libertatea de a căuta, de a obține și de a comunica informații și idei de orice natură, fără a ține seama de frontiere dar și la necesitatea creșterii eficienței anchetelor și procedurilor penale având ca obiect infracțiunile în legătură cu sistemele și datele informatice.

În dinamica realităților societății contemporane, instituțiile dreptului sunt provocate, în mod inevitabil, la schimbare prin adaptarea vechilor instituții, concepte și principii la noile imperative ale societății. Realitatea juridică este o componentă esențială a realității sociale, impunându-se astfel adaptarea răspunderii juridice, în general dar și a răspunderii penale, în special, noilor exigențe decurgând din evoluția societății.

Rețeaua de comunicații, într-o continuă expansiune, crează noi premise pentru activitatea infracțională, nu doar în ceea ce privește infracțiunile consacrate, tradiționale, dar și în ceea ce privește infracțiunile noi determinate de tehnologia actuală. În domeniul informatic, o provocare esențială în combaterea criminalității constă în dificultatea identificării infractorului și determinării impactului actului infracțional, raportat la volatilitatea datelor și informațiilor informatice. Astfel, dreptul penal, dreptul procesual penal dar și tehnicile de investigare sunt provocate să țină pasul cu noile fapte, săvârșite în contextul evoluției tehnologice, impunându-se reglementarea și adaptarea mijloacelor de protecție în scopul prevenirii aplicării abuzive a noilor dispoziții procedurale.

Legislația din țara noastră tinde să se adapteze noilor provocări, un prim pas în acest sens fiind ratificarea dispozițiilor Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, reglementând ulterior, atât prin dispoziții de drept substanțial dar și prin dispoziții procedurale, activitatea organelor de cercetare penală în investigarea infracțiunilor informatice [80].

Reglementarea infracțiunilor informatice marchează un moment important în procesul evoluției dreptului penal român, raportat la interesul protejării societății împotriva criminalității informatice în contextul unor schimbări profunde determinate de digitalizarea, convergența și globalizarea continuă a rețelelor de calculatoare, asigurând astfel incriminarea actelor îndreptate împotriva confidențialității, integrității și disponibilității sistemelor informatice, a rețelelor și a datelor dar și utilizarea frauduloasă a unor asemenea sisteme, rețele și date. În țara noastră, o primă reglementare juridică însemnată, atât din perspectivă juridică, dar și din perspectivă practică, incidentă în materia criminalității informatice a fost Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței și exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției care reglementa în Titlul III intitulat „Prevenirea și combaterea criminalității informatice” un set de infracțiuni în concordanță cu dispozițiile Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică [150]. Scopul acestui act normativ este prevenirea și combaterea criminalității informatice, prin măsuri specifice de prevenire, descoperire și sancționare a infracțiunilor savârșite prin intermediul sistemelor informatice, asigurându-se respectarea drepturilor omului și protecția datelor personale.

În materia criminalității informatice, noul Cod penal [69] în vigoare începând cu data de 1 februarie 2014 reglementează în Capitolul VI infracțiunile contra siguranței și integrității sistemelor și datelor informatice, preluând infracțiunile din vechea Lege 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței și exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, dar și alte infracțiuni reglementate în legi speciale [150]. În ceea ce privește, legislația penală din România de referință se poate constata că printre modificările aduse de noul Cod penal român din 2009, se numără și apariția a două grupuri de infracțiuni care nu figurau în codul anterior. Primul grup de infracțiuni intitulat „Fraude comise prin sisteme informatice și mijloace de plată

electronice”, este reglementat în Titlul II, Capitolul IV din Partea specială destinat infracțiunilor contra patrimoniului și înglobează trei infracțiuni, anume; „frauda informatică” instituită prin dispozițiile art. 249, „efectuarea de operațiuni financiare în mod fraudulos” reglementată prin dispozițiile art. 250 și „acceptarea operațiunilor financiare efectuate în mod fraudulos” instituită prin dispozițiile art. 251. Al doilea grup de infracțiuni, intitulat „Infracțiuni contra siguranței și integrității sistemelor informatice” este reglementat în Titlul VII, Capitolul VI din Partea specială destinat infracțiunilor contra siguranței publice și înglobează șase infracțiuni, anume; „accesul ilegal la un sistem informatic” instituită prin dispozițiile art. 360, „interceptarea ilegală a unei transmisii de date informatice” instituită prin dispozițiile art. 361, „alterarea integrității datelor informatice” instituită prin dispozițiile art. 362, „perturbarea funcționării sistemelor informatice” instituită prin dispozițiile art. 363, „transferul neautorizat de date informatice” instituită prin dispozițiile art. 364 și „operațiuni ilegale cu dispozitive sau programe informatice” instituită prin dispozițiile art. 365 [69].

Reglementarea acestor infracțiuni a fost precedată și impulsionată de adoptarea Convenției Consiliului Europei asupra criminalității informatice, semnată la Budapesta, în 2001 și ratificată de Parlamentul României prin Legea nr. 64/2004, prin care statele părți, între care și România, și-au asumat obligația să adopte măsurile legislative și alte măsuri considerate necesare pentru a incrimina asemenea fapte [80]. În legislația anterioară, aceste infracțiuni erau consacrate în două legi speciale, anume în Legea nr. 365/2002 referitoare la comerțul electronic și în Legea nr. 161/2003 cu privire la unele măsuri pentru asigurare a transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri [150]. De aici, ele au fost preluate în noul Cod penal [69], iar ulterior, prin Legea nr. 187/2012, dispozițiile de incriminare cuprinse în cele două legi speciale fiind abrogate. Infracțiunile informatice reprezintă în contextul noii legislații, un domeniu al cărui specific impune un efort continuu de adaptare legislativă la metodele infracționale inovative utilizate de potențialii făptuitori [153].

Noul Cod penal definește în Titlul X intitulat „Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală” prin dispozițiile art. 181 sistemul informatic și datele informatice. Astfel, în acord cu dispozițiile art. 181 alin. (1) din noul Cod penal prin sistem informatic se înțelege orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate sau aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai multe asigură prelucrarea automată a datelor, cu ajutorul unui program informatic. Potrivit alin. (2) al aceluiași articol prin date informatice se înțelege orice reprezentare a unor fapte, informații sau concepte într-o formă care poate fi prelucrată printr-un sistem informatic [69]. În ceea ce privește înțelesul atribuit unor termeni sau expresii de legea penală trebuie menționat faptul că noul Cod penal nu a abrogat dispozițiile art. 35 din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței și exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției privind înțelesul unor termeni și expresii, respectiv sistem informatic, date informatice, prelucrare automată a datelor, program informatic, furnizor de

servicii, date referitoare la traficul informațional, date referitoare la utilizatori, măsuri de securitate, materiale pornografice cu minori [150]. Totodată, Legea de aplicare a codului penal nr. 187/2012 [153] nu a abrogat dispozițiile articolului 35 din Legea 161/2003 [150]. Așadar, noul Cod penal, fără a abroga dispozițiile art. 35 din Legea nr. 161/2003 privind înțelesul unor termeni și expresii, a preluat doar două definiții redactate în acest articol, relative la sistemul informatic și datele informatice, astfel încât putem concluziona în sensul că, pentru a decela înțelesul celorlalte noțiuni incidente în materie, trebuie să recurgem la deja celebrul articol 35 și, nu în ultimul rând, la dispozițiile Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică ale cărei dispoziții relative la înțelesul unor termeni și expresii, au fost fidel preluate de articolul 35 [80].

Din perspectiva dispozițiilor art. 35 din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței și exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, prin prelucrare automată a datelor se înțelege procesul prin care datele dintr-un sistem informatic sunt prelucrate prin intermediul unui program informatic, iar prin program informatic se înțelege un ansamblu de instrucțiuni care pot fi executate de un sistem informatic în vederea obținerii unui rezultat determinat [150]. În acord cu dispozițiile art. 35 prin furnizor de servicii se înțelege orice persoană fizică sau juridică ce oferă utilizatorilor posibilitatea de a comunica prin intermediul sistemelor informatice și orice altă persoană fizică sau juridică ce prelucrează sau stochează date informatice pentru persoanele fizice sau juridice ce oferă utilizatorilor posibilitatea de a comunica prin intermediul sistemelor informatice și pentru utilizatorii serviciilor oferite de acestea [150].

Datele referitoare la traficul informațional sunt acele date informatice referitoare la o comunicare realizată printr-un sistem informatic și produse de acesta, care reprezintă o parte din lanțul de comunicare, indicând originea, destinația, ruta, ora, data, mărimea, volumul și durata comunicării, precum și tipul serviciului utilizat pentru comunicare, iar datele referitoare la utilizatori implică orice informație care poate conduce la identificarea unui utilizator, incluzând tipul de comunicație și serviciul folosit, adresa poștală, adresa geografică, numere de telefon sau alte numere de acces și modalitatea de plată a serviciului respectiv, precum și orice alte date care pot conduce la identificarea utilizatorului. Prin măsuri de securitate se înțelege în accepțiunea dispozițiilor art. 35 folosirea unor proceduri, dispozitive sau programe informatice specializate cu ajutorul cărora accesul la un sistem informatic este restricționat sau interzis pentru anumite categorii de utilizatori.

Trebuie menționat, totodată, faptul că Legea 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale [158], abrogă prin dispozițiile art. 62 dispozițiile de procedură privind criminalitatea informatică instituite prin articolele 54-58 din Legea nr. 161/2003 privind unele

măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției [150].

Noul Cod de procedură penală, în Capitolul IV destinat metodelor speciale de supraveghere sau cercetare, în Titlului IV intitulat „Probele, mijloacele de probă și procedeele probatorii”, reglementând metodele speciale de supraveghere, respectiv interceptarea comunicațiilor ori a oricărui tip de comunicare la distanță, accesul la un sistem informatic, supravegherea video, audio sau prin fotografiere, localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice, obținerea datelor privind tranzacțiile financiare ale unei persoane, reținerea, predarea sau percheziționarea trimiterilor poștale, utilizarea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor, participarea autorizată la anumite activități, livrarea supravegheată, definește sistemul informatic și datele informatice [72]. În accepțiunea dispozițiilor art. 138 alin. (4) din noul Cod de procedură penală prin sistem informatic se înțelege orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate ori aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai multe asigură prelucrarea automată a datelor, cu ajutorul unui program informatic. În accepțiunea dispozițiilor 138 alin. (5) din noul Cod de procedură penală, prin date informatice se înțelege orice reprezentare de fapte, informații sau concepte sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic, inclusiv un program capabil să determine executarea unei funcții de către un sistem informatic [72].

În acord cu dispozițiile Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, legiuitorul român tinde la adaptarea măsurilor procesuale consacrate precum percheziția, ridicarea de obiecte sau înscrisuri, din mediul tehnologic [80]. Totodată, au fost reglementate noi instituții precum conservarea datelor informatice ori a datelor referitoare la traficul informațional, ca o garanție că aplicarea măsurilor de strângere a probelor, pot fi efectiv aplicate în mediul tehnologic volatil. Noul Cod de procedură penală consacră astfel un capitol întreg conservării datelor informatice. În acord cu dispozițiile art. 154 din Capitolul V intitulat „Conservarea datelor informatice” dacă există o suspiciune rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni, în scopul strângerii de probe ori identificării făptuitorului, suspectului sau a inculpatului, procurorul care supraveghează sau efectuează urmărirea penală poate dispune conservarea imediată a anumitor date informatice, inclusiv a datelor referitoare la traficul informațional, care au fost stocate prin intermediul unui sistem informatic și care se află în posesia sau sub controlul unui furnizor de rețele publice de comunicații electronice ori unui furnizor de servicii de comunicații electronice destinate publicului, în cazul în care există pericolul pierderii sau modificării acestora [72].

Întrucât, datele informatice nu sunt stocate întotdeauna pe suport informatic, existând astfel posibilitatea ca acestea să fie transmise în procesul comunicării, au fost adoptate o serie de măsuri, precum interceptarea și înregistrarea convorbirilor, fiind create astfel premisele colectării datelor informatice. În vederea angajării răspunderii penale în domeniul informatic, autoritățile judiciare române cooperează în

mod direct, în condițiile legii și cu respectarea obligațiilor decurgând din instrumentele juridice internaționale la care România este parte, cu instituțiile având atribuții similare din alte state, precum și cu organizațiile internaționale specializate în domeniu. Cooperarea, poate avea ca obiect, după caz, asistența judiciară internațională în materie penală, extrădarea, identificarea, blocarea, sechestrarea și confiscarea produselor și instrumentelor infracțiunii, desfășurarea anchetelor comune, schimbul de informații, asistența tehnică sau de altă natură pentru culegerea și analiza informațiilor, formarea personalului de specialitate, precum și alte asemenea activități.

În vederea prevenirii și combaterii criminalității informatice, la solicitarea autorităților competente române sau ale altor state, pe teritoriul României se pot desfășura anchete comune în baza acordurilor bilaterale sau multilaterale încheiate de autoritățile competente. Totodată, reprezentanții autorităților competente române pot participa la anchete comune desfășurate pe teritoriile ale altor state, cu respectarea legislației respectivei state. Pentru asigurarea cooperării internaționale imediate și permanente în domeniul combaterii criminalității informatice s-au înființat, în cadrul Secției de Combatere a Criminalității Organizate și Antidrog din Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, Serviciul de combatere a criminalității informatice, ca punct de contact disponibil permanent. Serviciul de combatere a criminalității informatice în exercitarea atribuțiilor legale, acordă asistență de specialitate și oferă date despre legislația română în materie punctelor de contact similare din alte state, dispune conservarea imediată a datelor, precum și ridicarea obiectelor care conțin datele informatice sau datele referitoare la traficul informațional solicitate de o autoritate străină competentă, execută sau facilitează executarea, potrivit legii, a comisiilor rogatorii solicitate în cauze privind combaterea criminalității informatice, cooperând cu toate autoritățile române competente. În cadrul cooperării internaționale, autoritățile străine competente pot solicita Serviciului de combatere a criminalității informatice conservarea imediată a datelor informatice ori a datelor referitoare la traficul informațional, existente într-un sistem informatic de pe teritoriul României, cu privire la care autoritatea străină urmează să formuleze o cerere de asistență judiciară internațională în materie penală.

În Republica Moldova, Codul penal incriminează infracțiunile informatice prin dispozițiile art. 259-261¹ ale Capitolului XI intitulat „Infracțiuni informatice și infracțiuni în domeniul telecomunicațiilor. Astfel legiuitorul a incriminat accesul ilegal la informația computerizată prin dispozițiile art. 259; producerea, importul, comercializarea sau punerea ilegală la dispoziție a mijloacelor tehnice sau produselor program prin dispozițiile art. 260; interceptarea ilegală a unei transmisii de date informatice prin dispozițiile art. 260¹; alterarea integrității datelor informatice ținute într-un sistem informatic prin dispozițiile art. 260²; perturbarea funcționării sistemului informatic prin dispozițiile art. 260³; producerea, importul, comercializarea sau punerea ilegală la dispoziție a parolilor, codurilor de acces sau a datelor similare prin dispozițiile art. 260⁴; falsul informatic prin dispozițiile art. 260⁵; fraudă informatică prin

dispozițiile art. 260⁶; încălcarea regulilor de securitate a sistemului informatic prin dispozițiile art. 261; accesul neautorizat la rețelele și serviciile de telecomunicații prin dispozițiile art. 261¹ [71].

Este o realitate incontestabilă că atât în România cât și în Republica Moldova, legiuitorul care a incriminat fraudă informatică s-a inspirat din Convenția Consiliului Europei asupra criminalității informatice [80], practic reproducând prevederile Convenției. Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică constituie un tratat în domeniul justiției penale care stabilește dispozițiile de drept penal pe baza drepturilor omului și a principiilor statului de drept.

La nivelul Uniunii Europene, un alt document important îl reprezintă Directiva 2013/40/UE [94] a Parlamentului European și a Consiliului din 12 august 2013 privind atacurile împotriva sistemelor informatice și de înlocuire a deciziei - cadru 2005/222/JAI a Consiliului. De subliniat faptul că Uniunea Europeană are o capacitate restrânsă de a legifera în domeniul dreptului penal, care a fost considerată întotdeauna ca un apanaj al suveranității naționale. Uniunea Europeană reprezintă în primul rând o organizație a politicilor comerciale, având competențe limitate în reglementarea dreptului penal. Faptul că aceasta are un drept de a legifera, chiar și restrâns, în domeniul dreptului penal este o consecință a faptului că infracțiunea constituie un impediment în calea desfășurării comerțului între statele membre ale Uniunii Europene, în vreme ce pentru o dezvoltare economică și socială durabilă este nevoie de o cooperare judiciară eficientă în domeniul dreptului penal.

Similitudinea dispozițiilor normei ce stipulează fraudă informatică în legislația Republicii Moldova și a României sunt evidente. Prin excepție, deosebirea dintre aceste modele legislative de incriminare a fraudei informatice constă în natura urmării prejudiciabile, care este specifică pentru legislația penală a fiecărui stat în parte. Astfel, în calitate de urmare prejudicabilă necesară constatării existenței componentei de fraudă informatică în legislația penală a Republicii Moldova se instituie daunele în proporții mari, iar în ceea ce privește legislația României se instituie cauzarea unei pagube persoanei.

Dacă în Codul penal al Republicii Moldova este oferită noțiunea de daune în proporții mari, care conform art. 126 Cod penal reprezintă „valoarea bunurilor sustrate, dobândite, primite, fabricate, distruse, utilizate, transportate, păstrate, comercializate, trecute peste frontiera vamală, valoarea pagubei pricinuite de persoană sau de un grup de persoane, care, la momentul săvârșirii infracțiunii, depășește 40 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei”, atunci Codul penal al României nu elucidează termenul „pagube”, acesta urmând a fi interpretat în conformitate cu regulile semantice sau gramaticale generale [71].

Diferențe de reglementare există și în privința regimului sancționator, astfel încât art. 249 Cod penal al României prevede o pedeapsă cu închisoarea de la 2 la 7 ani, iar art. 260⁶ Cod penal al Republicii

Moldova instituie pedeapsa închisoarii de la 2 la 5 ani pentru componenta de bază și de la 4 la 9 ani pentru componenta calificată, cea din urmă nefiind prezentă în legislația penală românească [71].

În accepțiunea Codului penal al Republicii Moldova, fraudă informatică face parte din rândul infracțiunilor informatice, fiind reglementată în art. 260⁶ Cod penal în Capitolul XXI intitulat „Infracțiuni informatice și infracțiuni în domeniul telecomunicațiilor” [71]. Astfel, acest cod a încercat să se adapteze cât mai bine noilor concepte utilizate tot mai frecvent la scară internațională, cum ar fi „societate informatizată” sau „societate telecomunicațională”, încercându-se crearea unei noi doctrine privind infracționalitatea informatică și telecomunicațională ce se dorește a fi cuprinsă în legislația de drept penal a Republicii Moldova. Acesta prevede că prin fraudă informatică se înțelege „introducerea, modificarea sau ștergerea datelor informatice, restricționarea accesului la aceste date ori împiedicarea în orice mod a funcționării unui sistem informatic, în scopul de a obține un beneficiu material pentru sine sau pentru altul, dacă aceste acțiuni au cauzat daune în proporții mari” [71].

În Republica Moldova și în întreaga lume, domeniul informatic și cel telecomunicațional au atins deja acel nivel, când relațiile sociale din aceste domenii nu mai pot să se formeze, desfășoare și dezvolta fără o apărare juridico-penală eficientă. Locul infracțiunilor informatice și al infracțiunilor în domeniul telecomunicațiilor în peisajul juridic penal a devenit în scurt timp la fel de important ca acela al infracțiunilor ”clasice”, gravitatea acestora fiind accentuată de ușurința comiterii și camuflării lor, de caracterul preponderent transfrontalier datorat mediului internet și de potențialul devastator al efectelor acesor fapte [36, p.254].

Se poate observa că, în ceea ce privește conținutul legal al infracțiunii, norma incriminatoare este relativ identică în legislația ambelor țări, singura deosebire fiind că spre deosebire de Codul penal al României, unde nu contează valoarea acestui prejudiciu, fiind suficient să se dovedească faptul că patrimoniul persoanei vătămate a suferit o micșorare ca urmare a faptei comise de făptuitor, în Codul penal al Republicii Moldova este necesară cauzarea de daune în proporții mari [106, p. 31]. Conform art. 126 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova se consideră proporții mari valoarea bunurilor sustrate, dobândite, primite, fabricate, distruse, utilizate, transportate, păstrate, comercializate, trecute peste frontiera vamală, valoarea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Deci, în cazul fraudei informatice, Codul penal al Republicii Moldova cere ca în momentul săvârșirii infracțiunii valoarea pagubei să depășească 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Similitudinea între cele două texte de lege își găsește explicația în faptul că legislativul din ambele țări a incriminat respectiva infracțiune reproducând textul Convenției Europene pentru criminalitate informatică.

În legătură însă cu textele normative comparate urmează să facem mai multe constatări. În primul rând, deși similitudinea textelor normative dedicate incriminării și pedepsirii fraudei informatice în legislația penală a Republicii Moldova și a României este una vizibilă, aprecierea gradului prejudicabil sau a pericolului social al faptei în legislațiile penale de referință este diferit. În conformitate cu art. 15 din Codul penal al Republicii Moldova, gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă [71]. În concepția legiuitorului moldovean, gradul prejudiciabil al infracțiunii de fraudă informatică incriminată la art. 260⁶ din Codul penal al Republicii Moldova este determinat în mare parte de cuantumul evaluat în bani al urmăririi prejudiciabile ce survine în rezultatul comiterii infracțiunii[71]. În baza acestei abordări legislative pentru existența temeiului juridic al răspunderii penale, prevăzut de art. 51 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova este necesar ca în rezultatul săvârșirii faptei victimei să i se provoace o daună materială mai mare de 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei [71].

4.3. Considerații generale privind răspunderea juridică penală în domeniul medical

Medicina și dreptul nu se pot sustrage complexității și stării unei societăți, fiind cele mai vechi activități umane. Relația medic-pacient, generatoare de drepturi și obligații corelative, a existat în toate comunitățile, din antichitate, când se configurează dreptul scris, ilustrat de un set de acte normative, veritabile monumente legislative cu real impact în istoria dreptului și culturii umane și până în societatea postindustrială. Acordarea îngrijirilor medicale are un rol esențial atât pentru individ cât și pentru întreaga comunitate din care acesta face parte, impunându-se exigența reglementării activității medicale.

Răspunderea medicală a fost reglementată încă din antichitate, impulsionează dezvoltării eticii profesionale și, pe cale de consecință, a conceptului de răspundere medicală datorându-se scrierilor lui Hipocrate. Jurământul lui Hipocrate, datând din anul 460-377 î. Hr. este cel mai cunoscut text datând din antichitate, cu puternice implicații etice dar și de responsabilitate medicală, care păstrează și în prezent valoarea și funcția unei legi veritabile. Responsabilitatea medicală a fost reglementată și în dreptul roman, principalul izvor de inspirație în procesul elaborării codurilor moderne, în acest sens fiind și Lex Aquillia din secolul al III-lea î. Hr., care reglementează pedeapsa capitală pentru medicul care a cauzat moartea unui om liber, urmarea culpei profesionale. Reglementări privind răspunderea medicului au fost adoptate atât prin Lex Cornelia care instituie responsabilitatea medicului în caz de părăsire a bolnavului, de tratament neglijent urmat de moartea bolnavului și în caz de provocare a avortului, cât și prin Lex Pompeia de Transpadanis care reglementează sancționarea medicului în caz de complicitate la patricid.

În vechiul drept românesc, responsabilitatea medicală a fost reglementată, sub aspect legislativ, în Pravilele lui Vasile Lupu din 1646 și ale lui Matei Basarab din anul 1652, în Legiuirea Caragea în

Muntenia (1817-1832) și în Codul Calimach în Moldova (1817-1832). Pravilele împărătești ale lui Vasile Lupu și ale lui Matei Basarab instituie sancțiunea „pierderii meseriei” pentru medicul care își exercită meseria „prin nemeșteșug”, așadar din culpă, responsabilitatea medicală fiind însă exclusă în ipoteza în care bolnavul însuși refuză îngrijirile medicale sau nu urmează prescripțiile medicale. Totodată, se face distincție între răspunderea civilă și răspunderea penală, fiind cuantificată despăgubirea pentru reparația prejudiciului raportat la întinderea acestuia. Ulterior, Legiuirea Caragea, primul cod de legi al Țării Românești, promulgat în anul 1818 în timpul domnitorului fanariot Ioan Gheorghe Caragea și care conține, în special, dispoziții de drept civil a consacrat principiul general al răspunderii civile delictuale: „...care din știință sau cu neștiință sau cu greșeală va aduce stricăciuni altcuiva este dator a repara stricăciunea” [238].

Codul Calimach, primul cod civil de ramură denumit și „Condică țivilă” sau „Condică politicească”, promulgat de către domnitorul Scarlat Calimach în anul 1817 a consacrat, prin dispozițiile sale instituția „epitropiei casei doctorilor”, în special pe cea a răspunderii: „oricare din doctori, fără muștrare de cuget, va călca acest legământ, făcându-se acest lucru cunoscut la stăpânire, se va scoate din numărul doctorilor și tocmeala lui se va strica și întru nimic nu se va socoti” [240].

În România, răspunderea medicului pentru fapte ilicite săvârșite în exercitarea profesiei, nu a fost distinct reglementată și, pe cale de consecință, această răspundere s-a angajat în condițiile dreptului comun instituit prin dispozițiile art. 998-999 Cod civil [61], până la adoptarea Legii nr. 74/1995 privind exercitarea profesiei de medic, înființarea, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România [136]. Legea specială privind exercitarea profesiei de medic nu reglementează expres răspunderea medicală, limitându-se la a face trimiteri la dreptul comun în materie de răspundere, generând astfel reale controverse în doctrina juridică și, deopotrivă, în jurisprudență. Natura responsabilității medicale a rămas obiect de controversă atât în doctrina juridică cât și în jurisprudență și ulterior adoptării, în anul 2004, a Legii privind organizarea profesiei de medic, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România [165], întrucât această lege specială nu a reglementat expres răspunderea medicilor, a personalului medical, în general.

Odată cu adoptarea Legii nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății [141], recunoscut ca fiind un autentic Cod al sănătății, în doctrina juridică recentă s-a acreditat ideea conturării unei noi ramuri de drept, dreptul medical, situată la granița dreptului public cu dreptul privat [201, p.133; 44, p.178]. În principiu, totalitatea normelor juridice care reglementează un domeniu concret al vieții sociale, configurează dimensiunile unei ramuri de drept. Ansamblul compact al normelor juridice proprii domeniului respectiv, până la sistematizarea și reunirea lor într-un cod a normelor juridice dintr-o anumită ramură a dreptului, așadar până la codificarea lor, confirmă tendința de configurare a unei noi ramuri de drept.

În sfera relațiilor sociale din domeniul sanitar, o compatizare a normelor juridice calificată ca fiind o veritabilă codificare, s-a realizat odată cu intrarea în vigoare a Legii privind reforma în domeniul sănătății [141], act normativ care cuprinde reglementări preluate din legi, ordonanțe simple sau ordonanțe de urgență ale Guvernului, care statuau în această materie anterior apariției sale, dar și reglementări noi, armonizate în vederea realizării unei reforme reale în domeniul medical. În contextul controverselor relative la existența acestei ramuri distincte de drept, odată cu apariția Legii privind reforma în domeniul sănătății [141] menit să ofere răspunsuri majorității problemelor care frământau domeniul medical, balanța înclină în favoarea adeptilor teoriei existenței unei ramuri de drept distincte.

În doctrina juridică autohtonă dreptul medical, deși controversat sub aspectul existenței sale ca ramură distinctă de drept, a fost definit ca fiind „suma normelor juridice ce reglementează comportamentul profesional al personalului medical, precum și raporturile juridice specifice domeniului sanitar și care conferă drepturi și obligații participanților la aceste raporturi” [204, p. 70]. În accepțiunea altor susținători ai existenței dreptului medical ca ramură distinctă de drept „dreptul medical reprezintă ansamblul normelor juridice care reglementează raporturile juridice profesionale, patrimoniale și nepatrimoniale, stabilite între cei care exercită profesiunile medicale și pacienți, precum și raporturile specifice instituțiilor sanitare, caracterizate prin poziția de egalitate juridică a participanților la aceste raporturi juridice” [201, p. 5].

În România, cadrul legal al malpraxisului în România este stabilit prin dispozițiile Legii nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, cu modificările și completările ulterioare [141]. Malpraxisul medical este definit prin legea specială ca fiind eroarea profesională săvârșită în exercitarea actului medical sau medico-farmaceutic, generatoare de prejudicii asupra pacientului și care antrenează răspunderea civilă a personalului medical, respectiv a furnizorului de produse și servicii medicale, sanitare și farmaceutice [141]. Dacă eroarea, în general, este circumscrisă neglijenței, eroarea profesională, în domeniul medical, are o sferă de cuprindere mult mai largă, înglobând orice greșeală comisă cu voie sau fără voie, datorită lipsei de prudență și diligență sau neștiinței, dacă generează prejudicii asupra pacientului, în timpul exercitării actului medical sau în strânsă legătură cu acesta. Personalul medical, așa cum este definit prin Legea privind reforma în domeniul sănătății, răspunde pentru prejudiciile cauzate din eroare, care includ și neglijența, imprudența sau cunoștințe medicale insuficiente în exercitarea profesiei, prin acte individuale în cadrul procedurilor de prevenție, diagnostic sau tratament. Personalul medical răspunde și pentru prejudiciile decurgând din nerespectarea reglementărilor privind confidențialitatea, consimțământul informat și obligativitatea acordării asistenței medicale. Totodată, personalul medical răspunde pentru prejudiciile cauzate în exercitarea profesiei ori de câte ori își depășește limitele competenței, cu excepția cazurilor de urgență în care nu există personal medical având competența necesară. Personalul medical este obligat, în exercitarea profesiei, la respectarea drepturilor fundamentale

ale omului, consacrate în Constituția României, respectiv dreptul la viață și dreptul la integritate fizică și psihică [77].

În contextul analizei, răspunderii medicale, în general și al răspunderii penale medicale, în special, apreciem că răspunderea juridică medicală se manifestă sub mai multe forme: răspunderea penală, răspunderea disciplinară și răspunderea civilă. Răspunderea penală se angajează în situația în care personalul medical săvârșește o faptă ilicită care întrunește toate elementele constitutive ale infracțiunii. Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății statuează expres în sensul că răspunderea civilă reglementată prin prezenta lege nu înlătură angajarea răspunderii penale, dacă fapta care a cauzat prejudiciul constituie infracțiune conform legii [141].

Răspunderea penală medicală reprezintă consecința încălcării valorilor sociale ocrotite prin dispozițiile legale care reglementează infracțiuni, de către medic sau de către unitatea sanitară, cu forma de vinovăție indicată în ipoteza normelor de incriminare, infracțiuni incriminate în Codul penal [69] și în legi speciale [141], [133], [147], [164], [215], etc. Relativ la răspunderea penală medicală trebuie afirmată legalitatea reglementării calității de funcționar public, în accepțiunea legii penale, a medicului angajat cu contract de muncă într-o unitate spitalicească din sistemul public de sănătate, cu consecința posibilității angajării răspunderii acestuia pentru infracțiuni de corupție și de serviciu.

Învederăm faptul că infracțiunile specifice sferei răspunderii penale medicale, independent de criteriului formal al reglementării lor în Codul penal sau în legi speciale, pot fi clasificate în infracțiuni săvârșite doar de către medici, în exercitarea actului medical sau de către unități sanitare, în prestarea serviciilor medicale și infracțiuni care pot fi săvârșite atât de către medici, cât și de către alte persoane ce nu dețin această calitate. Infracțiunile din prima categorie, respectiv infracțiunile săvârșite doar de către medici, în exercitarea actului medical sau de către unități sanitare, în prestarea serviciilor medicale sunt susceptibile de clasificare în două subcategorii, după cum calitatea de medic este prevăzută, în mod expres, în ipoteza normei de incriminare sau este dedusă din analiza sistematică a dispozițiilor legale prin care aceste infracțiuni sunt reglementate. Cu titlu de exemplu, deși dispozițiile legale, care reglementează infracțiunile în domeniul prelevării de organe, țesuturi și celule de origine umană și în cel al transfuziei sanguine, nu prevăd expres calitatea de medic a subiectului activ, aceste infracțiuni nu pot fi săvârșite decât de către persoane fizice sau juridice care beneficiază de temeinice cunoștințe medicale dar și, de tehnică medicală adecvată.

Din perspectiva limbajului juridic utilizat, precizăm că toate aspectele care vizează medicul, în calitate de parte a raportului juridic de drept medical, a contractului medical și, respectiv, în calitate de subiect activ al infracțiunilor analizate în cuprinsul tezei, vizează orice persoană care face parte din sfera personalului medical, așa cum este definit prin dispozițiile art. 653 alin. (1) lit. a) din Legea nr.95/2006 privind reforma în domeniul sănătății [141]. Pe cale de consecință, avem în vedere atât medicul, *stricto*

sensu, ci și medicul stomatolog, asistentul medical și moașa, când aceștia au calitatea de părți ale unor raporturi juridice de drept medical, încheiate în vederea prestării unor servicii medicale, fiind excluși din obiectivele demersului nostru științific farmaciștii, care, deși sunt reglementați prin dispozițiile sus menționate, ca făcând parte din categoria personalului medical, aceștia au o activitate specifică care reclamă analiza distinctă a răspunderii lor juridice. Totodată, avem în vedere atât medicii angajați ai unităților sanitare din sistemul public de sănătate, cât și medicii care își desfășoară activitatea în sistemul de sănătate privat. În ceea ce privește noțiunea de „pacient”, aceasta vizează atât persoanele care suferă de o boală, așadar persoanele bolnave, care se prezintă la medic pentru a beneficia de îngrijirile necesare, devenind, în acest fel, părți ale unor raporturi juridice medicale, cât și persoanele sănătoase, care solicită medicilor serviciile medicale necesare conservării stării lor de sănătate, adică servicii medicale de prevenție, devenind, astfel, părți ale unor raporturi juridice de aceeași natură.

Codul penal român incriminează, prin dispozițiile sale, infracțiunile al căror subiect activ poate fi personalul medical, în general și medicul în special. În Titlul I intitulat „Infracțiuni contra persoanei” legea penală incriminează infracțiunile contra vieții, infracțiunile contra persoanei și agresiunile asupra fătului cu incidență în domeniul medical. Astfel, în Capitolul I al Titlului I, intitulat „Infracțiuni contra vieții” sunt reglementate următoarele infracțiuni care pot fi săvârșite de personalul medical în exercitarea profesiei: uciderea la cerea victimei, incriminată prin dispozițiile art. 190, care constă în uciderea săvârșită la cererea explicită, serioasă, conștientă și repetată a victimei care suferea de o boală incurabilă sau de o infirmitate gravă atestată medical, cauzatoare de suferințe permanente și greu de suportat, pedepsită cu închisoarea de la unu la 5 ani și uciderea din culpă, infracțiune incriminată prin dispozițiile art. 192 și pedepsită cu închisoarea de la unu la 5 ani, iar dacă uciderea din culpă este urmarea nerespectării dispozițiilor legale ori a măsurilor de prevedere pentru exercițiul unei profesii sau meserii ori pentru efectuarea unei anumite activități, pedeapsa este închisoarea de la 2 la 7 ani [69].

În Capitolul II al Titlului I, destinat infracțiunilor contra integrității corporale și sănătății, Codul penal român incriminează vătămarea corporală din culpă prin dispozițiile art. 196, care constă în fapta prin care se produc leziuni traumatice sau este afectată sănătatea unei persoane, săvârșită din culpă de către o persoană aflată sub influența băuturilor alcoolice ori a unei substanțe psihoactive sau în desfășurarea unei activități ce constituie prin ea însăși infracțiune, fiind pedepsită cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă. Dacă fapta de loviri sau orice acte de violență cauzatoare de suferințe fizice, care a cauzat vreuna din următoarele consecințe: o infirmitate; leziuni traumatice sau afectarea sănătății unei persoane, care au necesitat, pentru vindecare, mai mult de 90 de zile de îngrijiri medicale; un prejudiciu estetic grav și permanent; avortul; punerea în primejdie a vieții persoanei, a fost săvârșită ca urmare a nerespectării dispozițiilor legale sau a măsurilor de prevedere pentru exercițiul unei profesii sau meserii ori pentru efectuarea unei anumite activități, pedeapsa este închisoarea de la 6 luni la 3 ani sau amenda. Totodată,

Codul penal român, în Capitolul IV privind agresiunile asupra fătului incriminează întreruperea cursului sarcinii prin dispozițiile art. 201 și vătămarea fătului prin dispozițiile art. 202 [69].

Personalul medical în general, medicul în special, poate să fie potențial subiect activ și al altor fapte prevăzute de Codul penal, precum divulgarea secretului profesional, incriminată prin dispozițiile art. 227, infracțiune care face parte din grupul infracțiunilor contra libertății persoanei și constă în divulgarea fără drept a unor date, de către cel caruia i-au fost încredințate sau de către cel care a luat cunoștință în virtutea profesiei sau funcției, dacă fapta este de natura a aduce prejudicii unei persoane; neglijența în serviciu incriminată prin dispozițiile art. 298, infracțiune care face parte din grupul infracțiunilor de serviciu și constă în încălcarea din culpă de către un funcționar public a unei îndatoriri de serviciu, prin neîndeplinirea acesteia sau prin îndeplinirea ei defectuoasă, dacă prin aceasta se cauzează o pagubă ori o vătămare a drepturilor sau intereselor legitime ale unei persoane fizice sau ale unei persoane juridice, fiind pedepsită cu închisoarea de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă; luarea de mită incriminată prin dispozițiile art. 289, infracțiune care constă în fapta funcționarului public care, direct ori indirect, pentru sine sau pentru altul, pretinde ori primește bani sau alte foloase care nu i se cuvin ori acceptă promisiunea unor astfel de foloase, în legătură cu îndeplinirea, neîndeplinirea, urgentarea ori întârzierea îndeplinirii unui act ce intră în îndatoririle sale de serviciu sau în legătură cu îndeplinirea unui act contrar acestor îndatoriri, fiind pedepsită cu închisoare de la 3 la 10 ani și interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică ori de a exercita profesia sau activitatea în executarea căreia a săvârșit fapta; primirea de foloase necuvenite incriminată prin dispozițiile art. 256, care constă în primirea de către un funcționar, direct sau indirect, de bani ori de alte foloase, după ce a îndeplinit un act în virtutea funcției sale și la care era obligat în temeiul acesteia, fiind pedepsită cu închisoare de la 6 luni la 5 ani; exercitarea fără drept a unei profesii sau activități incriminată prin dispozițiile art. 348 care constă în exercitarea, fără drept, a unei profesii sau activități pentru care legea cere autorizație ori exercitarea acestora în alte condiții decât cele legale, dacă legea specială prevede că săvârșirea unor astfel de fapte se sancționează potrivit legii penale, fiind pedepsită cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă [69].

Codul penal român incriminează, de asemenea și alte infracțiuni care pot fi săvârșite de către personalul medical în general, medicul în special, respectiv: zădărnicierea combaterii bolilor reglementată prin dispozițiile art. 352 care constă în nerespectarea măsurilor privitoare la prevenirea sau combaterea bolilor infectocontagioase, dacă a avut ca urmare răspândirea unei asemenea boli, fiind pedepsită cu închisoare de la 6 luni la 2 ani sau cu amendă sau cu închisoarea de la o lună la 6 luni sau amenda dacă fapta este săvârșită din culpă; transmiterea sindromului imunodeficient dobândit, reglementată prin dispozițiile art. 354 care constă în transmiterea, prin orice mijloace, a sindromului imunodeficient dobândit-SIDA și se pedepsește cu închisoarea de la 5 la 12 ani sau cu închisoarea de la 7 la 15 ani dacă prin această faptă s-a produs moartea victimei, iar dacă fapta a fost săvârșită din culpă, pedeapsa este

închisoarea de la 6 luni la 3 ani sau închisoarea de la 2 la 7 ani, dacă a cauzat moartea victimei; prelevarea ilegală de țesuturi sau organe reglementată prin dispozițiile art. 384 care constă în prelevarea de țesuturi sau organe de la un cadavru, fără drept și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă [69].

Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății incriminează prin normele sale speciale următoarele infracțiuni: prelevarea sau transplantul de organe, țesuturi sau celule, fără consimțământul dat în condițiile legii prin dispozițiile art. 154; compromiterea unei autopsii medico-legale prin dispozițiile art. 155; prelevarea de organe, țesuturi sau celule, în scopul obținerii unui folos material prin dispozițiile art. 157; practicarea, fără drept, a profesiei de medic prin dispozițiile art. 393; practicarea, fără drept, a profesiei de medic dentist prin dispozițiile art. 488 [141].

Infracțiunile care pot fi săvârșite de către personalul medical în general și medic, în special, sunt reglementate și prin dispozițiile altor legi speciale, incidente în materie, respectiv nerespectarea confidențialității datelor cu caracter medical incriminată prin art. 37 din Legea nr. 46/2003 privind drepturile pacientului [133]; prescrierea de droguri de mare risc incriminată prin art. 6 alin. (1) din Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri [147]; administrarea de droguri de mare risc incriminată prin art. 7 din Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri [147]; indemnul la consumul ilicit de droguri de mare risc incriminată prin art. 10 din Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri [147]; recoltarea de sânge, fără consimțământul pacientului incriminată prin art. 40 lit. b) din Legea nr. 282/2005 privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice [164]; recoltarea de sânge de la un minor sau de la o persoană lipsită de discernământ incriminată prin art. 40 lit. c) din Legea nr. 282/2005 privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice [164]; organizarea activității de transfuzie sanguină în scopul obținerii de avantaje materiale incriminată prin art. 40 lit. d) din Legea nr. 282/2005 privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice [164]; neefectuarea controlului biologic regulamentar și a procedurii de validare incriminată prin art. 40 lit. e) din Legea nr. 282/2005 privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice [164]; efectuarea de activități din domeniul transfuziei sanguine fără autorizarea prevăzută de lege sau în afara condițiilor legale incriminată prin art. 40 lit. f) din Legea nr. 282/2005 privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și

asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice [164]; modificarea caracteristicilor biologice ale sângelui, fără consimțământul pacientului incriminată prin art. 40 lit. g) din Legea nr. 282/2005 privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice [164].

Menționăm și infracțiunile prevăzute în Legea nr. 227/2006 privind prevenirea și combaterea dopajului în sport, incidente în materie: administrarea oricărei substanțe și/sau metode interzise unui sportiv incriminată prin dispozițiile art. 91 alin. (7) [157], dar și în Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 144/2008 privind exercitarea profesiei de asistent medical generalist, a profesiei de moașă și a profesiei de asistent medical, precum și organizarea și funcționarea Ordinului Asistenților Medicali Generaliști, Moașelor și Asistenților Medicali din România, respectiv practicarea, fără drept, a uneia dintre profesiile de asistent medical generalist, moașă sau asistent medical incriminată prin dispozițiile art. 19 alin. (1) [215].

Analizând reglementările legale în materie putem afirma că infracțiunile specifice răspunderii penale medicale sunt infracțiuni săvârșite în exercitarea profesiei de medic, cu ocazia furnizării serviciului medical, și raportat la natura relației medic-pacient dar și finalitatea actului medical, aceea de a conserva și de a îmbunătăți starea de sănătate a pacientului, aceste infracțiuni sunt săvârșite, în marea lor majoritate, din culpă, excepțiile de la această regulă putând fi identificate în cazul infracțiunilor de corupție și de serviciu. Răspunderea penală medicală poate fi angajată, totodată, în mod similar, în cazul furnizorilor de servicii medicale ce își desfășoară activitatea în mediul public și în cazul furnizorilor de servicii medicale din mediul privat, cu diferențele instituite prin dispozițiile art. 308 din Codul penal, în materia infracțiunilor de corupție și de serviciu.

Republica Moldova și-a asumat angajamentul „de a lua măsurile adecvate în scopul de a asigura accesul echitabil la îngrijiri de sănătate de calitate adecvată”, prin ratificarea Convenției europene pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și ale medicinei, primul instrument juridic internațional generator de obligații de natură să protejeze demnitatea, drepturile și libertățile ființei umane împotriva oricărei aplicări abuzive a progreselor biologiei și medicinei și care enunță o serie de principii și interdicții privind genetica, cercetarea medicală, consimțământul persoanei pentru intervenții în domeniul sănătății, dreptul la respectarea vieții private, prelevarea de organe și țesuturi [79], [180].

În prezent, sistemul ocrotirii sănătății din Republica Moldova trece prin etapa reformelor și alinierii la standardele europene, fiind revizuite și adoptate acte normative noi în domeniu, chemate să pună în aplicare schimbările în acest sector, să asigure o asistență medicală primară de înaltă calitate, să îmbunătățească guvernarea în materie de sănătate și finanțarea asistenței medicale.

Guvernul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea privind aprobarea Programului național de promovare a sănătății pentru anii 2016-2020, în care se menționează că: „Republica Moldova, ca majoritatea țărilor din regiune, se confruntă cu diferite provocări: odată cu agravarea presiunilor economice și creșterea costurilor serviciilor de sănătate, sporește riscul excluziunii sociale și deseori, anume cei care au cele mai mari nevoi de asistență medicală sunt cei mai marginalizați. În perspectivă, cheia succesului ar putea fi schimbarea mentalității factorilor de decizie, prestatorilor de servicii și membrilor societății, astfel încât serviciile de sănătate să nu mai fie percepute drept simple acțiuni de tratament al maladiilor, ci un mecanism care să plaseze accentul spre promovarea sănătății”[120].

Domeniul ocrotirii sănătății este reglementat de mai multe acte legislative, hotărâri ale Guvernului și documente aprobate de către Ministerul Sănătății și alte autorități publice. Actele normative care, la nivel de responsabilitate juridică, guvernează funcționarea sistemului ocrotirii sănătății sunt: Legea cu privire la activitatea farmaceutică nr. 1456/1993 [184], Legea cu privire la medicamente nr. 1409/1997 [183]; Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr. 1585/1998 [185], Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate nr. 552/2001 [174], Legea cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală nr. 1593/2002 [186], Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr. 263/2005 [160], Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic nr. 264/2005 [161], Legea cu privire la supravegherea de stat a sănătății publice nr.10/2009 [128], Legea ocrotirii sănătății nr. 411/1995 [169], Legea cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale nr. 1086/2000 [179], Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002 [71], Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 [73], Codul-cadru de etică al lucrătorului medical și farmaceutic [75] și alte acte normative care reglementează acest domeniu.

Răspunderea juridică a cadrului medical, decurge și din încălcarea prevederilor Legii cu privire la exercitarea profesiei de medic [161], care poate lua forma răspunderii disciplinare pentru neîndeplinirea obligațiilor în cadrul serviciului, stipulate în legi, regulamente profesionale și instrucțiuni, care poate merge până la desfacerea contractului de muncă, responsabilității administrative, pentru încălcarea unor dispoziții de drept administrativ, inclusiv aplicarea unor sancțiuni contravenționale, ca în cazul neanunțării bolilor transmisibile, a intoxicațiilor acute, profesionale, colective sau morale; responsabilității penale, ca urmare a săvârșirii unor infracțiuni; responsabilității civile delictuale, ca o consecință a săvârșirii unor fapte ilicite, producătoare de prejudicii, din culpă, în exercițiul profesiei medicale sau ca o consecință a neexecutării contractului medical, responsabilitatea contractuală, diferită de cea penală.

Legea cu privire la exercitarea profesiei de medic consacră prin dispozițiile art. 7 respectul față de ființa umană statuând în sensul că sănătatea omului reprezintă valoarea supremă cu caracter personal și social, medicul fiind obligat, prin utilizarea tuturor capacităților și cunoștințelor profesionale, să contribuie la protejarea sănătății populației, să combată orice formă de cruzime și înjosire a demnității umane,

păstrând respectul față de ființa umană [161]. Conform dispozițiilor art. 17 din lege medicul este obligat să respecte cu strictețe drepturile și interesele legitime ale pacientului; să asigure tratamentul până la însănătoșirea pacientului sau până la trecerea lui în îngrijirea unui alt medic; să păstreze secretul informațiilor personale de care a luat cunoștință în exercitarea profesiei, cu excepția cazurilor prevăzute de prezenta lege și de legislația privind accesul la informații; să acorde primul ajutor medical de urgență, indiferent de timpul, locul și de alte circumstanțe ale situației; să ceară consimțământul pacientului pentru orice prestare medicală conform legislației; să cunoască și să exercite în permanență atribuțiile de serviciu; să respecte normele etico-profesionale; să execute alte obligații prevăzute de legislație, etc. În executarea obligațiilor sale profesionale, medicul nu este în drept să supună pacientul unui risc nejustificat, nici chiar cu acordul acestuia. Se interzice, totodată, satisfacerea rugăminții bolnavului de a i se curma viața (eutanasierea) [161].

Codul penal al Republicii Moldova incriminează în Capitolul II destinat infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei următoarele infracțiuni relevante în domeniul dreptului medical: provocarea ilegală a avortului, incriminată prin dispozițiile art. 159 care constă în întreruperea cursului sarcinii, prin orice mijloace, săvârșită: în afara instituțiilor medicale sau cabinetelor medicale autorizate în acest scop; de către o persoană care nu are studii medicale superioare speciale; în cazul sarcinii ce depășește 12 săptămâni, în lipsa indicațiilor medicale, stabilite de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale; în cazul contraindicațiilor medicale pentru efectuarea unei asemenea operații; în condiții antisanitare și care se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani, sau cu închisoare de până la 2 ani; efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către medic incriminată prin dispozițiile art. 160, care se pedepsește cu amendă în mărime de pînă la 550 unități convenționale cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani sau cu închisoare de la 3 la 6 ani cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 5 ani, dacă fapta a cauzat din imprudență o dereglare îndelungată a sănătății ori o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății sau au provocat din imprudență decesul pacientului; efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului de către medic fără consimțământul scris al pacientei, incriminată prin dispozițiile art. 161, care se pedepsește cu amendă în mărime de pînă la 650 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 150 la 240 de ore; neacordarea de ajutor unui bolnav fără motive întemeiate de către o persoană care, în virtutea legii sau a regulilor speciale, era obligată să îl acorde, incriminată prin dispozițiile art. 162, care se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 100 la 240 de ore sau cu închisoare de până la 5 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o

anumită activitate pe un termen de până la 3 ani dacă fapta a cauzat din imprudență, o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății sau decesul bolnavului; lăsarea în primejdie, incriminată prin dispozițiile art. 162, care se pedepsește cu amendă în mărime de până la 550 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani sau cu închisoare de până la 4 ani, dacă fapta a cauzat prin imprudență, o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății sau decesul victimei [71].

Totodată, prin dispozițiile art. 158, Codul penal incriminează traficul de organe, țesuturi și celule umane care constă în prelevarea ilicită de țesuturi și/sau celule umane prin extragerea acestora din corpul persoanei vii sau decedate de către persoane neautorizate și/sau în instituții neautorizate în acest sens conform legislației sau fără respectarea prevederilor legale ce se referă la consimțământul persoanei la donarea acestora, sau în scopul obținerii unor venituri din aceasta, precum și vinderea, procurarea, sustragerea, utilizarea, păstrarea, deținerea, transmiterea, primirea, importarea, exportarea sau transportarea ilegală a acestor, faptă pedepsită cu închisoare de la 2 la 5 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, cu amendă, aplicată persoanei juridice, în mărime de la 2000 la 4000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice. Aceleași acțiuni săvârșite cu organe umane sau părți ale acestora sunt pedepsite, conform legii penale cu închisoare de la 5 la 12 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, cu amendă, aplicată persoanei juridice, în mărime de la 4000 la 6000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice [71].

Codul penal al Republicii Moldova incriminează în Capitolul VIII consacrat infracțiunilor contra sănătății publice și conviețuirii sociale următoarele infracțiuni care pot fi săvârșite de personalul medical, în general și de către medic, în particular: contaminarea cu maladia SIDA, incriminată prin dispozițiile art. 212 alin. (4), care constă în contaminarea cu maladia SIDA ca urmare a neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către un lucrător medical a obligațiilor sale profesionale, pedepsită cu închisoare de până la 5 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani; încălcarea din neglijență a regulilor și metodelor de acordare a asistenței medicale incriminată prin dispozițiile art. 213 care constă în încălcarea din neglijență de către medic sau de către un alt lucrător medical a regulilor sau metodelor de acordare a asistenței medicale, dacă aceasta a cauzat: vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății sau decesul pacientului, fiind pedepsită cu închisoare de până la 3 ani cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani; practicarea ilegală a medicinei sau a activității farmaceutice, incriminată prin dispozițiile art. 214, care constă în practicarea medicinei ca profesie sau a activității farmaceutice de către o persoană care nu are licență sau altă autorizație, dacă

aceasta a cauzat din imprudență o vătămare a sănătății și care se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani [71].

4.4. Concluzii la Capitolul 4

1. Printr-un studiu amplu a doctrinei juridice și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și Republica Moldova, am identificat particularitățile și fațetele răspunderii penale în diferite domenii de reglementare juridică. Identificarea fațetelor răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, analizarea conceptului, a regimului juridic și a esenței acestei forme a răspunderii juridice prezintă interes, în opinia noastră, având în vedere continua reconfigurare a realității sociale, care implică reevaluări a unor fenomene juridice, apreciate ca definitiv tranșate și ne-a permis să trasăm elementele de perspectivă, în scopul optimizării raporturilor juridice incidente.

2. Identificarea fațetelor răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, configurate în contextul noilor transformări legislative, așadar în condițiile specializării legislației, a făcut posibilă trasarea particularităților răspunderii juridice penale a aleșilor, a răspunderii juridice penale în domeniul medical sau în domeniul informatic și reflectarea unor direcții de perfecționare a reglementărilor juridice penale din domeniile cercetate, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

3. În contextul evoluției continue a societății, revoluția tehnologică, având drept consecință interconectarea dar și inter-relaționarea unor forme variate de comunicare prin aplicarea și utilizarea comună a transmisiilor de date, a influențat instituțiile dreptului penal dar și instituțiile dreptului procesual penal. Rețeaua de comunicații, într-o continuă expansiune, crează noi premise pentru activitatea infracțională, nu doar în ceea ce privește infracțiunile consacrate, tradiționale, dar și în ceea ce privește infracțiunile noi determinate de tehnologia actuală. Astfel, dreptul penal, dreptul procesual penal dar și tehnicile de investigare sunt provocate să țină pasul cu noile fapte, săvârșite în contextul evoluției tehnologice, impunându-se reglementarea și adaptarea mijloacelor de protecție în scopul prevenirii aplicării abuzive a noilor dispoziții procedurale.

4. În teza de doctorat am tratat răspunderea penală a aleșilor. Activitatea infracțională a aleșilor afectează grav bunul mers al administrației publice, prin punerea în pericol a stabilității organizaționale a instituțiilor și autorităților publice, prin subminarea principiilor de bună administrare, echitate și justiție socială, prin generalizarea fenomenului corupției și, nu în ultimul rând, prin erodarea încrederii cetățenilor în factorii de decizie din sfera administrației publice. Jurisprudența în materie penală din țara noastră învederează faptul că cele mai frecvente infracțiuni săvârșite de către aleși sunt infracțiunile de corupție, infracțiunile de serviciu, infracțiunile de fals, infracțiunile reglementate de legislația muncii și a funcției

publice dar și infracțiunile împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene. În practica judiciară întâlnim și alte infracțiuni săvârșite, mai rar, de către aleși precum deturmarea de fonduri, delapidarea, sustragerea și distrugerea de înscrisuri, sau infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială, cum ar fi împiedicarea exercitării libertății religioase, incitarea la ură sau discriminare, acestea din urmă fiind săvârșite, cu precădere, de către aleșii aparținând minorităților naționale. Literatura de specialitate face trimitere la o multitudine de factori determinanți, fiind identificate cauze de natură juridică precum reglementări juridice incomplete, instabilitatea legislativă sau necorelările între normele juridice, cauze de natură administrativă, respectiv lipsa de profesionalism a aleșilor sau gradul ridicat de birocrație, cauze de natură politică cum ar fi dezincriminarea unor infracțiuni de corupție dar și cauze de natură socio-economică, respectiv aspirațiile la bunăstare sau inegalitatea socială.

5. În contextul controverselor relative la configurarea dreptului medical ca ramură distinctă de drept, care au impulsionat legiuitorul contemporan să depună toate diligențele pentru conturarea unor soluții, cu aplicabilitate concretă, în materia răspunderii medicale, în general și a răspunderii penale medicale, în special, am tins în prezentul studiu doctoral la identificarea, extinderea și valorificarea opiniilor doctrinare din România și Republica Moldova conturate în acest domeniu. Domeniul medical se confruntă, în prezent, cu un real vid legislativ în ceea ce privește reglementarea răspunderii juridice pentru malpraxis medical - subiect sensibil și delicat pentru profesioniștii din lumea medicală. Deși noul Cod penal a adus o serie de modificări notabile în domeniul medical, acestea nu corespund realității actualului sistem medical, impunându-se, în opinia noastră, incriminarea infracțiunilor de malpraxis medical distinct în legislația din România și Republica Moldova, asigurându-se astfel suprimarea paralelismelor, a inflației de reglementări legale, a instabilității legislative în domeniu și, totodată, eliminarea contradicțiilor în aplicarea normelor legale. Se asigură, astfel, coroborarea între multiplele texte oficiale, pornind de la premisa că reglementările dispersate excesiv nu sunt respectate întrucât nu sunt cunoscute.

6. Din această perspectivă, teza de doctorat, prospectând răspunderea penală în domeniul medical, din perspectiva evoluțiilor legislative, doctrinare și jurisprudențiale, tinde să acopere un domeniu insuficient explorat, în prezent, în România și Republica Moldova. În contextul evoluțiilor legislative, doctrinare și jurisprudențiale în materia răspunderii medicale, în prezentul studiu doctoral, am tins la identificarea extinderea și valorificarea opiniilor doctrinare din România și Republica Moldova conturate în acest domeniu, dar și a actelor normative incidente. Statuăm în sensul că răspunderea medicală ocupă un loc important în cadrul dreptului medical, ca ramură distinctă de drept, iar în funcție de valorile sociale protejate prin normele juridice care reglementează diferite domenii ale vieții sociale, poate îmbrăca mai multe forme: civilă, administrativă, disciplinară și penală.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Extrăgând concluziile rezultate la finalul fiecărui capitol putem prezenta următoarele concluzii generale:

1. Cercetarea multiaspectuală a răspunderii juridice penale ca formă distinctă de manifestare a răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, în lumina noilor reglementări din România și Republica Moldova, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în cele două state, ne permite să conturăm noi teze și concepții menite să pună într-o nouă lumină problemele privind răspunderea pentru încălcarea legislației penale. Caracterul novator al tezei de doctorat rezidă din interesul manifestat în doctrina juridică pentru prospectarea tendințelor de evoluție a răspunderii juridice și, implicit, pentru identificarea locului răspunderii juridice penale în construcția normativă de drept a răspunderii juridice, dar și pentru identificarea subtilităților și fațetelor răspunderii juridice penale, una din instituțiile centrale a răspunderii juridice, interes generat de continua reconfigurare a realității sociale, care implică reevaluări a unor fenomene juridice, apreciate ca fiind definitiv tranșate.

2. În contextul evoluției continue a societății și, implicit, a dreptului, studiul științific consacrat răspunderii juridice penale, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și în Republica Moldova, este actual și provocator raportat la plurivalența acestei instituții centrale a răspunderii juridice, din perspectiva identificării tendințelor actuale în abordarea teoretico-științifică a răspunderii juridice penale în cercetările doctrinarilor contemporani și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală, în vederea dezvoltării și completării acestei instituții juridice, elaborării unor noi concepte și teorii în materia răspunderii penale, trasarea unor propuneri de lege ferenda pentru adaptarea normelor juridice penale din legislația Republicii Moldova și România noilor imperative ale societății și, totodată, a perfecționării reglementărilor juridice din domeniul cercetat, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale [55], [56].

3. Din perspectiva identificării fațetelor răspunderii juridice și a configurării structurii răspunderii juridice, am trasat, printr-o analiză multilaterală și complexă și, nu în ultimul rând, critică a doctrinei juridice și a cadrului normativ privind instituția răspunderii juridice, în contextul transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și în Republica Moldova, criteriile de delimitare structurală a formelor răspunderii juridice și elemente structurale ale sistemului răspunderii juridice: formele, modalitățile și manifestările răspunderii juridice și am analizat răspunderea juridică penală ca formă a răspunderii juridice, care se delimitează, în opinia noastră, în următoarele modalități: răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă., modalități care există în limitele obiectului dreptului penal și utilizează metodele proprii dreptului penal. Opinăm astfel în sensul că cele două modalități ale răspunderii penale, răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă, sunt susceptibile de subclasificări

în manifestări. Răspunderea penală subiectivă, în opinia noastră, se subclasifică în două manifestări: răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice și răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice, iar răspunderea penală obiectivă se subclasifică, la rândul ei, în două manifestări: răspunderea penală obiectivă pură și răspunderea penală obiectivă impură [48].

4. Răspunderea penală obiectivă generează, în doctrina juridică autohtonă dar și în doctrina juridică din străinătate reale controverse. Școala clasică de drept penal a ridicat fundamentarea răspunderii penale pe vinovăția făptuitorului la rangul de principiu iar consacrarea răspunderii penale obiective în dreptul penal modern este privită de marea majoritate a autorilor contemporani ca fiind nejustificată. Deși legiuitorul român nu recunoaște explicit o răspundere penală obiectivă, axată exclusiv pe legătura de cauzalitate dintre faptă și rezultat, în literatura juridică de specialitate există autori care militează pentru admiterea acesteia în mod implicit. Apreciem că răspunderea penală subiectivă, fundamentată pe vinovăției făptuitorului, concepută ca o sinteză a proceselor volitive și cognitive care au loc în psihicul infractorului și care indică atitudinea acestuia față de valorile sociale periclitare prin săvârșirea faptei, constituie regula, iar răspunderea penală obiectivă, fundamentată pe lipsa vinovăției, reprezintă excepția.

5. Pledăm, de asemenea, pentru următoarele definiție a răspunderii juridice penale: răspunderea juridică penală este un raport juridic penal de conflict complex, născut urmarea săvârșirii infracțiunii, între stat ca reprezentant al societății și infractor, în conținutul căruia intră dreptul statului de a trage la răspundere pe infractor, de a-i aplica sancțiunea prevăzută de legea penală pentru infracțiunea săvârșită și de a-l constrânge să o execute și obligația corelativă a infractorului de a răspunde pentru fapta sa și de a se supune sancțiunii aplicate, în vederea restabilirii autorității legii și reeducării acestuia.

6. În contextul evoluției continue a societății și, implicit, a instituțiilor dreptului chemate să evolueze și să se redescopere odată cu societatea, cercetarea în plan comparativ a doctrinei juridice și a cadrului normativ privind răspunderea juridică penală din perspectiva transformărilor intervenite, pe tărâm legislativ, în România și Republica Moldova, ne-a permis să distingem fațetele răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, respectiv: răspunderea penală a aleșilor, răspunderea penală în domeniul medical răspunderea penală în domeniul informatic. Din perspectiva evoluțiilor legislative, doctrinare și jurisprudențiale, identificarea fațetelor răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, configurate în contextul noilor transformări legislative, așadar în condițiile specializării legislației, a făcut posibilă trasarea subtilităților și particularităților răspunderii juridice penale în domeniile cercetate, dar și reflectarea unor direcții de perfecționare a reglementărilor juridice penale din domeniile cercetate, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale [50], [52], [53].

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea semnelor distinctive, a funcțiilor, principiilor și modalităților răspunderii juridice penale prin prisma exigențelor Teoriei Generale a

Dreptului, evidențierea particularităților răspunderii juridice penale în diferite domenii de reglementare juridică, din perspectiva noilor transformări legislative, doctrinare și jurisprudențiale, *în vederea* perfecționării reglementărilor juridice din domeniul cercetat, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

Studiul aprofundat al răspunderii juridice penale, prin prisma exigențelor Teoriei generale a dreptului dar și a Teoriei de drept penal, ne-a permis formularea concluziilor de mai sus, dar și a următoarelor recomandări :

I. Amplificarea studiului științific privind răspunderea juridică penală, extinderea și valorificarea opiniilor doctrinare din România și Republica Moldova conturate în acest domeniu, apariția și dezvoltarea unor noi teorii sau cercetări privind răspunderea juridică penală, una din instituțiile centrale a răspunderii juridice și, nu în ultimul rând, dezvoltarea instituțiilor proprii Teoriei generale a dreptului sau altor ramuri de drept care pot fi avute în vedere atât în procesul de învățământ dar și în procesul de elaborare a actelor normative, contribuind la reformarea legislației din România și Republica Moldova și constituind o garanție a legalității angajării răspunderii juridice penale.

II. Codificarea dreptului medical, atât în România cât și în Republica Moldova, prin incriminarea infracțiunilor de malpraxis medical distinct în legislația din România și Republica Moldova, cu luarea în considerare a particularităților domeniului și cu respectarea normelor internaționale în materie, asigurându-se astfel suprimarea paralelismelor, a inflației de reglementări legale, a instabilității legislative în domeniu și, totodată, eliminarea contradicțiilor în aplicarea normelor legale. Se asigură, astfel, coroborarea între multiplele texte oficiale, pornind de la premisa că reglementările dispersate excesiv nu sunt respectate întrucât nu sunt cunoscute.

III. Armonizarea legislației penale din România și Republica Moldova cu prevederile și cu spiritul Convenției Consiliului Europei în domeniul informatic, trasarea unor linii directoare pentru organele de specialitate în vederea aplicării corecte și uniforme a normelor juridice penale privind răspunderea penală pentru săvârșirea infracțiunilor informatice, reglementarea și adaptarea mijloacelor de protecție în scopul prevenirii aplicării abuzive a dispozițiilor procedurale, în condițiile în care, în prezent, dreptul penal, dreptul procesual penal dar și tehnicile de investigare sunt provocate să țină pasul cu noile fapte, săvârșite în contextul evoluției tehnologice.

IV. Analizarea răspunderii juridice penale ca formă distinctă a răspunderii juridice, care se delimitează în următoarele modalități: răspunderea penală subiectivă și răspunderea penală obiectivă, modalități care există în limitele obiectului dreptului penal și utilizează metodele proprii dreptului penal, fiind susceptibile de mai multe manifestări: răspunderea penală subiectivă, în opinia noastră, se subclasifică în două manifestări: răspunderea penală subiectivă a persoanei fizice și răspunderea penală subiectivă a persoanei juridice, iar răspunderea penală obiectivă se subclasifică, la rândul ei, în două

manifestări: răspunderea penală obiectivă pură și răspunderea penală obiectivă impură. Pe cale de consecință, răspunderea penală subiectivă, fundamentată pe vinovăția făptuitorului, constituie regula, iar răspunderea penală obiectivă, fundamentată pe lipsa vinovăției, reprezintă excepția.

V. Fundamentarea, ca element de noutate, a *Principiului autonomiei răspunderii penale*:

În opinia noastră, în cadrul oricărei ramuri de drept trebuie să existe o instituție proprie menită să asigure realizarea și respectarea normei juridice specifice – instituția răspunderii juridice. Răspunderea juridică penală este un semn obligatoriu al metodei reglementării juridice a valorilor sociale proprii dreptului penal și un argument suplimentar în sprijinul independenței dreptului penal - ramură distinctă de drept. Răspunderea penală, în virtutea principiului sus enunțat, este autonomă sub aspect normativ, conceptual și procedural, în sensul că reprezintă forma corespunzătoare a răspunderii juridice în cadrul unei ramuri de drept distincte - dreptul penal și nu o simplă anexă sancționatorie a altor ramuri de drept.

În opinia noastră, protecția penală a unor valori sociale este primară și nu subsidiară sau auxiliară deși intervine chiar și atunci când protecția conferită de normele altor ramuri de drept se dovedește insuficientă. Aceasta întrucât răspunderea penală nu se limitează la sancționarea încălcărilor normelor impuse de alte ramuri de drept, ci sancționează cu precădere încălcarea normelor de conduită create de dreptul penal, dreptul penal având aptitudinea de a crea el însuși astfel de norme de conduită care nu intră în sfera de reglementare a altor ramuri de drept. Așadar, răspunderea penală este autonomă și nu auxiliară, întrucât nu intervine doar pentru protejarea valorilor sociale aparținând altor ramuri de drept, pentru a întări astfel sancțiunea pe care normele acestor ramuri de drept o reglementează.

Autonomia răspunderii penale nu este absolută, în sensul că aceasta nu operează independent de celelalte ramuri de drept, intervenind, așa cum am precizat mai sus și pentru sancționarea încălcărilor unor obligații impuse de regulile altor ramuri de drept. Astfel, creșterea în ritm alert a numărului textelor de incriminare în materia dreptului penal contemporan, este consecința multiplicării obligațiilor instituite prin normele altor ramuri de drept care reclamă o sancționare penală, în ipoteza încălcării lor și nu consecința descoperirii unor noi valori sociale proprii dreptului penal.

Pe cale de consecință, fără a contesta autonomia răspunderii penale, nu se poate face abstracție de caracterul limitat al acestei autonomii, limitare ce decurge din interacțiunea dreptului penal cu alte ramuri de drept, din unitatea sistemului juridic.

BIBLIOGRAFIE

1. Alecu Gh. Considerații de ordin teoretic și juridic privind conceptul de răspundere penală. Relația răspundere-responsabilitate. În: *Legea și viața*, 2009, nr. 5, p. 6-14.
2. Alecu Gh., Barbăneagră A. Reglementarea penală și investigarea criminalistică a infracțiunilor din domeniul informatic. București: Ed. Penguin Book, 2006. 271 p.
3. Antoniu G. Infracțiunea și pedeapsa între aparență și realitate. În: *RDP*, 2000, nr. 1, p.28.
4. Antoniu G. Vinovăția penală. Ediția a II-a. București: Academia Română, 2002. 352 p.
5. Antoniu G, Bulai C. Dicționar de drept penal și procedură penală. București: Hamangiu, 2011. 960 p.
6. Antoniu G. Tratat de drept penal. Vol. I. Introducere în dreptul penal. Aplicarea legii penale. București: Ed. Universul Juridic, 2015. 442p.
7. Antoniu G., Toader T. și colaboratorii. Explicațiile Noului Cod penal. Vol. IV. București: Ed. Universul Juridic, 2016. 592p.
8. Aramă E. Istoria dreptului romanesc. Chișinău: Reclama, 2003. 200 p.
9. Artene D.A. Formele răspunderii juridice. În: *Legea și viața*, 2012, nr. 7, p. 23-26.
10. Avornic Gh. Teoria Generală a dreptului. Chișinău: Cartier Juridic, 2004. 656 p.
11. Avornic Gh. Tratat de teoria generală a statului și dreptului. Vol II. Chișinău: F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2010. 577 p.
12. Avornic Gh. Tratat de teoria generală statului și dreptului. Iași: Vasiliana-98, 2016. 1036 p.
13. Baltag D., Obadă V. Responsabilitatea juridică medicală: aspecte din sistemul juridic medical în Republica Moldova. Chișinău: ULIM, 2003, 280 p.
14. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: F.E.-P., Tipogr. Centrală, 2004. 437 p.
15. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: F.E.-P. Tipogr. Centrală, 2007. 440 p.
16. Baltag D. Teoria răspunderii juridice: aspecte doctrinare, metodologice și practice. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2008. 292 p.
17. Baltag D. Probleme actuale în cunoașterea esenței și conținutului răspunderii juridice. În: *Studii Juridice Universitare*, 2009, nr. 3-4. <http://studiijuridice.md/SJU/revista-nr-3-4-2009> (vizitat 11.01.2018).
18. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2013. 536 p.
19. Baltag D., Tragone Gh. Unele considerente referitoare la condițiile în care poate fi antrenată răspunderea juridică pentru fapta ilicită. În: *Legea și viața*, 2014, nr. 7, p. 15-25.
20. Barac L. Câteva considerații cu privire la definirea răspunderii juridice. În: *Dreptul*, 1994, nr. 4, p. 39-41.
21. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică. București: All Beck, 1997. 376 p.
22. Barac L. Elemente de teoria dreptului. Ediția a 3-a. București: CH Beck, 2013. 361p.
23. Barbu I. A. Introducere în criminalitatea informatică. Craiova: Ed. Sitech, 2014. 224 p.
24. Basarab M. Drept penal. Partea generală. Vol. I. București: Lumina Lex, 1997. 480p.
25. Basarab M. Drept penal. Partea generală. Vol. I. București: Lumina Lex, 1999. 170p.
26. Beccaria C. Despre infracțiuni și pedepse. Tradusă de A. Roșu. București: Editura Științifică, 1965. 158 p.
27. Bleoancă A. Teoria generală a dreptului. București: C.H. Beck, 2016, 156 p.
28. Boboș Gh. Teoria generală a dreptului. Cluj Napoca: Dacia, 1994. 280 p.
29. Bogdan S. Drept penal. Partea specială. Vol. I. Cluj Napoca: Sfera Juridică, 2006. 306 p.
30. Boilă L.R., Boilă A.C. Natura juridică a personalului medical în dreptul român. În: *Dreptul*, 2009, nr. 5, p. 83-112.
31. Boilă L.R. Discuții privitoare la natura juridică a răspunderii profesionale legale a medicului față de pacientul său. În: *Dreptul*, 2011, nr. 2, p. 81-118.
32. Boroi A.. Drept penal. Partea generală. București: Ed. C.H.Beck, 2017. 716p.
33. Bostan I. Sancțiunea - obiect al raportului juridic de răspundere. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2017. 189 p.
34. Botnaru A. Drept penal. Partea generală. Vol.I. Chișinău: Cartier juridic, 2007. 620 p

35. Brînză S. „Infrațiunile ce țin de încălcarea regulilor privind declararea veniturilor și proprietății de către demnitarii de stat, judecători, procurori, funcționari publici și unele persoane cu funcții de conducere: răspunderea conform legii penale a Republicii Moldova. În: Tezele Conferinței Științifice Anuale. Iași: Universitatea „Petru Andrei”, 2008. p. 177-192.
36. Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău : Tipografia Centrală, 2011. 1311 p.
37. Bujor V., Buga L. Drept penal comparat. Note de curs. Chișinău: Cartier juridic, 2003. 104 p.
38. Bulai C. Drept penal român. Partea generală. Vol. I. București: Șansa, 1992. 284 p.
39. Bulai C. Dreptul penal român. Vol. II. București: Șansa, 1992. 224 p.
40. Bulai C. Manual de drept penal. Parte generală. București: All Beck, 1997. 647 p.
41. Cerbu A. Sănătatea publică a națiunii ca suma sănătății individuale. Chișinău: 2002, 19 p.
42. Cerchez A.M. Răspunderea penală a persoanei juridice. În: Analele Universității Spiru Haret. Secțiunea Științe Juridice. București, 2009, anul 7, p.319.
43. Cerchez A.M. Teză de doctor în drept. Formele răspunderii juridice în dreptul intern. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2016. 176 p.
44. Cerchez A.M.. Scurte considerații privind răspunderea juridică pentru malpraxisul medical. În: Realități moderne în activitatea normativă a statului român. Tezele Conferinței Naționale cu participare Internațională. București: Universitatea Spiru Haret, 2014, p.178-182.
45. Cerchez A.M. Cercetări științifice în domeniul formelor răspunderii juridice. În: Legea și viața, 2014, nr. 11, p. 30-34.
46. Cerchez A. M. Aspecte controversate privind formele răspunderii juridice în dreptul intern. În: Legea și viața, 2015, nr. 4, p. 5- 10.
47. Cerchez M.A. Răspunderea penală a funcționarilor publici. În: Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni și tendințe. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2018, p. 151-158.
48. Cerchez M.A. Răspunderea penală a persoanei juridice din perspectiva noilor reglementări legislative. În: Intrarea în vigoare a noilor coduri. O primă evaluare. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2016, p. 435-441.
49. Cerchez M.A. Răspunderea penală în domeniul informatic. În: 10 ani de aderarea României la Uniunea Europeană. Impactul asupra evoluției dreptului românesc. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2017, p. 534-541.
50. Cerchez M.A. Răspunderea penală pentru malpraxisul medical. Chișinău 2017
51. Cerchez M.A Răspunderea penală în domeniul protecției mediului. În: Legea și viața, 2018, nr. 12, p.14-19.
52. Cerchez M.A. Scurte considerații privind răspunderea penală a membrilor Parlamentului României. În: Jurnalul Juridic Național, 2018, nr. 6, p. 94-98;
53. Cerchez M.A. Răspunderea penală a aleșilor locali – tendințe de racordare la noile provocări legislative și jurisprudențiale. În: Rolul jurisprudenței în dezvoltarea noului drept român. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2019, în curs de publicare
54. Cerchez M.A. Mediation in Medical Malpractice. În: Economic, Social and Administrative Approaches to the Knowledge-Based Organization. The 20th International Conference The Knowledge-Based Organization. Sibiu: Academia Forțelor Terestre „Nicolae Balcescu”, 2014, p. 404-407.
55. Cerchez M.A. Principiile răspunderii juridice penale în perspectiva tendințelor legislative, doctrinare și jurisprudențiale din România și Republica Moldova. Tezele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională. Statul și dreptul între tradiție și modernitate. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova. Facultatea de drept, 2019, în curs de publicare.
56. Cerchez M.A. Tendințe de evoluție a răspunderii juridice penale, instituție juridică centrală a răspunderii juridice, în contextul noilor transformări legislative. Tezele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională. Statul și dreptul între tradiție și modernitate. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova. Facultatea de drept, 2019,

57. Chicu O. Aspecte istorico-teoretice privind răspunderea juridică. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 9, pag. 39-43.
58. Chiriac L. Mocanu V., Secieru A ș. a. Conflictul de interese și regimul de incompatibilități în instituțiile administrației publice locale din Republica Moldova. Chișinău. http://www.soros.md/.../Studiu_final-1,%2021%2. (vizitat 04.11.2018).
59. Ciobanu I, Negruța A. Evoluția pedepselor ca sancțiuni de drept penal: În: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 7, p. 14-17.
60. Cobăneanu S., Bobeica E., Rusu V. Drept administrativ. Note de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 324 p.
61. Codul civil al României, republicat. Nr. 287 din 17 iulie 2009. În: Monitorul Oficial al României, 15.07.2011, nr. 505.
62. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
63. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30 mai 2003. În: Monitorul Of. al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115.
64. Codul muncii al României, republicat. Nr. 53 din 24 ianuarie 2003. În: Monitorul Oficial al României, 18.05.2011, nr. 345.
65. Codul muncii al Republicii Moldova. Nr. 154-XV din 28. 03. 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.07.2003, nr. 81.
66. Codul penal al Principatelor Unite Române de la 1864. În: Monitorul Oficial din 30.10.1864.
67. Codul penal Carol al II-lea adoptat în 1936. În: Monitorul Oficial al României, 18.03.1936, nr.65.
68. Codul penal al României. Nr. 115 din 21 iunie 1968. În: Buletinul Oficial, 21 iunie 1968, nr. 7979 bis.
69. Codul penal al României. Nr. 286 din 17 iulie 2009. În Monitorul Oficial al României, 24.07.2009, nr. 510.
70. Codul penal al Republicii Moldova în redacția din 1961. În: Veștile, 1961, nr. 010, abrogat prin Legea nr.1160 din 21.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128.
71. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.
72. Codul de procedură penală al României. Nr. 135 din 1 iulie 2010. În: Monitorul Oficial al României, 15.07. 2010, nr 486.
73. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 7.06.2003, nr. 104-110/447.
74. Codul contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218 din 24 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6.
75. Codul-cadru de etică al lucrătorului medical și farmaceutic adoptat de Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, 12p. <http://documents.tips/documents/codul-cadru-de-etica-deontologic-al-lucratorului-farmaceutic.html> (vizitat la 10.12.2018).
76. Constituția României adoptată în 21 noiembrie 1991. În: Monitorul Oficial al României, 21.11.1991, nr. 233
77. Constituția României. Nr. 758 din 29 octombrie 2003. În: Monitorul Oficial al României, 31.10.2003, nr. 767.
78. Constituția Republicii Moldova adoptată în 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
79. Convenția privind drepturile omului și biomedicina. <http://infoeuropa.md/tratatelecoei/conventia-pentru-protectia-drepturilor-omului-si-demnitatii-fiintei-umane-cu-privire-la-aplicarea-biologiei-si-medicinei-conventia-privind-drepturile-omului-si-biomedicina/> (vizitat 03.08.2018)
80. Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, ratificată de către România prin Legea nr. 64 din 24 martie 2004. În: Monitorul Oficial al României, 20 aprilie 2004, nr. 343.

81. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, disponibilă online: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf
82. Costin M. Răspunderea juridică în dreptul Republicii Socialiste România. Cluj Napoca: Dacia, 1974. 220p.
83. Craiovan I. Tratat elementar de teoria generală a dreptului, București: All Beck, 2001, 384p.
84. Craiovan I. Tratat de teoria generală a dreptului. București: Universul Juridic, 2015, 591 p.
85. Cristea S. Teoria generală a dreptului. București: C.H. Beck, 2016, 176 p.
86. Curpă V.S. Analiza doctrinară a Constituției Republicii Moldova. Bacău: Ed. Rovimed Publishers, 2010, 320 p.
87. Cuznețov A. Răspunderea juridică-modalitate social-juridică a realizării dreptului. În: Revista Națională de Drept, 2011, nr. 6-7, p.14-18.
88. Danileț C. Corupția și anticorupția în sistemul juridic. București: Ed. CH Beck, 2009, p. 41-54.
89. Decizia Curții Constituționale a României. Nr. 70 din 27 decembrie 1993. În: Monitorul Oficial al României, 27 decembrie 1993, nr. 307.
90. Decizia Curții Constituționale a României. Nr. 405 din 15 iunie 2016. În: Monitorul Oficial al României, 8 iulie 2016, nr. 517.
91. Decizia Curții Constituționale a României. Nr. 284 din 21 mai 2014. În: Monitorul Oficial al României, 3 iulie 2014, nr. 495.
92. Declarația drepturilor omului și cetățeanului integral în limba română disponibil online pe: <http://www.istorie-pe-scurt.ro/declarația-drepturilor-omului-și-ale-cetățeanului/>
93. Decretul pentru reglementarea sancționării contravențiilor. Nr. 184 din 14 mai 1954. În: Buletinul Oficial al României, 21.05.1954, nr. 25.
94. Directiva 2013/40/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 august 2013 privind atacurile împotriva sistemelor informatice și de înlocuire a Deciziei-cadru 2005/222/JAI a Consiliului, disponibilă pe site-ul data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-38-2012-REV1/ro/pdf (vizitat la 11.08.2018).
95. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. București: Librăriei SOCEC, 1930. 590 p.
96. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. București: ALL, 1995. 516 p.
97. Djuvara M. Teoria Generală a dreptului. București: All Beck, 1999, 516 p.
98. Dobrinoiu M. Infracțiuni în domeniul informaticii. București: Ed. C.H.Beck, 2006. 401 p.
99. Dobrinoiu V., Hotca M.A, Neagu M., Murea M., Cășuneanu C. Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție. București: Ed. Wolters Kluwer, București, 2009.504p.
100. Dogaru M. Considerații generale privind răspunderea penală a persoanelor juridice în sistemul de drept din România. În: Legea și viața, 2010, nr. 6, p.11-14.
101. Dogaru M. Considerații generale privind răspunderea penală a persoanelor juridice în sistemul de drept din Republica Moldova . În: "Закон и жизнь", 2010, nr.5, p.41-47.
102. Dongoroz V. Drept penal. București: Institutul de Arte Grafice, 1939. 772 p.
103. Dongoroz V. Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei. În: Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală. Vol. I. București: Academiei, 1969. 436 p.
104. Dongoroz V. și colab. Explicații teoretice ale Codului penal român. Vol. I. Partea Generală. București: Ed.Academiei, 1969. 408 p
105. Dongoroz V. Drept penal, reeditare ediție din 1939. București: Asociația Română de Științe Penale, 2000, 772 p
106. Drăgan A.T., Hacking and computer crimes. Computer fraud – a comparative look at the new criminal Code and the criminal Code of the Republic of Moldova. În: Agora International Journal of Juridical Sciences, 2014, nr. 1, p.29-34.
107. Drăgan A.T. Frauda informatică: analiza juridico-penală a infracțiunii. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2017.177 p
108. Ețco C., Midrigan V. Specificul activității medicale. Clasificarea erorilor comise de către lucrătorii medicali. În: „Sănătate Publică, Economie și Management în Medicină”, 2008, nr. 2, p. 55-59.
109. Faigher A. Riscul în activitatea medicală. În: Legea și viața, 2011, nr. 3, p. 34-43.

110. Gilia C. Manual de Drept constituțional și instituții politice. Sistemul constituțional românesc. București. Hamangiu, 2010. 350 p.
111. Giurgiu N.. Răspunderea și sancțiunile penale. Focșani: Ed. Neutron, 1995, p.7-8.
112. Giurgiu N. Drept penal general. Iași: Gama SRL, 2000. 679 p.
113. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. 2. Chișinău: S. n., 2004. 496 p.
114. Gulian M. Responsabilitatea și răspunderea juridică în domeniul ocrotirii sănătății. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2017, 162 p.
115. Guțuleac V. Tratat de drept contravențional. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 320 p.
116. Guțuleac V. Drept administrativ. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 600 p.
117. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Planului de Acțiuni Republica Moldova-Uniunea Europeană. Nr. 356 din 22.04.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.04.2005, nr. 65-66/412.
118. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Codului de etică și deontologie a polițistului. Nr. 481 din 10 mai 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.05.2006, nr. 75-78 (527)
119. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Codului de conduită a colaboratorilor Centrului Național Anticorupție. Nr. 664 din 30 august 2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2013, nr. 198-204 (772).
120. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului național de promovare a sănătății pentru anii 2016-2020. Nr. 1000 din 23 august 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.08.2016, nr. 277-287.
121. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Codul de etica și conduită a colaboratorului vamal. Nr. 1161 din 20 octombrie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.10.2016, nr. 396-397.
122. Hotca M.A. Manual de drept penal. Partea Generală. București: Ed. Univesrul Juridici, 2017. 549 p.
123. Humă I. Introducere în studiul dreptului. Iași: Chemarea, 1993. 158 p.
124. Ifrim O.R. Manual de drept penal. Partea generală. Craiova: Ed.Sitech, 2014. 300 p.
125. Ioniță Gh.I., Infrafracțiunile din sfera criminalității informatice. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Ed. Pro Universitaria, 2013. 338 p.
126. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Volumul II. Ediția a IV-a. București: All Beck, 2005. 699.
127. Legea pentru ratificarea Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică. Nr. 6 din 02.02.2009. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.02.2009, nr. 37-40.
128. Legea cu privire la supravegherea de stat a sănătății publice. Nr. 10 din 03.0.2009. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.04.2009, nr. 67.
129. Legea Republicii Moldova cu privire la conflictul de interese. Nr. 16-XVI din 15 februarie 2008 (abrogată). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.04.2012, nr. 72-75 (231).
130. Legea Republicii Moldova privind Codul de conduită a funcționarului public. Nr. 25 din 22 februarie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.04.2008, nr. 74-75 (243).
131. Legea privind stabilirea și sancționarea contravențiilor. Nr. 32 din 12.11.1968. Publicat: 14.11.1968, în Buletinul Oficial al României nr. 148
132. Legea despre statutul deputatului în Parlament. Nr. 39-XIII din 7.04.1994. În Monitorul Oficial, 15.04.2005, nr. 59-61.
133. Legea privind drepturile pacienților. Nr. 46 din 21.01.2003. În: Monitorul Oficial al României, 29.01.2003, nr. 53.
134. Legea dialogului social. Nr. 62 din 10 mai 2011. În: Monitorul Oficial al României, 30.05.2012, nr. 365.
135. Legea Republicii Moldova privind aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012-2018. Nr. 68 din 05.04.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.07.2012, nr. 143-148.

136. Legea privind exercitarea profesiei de medic, înființarea, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România, republicată. Nr. 74 din 6.07.1995. În: 12.12.2000 în Monitorul Oficial al României nr. 650.
137. Legea pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție. 78 din 8 mai 2000. În: Monitorul Oficial al României, 18 mai 2000, nr. 219.
138. Legea contabilității. Nr. 82 din 24 decembrie 1991. În: Monitorul Oficial al României, 18 iunie 2008, nr. 454.
139. Legea privind organizarea și funcționarea Guvernului României și a ministerelor. Nr. 90 din 26 martie 2001. În Monitorul Oficial al României, 2 aprilie 2001, nr. 164.
140. Legea privind organizarea și funcționarea Curții de Conturi a României. Nr. 94 din 8 septembrie 1992. În Monitorul Oficial, 3 aprilie 2014, nr. 238.
141. Legea privind reforma în domeniul sănătății. Nr. 95 din 14.04.2006. În Monitorul Oficial al României, 28 aprilie 2006, nr. 372.
142. Legii privind Statutul deputatilor si al senatorilor. Nr. 96 din 21 aprilie 2006. În Monitorul Oficial al României, 12 noiembrie 2008, nr. 763.
143. Legea privind înființarea și organizarea Inspecției Muncii și Legea. Nr. 108 din 16 iunie 1999. În Monitorul Oficial al României, 21 martie 2012, nr. 182.
144. Legea privind responsabilitatea ministerială din România, republicată. Nr. 115 din 28.06.1999. În: Monitorul Oficial al României, 23.03.2007, nr. 200.
145. Legea Republicii Moldova cu privire la Autoritatea Națională de Integritate. Nr. 132 din 17.06.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.07.2016, nr. 245-246.
146. Legea Republicii Moldova privind declararea averii și a intereselor personale. Nr. 133 din 17 iunie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.07.2016, nr. 245-246, (513).
147. Legea privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri. Nr. 143 din 26 iulie 2000. În: Monitorul Oficial al României, 06 martie 2014, nr. 163.
148. Legii privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Integritate. Nr. 144 din 21 mai 2007. În: Monitorul Oficial al României, 03 august 2009, nr. 535.
149. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 4.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232.
150. Legea privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței și exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției. Nr. 161 din 04.09.2003. În: Monitorul Oficial al României, 21 aprilie 2003, nr. 279.
151. Legea privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice. 176 din 1 septembrie 2010. În Monitorul Oficial al României, 2 septembrie 2010, nr. 621.
152. Legea de punere în aplicare a Ordonanței Guvernului nr. 2/2001. Nr. 180 din 11.04. 2002. În: Monitorul Oficial al României, 28.04. 2002, nr. 268.
153. Legea pentru punerea în aplicare a Legii nr. 286 din 17.07.2009 privind Codul penal. Nr. 187 din 24.10.2012. În: Monitorul Oficial al României, 12 noiembrie 2012, nr. 757 .
154. Legea privind statutul funcționarilor publici, republicată. Nr. 188 din 8.12.1999. În: Monitorul Oficial al României, 29.05.2007, nr. 365.
155. Legea Republicii Moldova cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică. Nr. 199-XVIII din 16.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 5.10.2010, nr. 194-196.
156. Legea administrației publice locale. Nr. 215 din 23 aprilie 2001. În: Monitorul Oficial al României, 20 februarie 2007, nr. 123.
157. Legea privind prevenirea și combaterea dopajului în sport. Nr. 227 din 7 iunie 2006 În: Monitorul Oficial al României, 1 martie 2016, nr. 156.
158. Legea pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135 din 01.07. 2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative. Nr. 255 din 19.07.2013. În Monitorul Oficial al României, 14 august 2013, nr. 515.

159. Legea pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135 din 01.07. 2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative. Nr. 255 din 19.07.2013. În Monitorul Oficial al României, 14 august 2013, nr. 515.
160. Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului. Nr. 263-XVI din 27.10.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30 decembrie 2005, nr.176-181.
161. Legea Republicii Moldova cu privire la exercitarea profesiei de medic. Nr. 264-XVI din 27.10.2005. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2005, nr. 172-175, .
162. Legea privind finanțele publice locale. Nr. 273 din 29 iunie 2006. În Monitorul Oficial al României, 18 iulie 2006, nr. 618.
163. Legea pentru modificarea și completarea Codului penal precum și pentru modificarea și completarea altor legi. Nr. 278 din 4 iulie 2006. În Monitorul Oficial al României, 12 iulie 2006, nr. 601.
164. Legea privind organizarea activității de transfuzie sanguină, donarea de sânge și componente sanguine de origine umană, precum și asigurarea calității și securității sanitare, în vederea utilizării lor terapeutice. Nr. 282 din 5 octombrie 2005. În Monitorul Oficial al României, 13 octombrie 2005, nr. 915.
165. Legea privind organizarea profesiei de medic, organizarea și funcționarea Colegiului Medicilor din România. Nr. 306 din 28.06.2004. Publicat: 30.06.2005 în Monitorul Oficial al României nr. 578.
166. Legea Republicii Moldova privind evaluarea integrității instituționale. Nr. 325 din 23 decembrie 2013. Republicat În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.08.2016, nr. 277-287 (586).
167. Legea privind Statutul aleșilor locali. Nr. 393 in 28 septembrie 2004. În Monitorul Oficial al României nr. 912 din 7 octombrie 2004.
168. Legea Republicii Moldova privind finanțele publice locale. Nr. 397-XV din 16.10.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.12.2003, nr. 248-253.
169. Legea Republicii Moldova a ocrotirii sănătății. Nr. 411 din 28.03.1995. Publicat: 22.06.2005 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 34.
170. Legea Republicii Moldova cu privire la descentralizarea administrativă. Nr. 435-XVI din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii M, 02.03.2007, nr. 29-31.
171. Legea Republicii Moldova cu privire la administrația publică locală. Nr. 436-XVI din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii M, 09.03.2007, nr. 32-35.
172. Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. Nr. 438-XVI din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.02.2007, nr. 21-24.
173. Legea Republicii Moldova cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale. Nr. 523-XIV din 16.07.1999. În: Monitorul Oficial al R. M., 11.11.1999, nr. 124-125
174. Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate. Nr.552 din 18 octombrie 2001. În: Monitorul Oficial Nr. 155-157, 20.12.2001, art. Nr. 1234.
175. Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. Nr. 764-XV din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii M., 29.01.2002, nr. 16
176. Legea Republicii Moldova cu privire la statutul alesului local. Nr. 768-XIV din 02.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.03.2000, nr. 34.
177. Legea Republicii Moldova a contenciosului administrativ. Nr.793-XIV din 10.02.2000. Publicat: 10.02.2000 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 57-58.
178. Legea Republicii Moldova despre adoptarea Regulamentului Parlamentului Republicii Moldova. Nr. 797 din 02.04.96. Publicat: 07.04.2007 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.050.
179. Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale. Nr. 1086 din 23.06.2000. Publicat: 16.11.2000 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 144-145.
180. Legea privind ratificarea Convenției pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane în ceea ce privește aplicațiile biologiei și ale medicinei și a Protocolului adițional la Convenție referitor la interzicerea clonării ființelor umane. Nr. 1256 din 19.07.2002.
181. Legea Republicii Moldova privind declararea și controlul veniturilor și proprietăților persoanelor cu funcții de demnitate publică, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu

- funcții de conducere. Nr. 1264-XV din 19 iulie 07.2002 (abrogată). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.04.2012, nr. 72-75, (229).
182. Legea Republicii Moldova privind serviciile publice de gospodărie comunală. Nr. 1402-XV din 24.10.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.02.2003, nr. 14-17.
183. Legea cu privire la medicamente. Nr. 1409 din 17.12.1997. În: Monitorul Oficial Nr. 52- 53, 11.06.1998, art. Nr. 368. Data intrării în vigoare: 11.06.1998.
184. Legea cu privire la activitatea farmaceutică. Nr. 1456 din 25.05. 1993. În: Monitorul Oficial Nr. 59-61, 15.04.2005, art. Nr.: 200.
185. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală. Nr. 1585 – XIII din 27.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 38-39/280 din 30.04.1998.
186. Legea cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală. Nr. 1593 din 26.12.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 18-19. 08.02.2003, art. Nr: 57. Data intrării în vigoare: 01.07.2003.
187. Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale. Nr. 1086 din 23.06.2000. Publicat: 16.11.2000 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 144-145.
188. Lupu. Gh., Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Lumina, 1997. 278p.
189. Mariș A., Riscul întemeiat și caracterul penal al faptei în legislația Republicii Moldova, disponibil online la <http://www.history-cluj.ro/SU/anuare/2008/Continut/art21Marit.PDF>. p. 362
190. Mazilu D. Teoria generală a dreptului. București: All Beck, 2000. 431 p.
191. Micu V. Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Chișinău: Ed. „Tipografia Centrală”, 2017. 302p.
192. Micu V Răspunderea ca element al statutului parlamentarilor, 2017 p. 35-39, disponibil pe https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/35_39_Raspunderea%20ca%20element%20al%20statutului%20parlamentarilor.pdf (vizitat la 15.01.2019)
193. Mihai G.C., Motica R.I. Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului. București: Ed. ALL, 1997. 250 p
194. Mihai Gh., Motica R.I. Fundamentele dreptului. Optima justiția. Curs universitar. București: All Beck, 1999. 208 p.
195. Mihai Gh., Motica R.I. Teoria generală a dreptului. Curs universitar. București: All Beck, 2001. 276 p.
196. Mihai Gh., Motica R.I. Fundamentele dreptului. Volumul V. București: C.H. Beck, 2006. 292 p.
197. Mihalache C.M. Răspunderea penală a funcționarului public. București: Ed. Hamangiu, 2011. p. 50
198. Mitache C, Mitache Cr. Drept penal Român. Partea generală. București: Ed. Universul Juridic, 2016. 539 p
199. Moise A.C. Dimensiunea criminologică a criminalității din cyberspațiu. București: Ed. C.H. Beck, 2015. 423 p
200. Moldovan A.T. Tratat de drept medical. București: All Beck, 2002. 734 p.
201. Moldovan A.T. Dreptul medical-ramură distinctă de drept. În: Dreptul, 2006, nr. 7, p.133-154.
202. Moraru E. Modelul sistemic al răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat. În: Legea și viața, 2011, nr. 1, p. 38-42.
203. Muraru I., Tănăsescu S. Drept constituțional și instituții politice. Volumul II. Ediția 14. București: CH.Beck, 2012. 301 p.
204. Năsui G. Practica medicală. Ghid juridic. București: Teora, 2000. 220 p.
205. Năsui G.A. Malpraxisul medical. Particularitățile răspunderii civile medicale. București: Universul Juridic, 2010. 448 p.
206. Năsui G.A. Malpraxisul medical. București: Universul Juridic, 2016. 351 p.
207. Neagu I., Damaschin M. Tratat de procedură penală. București: Universul Juridic, 2014. 744 p.
208. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
209. Negru B. Responsabilitatea și răspunderea juridică într-un stat democratic de drept. În: Revista Națională de Drept, 2006, nr.12, p. 43-45.

210. Oancea I. Explicații teoretice ale Codului penal roman. Partea generală. Volumul I. București: Academiei Române, 1971. 468 p.
211. Oancea I. Drept penal. Partea generală. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1971. 570p.
212. Oancea I., Tratat de drept penal. Partea generală. București: Ed. All, 1994. 352p.
213. Olaru B. Dreptul la ocrotirea sănătății. Implicații asupra alocării corecte a resurselor relevante pentru starea de sănătate. p.51-55. http://www.academia.edu/1095331/Dreptul_la_ocrotirea_s%C4%83n%C4%83t%C5%A3ii_Implica%C5%A3ii_asupra_aloc%C4%83rii_corecte_resurselor_relevante_pentru_stare_a_de_s%C4%83n%C4%83tate. (vizitat 14.06.2018)
214. Ordonanța Guvernului privind regimul juridic al contravențiilor. Nr. 2 din 12.07.2001 În: Monitorul Oficial al României, 25 iulie 2001, nr. 410.
215. Ordonanța de urgență a Guvernului privind exercitarea profesiei de asistent medical generalist, a profesiei de moașă și a profesiei de asistent medical, precum și organizarea și funcționarea Ordinului Asistenților Medicali Generaliști, Moașelor și Asistenților Medicali din România. Nr.144 din 28 octombrie 2008. În: Monitorul Oficial al României, 24 noiembrie 2008, nr. 785.
216. Orlov M. ș. a. Qvo vadis Moldova? Administrația publică. Chișinău: F. E. P. „Tipografia Centrală”, 2002. 224 p
217. Orlov M., Belecciu Șt. Drept administrativ. Chișinău: „Elena-V.I.”, 2005. 270 p.
218. Ozun R., Poenaru E. Medic, societate, răspundere. Responsabilitatea profesională și socială a medicului. Ediția a 2-a. București: Medicală, 1977. 240 p.
219. Pactului International cu privire la drepturile civile si politice disponibil online: [https://lege5.ro/Gratuit/he2 damju/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice-din-16121966-](https://lege5.ro/Gratuit/he2%20damju/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice-din-16121966-)
220. Pagliaro A. Principi di diritto penale. Parte generale. Giuffrè Editore Milano, 2000, pp. 8-12, citat de F. Streteanu, D. Nițu, în Drept penal. Partea generală, Vol. I, Universul Juridic, București, 2014, p. 11.
221. Pașca V., Mancaș R.V. Drept penal – parte generală. Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002. 788p.
222. Pașca V., Prolegomene în studiul dreptului penal. București: Ed. Lumina Lex, 2000. 216p.
223. Pașca V. Măsurile de siguranță – sancțiuni penale. București: Lumina Lex, 1998. 288 p.
224. Pașca V. Curs de drept penal, Partea generală, București: Ed. Universul Juridic, 2010. 367p.
225. Pașca V, Drept penal. Partea generală. Ed. a IV- a revăzută și adăugită. București: Ed. Universul juridic, 2015. 623p.
226. Pitulescu I. ș.a., Dicționarul de termeni juridici uzuali. București: Ed. Național, 1997. 533p.
227. Platon M. Serviciul public în Republica Moldova. Chișinău: A.S.D.A.P., 1997. 226 p.
228. Ploscă R. Teoria generală a dreptului. București: C.H. Beck, 2015, 266 p.
229. Ploteanu N., Maftrea S., Griniuc R., Coțofană A., Pasul II în ciberspațiu: Securitatea Informațională, Academia MAI ”Ștefan cel Mare”. Chișinău: Tipografia ”Elena VI”, 2008. 335 p.
230. Popa E. Mari instituții ale dreptului administraiv. București: Ed. Lumina Lex, 2002. 470 p.
231. Popa N. Teoria generală a dreptului. Ediția a 5-a revizuită și adăugită. București: C.H. Beck, 2014, 248p.
232. Popescu S. Fundamentul răspunderii juridice. Câteva remarci. În: Studii de drept. Volumul II. Timișoara: Universitas Timisiensis, 1998. p. 5-6.
233. Popescu S. Introducere în studiul dreptului. București: Unex A-Z, 1994. 262 p.
234. Popescu S. Teoria generală a dreptului. București: Lumina Lex, 2000. 364 p.
235. Procopovici A. Răspunderea financiară în sistemul răspunderii juridice. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2013. 179 p.
236. Pupăzan C. G., Răspunderea penală a aleșilor. București: Ed. Hamangiu, 2016. 337 p.
237. Railean P. Esența și importanța activității jurisdicționale în asigurarea legalității în statul de drept. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2014. 201p
238. Rădulescu A. ș.a. Legiuirea Caragea. Ediție critică. București: Academiei, 1955. 340 p.
239. Rădulescu A. ș.a. Pravilniceasca Condică, 1780. Ediție critică. București: Academiei, 1957. 268 p
240. Rădulescu A. ș.a. Codul Calimah. Ediție critică. București: Academiei, 1958. 1016 p.
241. Rădulescu A.ș.a. Cartea românească de învățătură, 1646. Ediție critică. București: Academiei, 1961. 431 p.
242. Rădulescu A.ș.a. Îndreptarea Legii 1652. Ediție critică. București: Editura Academiei, 1962. 1015 p.

243. Saitarlı N. Conceptul și elementele componente ale statutului juridic al alesului local. În: Teoria și practica administrării publice: materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015, p. 50-52.
244. Saitarlı N. Statutul juridic al alesului local și al personalului din administrația publică locală din Republica Moldova. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2017, 165p.
245. Simion L. Răspunderea penală ca instituție fundamentală a dreptului penal. În: Legea și viața, 2010, nr.1, p.47-48.
246. Sîmboteanu A. Reforma Administrației Publice în Republica Moldova. Chișinău: Museum, 2001. 174 p
247. Smochină A., Goriuc S. Natura juridică a mandatului prezidențial. În: In honorem Andrei Smochină. Studii de drept național, 2012, p 135-145.
248. Stănilă L.M.. Răspunderea penală obiectivă și formele sale în dreptul penal român. În Analele Universității de Vest Timișoara, 2011, p. 87-96. http://drept.uvt.ro/documents/Anale1-2011_final-raspunderea_penala_obiectiva_si_formele_sale_in_dreptul_penal_roman_.pdf. (vizitat la)
249. Stănilă L. M. Răspunderea penală a persoanei juridice. București: Ed. Hamangiu, 2012. 233p.
250. Stănilă L.M. Răspunderea penală a persoanei fizice. București: Ed. Hamangiu, 2012. 649p
251. Streteanu S. Drept penal. Partea generală. București: Rosetti, 2003. 490 p.
252. Streteanu F. Tratat de drept penal. Partea generală. Volumul I. București: C.H.Beck, 2008. 700 p.
253. Streteanu F. Nițu D. Drept penal. Partea generală. Volumul I. București: Universul Juridic, 2014. 514 p
254. Tanoviceanu I, Tratat de drept și procedură penală. Vol. I. București: Tipografia „Curierul Judiciar”, 1924, 691p.
255. Tatarov S. Discrepanțele legislative privind statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică și statutul consilierilor locali prin prisma aquis-ului comunitar. În: Teoria și practica administrării publice: materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională, 22 mai 2012. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2012, p. 148-151.
256. Tatarov S. Unele probleme privind revocarea mandatului de ales local. În: Teoria și practica administrării publice: materiale ale conferinței științifico-practice cu participare internațională. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, p. 206-207.
257. Tataru Gh. Reflecții asupra răspunderii penale a șefului de stat. În: Lega și viața, Chișinău, 2017, p.49 -51 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/49_52_Reflectii%20asupra%20raspunderii%20penale%20a%20sefului%20de%20stat.pdf
258. Trancă A. Infracțiuni informatice. București: Ed. Hamnagiu, 2011. 392 p
259. Trif A.B., Astărăstoae V. Responsabilitatea juridică medicală în România. Premise pentru un viitor drept medical. Iași: Polirom, 2000. 249 p.
260. Turcu I. Dreptul sănătății. Frontul comun al medicului și juristului. București: Wolters Kluwer, 2010. 768 p.
261. Ușvat C. Fl. Infrațiunile de corupție în contextul reglementărilor europene. București: Ed. Universul juridic, 2010. 644p.
262. Vasiu I., Vasiu L. Criminalitatea în cyberspațiu. București: Ed. Universul Juridic, 2011. 390 p.
263. Voicu C., Voicu A. C. Teoria Generală a Dreptului. Ediție revăzută și adăugită. București: Ed. Universul Juridic, 2019. 394 p.
264. Vonica R. P. Introducere generală în drept. București: Lumina Lex, 2000. 464 p.
265. Vrabie G., Popescu S. Teoria generală a dreptului. Iași: Ștefan Procopiu, 1993. 186 p.

DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Cerchez Mihnea Alexandru, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Cerchez Mihnea Alexandru

4 septembrie 2019

Semnătura.....

CURRICULUM VITAE

NUME: CERCHEZ MIHNEA ALEXANDRU

DATA ȘI LOCUL NAȘTERII NAȘTERII: 30.08.1972 București

ADRESA: România, București, Sector 1, str. Mexic nr. 3

CETĂȚENIA: română

SITUAȚIA FAMILIARĂ: căsătorit

TELEFON: 0751 251 147

EMAIL: cerchezalex@yahoo.com

STUDII:

2013–prezent: Universitatea Liberă Internațională Republica Moldova, Facultatea de Drept, studii doctorale

2012-2013: Universitatea Creștină "Dimitrie Cantemir" București, Facultatea de Drept, studii masterale

2007 -2011: Universitatea Creștină "Dimitrie Cantemir" București, Facultatea de Drept;

1991-1997: Universitatea de Medicină și Farmacie "Carol Davila"- București

1987-1991: "Colegiul German Goethe" București, liceu cu predare în limba germană

ACTIVITATEA PROFESIONALĂ:

- **2014-prezent:** Societatea Civilă Profesională de Mediatori „Cerchez & Asociații”, mediator asociat;
- **2016-prezent:** Medic, Specialitatea medicală Medicina Muncii, Spitalul Clinic de Urgență București;
- **2008-2013:** Medic, Specialitatea medicală Medicină de Urgență, Spitalul Clinic de Urgență București;
- **2001-2004:** Asistent de cercetare, Institutul Național pentru Științe Biologice București;
- **1998-2000:** Medic stagiar, Spitalul Clinic "Colentina".

PUBLICAȚII:

1. Cerchez M.A. Mediation in Medical Malpractice. În: Economic, Social and Administrative Approaches to the Knowledge-Based Organization. The 20th International Conference The Knowledge-Based Organization. Sibiu: Academia Forțelor Terestre „Nicolae Balcescu”, 2014, p. 404-407.
2. Cerchez M.A. Răspunderea penală a persoanei juridice din perspectiva noilor reglementări legislative. În: Intrarea în vigoare a noilor coduri. O primă evaluare. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2016, p. 435-441.
3. Cerchez M.A. Răspunderea penală în domeniul informatic. În: 10 ani de aderarea României la Uniunea Europeană. Impactul asupra evoluției dreptului românesc. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2017, p. 534-541.
4. Cerchez M.A. Răspunderea penală a funcționarilor publici. În: Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni și tendințe. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2018, p. 151-158.
5. Cerchez M.A. Răspunderea penală în domeniul protecției mediului. În: Legea și viața, 2018, nr. 12, p. 14-19.

6. Cerchez M.A. Scurte considerații privind răspunderea penală a membrilor Parlamentului României. În: Jurnalul Juridic National, 2018, nr. 6, p. 94-98;
7. Cerchez M.A. Răspunderea penala a alesilor locali – tendinte de racordare la noile provocari legislative si jurisprudentiale. În: Rolul jurisprudenței în dezvoltarea noului drept român. Lucrările Sesiunii anuale de comunicări științifice. București: Institutul de Cercetări Juridice din cadrul Academiei Române, 2019, în curs de publicare
8. Cerchez M.A. Principiile răspunderii juridice penale in perspectiva tendințelor legislative, doctinare și jurisprudențiale din România și Republica Moldova. Tezele Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională. Statul și dreptul între tradiție și modernitate. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova. Facultatea de drept, 2019, în curs de publicare.
9. Cerchez M.A. Cercetări științifice privind răspunderea juridică penală, ca formă distinctă în sistemul de drept al răspunderii juridice, prin prisma exigențelor Teoriei Generale a Dreptului. Tezele Conferinței Internaționale științifico-practică. Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene. Chișinău, 2019, în curs de publicare

Limbi străine: germană, engleza,